

ქრისტიანული ეკლესიის ისტორია

IX – XV ს. შუა წლები

გადმოსცა გვანცა კოპლატაძემ

მეექვსე შვესეპული გამოცემა

ტომი I (I-VII სს)

საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა
თბილისი, 2019

სამყარო ქრისტეს მოსვლის წინ

უკვე ორი ათასი წელი შესრულდა, რაც სამყაროს განკაცებული სიტყვა ღმრთისა – უფალი იესო ქრისტე მოველინა. ქრისტეს მოსვლამდე მსოფლიოს ყველა ხალხი, გარდა იუდეველებისა, კერპებს სცემდა თაყვანს, მათ შორის კულტურულად ყველაზე დაწინაურებული ბერძნები და რომაელებიც კი. ქრისტეს მოსვლის წინ პოლიტიკურად ყველაზე ძლიერი სახელმწიფო რომაელებს ჰქონდათ. მათი რელიგია უგუნური კერპთაყვანისმცემლობისა და უხეში და შესაბრალისი ცრუმორწმუნეობის უცნაურ ნარევს წარმოადგენდა. მრავალი დაპყრობილი ხალხის ძარცვის ხარჯზე გამდიდრებულ რომში, სადაც საკუთარი ღმერთებისა უკვე აღარ სჯეროდათ და მათ მხოლოდ ტრადიციის ძალით ემსახურებოდნენ, ჭეშმარიტი ღმრთის ძიების სურვილიც კი ჩახშობილი იყო. სამაგიეროდ საბერძნეთში, რომელიც რომის იმპერიაში შედიოდა, ძველი რელიგიის გვერდით, რომლისაც უკვე აღარ სწამდათ, გაცხოველებული პროცესი მიმდინარეობდა ახალი, ჭეშმარიტი სარწმუნოების ძიებისა. სწორედ ამ ძიების შედეგად წარმოიშვა აქ სხვადასხვა ფილოსოფიური სკოლა და სისტემა. ზოგიერთი მოძღვრება, რომელიც სათნოებას ადიდებდა და საკმაოდ ამაღლებულიც იყო, თუმცა ბუნდოვანს, მაგრამ რალაც წარმოადგენას ღმერთსა და სულის უკვდავებაზე მაინც იძლეოდა. მიუხედავად ამისა, ანტიკური ხანის ყველაზე დიდი მოაზროვნენიც კი ამაოდ დაშვრნენ, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ადამიანს უმაღლესი ჭეშმარიტების – ღმრთის შეცნობა გამოცხადების გარეშე, მხოლოდ საკუთარი ძალით არ შეუძლია.

რამდენადაც ყველა მოძღვრებას თავისი მიმდევარი ჰყავდა, კაცობრივ მოძღვრებათა სიმრავლე არა საზოგადოების გამთლიანე-

ბას, არამედ დაშლასა და ერთმანეთთან დაპირისპირებულ სკოლებსა და წრეებად დაყოფას უწყობდა ხელს, რაც ჭეშმარიტებისკენ მიმავალი გზის პოვნას კიდევ უფრო აძნელებდა. მთელ ამ ქაოსში ჭეშმარიტებით მხოლოდ ერთი მოძღვრება ბრწყინავდა – სწავლება ერთ, სამყაროს შემოქმედ ღმერთზე, რომელიც ებრაელ ერს გამოცხადებით ებოძა. უფალმა სჯულთან ერთად ებრაელებს აღთქმა ანუ მონყალე დაპირება მისცა მესიის მოვლინების შესახებ, რომელიც მათ ცოდვისა და სიკვდილის ტყვეობიდან იხსნიდა. ადამიანები, რომელთაც ღმრთის დაპირება ირწმუნეს და მისი სჯული დაიცვეს, ძველი აღთქმის ეკლესიას შეადგენენ. ესენი იყვნენ მამამთავრები, წინასწარმეტყველები და მართალნი, რომელნიც მაცხოვრის მოსვლამდე ცხოვრობდნენ.

აღთქმა აღსრულდა, მხოლოდშობილი ძე ღმრთისა – იესო ქრისტე დედამიწაზე მოვიდა, რათა კაცობრიობის ცოდვები ტანჯვითა და სიკვდილით გამოესყიდა და იგი ღმერთთან შეერიგებინა. ქრისტემ მის მორწმუნეებს ახალი აღთქმა – მარადიულ სასუფეველში დამკვიდრების დაპირება მისცა. ახალი აღთქმის ეკლესია, რომელიც თავად უფალმა დააფუძნა და მისმა მოციქულებმა განავრცეს, შედგება ყველასაგან, ვისაც ქვეყნად მოსული მაცხოვრის სწამს და, როგორც ქრისტემ ბრძანა, ყოვლადწმიდა სამების სახელით ინათლება.

ძველი და ახალი აღთქმის ეკლესიებს ცოცხალი კავშირი აერთიანებს. სჯული და მსახურების წესი, რომელიც ღმერთმა მოსეს პირით მისცა ებრაელებს, წინასახეა ახალი აღთქმისა და მომავალი ეკლესიისა. ძველი აღთქმის ღმრთივშთაგონებული წინასწარმეტყველები განუწყვეტლივ მიუთითებდნენ მაცხოვრის მოსვლასა და ახალ სჯულზე, რომელიც ადამიანთა გულებში ჩაინერგებოდა, ჭეშმარიტ ნათელზე, რომელიც ბნელში მყოფ ადამის მოდგმას გაანათებდა.

როგორც ძველი აღთქმიდან ვიცით, ისრაელი ხშირად იხრებოდა ღმრთის სჯულისაგან და იმ კერპთაყვანისმცემელთა მსგავსად იქცეოდა, რომელთა გარემოცვაშიც ცხოვრობდა. უფალი სჯიდა თავის რჩეულ ხალხს, მაგრამ არ ართმევდა წყალობით მიცემულ იმედს იმისა, რომ მხსნელს მოუვლენდა. ქრისტეს შობის წინა საუკუნეში იუდეველები მუდმივად სხვისი ბატონობის ქვეშ

იმყოფებოდნენ. ისინი ჯერ ბერძნებმა, მერე ეგვიპტელებმა და სირიელებმა, ხოლო ბოლოს რომაელებმა დაიპყრეს. იუდეველები მიხვდნენ, რომ ამის მიზეზი ღმრთის დავიწყება იყო; ამიტომ თავს-დატეხილი უბედურება ღმრთის სასჯელად მიიჩნიეს და მოსეს სჯულის სამსახური დაიწყეს. მართალია, სჯულის ზუსტად აღსრულებას ცდილობდნენ, მაგრამ სიყვარულის გარეშე, მხოლოდ გარეგნული წესების დაცვით, ღმერთს ვერ მიუახლოვდნენ, რის გამოც მათთვის სჯულის აზრი და სული დაფარული დარჩა. ღმრთისგან მინიჭებულ წყალობას, სამწუხაროდ, ისინი საკუთარი დამსახურების შედეგად მიიჩნევდნენ; ამიტომაც ეს წყალობანი მათ არა სიყვარულსა და მადლიერებას, არამედ სხვა ხალხებთან შედარებით საკუთარი უპირატესობის შეგრძნებას უღვიძებდა.

ებრაელები სამართლიანად მხოლოდ თავიანთი თავის, როგორც აბრაამის შთამომავალთა, დიდებასა და ხსნას მიიჩნევდნენ და მესიის მოსვლის მნიშვნელობაც საკუთარი ინტერპრეტაციის მიხედვით ესმოდათ, კერძოდ, ისინი ფიქრობდნენ, რომ მესია იქნებოდა დიდი მეფე, რომელიც მათ რომაელების ბატონობისაგან გაათავისუფლებდა და მსოფლიო ბატონობას მოუპოვებდა. მათ არ ესმოდათ, რომ წინასწარმეტყველებაში მესიაზე არა პოლიტიკურ თავისუფლებასა და მიწიერ სამეფოზეა ლაპარაკი, არამედ სულიერ თავისუფლებასა და ზეციურ სასუფეველზე და რომ მესიის შესახვედრად მორჩილება, სინანული და სიყვარული იყო საჭირო. რა თქმა უნდა, არსებობდნენ ადამიანები, რომელთა სულებიც მზად იყვნენ ქრისტეს მადლის მისაღებად, მაგრამ მათი რიცხვი ძალიან ცოტა იყო, თვითონ იუდეველები, მრავალრიცხოვან სექტად დაყოფილნი, წმინდა წერილის შინაარსს სხვადასხვაგვარად ხსნიდნენ და ერთმანეთს ემტერებოდნენ.

ე. ი. ძველი სამყაროს მდგომარეობა ამტკიცებდა, რომ კაცობრივი შექმნილი გონება უძლურია ჭეშმარიტების შესაცნობად. მართალია, წარმართულმა სამყარომ საკუთარი აზროვნების ძალისხმევით, საზოგადოების წინაშე წამოჭრილი კითხვებიდან ბევრს სწორი პასუხი გასცა, მაგრამ მთავარი კითხვა – ვინ და როგორ შექმნა სამყარო და ადამიანი, ფაქტობრივად პასუხგაუცემელი დარჩა. ამიტომ ზოგადად წარმართული სამყარო წარმოგვიდგება, როგორც

უგუნური კერბთაყვანისმცემლობა, უხეში ცრურწმენა, მომქანცველი ეჭვიანობის მდგომარეობა, რომელიც ყველაზე მძიმეა ადამიანის სულისათვის, გარყვნილება და ხშირად თავისი სისასტიკით შემადრწუნებელი უზნეობა. იუდეველების მაგალითით კი უფალმა გვიჩვენა, რომ არც ზეციდან ბოძებული გამოცხადებაა საკმარისი, თუ მას გაქვავებულ გულს დაახვედრებ და რომ ზეციური ჭეშმარიტება მადლის სხივებით მხოლოდ იმათ გულებს გაათბობს და გაანათებს, რომელნიც მას თავმდაბლობით, მადლიერებითა და სიყვარულით მიიღებენ. მაშასადამე, ადამიანის სულის ხსნა არა მხოლოდ ღმრთის, არამედ მის საკუთარ ნებაზეცაა დამოკიდებული. ასე რომ, ცოდვის ტყვეობისაგან დაღლილი და გამოფიტული კაცობრიობა მარადიულ სიკვდილზე მტანჯველი ფიქრისაგან თავის დახსნას მიწიერი დიდების მოპოვებითა და ამქვეყნიურ ტკობათა მორევში გადაშვებით ცდილობდა.

და აი, დადგა ჟამი, როცა იუდეას პატარა ქალაქის, ბეთლემის მახლობლად უცებ გაისმა ანგელოზთა გალობა, რომელიც ადამიანებს მშვიდობასა და ცოდვის ტყვეობისაგან დახსნის სიხარულს აუწყებდა: **დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა და ქუეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება.** მოვიდა ქვეყნად მაცხოვარი, იესო ქრისტე, ვისაც ამგვარი სასოებით ელოდებოდნენ ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველნი. მხოლოდშობილი ძე ღმრთისა ზეცით გარდამოხდა, კაცობრივი ხორცი შეისხა, ახალი სჯული თვითონ გვიქადაგა და სიკვდილისა და ცოდვის მონობისაგან ჩვენს გამოსასყიდად ჯვარზეც გაეკრა. მან თავისი შობითა და მიწიერი ცხოვრების ჯვარზე აღსასრულით დაგვანახა სიღიადე სიყვარულის მშვენიერი ნაყოფის – თავმდაბლობისა.

ვიდრე ამაღლდებოდა, უფალმა დედამიწაზე თავისი ეკლესია მოაწყო და განამტკიცა. იგი მონაფეებს შეჰპირდა, რომ მუდამ მის მორწმუნეთა შორის იქნებოდა და ზეციდან მადლსა და შემწეობას არ მოაკლებდა; მოციქულებს, რომლებიც უშუალოდ უსმენდნენ, მისი მოძღვრების მთელ დედამიწაზე გავრცელება უბრძანა და მისცა უფლება შეკვრისა და გახსნისა, ცოდვათა მიტევებისა და ძალა სასნაულების აღსრულებისა. ჯვარზე გაკვრის წინ მაცხოვარმა თავისი სწავლების არსი მათ ასე განუმარტა: **მცნებასა ახალსა მიგცემ თქვენ,**

რათა იყუარებოდით ურთიერთას, ვითარცა მე შეგიყუარენ თქვენ, რათა თქვენცა იყუარებოდით ურთიერთას. ამით ცნან ყოველთა, ვითარმედ ჩემნი მოწაფენი ხართ, უკუეთუ იყუარებოდით ურთიერთას (ინ. 13, 34-35). უფალმა იცოდა, რომ ამ მოწოდების ასრულება ადამიანებს ძალიან გაგვიძნელებოდა და ამიტომ ნუგეშინისმცემლის, ჭეშმარიტების სულის გამოგზავნას შეგვპირდა, რომელიც სიმართლის შეცნობის გზაზე გვინანამძღვრებდა, ყოველივეს, რასაც მაცხოვარი გვასწავლიდა, შეგვასხენებდა და სიბრძნესა და ძალას გვაზიარებდა.

ორმოცი დღის განმავლობაში ეცხადებოდა იესო ქრისტე თავის მოწაფეებს, ზეციურ სასუფეველზე ესაუბრებოდა და ასწავლიდა, ისე მიეტანათ მისი მოძღვრება ადამიანებამდე, რომ მათ მისი სისხლხორცეულად შეთვისება და დაცვა შეძლებოდათ: **წარვედით ყოველსა სოფელსა და უქადაგეთ სახარებაჲ ესე ყოველსა დაბადებულსა, რომელსა ჰრწმენეს და ნათელ-ილოს, ცხოვნდეს; და რომელსა არა ჰრწმენეს, დაისაჯოს. ხოლო სასწაული მორწმუნეთა მათ ესე შეუდგეს: სახელითა ჩემითა ეშმაკთა განასხმიდენ, ენათა ახალთა იტყოდიან, გუელთა შეიპყრობდენ; დაღათუ სასიკუდინე რაჲმე სუან, არარაჲ ავნოს მათ; სნეულთა ზედა ჭელსა დასდებდენ, და განცოცხლდებოდიან (მარკ. 16, 15-18).** წარვედით და მოიმონაფენით ყოველნი წარმართნი და ნათელსცემდით მათ სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა, და ასწავებდით მათ დამარხვად ყოველი, რაოდენი გამცენ თქვენ. და აჰა ესერა მე თქვენ თანა ვარ ყოველთა დღეთა ვიდრე აღსასრულადმდე სოფლისა (მთ. 28, 19-20).

როცა უფალმა მოწაფეები ელეონის ანუ ზეთისხილის მთაზე უკანასკნელად შეკრიბა, ისევ გაუმეორა ბრძანება სახარების ქადაგებისა და ისევ შეჰპირდა მანუგეშებლად და წინამძღვრად სულიწმიდას, რომელსაც მათ ზეციური მამა მისი ლოცვით წარმოუგზავნიდა: **და აჰა ესერა მე მოგივლინო თქვენ აღთქმად იგი მამისა ჩემისაჲ, ხოლო თქვენ დასხედით ქალაქსა ამას შინა იერუსალჴმსა, ვიდრემდე შეიმოსოთ ძალით მალლით (ლუკ. 24,49).**

ამ დროისათვის თვითონ მოწაფეებსაც კი არ ესმოდათ კარგად მთელი მნიშვნელობა მაცხოვრის დედამიწაზე მოსვლისა, რაც მათ სულიწმიდის მემკვიბით თანდათან უნდა შეეცნოთ. ისინი

იესო ქრისტესაგან ჯერ კიდევ ისრაელისათვის თავისუფლებისა და ძველი დიდების დაბრუნებას ელოდებოდნენ: **უფალო, უკუეთუ ამათ ჟამთა კუალად მოაგოა სასუფეველი ისრაჲლსა? ხოლო მან ჰრქუა მათ: არა თქუენი არს ცნობაჲ ჟამთა და წელთაჲ, რომელნი-იგი მამამან დასხნა თჳსითა ჳელმწიფებითა, არამედ მოიღოთ ძალი მოსლჳსა სულისა წმიდისასა თქუენ ზედა, და იყვნეთ ჩემდა მონამე იერუსალჲმს და ყოველსა ჰურიასტანსა და სამარიას, და ვიდრე დასასრულადმდე ქუეყანისა (საქმ. 1,6-8).**

შემდეგ უფალმა აკურთხა ისინი და ზეცად ამაღლდა. გაოცებული მონაფენი მანამდე უყურებდნენ, სანამ ნათელი ღრუბელი თვალთაგან არ მიეფარა. უცებ მათ ორი ანგელოზი გამოეცხადათ, რომელთაც უთხრეს: **კაცნო გალილეელნო, რაჲსა სდგათ და ჰხედავთ ზეცად? ესე იესო, რომელი ამაღლდა თქუენგან ზეცად, ეგრეთვე მოვიდეს, ვითარცა იხილეთ აღმაჯალი ზეცად (საქმ. 1,11).**

გახარებული მოციქულები იერუსალიმში დაბრუნდნენ; მათი სიხარულის მიზეზი უფლის დაპირება იყო იმის თაობაზე, რომ მუდამ მათთან იქნებოდა და მფარველად ყოვლისშემძლე ნუგეშინისმცემელს წარმოუგზავნიდა.

ეკლესიის გავრცელების შესახებ პირველ ცნობებს წმ. მახარებელი ლუკა გვაძლევს „საქმე მოციქულთაში“. ამრიგად, ღმრთის უდიდესი წყალობით, ჩვენ მისი დაარსებისა და არსებობის პირველი წლების შესასწავლად წმინდა წერილი – საქმე მოციქულთა და მოციქულთა ეპისტოლენი გვაქვს, რომელნიც ეჭვის ჩრდილსაც კი არ გვიტოვებენ. ერების ისტორიისგან განსხვავებით, სადაც მათი საზოგადოებრივი ყოფის დასაწყისი შეუცნობლობის წყვდიაღმია ჩაფლული, ეკლესიის ისტორიის დასაბამზე ყველაზე სარწმუნო და ჭეშმარიტი ცნობები მოგვეპოვება. ამასთან, ისიც უეჭველია, რომ „საქმე“ და „ეპისტოლენი“ მოციქულთა ყველა სწავლებასა და დადგენილებას არ მოიცავს. ამიტომ ეკლესიის არსებობის პირველი წლების შესასწავლად გამოიყენება აგრეთვე **წმინდა გადმოცემაც**, რომელიც უტყუარ ცნობებს გვანდის ეკლესიის მოწყობის, ღმრთისმსახურების წესების, სწავლებისა და მართვის შესახებ. ეს გადმოცემანი წმინდანთა ცხოვრებებმა და, საერთოდ, ქრისტიანული მწერლობის პირველმა თხზულებებმა შემოგვინახეს.

ეკლესიის დაარსება იერუსალიმში

მას შემდეგ, რაც მოციქულებმა ელეონის მთაზე იესო ქრისტეს ამალგა იხილეს, შეპირებული ნუგეშისმცემლის – სულიწმინდის მოსვლას სასოებით მოელოდნენ. ისინი ხშირად იკრიბებოდნენ სიონის მთაზე და განუწყვეტლივ ლოცულობდნენ ოთახში, რომელსაც ზოგიერთი სწორედ იმ ოთახად მიიჩნევს, რომელშიც მაცხოვარმა ჯვარზე გაკერის წინ საიდუმლო სერობა გამართა. აქ იყვნენ პეტრე და იაკობი, იოვანე და ანდრია, ფილიპე და თომა, ბართლომე და მათე, იაკობ ალფესი, სიმონ ზილოტი და იაკობის ძმა, იუდა. აქვე იყო და იმ ქალებთან ერთად, რომელნიც უფალს ემსახურებოდნენ, მუდმივად ლოცულობდა ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელიც, დაახლოებით სულ 120 ადამიანი. ასე მცირერიცხოვანი იყო მაშინ ქრისტეს ეკლესია, რომელიც შემდეგში მთელ დედამიწაზე უნდა გავრცელებულიყო.

უწინარესად მოციქულებმა იუდა ისკარიოტელის ნაცვლად, ვინც მოძღვარი ოცდაათ ვერცხლად გაყიდა, ახალი მოციქულის არჩევა გადაწყვიტეს, რათა თავდაპირველი რიცხვი მოწაფეთა – თორმეტი, რომელიც თავად იესო ქრისტემ დაადგინა, შესრულებულიყო. პეტრემ ორი მოწაფე, იოსტოსად ანუ მართლად წოდებული იოსები და მატათა, რომელნიც ნათლისღებიდან ვიდრე ამალგებამდე უფალთან იყვნენ, შუაში დააყენა. როცა წილი ყარეს, მეთორმეტე მოციქულად დადგენის პატივი, ღმრთის განგებით, მატათას ერგო.¹

დადგა აღდგომიდან ორმოცდამეათე დღე. პასექიდან ორმოცდამეათე დღეს, აღსანიშნავად იმისა, რომ ამ დღეს უფალმა მოსეს სინას მთაზე სჯული მისცა, ძველი აღთქმის მიმდევრებიც დღესასწაულობდნენ. მაღლიერების ნიშნად ისინი უფალს პირველ ძნას სწირავდნენ და სინაგოგებსა და სახლებს მწვანე რტოებით რთავდნენ.

მოსეს სჯულის მიმდევარნი, რომელი ქვეყნის მცხოვრებნიც არ უნდა ყოფილიყვნენ, ცდილობდნენ, ამ დღესასწაულს იერუსალიმში შეხვედროდნენ. მაგრამ გარდა ებრაელებისა, ამ დროს წმინდა ქალაქისკენ უცხო ეროვნების ადამიანებიც მოიქეპროდნენ,

¹ საქმე მოციქულთაჲ 1, 13-26.

რომელნიც მოსეს სჯულზე იყვნენ მოქცეულნი და ერთ ღმერთს სცემდნენ თაყვანს. სწორედ ეს საზეიმო დღე ამოირჩია უფალმა, რათა მოწაფეებზე სულიწმიდა გადმოსულიყო და მათ ახალი სჯულის გავრცელებისათვის ძალა მისცემოდათ.

დღის სამ, ჩვენებურად დღის ცხრა საათზე (იუდეველები საათებს მზის ამოსვლიდან ითვლიდნენ), როცა ქრისტეს მიმდევრები ერთად ლოცულობდნენ, უცბად ძლიერი ქარის ამოვარდნის ხმა გაისმა და მოციქულებს სულიწმიდა ცეცხლის ენების სახით ზედ დაადგა. მისი მადლით აღვსილი მოწაფენი მყისვე სხვადასხვა ენაზე ალაპარაკდნენ და იერუსალიმში ჩამოსულ სხვადასხვა ერის შვილებს თავთავიანთ ენაზე მიმართეს. ზოგიერთებს, რომელთაც უცხო ენებზე წარმოთქმული სიტყვების მნიშვნელობა არ ესმოდათ, ეგონათ, რომ მოციქულები მთვრალნი იყვნენ და იცინოდნენ.

მაშინ წამოდგა პეტრე და სახალხოვად პირველად დაამონმა, რომ იესო ნაზარეველი, რომელიც მათ ჯვარზე გააკრეს და მოკლეს, აღდგა, ამაღლდა და მარჯვენით მამისა დაჯდა. მოციქულის სიტყვებმა ისეთი ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინეს, რომ მსმენელებს გული მოუღბათ და შეიცნეს რა თავიანთი შეცოდება წინაშე ღმრთისა, შემფოთებულებმა იკითხეს, როგორ გამოესყიდათ იგი: **რაჲ-მე ვყოთ, ძმანო კაცნო?** პეტრემ მათ სინანულისა და იესო ქრისტეს სახელით ნათლისღებისაკენ მოუწოდა, რათა ცოდვები მიტევენოდათ.²

როგორც ვხედავთ, უფალმა მოწაფეებს ენების ცოდნასთან ერთად სიბრძნე, ძალა და სულის სიმტკიცე მიანიჭა, ანუ აღსრულდა მისი დაპირება იმის თაობაზე, რომ ის, რაც უნდა ეთქვათ, მიეცემოდათ, რადგან სინამდვილეში არა ისინი, არამედ სული მამისა ილაპარაკებდა. იმ დღეს სამიათასმა კაცმა ირწმუნა ქრისტე და მისი სახელით მოინათლა.

ასე დაიწყო მოციქულებმა უფლის სიტყვის ქადაგება იერუსალიმში. ისინი მსმენელებს ცოდვათა მონანიებისაკენ მოუწოდებდნენ, რათა უფლისაგან შენდობა მიეღოთ და მარადიულ სასუფეველში დამკვიდრებულიყვნენ.

ქრისტეს პირველი მიმდევარნი ლოცვისთვის ტაძარში იკრიბე-

² იქვე, 2, 1-41.

ბოდნენ, ხოლო პურის განტეხის წესს (ასე ეწოდებოდა ევქარისტიას ანუ ზიარების საიდუმლოს), რომელიც საიდუმლო სერობის დროს თავად უფალმა დაადგინა, სახლებში ასრულებდნენ.

მორწმუნეთა რიცხვის გაზრდას და პირველი ეკლესიის გაფართოებას დიდად შეუწყო ხელი სასწაულებმა, რომელთაც ღმრთებრივი მოძღვრის სახელით მისი მოწაფენი აღასრულებდნენ. ერთხელ, ლოცვაზე მიმავალ პეტრეს და იოვანეს, ტაძრის კარებთან დაბადებით კოჭლი დახვდათ, რომელმაც მათ მოწყალება სთხოვა. პეტრემ, დარწმუნებულმა იმაში, რომ უფალი მოუსმენდა, უთხრა: **ვეცხლი და ოქრო არა მაქუს ჩუენ, ხოლო რომელი მაქუს, გცეთ შენ. სახელითა იესო ნაზარეველისათა აღდეგ და ვიდოდე** (საქმ. 3,6). მართლაც, კოჭლი წამოდგა და მოციქულებს ტაძარში შეჰყვა. გოცეზულ ხალხს პეტრემ სიტყვით მიმართა და განუმარტა, რომ ეს სასწაული არა თავისი ძალით, არამედ იესო ქრისტეს სახელით აღასრულა, რომელიც მათ მოკლეს და რომლის მკვდრეთით აღდგომის მომსწრეც თავად იყო. სული წმიდის მაღლით გაბრწყინებულმა მისმა ქადაგებამ ისე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ იმ დღეს ხუთი ათასი კაცი მოინათლა. ამ დროს მღვდელნი და სადუკეველნი მოვიდნენ და მოისმინეს რა, რომ მოციქული ხალხს მკვდრეთით აღმდგარ ქრისტეზე უქადაგებდა, მისი შეპყრობა ბრძანეს.³ აქამდე იუდეველთა მთავარნი მოციქულებს არ სდევნიდნენ, მაგრამ არა იმიტომ, რომ გულგრილნი იყვნენ იესოს მოძღვრებისადმი, რომელიც ასე სასტიკად სძულდათ, არამედ იმიტომ, რომ დარწმუნებულნი იყვნენ მას წარმატება არ ექნებოდა და ხალხი არ გაჰყვებოდა. ამასთან, რადგან ქრისტეს პირველი მიმდევრები უბრალო და უსწავლეი ადამიანები იყვნენ, ამიტომ საშიშროებას ვერც მათში ხედავდნენ. მაგრამ მცირე ხანში ამ უბრალო, გაუნათლებელმა მეთევზეებმა მრავალი ადამიანი მიიზიდეს. მათ ქადაგებას იმის თაობაზე, რომ ჯვარცმული იესო ძე ღმრთისა და აღთქმული მესია იყო, უჩვეულო ძალა ჰქონდა.

ამ დროისათვის იუდეაში რამდენიმე სექტა არსებობდა, რომელთა შორის განსაკუთრებით ფარისევლნი და სადუკეველნი გამოირჩეოდნენ. ღმრთისმოსაობის გარეგნულად დამცველი

³ იქვე, 3,4, 1-4.

ფარისეველნი წესებს გულმოდგინედ აღასრულებდნენ, რითაც თავი დიდად მოჰქონდათ და ამაყობდნენ. უფალი მათ ხშირად სწორედ გარეგნული ღმრთისმოსაობისა და სიამაყისათვის საყვედურობდა; მაგრამ ფარისევლებს მომავალი ცხოვრებისა სჯეროდათ. სადუკეველნი კი არა მხოლოდ მომავალ ცხოვრებასა და აქედან გამომდინარე, იმ ჯილდოებსა და სასჯელებს უარყოფდნენ, რომელიც ადამიანებს გარდაცვალების შემდეგ ელოდებოდა, არამედ მკვდართა აღდგომასა და ანგელოზების არსებობასაც. ორივე სექტას საერთო ერთი ჰქონდა – იესოს სიძულვილი.

დილით მოციქულები მთავრებსა და მღვდელმთავრებს წარუდგინეს, რომელთაც მათ ჰკითხეს, ვისი სახელით აღასრულებს სასწაული. განა დიდი ხანი იყო გასული მას შემდეგ, რაც პეტრემ სიკვდილის შიშით თავისი ღმრთეებრივი მასწავლებელი უარყო? მაგრამ ახლა მას სიმტკიცე და სიმამაცე სულიწმიდამ შთააგონა და მთავართ უშიშრად უპასუხა: **უკუეთუ ჩუენ დღეს განვიკითხვით ქველის-საქმესა ზედა კაცისა უძღურისასა, რომლითა ესე ცხონდა, ცხად იყავნ თქუენ ყოველთა და ყოვლისა ერისა ისრაჴლისა, ვითარმედ სახელითა იესუ ქრისტე ნაზარეველისათა, რომელი თქუენ ჯუარს-აცუთ, რომელი-იგი ღმერთმან აღადგინა მკუდრეთით, ამის მიერ დგას წინაშე თქუენსა ცოცხალი** (საქმ. 4,9-10).

მართალია, მღვდელმთავარნი მოციქულთა პასუხმა აღაშფოთა, მაგრამ რას იზამდნენ? მათ სასწაულის არც დაფარვა შეეძლოთ და არც უარყოფა. რადგან იგი მთელი ხალხის წინაშე მოხდა, ამიტომ ისლა დარჩენოდათ, რომ მოციქულებისათვის იესოზე საუბარი მუქარით აეკრძალათ. მაგრამ პეტრემ და იოვანემ უპასუხეს: **უკუეთუ სამართალ არს წინაშე ღმრთისა თქუენი სმენაჲ უფროჲს ანუ ღმრთისაჲ, საჯეთ. რამეთუ ჩუენ ვერ ჴელ-გუენიფების, რომელი-იგი გუესმა და ვინილეთ, ვითარმცა არა ვიტყოდეთ** (საქმ. 4,19-20). მაშინ მთავარნი იძულებულნი გახდნენ ისინი გაემევათ, რადგან შეეშინდათ ხალხის მღელვარებისა, რომელიც კოჭლის სასწაულებრივი განკურნების გამო ღმერთს ადიდებდა.

როცა პეტრე და იოვანე მორწმუნეებთან დაბრუნდნენ და ყოველივე უამბეს, ისინი ერთსულოვნად ადიდებდნენ ღმერთს და ევედრებოდნენ, მათთვისაც მიეცა მხნეობა, რათა მისი სიტყვა

უშიშრად ექადაგათ. დაამთავრეს თუ არა ვედრება, ადგილი, სადაც იდგნენ, შეირყა, ყოველი მათგანი სულიწმიდით აღივსო და ქადაგება უდიდესი გაბედულებით გააგრძელა.

პირველი ეკლესიის წევრები ერთსულოვნებითა და სიყვარულით ცხოვრობდნენ. შედარებით შეძლებულნი თავიანთ ქონებას ყიდდნენ და მოციქულებთან მოჰქონდათ, რომელნიც ფულს მათ ურიგებდნენ, ვისაც უჭირდა. იმათ შორის, ვინც ქონება გაყიდა, იხსენიება კვიპროსელი იოსები, რომელსაც მოციქულებმა ბარნაბა უწოდეს, რაც ნუგეშისმცემელის ძეს ნიშნავს, მაგრამ მოქცეულთა შორის თვალთმაქცნიც იყვნენ. მაგალითად, ვინმე ანანიამ და მისმა ცოლმა სააფხრამ სხვების მიბაძვით ქონება გაყიდეს და ფული მოციქულებს მოუტანეს, მაგრამ ნაწილი თავისთვისაც გადადევს. პეტრემ ანანიას უსაყვედურა და განუმარტა, რომ მან არა ადამიანების, არამედ ღმრთის წინაშე იცრუა. ანანია მკვდარი დაეცა. იგივე დამართა მის ცოლსაც, რომელმაც მომხდარის შესახებ არაფერი იცოდა და ქმრის დარიგების მიხედვით პეტრეს აღებული ფულის ნაწილი დაუმალა.⁴ ამგვარი მაგალითები ხალხს აშინებდა და აფხიზლებდა.

სადუქვევლებმა მოციქულები ისევ დაიჭირეს და საპყრობილეში ჩასვეს, მაგრამ რა შეუძლია გააკეთოს ადამიანურ გულმოდგინებას ღმრთის ნების წინააღმდეგ? ღამით საპყრობილის კარები ანგელოზმა გააღო და მოციქულებს უთხრა, რომ ცხოველი სიტყვა ხალხისათვის ტაძარში ექადაგებინათ.

დილით სინედრიონი (უმაღლესი საბჭო, ან მთავარი სამსჯავრო) შეიკრიბა, რომელშიც მღვდლებიდან და იერუსალიმის სახელოვანი ადამიანებიდან ამორჩეული სამოცდაათი ადამიანი შედიოდა. მათ ტყვეების მოყვანა ბრძანეს, მაგრამ გაგზავნილები უკან ხელცარიელნი დაბრუნდნენ და სინედრიონს მოახსენეს, რომ თუმცა საპყრობილის კარებს ჩვეულებრივ ბოქლომი ედო და მცველებიც იქვე იდგნენ, ტყვეები ტაძარში იყვნენ და ხალხს ასწავლიდნენ.

მღვდელმთავრებმა მოციქულები ტაძრიდან მოაყვანივნეს და შეახსენეს, რომ იესოს შესახებ ქადაგება აკრძალული ჰქონდათ, რაზეც მათ უშიშრად უპასუხეს, რომ ღმრთის მორჩილება უფრო ჰმართებდათ ვიდრე კაცისა. განრისხებულმა მღვდელმთავრებ-

⁴ იქვე, 5, 1-10.

მა მოციქულთა მოკვლა ბრძანეს, მაგრამ მათ მოულოდნელად გამოუჩნდა დამცველი, რჯულის ბრძენი და განსწავლული მასწავლებლის, გამალიელის სახით, რომელიც ფარისეველთა სექტის წარმომადგენელი იყო. მან ჯერ მოციქულები გააყვანინა, ხოლო შემდეგ სინედრიონის წევრებს მიმართა და შეახსენა, რომ იუდეაში დრო და დრო ჩნდებოდნენ ადამიანები, რომელნიც თავიანთ თავს განადიდებდნენ და ხალხის მიზიდვას ცდილობდნენ, მაგრამ თვითმარქველები ყოველთვის მხილებულნი იყვნენ და მათი საქმეც წარუმატებლად მთავრდებოდა. აქედან გამომდინარე, არც მოციქულთა წინააღმდეგ იყო ზომების მიღება საჭირო, რადგან თუ მათი საქმე ადამიანებისაგან იყო, დაემხობოდა, ხოლო თუ ღმრთისაგან, მაშინ ღმერთს ხელს ვერ შეუშლიდნენ და საშიში იყო ღმრთის მოწინააღმდეგეებად არ ქცეულიყვნენ.

სინედრიონის წევრებმა გამალიელს დაუჯერეს, რაშიც წვლილი ხალხსაც მიუძღვოდა, რომელსაც მოციქულები ჯერ კიდევ უყვარდა და მათ მოსალოდნელ დასჯას გულგრილად არ უყურებდა. ისინი სასტიკად სცემეს, ქრისტეზე საუბარი კიდევ ერთხელ აუკრძალეს და გაუშვეს. მათი სულები სიხარულით იყო აღსავსე, რადგან საყვარელი მასწავლებლის სახელისათვის ტანჯვისა და წამების ღირსნი შეიქნენ.⁵

ეკლესიის ღვინის დასაწყისი

მოციქულები ცდილობდნენ შემოწირული ფული სამართლიანობის დაცვით თანაბრად გაენაწილებინათ მათ შორის, რომელთაც უჭირდათ. მიუხედავად ამისა, აღმოჩნდა, რომ ელინი ებრაელების ქვრივები შედარებით ნაკლებს იღებდნენ. ელინი ებრაელებს იმათ უწოდებდნენ, რომელნიც, მართალია, წარმოშობითა და რწმენით იუდეველები იყვნენ, მაგრამ სხვადასხვა ქვეყანაში ცხოვრობდნენ და ბერძნულ ენაზე ლაპარაკობდნენ. წმინდა მიწის მკვიდრნი იუდეველები მათ ათვალწუნებით უყურებდნენ, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ წმ. წერილს არა მშობლიურ ენაზე, არამედ ბერძნულად თარგმნილს კითხულობდნენ.

⁵ იქვე, 5, 17-42.

ამასთან დაკავშირებით მოციქულებმა მოწაფეთა კრება მოინვიეს და გადანყვიტეს, რომ შემოწირულობათა დარიგება სპეციალურად ამ საქმისათვის არჩეული ადამიანებისათვის მიენდოთ, რათა თვითონ მხოლოდ სახარების ქადაგებით ყოფილიყვნენ დაკავებულნი. კრებამ შვიდი მორწმუნე შეარჩია (რომელთა სახელებიც მათ ელინურ წარმოშობაზე მეტყველებს: სტეფანე, ფილიპე, პროხოლე, ნიკანორი, ტიმონი, პარმენი, ნიკოლაოსი) და მოციქულებს წარუდგინა. მოციქულებმა მათ ლოცვის შემდეგ ხელი დაასხეს.⁶ ხელთდასხმულებს დიაკონები ეწოდათ. პირველ დიაკონებს, გარდა შემოსავლის დარიგებისა და ღმრთის სიტყვის ქადაგებისა, ახლადმოქცეულთა მონათვლის უფლებაც მიეცათ. მათგან განსაკუთრებით სტეფანე გამოირჩეოდა, რომელსაც უფალმა სასწაულთა აღსრულების ძალა მისცა, რაც დიდად უწყობდა ხელს მოძღვრების გავრცელებაში. ასე რომ, სტეფანეს მიერ აღსრულებულმა სასწაულებმა თვით იუდეველ მღვდლებზეც კი იმოქმედეს და წმ. ნათლობა მიაღებინეს. კამათმა ახალი სწავლების თაობაზე სინაგოგებშიც შეაღწია, სადაც ებრაელები არა მხოლოდ სალოცავად, არამედ წმ. წერილისა და მისი განმარტებების მოსასმენადაც იკრიბებოდნენ. ამდენად, რადგანაც იქ სჯული განიმარტებოდა, სინაგოგები სასწავლებლებსაც წარმოადგენდა. ესეც იყო მიზეზი იმისა, რომ სინაგოგები ყველგან, სადაც კი ებრაელები ცხოვრობდნენ, თვით ყველაზე უმნიშვნელო და პატარა ქალაქებშიც კი იდგა, ხოლო იერუსალიმში მისი რიცხვი ხუთასს აღწევდა. წმ. ქალაქში თავიანთი სინაგოგები უცხოეთში მცხოვრებ ებრაელებსაც, კერძოდ, კვირინელებს, ალექსანდრიელებს, მცირე აზიელებსა და ლიბერტებსაც (ასე ეწოდებოდა რომში მცხოვრებ ებრაელებს, რომელნიც მონობისაგან განთავისუფლებულნი იყვნენ) ჰქონდათ.

ერთ-ერთ ასეთ სინაგოგაში სულიწმიდის მაღლით სტეფანემ ისეთი ძალით დაიცვა ქრისტეს მოძღვრება, რომ მოკამათებმა სერიოზული წინააღმდეგობის განწევაც კი ვერ შეძლეს და მისი დალუპვა ცილისწამებით გადანყვიტეს. მტრებმა იპოვეს ცრუ მოწმეები, რომლებიც ადასტურებდნენ, რომ თითქოს იგი ღმერთსა და მოსეზე მკრეხელურად ლაპარაკობდა. სტეფანე შეიპყრეს და

⁶ იქვე, 6, 1-6.

სინედრიონს წარუდგინეს. როდესაც მღვდელმთავარმა ჰკითხა, მართალი იყო თუ არა, რასაც მასზე ამბობდნენ, დიაკონმა თავის მართლების ნაცვლად იუდეველთა ხსნისათვის ღმრთის განგებულებაზე დაიწყო საუბარი, კერძოდ, გაიხსენა აღთქმა, რომელიც ღმერთმა აბრაამს მისცა, ეგვიპტიდან გამოსვლა, მოსესათვის სინას მთაზე მიცემული სჯული და პასუხად ამისა დაუმორჩილებლობა ისრაელიანთა, რომელნიც ხშირად ივინყებდნენ უფალს და მის წინასწარმეტყველებს კლავდნენ. სიტყვის დასასრულს სინედრიონის წევრებს მან ასე მიმართა: **ქედ-ფიცხელნო და წინა-დაუცუეთელნო გულითა და სასმენელითა, თქუენ მარადის სულსა წმიდასა ანტაკრად წინა-ალუდგებით, ვითარცა მამანი თქუენნი, ეგრეცა თქუენ. რომელნიმე წინანარმეტყუელთაგანნი არა დევნეს მამათა მათ თქუენთა? და მოსწყვდნეს, რომელნი წინაჲსწარ უთხრობდეს მოსლვასა მას მართლისასა, რომლისა-იგი თქუენ აწ შინაგანმცემელ და მკლველ იქმნენით** (საქმ. 7,51-52).

ამ სიტყვებმა ებრაელებს წონასწორობა დააკარგვინეს. ისინი მივარდნენ სტეფანეს, რომელიც სულიწმიდით განმტკიცებული მშვიდად იდგა და ზეცას შეჰყურებდა, სადაც მას სასწაულებრივი სანახაობა გადაეშალა: **აჰა-ესერა ვხედავ ცათა განუშულთა და ძესა კაცისასა, მარჯუენით ღმრთისა მდგომარესა, – თქვა მან.** ეს რომ მოისმინეს, ებრაელებმა, რომელთაც რისხვისაგან გონება დაუბნელდათ, სტეფანე ქალაქიდან გაათრიეს, რათა ქვებით ჩაექოლათ. ყველაზე მეტად ჭაბუკი სავლე აქტიურობდა, ტარსელი, რომის მოქალაქე. იგი გამალიელის მოწაფე იყო, აღზრდილი ფარისეველთა მკაცრი კანონებით. მკვლელებმა სტეფანეს სამოსელი გახადეს, სავლეს ფეხებთან დააწყვეს და ქვები დაუშინეს. წმინდა პირველმონამემ ქვების სეტყვაში მუხლი მოიდრიკა და უფალს თავისი მკვლელები შეავედრა. მისი უკანასკნელი სიტყვები იყო: **უფალო, იესუ ქრისტე, ნუ შეურაცხ ამათ ცოდვასა ამას** (საქმ. 7,60).

მიმტევებლობისა და კაცთმოყვარეობის სიდიადე ებრაელებისათვის შეუმჩნეველი დარჩა. სინანულის განცდა და სინდისის ქენჯნა მათ არც მაშინ აღძვრიათ, როცა სიმმაგე დაუცხრათ და ნათლად დაინახეს, რაც ჩაიდინეს; პირიქით, პირველმა მკვლევლობამ მათ სიძულვილს გასაქანი მისცა, რის შედეგადაც ეკლესიის დევნა გა-

ძლიერდა. მაგრამ მწარედ შეცდნენ ისინი, რომელნიც ფიქრობდნენ, რომ ღმრთის სიტყვის გავრცელებას ზღვარს დევნის საშუალებით დაუდებდნენ. ქრისტეს მიმდევრებმა, გარდა მოციქულებისა, იერუსალიმი დატოვეს და სხვადასხვა მხარეში გაიფანტნენ, სადაც მათ ღმრთეებრივი მოძღვრების ქადაგება დაიწყეს. დიაკონთაგან ერთ-ერთი, ფილიპე, სამარიაში ჩავიდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამარიელებსა და დანარჩენ იუდეველებს შორის უკვე კარგა ხანია მტრობა იყო ჩამოვარდნილი. როცა ასურეთის მეფემ ისრაელის სამეფო დაამარცხა, სამარიაში ბაბილონიდან და სხვა ადგილებიდან მრავალი წარმართი ჩამოსახლდა, რომელნიც ადგილობრივ ებრაელებს შეერივნენ და მათ რჯულში მრავალი წარმართული წესი და ადათი შეიტანეს. ამგვარი აღრევის შედეგად, სამარიელები წმინდად მხოლოდ მოსეს ხუთნიგნულს თვლიდნენ, ხოლო დანარჩენებს საერთოდ არ ცნობდნენ. როცა ბაბილონის ტყვეობიდან დაბრუნებულმა ებრაელებმა იერუსალიმში დანგრეული ტაძრის აღდგენა დაიწყეს, სამარიელებმა მათ წინააღმდეგობა გაუწიეს, ხოლო შემდეგ თავისთავის ტაძარი ცალკე აიშენეს გარიზინის მთაზე. შემდეგში ეს ტაძარი იუდეას მმართველმა და მღვდელმთავარმა იოანე გირკანმა დაანგრია. სარწმუნოებრივმა მიზეზებმა მტრობა შეურიგებელი გახადეს. იუდეველი სამარიელს წარმართზე უარესად თვლიდა, სამარიელთან ერთად სუფრასთან ჯდომა და პურის ჭმაც კი აკრძალული იყო.

ფილიპეს ქადაგებითა და მის მიერ აღსრულებული სასწაულებით მრავალი სამარიელი მოინათლა. მათ შორის იყო სიმონ მოგვიც, რომელიც თავისი ძალითა და მაგიის ხელოვნებით სამარიელებს აოცებდა. ბევრი მას „უფლის დიდ ძალას“ უწოდებდა. ფილიპეს სასწაულებმა მას ნათლობა მიაღებინა, მაგრამ როგორც შემდეგში აღმოჩნდა, მხოლოდ გარეგნულად. როცა იერუსალიმში გაიგეს, რომ სამარიელებმა ქრისტე ირწმუნეს, იქ წმ. მოციქულები – პეტრე და იოვანე გააგზავნეს. მოციქულებმა ილოცეს, რომ ახლადმოქცეულებზე, რომელნიც მხოლოდ იესო ქრისტეს სახელით იყვნენ მონათლულნი, სულიწმიდა გადმოსულიყო და მათ ხელი დაასხეს. როცა სიმონ მოგვმა იხილა, როგორ გადმოვიდა სულიწმიდა მოციქულთა ლოცვის შედეგად, მათგან სულიწმიდის მადლის ყიდვა მოინდომა, რაზეც პეტრემ და იოანემ უპასუხეს:

ვეცხლი ეგე შენი შენთანავე იყავნ წარსანყმედელად შენდა, რამეთუ ნიჭსა მას ღმრთისასა ჰგონებ ფასითა მოპოვნებად (საქმ. 8,20).

სიმონმა თავისი განზრახვა თითქოს მოინანია და მოციქულებს სთხოვა ელოცათ მისთვის, მაგრამ გულწრფელი არც ეს მოინანიება იყო, რაც მისმა შემდგომმა ცხოვრებამ გვიჩვენა. რადგან მან სულიწმიდის მადლის ყიდვა ფულით მოინდომა, მღვდლის ხარისხის ფულზე ყიდვა-გაყიდვას ეკლესიის ისტორიაში, მისი სახელის მიხედვით, **სიმონია** ეწოდა.

ამასობაში იერუსალიმში ქრისტეს მორწმუნეთა დევნა უფრო და უფრო ძლიერდებოდა. განსაკუთრებით აქტიურობდა სავლე, რომელიც სახლებში შედიოდა, ძალით გამოჰყავდა ქალები და კაცები და საპყრობილეში ყრიდა. დევნის ჟინით შეპყრობილმა მღვდელმთავარს სთხოვა, წერილები მიენერა დამასკოს სინაგოგებისათვის, რათა იქაც ჰქონოდა უფლება იესოს მიმდევართა შეპყრობისა და იერუსალიმში მიყვანისა. სავლე მართლაც დაადგა დამასკოსაკენ მიმავალ გზას, მაგრამ ქალაქამდე ვერ მიაღწია, რადგან, ღმრთის წყალობით, მასში სასწაულებრივი გარდატეხა მოხდა. მან ზეციდან გარდამომავალი ნათელი იხილა, რომლის ბრწყინვალეობას ვერ გაუძლო და მიწაზე დაეცა. ამ დროს უფლის ხმაც მოესმა: **საულ, საულ, რაჟსა მდევნი მე (საქმ. 9,4).**

ღმრთეებრივი ნათლისაგან დაბრმავებული სავლე მხლებლებმა ხელით შეიყვანეს ტაძარში, სადაც იგი მთელი სამი დღე-ღამის განმავლობაში, ისე რომ საჭმელიც კი არ გახსენებია, განუწყვეტლივ ლოცულობდა. უფლის ბრძანებით, მასთან იქაური მორწმუნე ანანია მივიდა, თვალებზე ხელი შეახო და ქრისტეს სახელით მხედველობა დაუბრუნა. სავლე მოინათლა. იგი სინაგოგებში შედიოდა და გაბედულად ქადაგებდა, რომ იესო ქრისტე ძე ღმრთისა იყო. გაცოფებულმა ებრაელებმა მისი მოკვლა გადაწყვიტეს, მაგრამ მოწაფეებმა სავლე ღამით ფანჯრიდან კალათით ჩამოუშვეს და ქალაქიდან გააპარეს. რამდენიმე ხანი მან არაბეთში დაჰყო, ხოლო სამი წლის შემდეგ იერუსალიმში დაბრუნდა და ქრისტეს მოწაფეებთან შეერთება მოინდომა, მაგრამ მათ ახსოვდათ, როგორ დევნიდა იგი მორწმუნეებს. ბოლოს მოწაფეთაგან ერთ-ერთმა, ბარნაბამ, რომელიც დიდი ხანია იცნობდა სავლეს, – ფიქრობენ, რომ ისინი გა-

მალეილის მონაფენი ერთდროულად იყვნენ, – ყველას უამბო მისი სასწაულებრივი მოქცევის შესახებ.⁷ იერუსალიმელი იუდეველები ვერ ურიგდებოდნენ იმას, რომ ის, ვინც ქრისტეს მორწმუნეთა სიძულვილით ლამის ყველას აღემატებოდა, დღეს თვითონ იყო ჯვარცმული ღმერთის მიმდევარი და ამიტომაც განსაკუთრებით შეიძულეს. მაშინ სავლეს თვით უფალმა უბრძანა იერუსალიმს გაშორებოდა და ღმრთის სიტყვა წარმართთა შორის ექადაგა.

მაცხოვრის მიმართ მადლიერებისა და სიყვარულის გრძნობამ, სავლეს, რომელსაც პავლე ეწოდა, მოღვაწეობის ისეთი მძაფრი სურვილი აღუძრა, როგორსაც ვერავითარი მიწიერი მიზნები ვერ აღძრავენ, რადგან ყოველივე მიწიერი წარმავალია. ვინც ღმერთს გულწრფელად ემსახურება, მისთვის დიდნი და მცირენი საქმენი არ არსებობენ. იგი მოვალეა, რა ძალაც აქვს ბოძებული უფლისაგან, იმ ძალით ემსახუროს ღმერთსა და მოყვასს. სახიერი და კაცთმოყვარე უფალი კი ჩვენს ყოველ ძალისხმევას აკურთხებს და ჩვენს, თუნდაც მცირეოდენ გარჯას, მოწყალედ შეიწყნარებს.

ღვაწლი თავთა მოციქულთა

პავლეს მოქცევის შემდეგ ეკლესიის დევნა რამდენიმე ხნით შეწყდა და სიმშვიდემ დაისადგურა, რასაც რომის იმპერიაში, კერძოდ, პალესტინაში ატეხილმა მღელვარებამაც შეუწყო ხელი. პილატემ ღამით იერუსალიმში კეისრის გამოსახულება შეიტანა, რაც ებრაელებმა მათი კანონების, რომელთა მიხედვითაც წმინდა ქალაქში ყოველგვარი გამოსახულების დადგმა იკრძალებოდა, ფეხქვეშ გათელვად მიიჩნიეს. ამას ისიც დაემატა, რომ რომაელმა მმართველმა გაბედა და სოლომონის ტაძრის განძს შეეხო, იქედან აღებული ფულით მან ქალაქში წყალგაყვანილობის სისტემა შექმნა.⁸ აღშფოთებულმა იუდეველებმა ამბოხება მოაწყვეს და პილატე იმპერატორთან შეასმინეს, რის შედეგადაც იგი გალიაში გადაასახლეს. სულმოკლე მმართველმა, რომელმაც ქრისტეს დასჯას ხელი არ შეუშალა, თუმცა კარგად იცოდა, რომ უდანაშაულო იყო, სიცოცხლე სილატაკეში დაასრულა. არსებობს

⁷ იქვე, 9,8-27.

⁸ Иосиф Флавий, Иудейская война, Минск, 1999, II, 9, 2-4.

გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც მან თავი მოიკლა.⁹

პოლიტიკური სიმშვიდე დიდხანს არ გაგრძელებულა, მალე ებრაელებს აღშფოთების ახალი მიზეზი მიეცათ. რომის იმპერატორმა კალიგულამ, როგორც ეს წარმართულ ტაძრებში იყო მიღებული, იერუსალიმის ტაძარში მისი ქანდაკების დადგმა მოითხოვა. ებრაელებმა იმპერატორთან ცნობილი სწავლული ფილონი გააგზავნეს თხოვნით, რომ ნუ შეურაცხყოფდა მათ რელიგიურ გრძნობებს და უმთავრეს სინმინდეს – სოლომონის ტაძარს. მართალია, ფილონის მჭევრმეტყველებამ, და შესაძლოა, უფრო მეტად გულუხვად გაღებულმა ძღვენმა, კალიგულას განზრახვაზე ხელი ააღებინა, მაგრამ გაღიზიანებულმა იმპერატორმა მრავალი იუდეველი ამოწყვიტა.

ამ ხნის მანძილზე, როცა სხვა, მათთვის უფრო მნიშვნელოვანი საქმეებით გართულმა ებრაელებმა ახალი რელიგიის მიმდევართათვის ვერ მოიცაღეს, ქრისტეს ეკლესია რიცხოვნობივად გაიზარდა და განმტკიცდა. მართალია, მოციქულებმა იესოს მოძღვრება გალილეასა და სამარიაში იქადაგეს, მაგრამ ქრისტეს აღდგომიდან 12 წლის მანძილზე ისინი ძირითადად მაინც იერუსალიმში იმყოფებოდნენ. მათ იერუსალიმის ეკლესიის მწყემსად და ეპისკოპოსად უფლის ძმა, იოსების ძე იაკობი აირჩიეს. მაცხოვრის თორმეტ მოწაფეთაგან ერთ-ერთმა, მათემ, ქრისტეს ამალგებიდან რვა წლის შემდეგ, იესოს მიწიერ ცხოვრებაზე პირველი სახარება დაწერა ებრაულად.¹⁰ მალე მათეს სახარება თვით ავტორის (ან ერთ-ერთი მოწაფის) მიერ ბერძნულად ითარგმნა და იმ ელინ-ებრაელთა შორის გავრცელდა, რომელნიც მცირე აზიაში ცხოვრობდნენ.

აქამდე მოციქულები მკაცრად ინახავდნენ მოსეს სჯულის დადგენილებას, რომლითაც იუდეველებს უცხო ხალხებთან ახლო ურთიერთობის დამყარება აკრძალული ჰქონდათ. ამ აკრძალვის მიზანი იყო დაეცვა ებრაელები წარმართების ზეგავლენისაგან, რომელსაც ისინი ჩვეულებრივ ადვილად ემორჩილებოდნენ და კერპთაყვანისმცემლო-

⁹ Евсевий Памфил, Церковная история, М., 2001, II, 7; სინური მრავალთავის (864 წ.) ერთ-ერთი საკითხავის მიხედვით, პილატე მოიქცა და ცოლთან ერთად მოინათლა კიდეც (რედ.).

¹⁰ Евсевий Памфил, Церковная история, III, 24.

ბით გატაცებულნი უფლისგან ბოძებულ სჯულს ივინყებდნენ. თვითონ მოციქულებიც ჯერ კიდევ იმ შეხედულებისანი იყვნენ, რომ ქრისტეს ეკლესიაში მხოლოდ ისინი უნდა შესულიყვნენ, რომელნიც ჯერ მოსეს სჯულს მიიღებდნენ. მაგრამ უფალმა სასწაულებრივი ჩვენებით შეაგონა პეტრეს, რომ აბრაამის შთამომავლობისათვის ღმრთისგან მიცემული მოწყალე აღთქმა ყველაზე ვრცელდებოდა, ვინც კი რწმენის გამო აბრაამის შვილად წოდების ღირსი შეიქნებოდა.

პეტრემ იესოს მოძღვრების ქადაგებით მრავალი ქალაქი მოიარა და მაცხოვრის სახელით სასწაულებიც მოახდინა. ქალაქ ლუდიაში მან განკურნა კაცი, რომელიც რვა წელი იყო სარეცელზე მიჯაჭვული, ხოლო იონიის ზღვისპირა ქალაქში მკვდრეთით აღადგინა ქალი, სახელად ტაბითა. როცა იგი ჯერ კიდევ იონიაში ცხოვრობდა მეტყავე სიმონთან და ასწავლიდა გზას, რომლითაც ცხოვრებოდა, ზემო სართულში ექვსი საათის ლოცვისას უეცრად ძლიერი შიმშილი იგრძნო. ამ დროს დაინახა, რომ ზეციდან, კუთხეებში გაკვანძული ხელსახოცის სახით, ჭურჭელი ჩამოეშვა, რომელიც უწმინდურად მიჩნეული, და ამდენად საჭმელად უვარგისი, სხვადასხვა ცხოველით, ქვეწარმავლითა და ფრინველით იყო სავსე. ამავე დროს მოესმა სიტყვები: **აღდეგ, პეტრე, დაკალ და ჭამე!** პეტრემ უარით უპასუხა, რადგან მას უწმინდური რამ არასოდეს ეჭამა. პასუხად მიიღო, რომ რაც უფალმა წმინდად ჰყო, იმას უწმინდურად ნუ ჩათვლიდა. ეს მოვლენა სამგზის განმეორდა. ამასობაში პეტრემ გაიგონა, რომ ქვემოთ ვილაცა კითხულობდა; ესენი იყვნენ კესარიაში მცხოვრები რომაელი ასისტავის კორნილიოსის წარმოგზავნილები – ორი მსახური და ერთი მეომარი. ეს კორნილიოსი წარმართებისაგან იმით გამოირჩეოდა, რომ ერთ ღმერთს სცემდა თაყვანს და გულმონყალებითა და ქველმოქმედებით იყო ცნობილი. ამიტომაც გადმოვიდა მასზე უფლის წყალობა: ანგელოზმა ამცნო, რომ სულის მაცხოვრებელ გზას პეტრე ასწავლიდა, რომელიც მეტყავე სიმონთან ცხოვრობდა. როდესაც მისულებმა მოციქულს მისი ჩვენების შესახებ უამბეს, იგი მიხვდა, რასაც ნიშნავდა სასწაული, რომელიც იხილა: სულის გადამრჩენელი მოძღვრება იესო ქრისტესი წარმართებისთვისაც უნდა ექადაგა, რადგან ისინიც ისეთივე

შვილები იყვნენ უფლისა, როგორც იუდეველები. როდესაც პეტრე კორნილიოსის სახლში შევიდა, მასპინძელი მას ფეხებში ჩაუვარდა. ადექი, – უთხრა პეტრემ, – მეც ისეთივე ადამიანი ვარ, როგორც შენ. ასისტავთან მისი ნათესავები და მეგობრები შეკრებილიყვნენ, რომელთაც მოციქულმა მიმართა, რომ, მართალია, იუდეველებს უცხო ტომის შვილებთან ურთიერთობა ეკრძალებოდათ, მაგრამ ღმერთმა განუცხადა, უწმინდურად აღარავინ ჩაეთვალა.

როდესაც კორნილიოსმა დაწვრილებით უამბო, რაც იხილა, პეტრემ წამოიძახა, რომ ღმრთისათვის ყველა სათნოა, ვისაც კი მისი შიში აქვს და სამართლიანად იქცევა. ამის შემდეგ მან დაიწყო ქადაგება იესო ქრისტეზე, რომელმაც სიკვდილი იგემა, რათა ადამის მოდგმა მისი ტყვეობისაგან ეხსნა. ამ დროს მსმენელებზე სულიწმიდა გადმოვიდა, მათ მყისვე ენების ცოდნა შეიძინეს და სიხარულით აღვსილნი ღმერთს ადიდებდნენ. იქ მყოფი ებრაელები, რომელთაც ეს სურათი იხილეს, გაოცებულნი დარჩნენ იმით, რომ სულიწმიდა წარმართებზეც გადმოვიდა.¹¹ პეტრემ ყველანი მონათლა და ახლადმოქცეულთა დასამოძღვრად რამდენიმე დღე კესარიაში დარჩა.

იერუსალიმში დაბრუნებულ მოციქულს წინადაცვეთილმა მორწმუნეებმა წარმართებთან სტუმრობისა და მათი ტრაპეზის გაზიარების გამო უსაყვედურეს, მაგრამ, როცა პეტრემ მათ თავისი ჩვენებისა და მორწმუნე წარმართებზე სულიწმიდის გადმოსვლის შესახებ უამბო, ღმრთის ნებას ისინიც ჩასწვდნენ და სიხარულით ადიდებდნენ მას.

წარმართებმა ღმრთის სიტყვა სხვაგანაც მოისმინეს, კერძოდ, ზოგიერთმა კვიპროსელმა და კვირინელმა მორწმუნემ სახარება ანტიოქიაში მცხოვრებ ელინებსაც უქადაგა. მაშინ იერუსალიმის ეკლესიამ იქ ბარნაბა წარგზავნა, რომელიც ფრიად გახარებული დარჩა, როცა დარწმუნდა, როგორი კეთილისმყოფელი გავლენა მოეხდინა იესოს მოძღვრებას ანტიოქიელებზე. შემდეგ აქ ტარსიდან პავლეც ჩამოვიდა და მოციქულებმა ანტიოქიაში მთელი წელი დაყვეს. აღსანიშნავია, რომ პირველად ქრისტიანები ანტიოქიელებს ეწოდათ, რითაც ისინი, როგორც ეს წმინდა წერილი-

¹¹ საქმე მოციქულთაჲ 9,32-43; 10,1-45.

დან ვიცით, ფრიად ამაცობდნენ და ამ სახელისათვის შესაფერისი ღირსებით ცხოვრებას გულმოდგინედ ცდილობდნენ. როდესაც იუდეაში შიმშილობა ჩამოვარდა, ანტიოქიელმა ქრისტიანებმა იუდეაში მცხოვრები მორწმუნეების დასახმარებლად თანხა შეაგროვეს და პავლესა და ბარნაბას ხელით იერუსალიმელ ხუცესებს გაუგზავნეს.¹² საყურადღებოა, რომ ქრისტიანი ხუცესები ანუ მღვდლები პირველად ამ შემთხვევისას იხსენიებიან.

იუდეველები რისხვას ვერ ფარავდნენ, როცა ხედავდნენ, რა სწრაფად ვრცელდებოდა იესოს მოძღვრება. ამიტომ იუდეას მეფემ, ჰეროდე აგრიპამ, იმ ჰეროდეს შვილიშვილმა, რომელმაც ბეთლემელი ჩვილები ამოწყვიტა, ხალხის გულის მოსაგებად ერთ-ერთი მოციქულთაგანის, იოვანე ღმრთისმეტყველის ძმის, იაკობ ზებედეშ ძის შეპყრობა ბრძანა; ცრუ მონმეც მალე მოიძებნა და იაკობს სიკვდილით დასჯა მიუსაჯეს. მოციქულმა განაჩენი აუღელვებლად მოისმინა და კვლავ მშვიდად დაამონმა, რომ ჯვარცმული ღმრთის მიმდევარი იყო. მისმა სიმშვიდემ და სიამაყემ თვით ცრუმონმეც კი აღაფრთოვანა და ათქმევინა, რომ ისიც ქრისტიანი იყო. როდესაც ორივენი დასასჯელად წაიყვანეს, მან იაკობს პატიება სთხოვა. მცირე ხნის ფიქრის შემდეგ, წმიდა მოციქულმა უთხრა: „მშვიდობა შენდა“ და გადაკოცნა. მაშინ ცრუმონმემ საჯაროდ აღიარა იესო ქრისტე და იაკობთან ერთად სიკვდილით დაისაჯა, ისე რომ წმიდა ნათლობის მიღება ვერ მოასწრო;¹³ მაგრამ ეკლესიამ ქრისტეს სახელისათვის წამება ნათლისღების ტოლფასად ჩათვალა და წამებას სისხლით ნათლობა უწოდა.

დაინახა რა, რომ იაკობის დასჯას ებრაელებმა მხარი დაუჭირეს, ჰეროდემ პეტრეც დაიჭირა და საპყრობილეში შეაგდო, მაგრამ რადგან პასექი ახლოვდებოდა, დასჯა გადადო. სიკვდილით დასჯის წინა ღამეს მორწმუნენი ერთ-ერთი მონაფის, იოვანე-მარკოზის დედის, მარიამის სახლში იყვნენ შეკრებილნი და მხურვალედ ლოცულობდნენ; თვითონ პეტრეს კი, ბორკილებაცაყრილს, მშვიდად ეძინა ორ მეომარს შორის, ორი მეომარიც კარებთან დარაჯობდა.

¹² საქმე მოციქულთაჲ 11,19,30.

¹³ კლიმენტი ალექსანდრიელი, სტრომატები, 7; Евсевий Памфил, Церковная история, , II, 9.

შუალამისას საპყრობილე უეცრად უცხო ნათელმა გაანათა, უფლის ანგელოზმა პეტრე გააღვიძა და გაყოლა უბრძანა. ბორკილები თავისით დაცვივდნენ მოციქულის ხელებიდან და ფეხებიდან, რკინის კარებიც თავისით გაიღო და პეტრე საპყრობილიდან ისე გავიდა, რომ მცველებს არაფერი გაუგიათ. როცა იგი მარიამთან მივიდა, მორწმუნეებმა, რომელნიც გვიანი ღამის მიუხედავად ისევ ლოცვად იდგნენ, თვალებს არ დაუჯერეს და ღმერთი აღიდეს. პეტრემ იერუსალიმი დატოვა და სხვა ადგილებში დაიწყო ქადაგება; იგი ადამიანებს ცოდვათა მონანიებისა და ნათლობისაკენ მოუწოდებდა.

განრისხებულმა ჰეროდემ პეტრეს მცველები სიკვდილით დასაჯა. მალე იგი იმპერატორის პატივსაცემად გამართული ზეიმის ჩასატარებლად კესარიას გაემგზავრა. აქ მან სიმდიდრით განთქმული ქალაქების – ტვიროსისა და სიდონის ელჩების თავისი შესაძლებლობით გაკვირვება გადაწყვიტა და ნადიმად მოწვეულებს მდიდრულ ტახტზე ვერცხლის ქსოვილისაგან შეკერილი სამოსით დახვდა, რომელიც ისე ბრწყინავდა, რომ მნახველებს თვალს სჭრიდა. როცა ჰეროდემ საუბარი დაიწყო, კარისკაცები ღამის ყველა სიტყვას აწყვეტივნებდნენ შეძახილებით: „ღმერთი ლაპარაკობს და არა ადამიანი“.¹⁴ ამგვარი ამპარტავნობისათვის ჰეროდე მკაცრად დაისაჯა; ანგელოზმა 54 წლის ასაკში ისე მძიმე სენი შეჰყარა, რომ მსახურებმა ხელით გაიყვანეს, ხოლო ხუთი დღის შემდეგ, მატლები-საგან შეჭმული, საშინელი წამებით გარდაიცვალა.¹⁵

საპყრობილიდან სასწაულებრივი განთავისუფლებისა და იერუსალიმიდან წასვლის შემდეგ პეტრეს ღვანლზე უკვე არა „საქმე მოციქულთა“, არამედ საეკლესიო და ისტორიული გადმოცემანი მოგვითხრობენ.

მოციქულ პავლეს, ლუსტრაში ქადაგებისას, ერთი ახალგაზრდა კაცი, სახელად ტიმოთე დაემონაფა (საქმ. 16,1), რომელიც შემდეგში მისი ერთგული თანამგზავრი და მეგობარი გახდა. როცა პავლემ უფლისაგან საბერძნეთში, კერძოდ, მაკედონიაში წასვლის ბრძანება მიიღო, მას შილასა და ტიმოთეს გარდა, თან ავტორი ერთ-ერთი სახარებისა და მოციქულთა საქმისა, ლუკა მახარე-

¹⁴ საქმე მოციქულთაჲ, 12,1-23.

¹⁵ იუდეური სიძველენი, XIX, 8,2. Евсевий Памфил, Церковная история, , II, 10.

ბელიც გაჰყვა, რომელიც წარმოშობით ანტიოქიელი ბერძენი იყო. აქედან მოყოლებული იგი მოძღვარს აღარ განშორებია.

მოციქული და მისი მოწაფენი სახარების საქადაგებლად უწინ-არესად ებრაელთა სინაგოგებში შედიოდნენ, რომელიც საბერძნეთის ყველა ქალაქში იდგა, რადგან ბერძნები საკუთარი სჯულის დაცვასა და სწავლების გადმოცემას არავის უშლიდნენ.

მაკედონიის ქალაქ ფილიპიაში პავლემ და მისმა თანამგზავრებმა ძონეულთი მოვაჭრე ქალი ლუდია მოაქციეს, რომელიც მთელი თავისი ოჯახით მოინათლა. ფილიპიაში მოციქულები მის სახლში ცხოვრობდნენ. მიუხედავად ბერძნების რელიგიური შემწყნარებლობისა, ჭეშმარიტი ღმერთის მქადაგებლებმა დევნა ამ ქალაქშიც განიცადეს, რომლის მიზეზიც ერთი მსახური ქალი გახდა. ბოროტი სულით შეპყრობილი მსახური მკითხაობდა და ამ გზით თავის ბატონს დიდძალ შემოსავალს აძლევდა, როცა ქალმა მოციქულები დაინახა, უკან დაედევნა ყვირილით: ეს ადამიანები უზენაესი ღმერთის მონები არიან და ჩვენ ხსნის გზას გვაუწყებენო. უფლის სახელით პავლემ მისგან განდევნა სული, რომელიც ღმრთისაგან არ იყო და ქალმა მკითხაობა შეწყვიტა. ამან დიდად გაანაწყენა მისი ბატონი, რომელსაც შემოსავლის წყარო მოაკლდა და განსაკუთრებით შეიძულა მოციქულები და მათ რომის ქვეშევრდომებისათვის შეუფერებელი მოძღვრების გავრცელებაში დასდო ბრალი. ქალაქის ხელისუფალთა ბრძანებით, პავლე და შილა დაუნდობლად სცემეს და საპყრობილეში შეაგდეს, მაგრამ შუალამისას ისეთი ძლიერი მიწისძვრა მოხდა, რომ ტყვეებს ბორკილები დასცივდათ, ხოლო ციხის კარები თავისით გაიღო. მძინარე მცველს გამოეღვიძა, გაღებული კარების დანახვაზე თავზარი დაეცა, იფიქრა, ტყვეები გაიქცნენო და შეშინებულმა თავის მოკვლა მოინდომა, მაგრამ ისევ პავლემ დაამშვიდა და აუხსნა, რაც მოხდა. ამ სასწაულის მხილველმა მცველმა ქრისტი ირწმუნა და მთელი ოჯახით მოინათლა.

დილით მიწისძვრით შეშინებულმა ქალაქის მმართველებმა პატიმრების გასათავისუფლებლად საპყრობილეში კაცები გაგზავნეს, მაგრამ პავლემ თავად უფროსების მისვლა მოითხოვა, რადგან იგი დაბადებიდანვე რომის მოქალაქე იყო და იცოდა,

რომ რომის მოქალაქეთა საპყრობილეში გაუსამართლებლად ჩასმა კანონით იკრძალებოდა. უფროსები მართლაც მივიდნენ, მოციქულებს ბოდიში მოუხადეს და გაუშვეს.¹⁶

პავლე ათენში ჩავიდა, სადაც ამ დროისათვის ყველაზე დიდი პატივით ზენონის, ეპიკურესა და პლატონის ფილოსოფიური სისტემები სარგებლობდა. მართალია, ზენონის მიმდევრები, რომელთაც სტოიკოსები ეწოდებოდათ, ასწავლიდნენ, რომ უმაღლესი სიბრძნე სათნოებაა – სიმტკიცე და დამოუკიდებლობა სულისა, რომელიც ბედის ცვალებადობას გულგრილად ხვდება, მაგრამ სჯეროდათ, რომ ადამიანს ამის მიღწევა თვითონაც შეუძლია, მაღლიდან შემწეობის გარეშე. სტოიკოსების მსგავსად ღმერთს, სულის უკვდავებასა და მომავალ ცხოვრებას ეპიკურეც უარყოფდა და ასწავლიდა, რომ ცხოვრების მიზანი მიწიერი ბედნიერებაა, რომელსაც სათნოებით უნდა მივაღწიოთ. მისმა მიმდევრებმა მასწავლებლის მოძღვრებისაგან მხოლოდ ტკობისაკენ მისწრაფება დატოვეს და იგი ამქვეყნიურ ბედნიერებასთან გააიგივეს.

პლატონი, რომლის ფილოსოფიური სისტემაც ზენონისა და ეპიკურეს მოძღვრებებზე შეუდარებლად მაღლა დგას, უზენაეს შემოქმედ ძალასაც აღიარებდა, სულის უკვდავებასაც და მის სწრაფვასაც სრულყოფისაკენ, რაც ზოგიერთ მკვლევარს ავარაუდებინებს, რომ იგი ეგვიპტეში ცხოვრების დროს ძველი აღთქმის წიგნებსაც გაეცნო. მიუხედავად ამისა, იმ კითხვებზე პასუხის გაცემა, რომელიც კაცობრიობას დასაბამიდან აღელვებდა, ვერც პლატონმა შეძლო. ე. ი. ანტიკური ეპოქის უდიდეს მოაზროვნეთა მცდელობა უმნიშვნელოვანესი პრობლემების გადაჭრისა უშედეგოდ მთავრდებოდა და მხოლოდ იმას ამტკიცებდა, რომ ადამიანს თავისი სიბრძნით, ანუ ღმრთისგან გამოცხადების გარეშე, ღმრთის შეცნობა არ შეუძლია.

ფილიპიიდან პავლე ათენში ჩავიდა, რათა ექადაგა, რომ ჭეშმარიტება, სიცოცხლე და ნათელი ქრისტეა. იგი შეაშფოთა კერპების სიმრავლემ, რომელიც წარმართული კულტურის ცენტრში ლამის ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ხვდებოდა.

სანუგემო რამ მან მხოლოდ მაშინ იგრძნო, როცა ერთ მოედან-

¹⁶ საქმე მოციქულთაჲ, 16, 14-40.

ზე სამსხვერპლო ნახა, რომელზეც ეწერა: „უცნობ ღმერთს“. მოციქული ხან სინაგოგაში ქადაგებდა, ხანაც მოედანზე. ათენელები სიამოვნებით უსმენდნენ, რადგან ფილოსოფიურ აზროვნებაში განვრთნილებს ახალი მოძღვრების მოსმენა დიდ სიამოვნებას ანიჭებდათ. რამდენიმეჯერ მასთან კამათში ფილოსოფოსები ჩაებნენ, რომელთაც ბოლოს იგი არეოპაგში წაიყვანეს, რათა თავისი სწავლება ათენის ყველაზე პატივსაცემი მოქალაქეების წინაშე გადმოეცა. არეოპაგს, რომელიც უმაღლეს სამსჯავროს წარმოადგენდა, სხვა ფუნქციებთან ერთად ღმერთთა პატივსაცემი რიტუალების შესრულებისათვის თვალ-ყურის დევნებაც ევალებოდა. ამგვარი რიტუალებისა და ადათების დარღვევის ყოველი კონკრეტული შემთხვევა არეოპაგს გადაეცემოდა და იქ განისჯებოდა. აქედან გამომდინარე, ცხადია, რომ პავლეს, რომელიც ახალ რელიგიას ქადაგებდა, არეოპაგი აუცილებლად მოუსმენდა.

მოციქულმა თავისი სიტყვა იმ სამსხვერპლოს გახსენებით დაიწყო, რომელსაც ამშვენებდა წარწერა: „უცნობ ღმერთს“; მან არეოპაგში შეკრებილებს განუცხადა, რომ იმ ღმერთის საქადაგებლად მოვიდა, რომელსაც, მართალია, ათენელები არ იცნობდნენ, მაგრამ თაყვანს მაინც სცემდნენ. ძირითადად მან მაცხოვრის მეორედ მოსვლასა, საშინელ სამსჯავროსა და მკვდართა აღდგომაზე იქადაგა. სწავლებამ მკვდართა აღდგომაზე ზოგიერთებს ღიმილი მოჰგვარა, მაგრამ ისეთებიც აღმოჩნდნენ, რომელთაც მოციქულის სიტყვების ჭეშმარიტება ირწმუნეს, ესენი იყვნენ არეოპაგის ერთ-ერთი წევრი დიონისე, შემდეგში ათენის პირველი ეპისკოპოსი და ქალი, რომელსაც დამარისი ერქვა.¹⁷

საერთოდ ვერ ვიტყვით, რომ პავლე მოციქულის ქადაგებას ათენში დიდი წარმატება ხვდა წილად, რადგან ამ დიდი ფილოსოფიური ტრადიციების მქონე ქალაქის მცხოვრებნი თავიანთი კაცობრივი სიბრძნით მეტისმეტად ამაყოფნდნენ, რაც ღმრთიერბრივი მოძღვრების გულისყურით მოსმენაში უშლიდათ ხელს. ასე, რომ ამპარტავნება და ქედმაღლობა ადამიანს ჭეშმარიტების შესაცნობად არა მხოლოდ მხედველობას, არამედ სასმენელთაც უხშობს.

ქრისტეს მოძღვრება განსაკუთრებით უცხო ეპიკურეელებისა

¹⁷ საქმე მოციქულთაჲ, 17, 16-34.

და სტოიკოსებისთვის გამოდგა, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, საკუთარ თავზე აღმატებული წარმოდგენისა და თავდაჯერებულობის გამო, ღმერთსა და მის შემწეობას საერთოდ უარყოფდნენ.

ათენიდან პავლე კორინთოში გადავიდა, სადაც ღმრთისმოსავე ებრაელ ცოლ-ქმართან, აკვილასა და პრისკილასთან ცხოვრობდა, რომელნიც კორინთოში რომიდან მაშინ ჩამოსახლდნენ, როცა იმპერატორმა კლავდიუსმა ებრაელები იმპერიის დედაქალაქიდან გამოყარა. მოციქულს მასპინძელთა გულთბილი დამოკიდებულებით არ უსარგებლია, მათთან ერთად ისიც ფიზიკურად მუშაობდა და კარებს კერავდა, შაბათობით კი სინაგოგაში ქადაგებდა, სადაც განსაკუთრებით ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა. ასე რომ, როცა ჭეშმარიტების მისაღებად მათ გაქვავებულ გულებს აწყდებოდა, კინალამ უსასოობის განცდა დაეუფლა, მაგრამ მძიმე ტვირთის ზიდვაში უფალი წამოეშველა, გამოეცხადა და ანუგეშა.¹⁸

პავლემ კორინთოში წელიწადნახევარი დაყო. ამ ხნის მანძილზე იგი არა მხოლოდ კორინთელებზე, არამედ იმათზეც ზრუნავდა, რომელნიც ადრე მოაქცია; სწორედ ამ მიზნით მისწერა კორინთოდან წერილი თესალონიკელებს.

ებრაელებმა პავლე მოციქული კორინთოშიც იმ ბრალდებით, რომ იგი მათი სჯულის საწინააღმდეგოს ქადაგებდა, იქაურ პროკონსულს, გალიონს, მიჰგვარეს, მაგრამ გალიონზე ამ ბრალდებას არავითარი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია, რაც კიდევ ერთხელ გვიდასტურებს, რომ თავდაპირველად რომის იმპერია ახალ რელიგიას საფრთხედ არ მიიჩნევდა და ქრისტიანებს იუდეველთაგან არ აცალკევებდა.

კორინთოდან მოციქული მასპინძლებთან – აკვილასა და პრისკილასთან ერთად ეფესოში წავიდა. ეფესოდან მოციქული პავლე იერუსალიმში გაემგზავრა და იმ ქრისტიანებს, რომელთაც მატერიალურად განსაკუთრებით უჭირდათ, მორწმუნეთა შორის შეგროვილი დხმარება ჩაუტანა, რაც მრავლისმეტყველი ფაქტია, რადგან იმ სიყვარულზე მეტყველებს, რომელიც სხვადასხვა მხარესა და ქალაქში მცხოვრებ ქრისტიანებს ერთმანეთთან აკავშირებდა და აერთიანებდა.

¹⁸ იქვე, 18, 1-6.

54 თუ 55 წელს, მოციქულებრივი მიზნით, პავლემ მესამედ იმოგზაურა და თან მოწაფენი – ლუკა, ტიტე და ტიმოთე წაიყვანა. ამ დროისათვის ქრისტიანულ მოძღვრებას, რომელიც უსწრაფესად ვრცელდებოდა, მრავალი მქადაგებელი გამოუჩნდა. ერთი მათგანი ალექსანდრიელი სწავლული აპოლოსი იყო, რომელიც სხვადასხვა ადგილას, მათ შორის ეფესოსა და კორინთოშიც ქადაგებდა, მაგრამ რადგან მოციქულებისათვის არასდროს მოესმინა, მხოლოდ იოვანე ნათლისმცემლის ნათლობა იცოდა და ხალხს მის მსგავსად ნათლავდა. ეფესოში იგი აკვილასა და პრისკილას დაუახლოვდა, რომელთა შემწეობითაც ქრისტიანულ მოძღვრებას საფუძვლიანად გაეცნო. როცა საქადაგებლად საბერძნეთში გადავიდა, ცოლ-ქმარმა იქაურ ქრისტიანებთან წერილი გაატანა, რათა მათ აპოლოსი ნდობით მიეღოთ.¹⁹

ეფესოში პავლე მოციქულს აპოლოსისაგან მონათლული მრავალი ადამიანი შეხვდა, რომელთაც სულიწმიდის შესახებ გაგონილიც კი არაფერი ჰქონდათ. პავლემ მათ ყოვლადწმიდა სამების სახელით ნათელი სცა და ხელნი დაასხა, რომლის დროსაც სულიწმიდა მათზეც გადმოვიდა და ბევრმა მათგანმა უკვე თვითონ დაიწყო ქადაგება სხვადასხვა ენაზე.

ჩვეულებისამებრ მოციქულმა ეფესოშიც უწინარესად სინაგოგაში იქადაგა, მაგრამ იუდეველები, ისევე როგორც სხვა ქალაქებში, მის მიმართ აქაც მტრულად განეწყნენ. ამიტომ პავლე საქადაგებლად ტვირანეს სასწავლებელში გადავიდა, სადაც მის მოსასმენად უპირატესად წარმართი ელინები მოდიოდნენ. ასე გრძელდებოდა ორი წლის განმავლობაში, რომლის დროსაც მოციქულმა მრავალი სასწაული აღასრულა, მისი და მისი ნივთების შეხებით სნეულები იკურნებოდნენ და ბოროტი სულებისაგან თავისუფლდებოდნენ.

ამასობაში მოციქულმა შეიტყო, რომ გალატელები ცრუ მოძღვრებმა შეაცდინეს და ჭეშმარიტებად მიიღეს სწავლება, რომლის მიხედვითაც სულის ცხოვნებისათვის მოსეს სჯულის დაცვა იყო აუცილებელი. პავლემ გალატელებს წერილი მისწერა, რომელშიც განმარტა, რომ გადარჩენა რჯულის გარეგნული დაცვით შეუძლებელია და რომ ადამიანის სულის ხსნა მხოლოდ იმგვარ რწმენას შეუძლია, რომელიც

¹⁹ იქვე, 18, 12-28.

სიყვარულით მოქმედებს. ძველი აღთქმის ადამიანები მონები იყვნენ უფლისა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ქრისტემ სიკვდილი იგემა და კაცობრიობა ცოდვის ტყვეობისაგან გამოიხსნა, ადამის მოდგმამ ღმრთის შვილობის პატივი მიიღო. მოციქული გალატელებს არწმუნებს, რომ უპირველესად ქრისტეს მოძღვრების სულის დაცვაა საჭირო, რის შედეგადაც მიიღება მშვენიერი ნაყოფი სულისა: **სიყვარული, სიხარული, მშვიდობა, სულგრძელება, სიტკბოება, სახიერება, სარწმუნოება, მარხვა, მოთმინება** (გალ. 6,22-23).

მოციქულს კორინთოს ეკლესიის მდგომარეობაც აწუხებდა, რადგან იქ მორწმუნეთა ერთობას ბზარი გაუჩნდა და ქრისტიანები მოძღვართა მიხედვით დაიყვნენ. ერთნი ამბობდნენ, რომ პავლესი იყვნენ, მეორენი – აპოლოსისა, სხვანი კიდეც – კეფასი, ან ქრისტესი.

ამიტომ მოციქულმა ეფესოდან წერილი კორინთელებსაც მისწერა, რომელშიც აუხსნა, რომ როგორც ქრისტეს დაყოფა არ შეიძლება, ასევე არ შეიძლება მისი მორწმუნეების დაყოფაც. განა თქვენთვის ჯვარს პავლე ეცვა, ან განა ნათელი პავლეს სახელით მიიღეთო, – ეკითხება იგი კორინთელებს და აქვე განმარტავს, რომ არც სულიწმიდისაგან ბოძებული ნიჭითა და ცოდნით სიამაყე შეიძლება, რადგან ღმრთის წყალობამ არა სიამაყე და თავმომწონეობა, არამედ ღმრთის სამსახურის სურვილი უნდა გააღვიძოს და გააძლიეროს. საინტერესოა, რომ ცრუ მოძღვრებათაგან, რომელნიც ამ დროისათვის უკვე არსებობდნენ, ერთ-ერთი კორინთოშიც გავრცელებულა, კერძოდ უარყოფა მკვდართა აღდგომისა. ამიტომაც მოციქული ამ ეპისტოლეში მკვდართა აღდგომაზე სწავლებასაც გადმოგვცემს. აქვეა განმარტებული ზიარებისა და ქორწინების საიდუმლონიც.²⁰

პავლე მოციქული ეფესოს დატოვებას უკვე აპირებდა, რომ ქალაქი მღელვარებამ მოიცვა. როგორც ცნობილია, არა მხოლოდ ეფესოს, არამედ საერთოდ მთელი მსოფლიოს ერთ-ერთ ღირშესანიშნაობად ითვლებოდა ბრწყინვალე ტაძარი დიანასი (არტემიდეისი), რომელსაც ამ ქალაქის მცხოვრებნი განსაკუთრებით სცემდნენ თაყვანს. ბევრი ეფესელი ხელოვანი სწორედ იმით ცხოვრობდა, რომ ვერცხლისაგან ტაძრის მაკეტებს ამზადებდა, რომელთაც არტემიდეს სახელგანთქმული ტაძრის სანახავად მოსული უცხოელები

²⁰ | კორ. 1,10 – II,16; 15,12-57

სუვენირებად ყიდულობდნენ.

მას შემდეგ, რაც პავლე მოციქული ეფესოში დამკვიდრდა და მისი ქადაგების წყალობით მრავალი წარმართი ქრისტიანობაზე მოიქცა, ტაძარმა თავისი მნიშვნელობა დაკარგა, რის გამოც ძველებური გასავალი აღარც მის მაკეტებს ჰქონდა. ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ წმ. მოციქული განსაკუთრებით ხელოსნებმა შეიძულეს. ერთმა მათგანმა დემეტრიოსმა, თანამოსაქმენი შეკრიბა და განუმარტა, რომ პავლეს ქადაგებანი არა მხოლოდ მათ ხელობას უქმნიდა საფრთხეს, არამედ თვით კულტის თავყვანისცემასაც, რადგანაც მათ შედეგად როგორც ეფესოში, ისე საერთოდ აზიაში, მამაპაპურ რეჯულს ბევრი ტოვებდა და ქრისტიანი ხდებოდა, რაც წარმართული ღმერთების თავყვანისმცემელთა რიცხვის თანდათანობით შემცირებასა და მათი ტაძრების დაცარიელებას მოასწავებდა.

ხალხი რომ ახალი რელიგიის მქადაგებელთა წინააღმდეგ ამხედრებინათ, დემეტრიოსის მეგობრები ქუჩებს მოედვნენ შეძახილებით: „დიდია არტემიდე ეფესელი“. მათ მართლაც მოახერხეს ეფესელთა აღელვება, რომელთაც პავლე მოციქულის თანამოაზრენი, გაიოსი და არისტარქოსი, შეიპყრეს, მაგრამ საბედნიეროდ ქალაქის მმართველობამ მღელვარების ჩაწყნარება შეძლო და შეპყრობილი ქრისტიანებიც, რომელთაც ვინ იცის, აგზნებული ბრბო რა ხვედრს უმზადებდა, გაათავისუფლა.²¹

ამის შემდეგ დიდ ხანს არ გაუვლია, რომ პავლე მოციქულმა იქაური ეკლესიის მმართველობა ტიმოთეს ჩააბარა, რომელსაც ხუცესთა ხელთდასხმის უფლებაც მისცა და თვითონ ეფესო დატოვა. ტიმოთესადმი მიწერილ ეპისტოლეებში მოციქული დაწვრილებით გადმოსცემს, რა ევალება მწყემსს, რომელმაც სამწყსო ხსნის გზით უნდა წაიყვანოს.

მოციქულმა ამჯერადაც საბერძნეთს მიაშურა. მართალია, პავლეს მძიმე ჯავასთან ერთად არც დევნა აკლდა, მაგრამ ნუგეშინის მომცემელ სიხარულსაც ხშირად განიცდიდა. მას დიდ სიხარულს ანიჭებდა თანამოაზრეთა გულმოდგინება, მორწმუნეთა წარმატებანი, მოწყალება, რომელსაც ქრისტიანები ღატაკი ძმების მიმართ იჩენდნენ. მოციქულმა კორინთოდან წერილი მისწერა რომაელებს,

²¹ საქმ. 19,23-40.

რომელშიც ამტკიცებს, რომ ღმრთის წინაშე ყოველი ადამიანი ცოდვილია; ამიტომ ფუჭი იმედით იმისა, რომ მხოლოდ თავისი საქმეებით გადარჩება, არავინ უნდა საზრდოობდეს. ჩვენ მხოლოდ **მადლი ღმრთისა და იესო ქრისტეს რწმენა გვიხსნის**, რომელიც ჩვენთვის ჯვარს ეცვა (რომ. 3,23-24). ამავე წერილში იგი დაწვრილებით გადმოცემს ქრისტიანული ცხოვრების წესებს (მე-12, მე-13, მე-14 თავები) და სიმშვიდისაკენ, ხელისუფლების მორჩილებისა, ერთმანეთის სიყვარულისა და გულმონყალებისაკენ მოგვინოძებს.

პავლე მოციქულს განზრახული ჰქონდა მეერგასე დღის დღესასწაულზე იერუსალიმში ჩასულიყო, იქაური ლატაკებისათვის სხვა ეკლესიებში შეგროვილი შესანიშნავი ჩაეტანა და შემდეგ რომში წასულიყო, მაგრამ მოვლენები სხვაგვარად წარიმართა; ვიდრე ამ მოვლენებზე გადავიდოდეთ, აქვე ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ ფაქტს: რომაელებისადმი მიწერილი ეპისტოლე მოციქულმა თებელ ქალს გაატანა, რომელიც რომში მიდიოდა. აქ პირველად იხსენიება ეკლესიის მსახური ქალები, რომელთაც დიაკონისები ეწოდებოდათ. თავდაპირველად მათი მოვალეობანი პირველ დიაკონთა ძირითადი მოვალეობებისაგან დიდად არ განსხვავდებოდა. დიაკონისებს უპირატესად პატიოსნებით ცნობილი ქვრივების წრიდან ირჩევდნენ, რადგან ისინი ოჯახური მოვალეობებით ნაკლებად იყვნენ შეზღუდულნი და თავიანთი დროისა და ენერგიის საერთო საქმისათვის მოხმარება უფრო თავისუფლად შეეძლოთ. გლახაკთა და ავადმყოფთა მოვლა-პატრონობის გარდა, ისინი ამზადებდნენ, აგრეთვე, ქალებს მოსანათლად. ტიმოთესა და ტიტესადმი მიმართულ ეპისტოლეებში ნმ. მოციქული დაწვრილებით ჩამოთვლის და განმარტავს დიაკონისების უფლება-მოვალეობებს.

პავლე მოციქულს სურდა საბერძნეთიდან იერუსალიმში უმოკლესი გზით წასულიყო, მაგრამ გაიგო, რომ მის წინააღმდეგ ბოროტი ჩანაფიქრი მზადდებოდა, ამიტომ გეზი შეცვალა და მცირე აზიაში გადავიდა. ტროადაში მოციქულმა სასწაული მოახდინა, უფალმა მისი ლოცვით სიცოცხლე დაუბრუნა ჭაბუკს, რომელიც იმ სახლის ზემო სართულიდან გადავარდა და მოკვდა, სადაც მორწმუნენი მოციქულის მოსასმენად იყვნენ შეკრებილნი.²² ტროადიდან წამოსულმა

²² იქვე, 20,6-12

პავლემ გვერდი აუარა ეფესოს, რათა არ დაყოვნებულიყო და ქალაქ მილეტში მივიდა, რომელიც ეფესოს მახლობლად მდებარეობდა. აქ მან უკანასკნელი დარიგებების მისაცემად ხუცესები იხმო, რადგან იცოდა, რომ ამქვეყნიურ ცხოვრებაში მათ ველარ იხილავდა. მოციქულმა მოძღვრებს შეახსენა, რომ აზიაში მოსვლის პირველი დღიდანვე მათთან იყო და იმ განსაცდელთა მიუხედავად, რომელიც იუდეველთა ბოროტი ზრახვების შედეგად თავს ატყდებოდა, მორჩილებითა და ცრემლებით ემსახურებოდა უფალს. ახლა სულის მონოდებით იერუსალიმში მიდიოდა და არ იცოდა, რა ელოდებოდა იქ, თუმცა იმას კი გრძნობდა, რომ მათთან შეხვედრა აღარ მოუწევდა. ამიტომ აფრთხილებდა, ფხიზლად ყოფილიყვნენ და არ ნდობოდნენ მგლებს, რომლებიც ფარას არ შეინყალებდნენ და არც იმ ადამიანების ერწმუნათ, რომლებიც თვითონ მათ შორის გამოჩნდებოდნენ და სწავლების დამახინჯებას შეეცდებოდნენ.

სიტყვის დასასრულს მოციქულმა ხუცესებს მოუწოდა, საკუთარი ხელებით მოპოვებული გასამრჯელოთი ეცხოვრათ, ისე, როგორც ამას თავად პავლე აკეთებდა და არ დავიწყებოდათ იესო ქრისტეს სიტყვები: **ნეტარ არს მიცემა უფროჲს ვიდრე მოღებისა** (საქმ. 20, 18-35).

ამის შემდეგ მოციქულმა სხვებთან ერთად მუხლი მოიყარა და ილოცა. მოწაფეებმა, რომლებიც საყვარელ მოძღვარს ამბორითა და ცრემლებით გამოეთხოვნენ, იგი ხომალდამდე მიაცილეს. გზად პავლე მოციქული და მისი მოწაფენი სხვადასხვა კუნძულსა და ქალაქში ქრისტეს მოძღვრებას ქადაგებდნენ. კესარიაში იგი დიაკონ ფილიპესთან გაჩერდა. აქ მასთან ერთი წინასწარმეტყველი მივიდა, მისი სარტყელი აიღო, ხელები და ფეხები შეიკრა და უთხრა, რომ, როგორც სულიწმიდა ამბობდა, იერუსალიმში იუდეველები ამ სარტყლის პატრონს ასე შეკრავდნენ და წარმართებს გადასცემდნენ. მორწმუნენი ცრემლებით შეევედრნენ პავლეს, იერუსალიმში წასვლა გადაეფიქრებინა, მაგრამ მან განაცხადა: **არა ხოლო შეკრვად, არამედ მოსიკუდიდცა მზა ვარ იერუსალიმს სახელისათჳს უფლისა იესუესა** (საქმ. 21,13).

იერუსალიმში მოციქული მოხუცი მნასონის სახლში გაჩერდა და მეორე დღესვე ეპისკოპოს იაკობს ეწვია, სადაც ხუცესებსაც

შეხვდა, რომელთაც არ დაუმაღლეს, რომ იერუსალიმში იგი განსაკუთრებით სძულდათ. ამ სიძულვილის ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ ქრისტიანი იუდეველები, იერუსალიმში უფრო მეტად, ვიდრე სხვაგან, მოციქულთა კრების დადგენილების წინააღმდეგნი იყვნენ და ვერ ურიგდებოდნენ იმ აზრს, რომ წარმართები მათი თანასწორნი ხდებოდნენ და იუდეველთა სჯულის მიღების გარეშე, მხოლოდ ქრისტიანული სჯულის დაცვით ცხოვრობდნენ. ამ ძვალსა და რბილში გამჯდარი ამპარტავნების დასაძლევად უდიდესი სიყვარული იყო საჭირო, რაც ძალიან ცოტას თუ ჰქონდა. ამ სიძულვილის გასანელებლად ეპისკოპოსმა იაკობმა და ხუცეებსმა პავლეს იმ ალთქმის აღსრულებაში მონაწილეობის მიღება ურჩიეს, რომელიც რამდენიმე იუდეველს ჰქონდა დადებული. აქვე შევნიშნავთ, რომ არსებობდა ადათი ალთქმის დადებისა, რომლის შესრულებაც მოვალეობად ითვლებოდა, იგულისხმება ნაზორეველთა ალთქმა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ალთქმის დამდები თმებს იზრდიდა, მარხვას ინახავდა, ღვინოს არ სვამდა და კიდევ რამდენიმე სხვა წესს აღასრულებდა, რის შემდეგაც ტაძარში მიდიოდა და ღმერთს განსაწმენდელ მსხვერპლს სწირავდა. შეიძლებოდა მონაწილეობის მიღება სხვების მიერ დადებული ალთქმის შესრულებაში, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ მსურველი მსხვერპლშენიშნისთვის საჭირო თანხის გადახდას თავის თავზე იღებდა. სწორედ ამგვარი სახით მონაწილეობის მიღება ურჩიეს მოციქულს, რათა მტრულად განწყობილთათვის ამ გზით ეჩვენებინა, რომ იგი სჯულის ადათებს არ უარყოფდა. რადგან ამ საქციელში ქრისტიანული სწავლების საწინააღმდეგო არაფერი იყო, პავლე სიამოვნებით დათანხმდა, იმ ადამიანებს შეუერთდა, რომელთაც ალთქმა ჰქონდათ დადებული და ამის თაობაზე იუდეველთა მღვდლებსაც აცნობა. სამწუხაროდ, სიძულვილი მისდამი ისე დიდი იყო, რომ ალთქმის ვადის გასვლამდე აღარ დაიცადეს და მოციქულს ხალხი აუშხედრეს, რომელსაც ეუბნებოდნენ: აი, კაცი, რომელიც ჩვენს ტაძრებს ბილწავს, რადგან მასში ელინები შეჰყავს. მოციქულს თავის გამართლების საშუალება არ მისცეს, იგი ტაძარში შეიპყრეს და მოკვლა დაუპირეს, მაგრამ ხმაურზე ათასისთავი მოვიდა, რომელმაც მსხვერპლი შემლილ ბრბოს გამო-

სტაცა. ამოდ ცდილობდა რომელი მოხელე გაეგო, რისთვის მრისხანებდნენ პავლეზე, ყურისწამლებ ხმაურსა და ღრიანცელში ვერაფერი გაარკვია, ამიტომ მისი შეკვრა და ციხეში წაყვანა ბრძანა. ბრბო მას უკან დაედევნა ყვირილით: დასაჯე იგი.

ციხის შესასვლელთან მოციქულმა რამდენიმე სიტყვის თქმის ნებართვა ითხოვა. მან გაიხსენა, რომ ახალგაზრდობაში მოსეს სჯულს თვითონაც გულმოდგინედ აღასრულებდა და ქრისტიანებს, ვიდრე უფლისაგან წარმოგზავნილი სასწაული ჭეშმარიტების შესაცნობად სულიერ თვალს აუხელდა, დაუდობლად დევნიდა. გაიხსენა, როგორ გამოეცხადა იერუსალიმის ტაძარში ლოცვისას უფალი და უბრძანა, რომ, რადგან იუდეველები მის დამოწმებას არ მიიღებდნენ, წარმართებისათვის ექადაგა. წარმართების ხსენებამ დროებით დამშვიდებული ბრბო ხელახლა ააღელვა. ათასისთავმა, რადგან იუდეველი არ იყო, ვერაფერი გაიგო. მან ბრძანა, პავლე ციხეში შეეყვანათ და დაეკითხათ, რით გამოიწვია ხალხის ასეთი სიძულვილი. მაშინ მოციქულმა თვითონ იკითხა, ჰქონდათ თუ არა უფლება რომელი მოქალაქის ცემისა და ისიც გასამართლების გარეშე. ათასისთავი შეშინდა და გამოსავალი იმაში ნახა, რომ მეორე დღისათვის იუდეველ მღვდელმთავართა შეკრება ბრძანა, რათა პავლე სინედრიონს განესაჯა.

როგორც კი მოციქულმა სინედრიონზე რამდენიმე სიტყვა წარმოთქვა, მღვდელმთავარმა ანანიამ ბრძანა მისთვის ტუჩებში ერტყათ. პავლემ, დაინახა რა, რომ სინედრიონში ფარისევლებიც იყვნენ, განაცხადა, რომ თვითონაც ფარისეველი იყო, შვილი ფარისეველისა და მკვდართა აღდგომის სასოებისათვის ასამართლებდნენ. ამ განცხადებამ კრება ააღელვა, რადგან სინედრიონის წევრები სადუქეველებიც იყვნენ, რომელთაც არც მკვდართა აღდგომისა სჯეროდათ და არც მომავალი ცხოვრებისა. კრების მონაწილეთა შორის ისეთი ჩხუბი ატყდა, რომ ათასისთავს შეეშინდა პავლე ცოცხლად არ დაეგლიჯათ და მისი ციხეში გადაყვანა ბრძანა. ციხეში მოციქულს უფალი გამოეცხადა, რომელმაც უთხრა: **ნუ გეშინინ, პავლე, რამეთუ, ვითარცა-ეგე სწამე ჩემთვის იერუსალმს, ეგრეთცა ჯერ-არს შენდა ჰრომესცა შინა წამებაჲ** (საქმ. 23,11).

ამასობაში ორმოცზე მეტმა იუდეველმა დაიფიცა, რომ არც ჭამდნენ და არც სვამდნენ, ვიდრე პავლეს არ მოკლავდნენ და ამ გადაწყვეტილების შესახებ სადუკეველ მღვდელმთავრებსაც აცნობეს. მათ ჩაიფიქრეს, რომ, ვითომდაც მისი საქმის განსასჯელად, მოციქული კვლავ სინედრიონზე გამოეძახათ და გზაში მოეკლათ, მაგრამ ამ გეგმის შესახებ პავლეს დისწულმა შეიტყო და ათასისთავს აცნობა. ათასისთავმა მოციქული იმავე ღამეს მრავალრიცხოვანი მცველის თანხლებით კესარიასში, ოლქის რომაელ მმართველთან, ფელიქსთან წარგზავნა და წერილით შეატყობინა, რომ რადგან ამ ადამიანს, რომელსაც იუდეველები რალაც საკამათო შეხედულებებში სდებდნენ ბრალს, თვითონ არც სიკვდილისა და არც დატუსაღების ღირსად არ თვლიდა, ამიტომ განაჩენი მისთვის მას გამოეტანა.

იმის შიშით, რომ შეიძლებოდა პროვინციის მმართველ ფელიქსს პავლეს უდანაშაულობა ერწმუნა და მისთვის მსუბუქი სასჯელი გამოეტანა, კესარიასში ბრალმდებლებიც ჩავიდნენ, რომელთა შორის მღვდელმთავარი ანანიაც იყო. ისინი მოციქულს საზოგადოების წყლულს, ნაზორეველთა სექტის მამამთავარსა და ამბოხების მომწყობს უწოდებდნენ. მათ საპასუხოდ პავლე კვლავაც გაბედულად ამოწმებდა ქრისტეს სარწმუნოების შესახებ. ბრალმდებელთა საბუთებმა ფელიქსი მოციქულის დანაშაულში მართლაც ვერ დაარწმუნეს, ამიტომაც ყოველი შემთხვევისათვის მან პავლესათვის თვალყურის დევნება კი ბრძანა, მაგრამ ისე, რომ არ შეევიწროებინათ. ასე რომ, მოციქულს კესარიასში ნაცნობების მონახულების საშუალება მიეცა. ფელიქსმა, რომელმაც ვერ გაარკვია, რაში სდებდნენ ებრაელები ბრალს პავლეს, თვითონ მოინდომა მისი მოსმენა და ამ გზით იმ სწავლებაში გარკვევა, რომელსაც მოციქული ქადაგებდა. მან პავლე იხმო და თავის მეუღლესთან, დროსილასთან ერთად მოუსმინა. მოციქული ისეთი დამარწმუნებელი ძალით ალაპარაკდა სამართლიანობასა და მომავალ სამსჯავროზე, რომ ფელიქსი, რომელიც ბიწიერ ცხოვრებას ეწეოდა, შემფოთდა, პავლე გაუშვა და უთხრა, რომ დანარჩენის შესახებ სხვა დროს მოუსმენდა. მაგრამ რადგანაც ანგარებისმოყვარე იყო, მისი გული ჭეშმარიტების გაგებისათვის დახურული გამოდგა. მთელი ორი წლის

განმავლობაში ფელიქსი პავლესაგან გამოსასყიდ ფულს ელოდებოდა, მაგრამ ამაოდ. ბოლოს იგი ფესტოსმა შეცვალა, იუდეველების გულის მოსაგებად ფელიქსმა **პავლე კრულუბათა შინა დაუტევა**.²³

მტრებმა, რომლებიც არ ცხრებოდნენ, ფესტოსს მოციქულის იერუსალიმში დაბრუნება მოსთხოვეს, სადაც თითქოსდა უნდა განესაჯათ, სინამდვილეში კი გზაში მისი მოკვლა სურდათ. ფესტოსმა პასუხად პავლეს ბრალმდებლები კესარიასი მიიწვია, მაგრამ მათ მისი დანაშაულის დამტკიცება ვერც ამჯერად შეძლეს. თვითონ პავლე მოციქულმა რომაელი მოქალაქის უფლებები გამოიყენა და მოითხოვა, რომ იგი კეისარს გაესამართლებინა. ფესტოსს უარის თქმის უფლება არ ჰქონდა, მაგრამ ვერც ის მოიფიქრა, რა ბრალდებით გაეგზავნა პავლე კეისრისათვის. ამასობაში კესარიასი მეფე აგრიპა, ჰეროდე აგრიპას შვილი ჩამოვიდა. ფესტოსმა მას პავლეს შესახებ უამბო, რომელსაც ღმრთის თაყვანისცემის საკითხებში ედავებოდნენ, რადგანაც ვიღაც მოკლული იესოს შესახებ ამტკიცებდა, რომ იგი ცოცხალი იყო. ასე ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდათ რომაელებს იმ მოძღვრებაზე, რომელიც მალე მთელს მსოფლიოს მოიცავდა და ჭეშმარიტებისაკენ მიმავალ გზაზე დააყენებდა.

აგრიპამ მოისურვა თვითონ ენახა პავლე. შეხვედრას ფესტოსიცა და აგრიპას და, ბერენიკეც, ესწრებოდნენ. მოციქულმა მათ თავისი ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს მოვლენებზე უამბო. გულახდილად განუცხადა, რომ უფლისაგან წარმართებისათვის თვალების ასახელად იყო მონოდებული და რომ იმაზე მეტს, რასაც წინასწარმეტყველები და მოსე ამბობდნენ, არაფერს ამბობდა. ფესტოსს სწავლება მკვდართა აღდგომაზე სიგიჟედ მოეჩვენა, რის საპასუხოდ მოციქულმა მშვიდად განუმარტა, რომ იგი ჭეშმარიტებას ქადაგებდა.

აგრიპამ ფესტოსს განუცხადა, რომ მოციქული არც სიკვდილსა და არც შეპყრობას არ იმსახურებდა და მისი განთავისუფლებაც კი შეიძლებოდა, კეისრისგან გასამართლება თვითონვე რომ არ მოეთხოვა, ამიტომაც მისი რომში გაგზავნა გადაწყვიტეს. რომისკენ მგზავრობა ხანგრძლივი და მომქანცველი აღმოჩნდა, მაგრამ საბედნიეროდ, ასისტავმა, რომელსაც მოციქული ჩააბა-

²³ საქმ. 24,27.

რეს, სულთ იგრძნო, რომ ადამიანთა შორის რჩეულთან ჰქონდა საქმე და მას გულთბილად ექცეოდა. როცა ხომალდი რომელიმე ქალაქისა ან კუნძულის ნავსადგურში ჩერდებოდა, იგი მოციქულს უფლებას აძლევდა ნაპირზე გადმოსულიყო და მორწმუნეებს შეხვედროდა, რომელთაც მოძღვრის ხილვა და მოსმენა დიდ სიხარულს ანიჭებდათ. ხომალდზე სულ 276 ადამიანი იყო, მათ შორის პავლეს მონაფენიც: მაკედონიელი არისტარქე და ნმ. მოციქული ლუკა, რომელმაც ეს მოგზაურობა, კერძოდ კი, ქარიშხალი ზღვაზე, დაწვრილებით აღგვინწერა. უეცრად ამოვარდნილი გრიგალი მოგზაურებს 14 დღის განმავლობაში ისე მიაქანებდა, რომ არავინ იცოდა, საით მიდიოდნენ, მაგრამ მისი მოძღვრების მქადაგებლებს უფალი იცავდა. ქარიშხლის დროს პავლეს ანგელოზი გამოეცხადა და შეჰპირდა, რომ ყველა, ვინც მასთან იქნებოდა, გადარჩებოდა. ბოლოს ხომალდი მეჩერზე შეჯდა. მეომრებს პატიმართა მოკვლა სურდათ, მაგრამ ასისტავმა, რომელსაც პავლეს გადარჩენა გულთბილად ეწადა, ისინი შეაჩერა. მან ყველას უფლება მისცა, ვისაც როგორ შეეძლო, თავი ისე გადაერჩინა. კუნძულ მელიტონის (ახლანდელი მალტის) მცხოვრებლებმა მოგზაურები გულთბილად მიიღეს და სანაპიროზე ცეცხლი დაანთეს. როცა პავლე კოცონზე ფიჩხს ამატებდა, ფიჩხიდან იქედნე გამოძვრა და ხელზე დაეკიდა. ეს სურათი რომ დაინახეს, კუნძულელებმა თქვეს: როგორც ჩანს, ეს ადამიანი დიდი ბოროტმოქმედია, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ ხომალდის დაღუპვას გადაურჩა, მაინც კვდებაო, მაგრამ მოციქულმა იქედნე ცეცხლში მშვიდად მოისროლა, თვითონ კი უვნებელი დარჩა. მაშინ ამ სასწაულით გაოცებულმა ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა იგი რომელიმე ღმერთად მიიღეს, ხოლო როცა მოციქულმა კუნძულის მმართველის მამა განკურნა და სხვა სასწაულებიც აღასრულა, მის მიმართ ღრმა პატივისცემით განიმსჭვალნენ. სამი თვის შემდეგ მოგზაურები გემზე ავიდნენ და გზა რომისკენ გააგრძელეს. პირველად ისინი სიცილიაში მივიდნენ, შემდეგ ნეაპოლის მახლობლად პუტეოლში, ხოლო იქიდან რომში გაემართნენ. რომის ქრისტიანები მოციქულის შესახვედრად გამოვიდნენ, რითაც ფრიად გაახარეს. ასისტავმა პავლე მხედართმთავარს გადასცა, რომელმაც მას ერთ მეომართან ერთად

მისთვის განკუთვნილ სახლში მიუჩინა ბინა და უფლება მისცა მოენახულებინა ყველა, ვისი ნახვაც კი უნდოდა. ასე აუსრულდა 61 წელს მოციქულს ნატვრა რომში ჩასვლისა, რომელსაც რომაელთა მიმართ ეპისტოლეში ჯერ კიდევ 58 წელს გამოხატავდა. მართალია, რომში იგი როგორც ტყვე, ისე ჩავიდა, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია იმისათვის, რომ მის ქადაგებას თავისუფლად შეეღწია რომაელთა გულებში და წარმართული რომის სულიერი და ზნეობრივი წყვედიადი სიყვარულით და სასოებით გაენათებინა.

სამი დღის შემდეგ პავლემ იმპერიის დედაქალაქში მცხოვრები ებრაელები მოიხმო; მათ თვითონაც ჰქონდათ სურვილი გაეგოთ ქრისტეს სწავლება, რომლის შესახებაც ყველგან კამათობდნენ. მოციქული დილიდან საღამომდე დაუზარებლად მოუთხრობდა თანამემამულეებს სულის მაცხოვრებელი მოძღვრების არსზე, მაგრამ ძალიან ცოტამ თუ ირწმუნა მაცხოვრისა. ებრაელებს უძნელდებოდათ დაჯერება იმისა, რომ იესო, რომელიც მათ ჯვარზე გააკრეს, ჭეშმარიტად ის მესია იყო, ვისაც ამდენი ხნის მანძილზე ელოდებოდნენ და ვისზეც ასე დიდ იმედს ამყარებდნენ. იუდეველების სიჯიუტე რომ დაინახა, მოციქულმა ძალისხმევა ქრისტიანობაზე მოსაქცევად წარმართებისკენ წარმართა. ორი წელი იცხოვრა პავლემ ამ ქალაქში თავისი წარსაგებელით და ყველას, ვინც კი ამის სურვილს გამოხატავდა, ღმრთის სასუფეველს უქადაგებდა. ასე მთავრდება მახარებელი ლუკას მიერ გადმოცემული პავლეს მოღვაწეობა „მოციქულთა საქმეში“.²⁴

საკუთარი რელიგიისადმი გულგრილად განწყობილი რომაელები დაპყრობილი ხალხების რელიგიების მიმართაც გულგრილ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდნენ. რომში ბერძნული და რომაული მითოლოგიის პერსონაჟ ღმერთთა გვერდით მთელი რიგი ეგვიპტური და სირიული წარმოშობის ღმერთთა ქანდაკებებიც იდგა. ეს იყო გამოხატულება რომაელთა პოლიტიკისა, რომლის მიხედვითაც ისინი დაპყრობილი ქვეყნების კულტების ეროვნული ღმერთების რიცხვში ჩარიცხვით მათზე საკუთარი ხელისუფლების განმტკიცებას ცდილობდნენ. მათგან მხოლოდ ერთ ხალხს ეჭირა განზე თავი; დაუფარავად გამოხატავდა რა ზიზღს წარმართები-

²⁴ საქმე მოციქულთაჲ, თთ. 25–28.

სადმი, იგი თავის ღმრთისმსახურებას ფხიზლად დარაჯობდა, რათა სხვებისაგან გადმოღებული წესებით არ შერყვნილიყო. ესენი იუდეველები იყვნენ, რომლებიც მოსეს სჯულს მკაცრად იცავდნენ, ოღონდ იმდენად არა შინაგანი მოთხოვნილების გამო, რამდენადაც პოლიტიკური მოსაზრებით; დამპყრობელი რომაელების სიძულვილს იუდეველები სჯულის კანონებით ამართლებდნენ, რომელიც მათ წარმართებთან ურთიერთობას უკრძალავდა. ელოდებოდნენ რა მესიას – მაცხოვარს, რომელიც ღმრთის რჩეულ ხალხს არა მხოლოდ რომის იმპერიის სამარცხვინო ტყვეობიდან დაიხსნიდა, არამედ მთელ მსოფლიოზეც გააბატონებდა, ისინი განუწყვეტლად ლელავდნენ და შფოთავდნენ, რის გამოც რომიდან განდევნეს, მაგრამ იმპერატორ კლავდიუსის გარდაცვალების შემდეგ იმპერიის დედაქალაქში ცხოვრების უფლება ისევ მოიპოვეს. მართალია, რომაელები მათ, როგორც მშფოთვარე მოქალაქეებს, ეჭვის თვალით უყურებდნენ, მაგრამ სჯულის გამო სრულიადაც არ სდევნიდნენ.

რელიგიური ტოლერანტობის გამო პავლე მოციქულს რომში წარმართები საკმაოდ კარგად ეპყრობოდნენ. ამასთან მას დიდად სცემდა ნუგეშს იმათი სიყვარული, ვინც მოაქცია და ჭეშმარიტების გზაზე დააყენა. ფილიპელებმა და კოლასელებმა თავიანთი ეპისკოპოსები – ეპაფროდიტე და ეპაფრასე გაუგზავნეს. მოციქულმა ეფესელებს, კოლასელებსა და ფილიპელებს რომიდან ეპისტოლეები გაუგზავნა, რომლებშიც ევედრებოდა ისე ეცხოვრათ, როგორც ეს მათ ნოდებას – „ნათლის შვილებს“ და ეკლესიის წევრებს შეეფერებოდა, იმ ეკლესიისა, რომელიც ქრისტეს სხეულს წარმოადგენს. პავლემ რომიდან ეპისტოლე ებრაელებსაც მისწერა, რომელშიც მათ ძველი აღთქმის სჯულის შინაარსი ქრისტესთან მიმართებით განუმარტა. ამავე პერიოდში შეიქმნა ასევე ეპისტოლე ფილიმონისადმი, რასაც თავისი მიზეზი ჰქონდა: ფილიმონს, ღმრთისმოსავ კაცს, რომელიც კოლასეში ცხოვრობდა, გაეცა მონა ონისიმე, რომელსაც რაღაც დანაშაულში ედებოდა ბრალი და რომში ჩავიდა. აქ მან, ღმრთის წყალობით, მოციქულის ქადაგებებს მოუსმინა და სინანული გაეღვიძა. ონისიმე მოინათლა და პავლეს ემსახურებოდა. მოციქულსაც შეუყვარდა იგი და გადაწყვიტა თავისთან დაეტოვებინა, ოღონდ არა ბატონის ნებართვის გარეშე. ამიტომ ონისიმე კოლასეში გაუშვა და თან წერილიც გაატანა,

რომელშიც ფილიმონს ევედრებოდა, შეენდო მონისათვის და როგორც ქრისტესმიერი ძმა ისე მიეღო. ფილიმონიც ასე მოიქცა. მან გაათავისუფლა ონისიმე, რომელიც შემდეგში ეპისკოპოსი გახდა და ქრისტეს სახელისათვის მრავალი ტანჯვაც დაითმინა.

იმის თაობაზე, თუ როგორ გაიმართლა პავლემ თავი იმპერატორი ნერონის წინაშე, არავითარი ცნობა არ მოგვეპოვება. განთავისუფლების შემდეგ მოციქულმა რომი დატოვა და კვლავ სახარების საქადაგებლად გაემართა; იგი მივიდა კუნძულ კრეტაზე, სადაც ეპისკოპოსად თავის მოწაფეს, ტიტეს, დაასხა ხელნი. ფიქრობენ, აგრეთვე, რომ მან მოიარა ბრიტანეთი, ესპანეთი და ღუნაის სანაპიროები, სადაც სლავური ტომები ცხოვრობდნენ. ამ ხანებში დაინერა მისი წერილი ტიტესადმი და პირველი ეპისტოლე ტიმოთეს მიმართ.

ქრისტიანთა ღვინის პირველი პერიოდი

ამასობაში იუდეველებმა იერუსალიმში ქრისტეს მორწმუნეთა დევნა გააძლიერეს, განსაკუთრებით მოციქულები სძულდათ, მაგრამ ისინი იერუსალიმში მხოლოდ მცირე ხნით ჩადიოდნენ, ისიც დღესასწაულებზე, ან კიდევ ერთმანეთის სანახავად და მორწმუნეთა მოსანახულებლად. წმ. ქალაქში მუდმივად მხოლოდ უფლის ძმა, იაკობი, ცხოვრობდა, რომელმაც თავისი პატიოსნებით, მკაცრი, თავშეკავებული ცხოვრებითა და სჯულის კანონების მტკიცე დაცვით მთელი ხალხის სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა, მით უმეტეს, რომ ხშირად ხედავდნენ, როგორ ავედრებდა მუხლმოყრილი ტაძარში ღმერთს თავის ხალხს. იაკობს მართალსა და ხალხის მფარველს უწოდებდნენ. ამიტომ მხოლოდ მას ჰქონდა უფლება შესულიყო ტაძრის იმ ნაწილში, რომელშიც თვითონ მღვდელმთავარიც კი წელიწადში ერთხელ შედიოდა. იაკობს ეკუთვნის ეპისტოლე იუდეადან წასული ქრისტიანებისადმი, რომელიც 59 წელს დაინერა და რომელშიც წმ. მოციქული მორწმუნეებს სთხოვს ქრისტეს რწმენა საქმით დაადასტურონ, რადგან რწმენა თვინიერ საქმეთა მკვდარია. ამასთან, ზეშთაგონებით მან პირველმა შექმნა ღმრთისმსახურების წესი ანუ ლიტურგია, რომელიც მის მოსახსენებელ დღეს იერუსალიმში ახლაც სრულდება.

იმისათვის, რომ ქრისტიანობის სწრაფი გავრცელებისათვის როგორმე ზღვარი დაედოთ, მღვდელმთავრებმა, ფარისევლებმა და მწიგნობრებმა იაკობ მოციქულის გადაბირება, ხოლო თუ არ დათანხმდებოდა, მოკვლა გადაწყვიტეს.

როცა პასექის დღესასწაული დადგა, მწიგნობრები და ფარისევლები მოციქულთან მივიდნენ და სთხოვეს, სახურავზე ასულიყო, რათა მისი დანახვა და მოსმენა ყველას შეძლებოდა და იქიდან დაემოდღვრა ხალხი იმის შესახებ, იყო თუ არა იესო ჭეშმარიტი მესია. იაკობი სახურავზე მართლაც აიყვანეს, მაგრამ როცა ჰკითხეს, რას იტყოდა იესოზე, ყველას გასაგონად განაცხადა, რომ ჯვარცმული უფალი, რომელიც მესამე დღეს აღდგა, ახლა ცათა შინა, მარჯვენით ღმრთისა იჯდა და კვალად მოვიდოდა ცოცხალთა და მკვდართა განსასჯელად. მაშინ მორწმუნეებმა, რომლებიც შეკრებილ ხალხში იყვნენ გაფანტულნი, თავიანთი სიხარული ხმამაღალი შეძახილებით გამოხატეს: „დიდება ღმერთს“, „ოსანა დავითის ძეს“. იმით გაცოფებულმა და გაღიზიანებულმა ფარისევლებმა და მწიგნობრებმა, რომ მოციქულს თვითონ შეუწყვეს ხელი ერთხელ კიდევ დაემოწმებინა საჯაროდ ჯვარცმული ღმერთის შესახებ, ყვირილით – „მართალი ცდება“, მაღლა აირბინეს, იაკობს ხელი კრეს და ტაძრის სახურავიდან გადმოაგდეს. მიუხედავად იმისა, რომ იაკობი სასიკვდილოდ დაიმტვრა, მან უკანასკნელი ძალა მოიკრიბა, მუხლებზე წამოდგა, ხელები აღაპყრო და უფალს სთხოვა, შეენდო მათთვის, რადგან არ იცოდნენ, რას სჩადიოდნენ. ამ დროს ფარისეველთაგან ნაქეზებულმა ხალხმა მას ქვები დაუშინა. მხოლოდ ერთი კაცი აღმოჩნდა, რექაბის ტომიდან,²⁵ რომელმაც იაკობის დაცვა სცადა. მან ხალხს მოუწოდა, შეენწყვიტა ქვების სროლა მოციქულისათვის, რომელიც მისთვის ლოცულობდა, მა-

²⁵ რექაბის ტომზე ბიბლიაში ვკითხულობთ, რომ მათმა ერთ-ერთმა მამამთავარმა, იონადაბმა, შთამომავლობას რამდენიმე წესი უანდერძა. მაგ., ღვინის სმაზე, მინასა და სახლებში დამკვიდრებაზე უარის თქმა. ნაბუქოდონოსორთან ომის დროს წინასწარმეტყველმა იერემიამ რექაბის ტომს ამ წესების დარღვევის შესახებ უფლის ნება ამცნო, მაგრამ ისინი არ დაეთანხმნენ და მამაპაპათა ტრადიციებს გულმოდგინედ იცავდნენ. მაშინ უფალმა, რომელმაც მათი მორჩილება იუდეველების ქედმაღლობას შეადარა, ამ ტომს აღუთქვა, რომ მას ღმრთის სათნო ადამიანი ყოველთვის ეყოლებოდა (იერ. თ. 35).

გრამ ამოდ; ამ დროს ვილაც მემოუდემ წმ. იაკობს მაუდის მძიმე გორგალი ჩაარტყა და თავი გაუტეხა.²⁶ ეს 63 თუ 64 წელს მოხდა.

მართალი იაკობის იუდეველთა მიერ წამებით მოკვლამ თავისი შედეგი მალე გამოიღო. რამდენიმე ხნის შემდეგ დაიწყო ხანგრძლივი ომი, რომელმაც იუდეველებს მრავალი უბედურება დაატეხა თავს. ზოგიერთი მათგანი გონს მოვიდა და მიხვდა, რომ მათ ეს უბედურებანი წმ. მოციქულის მოკვლის გამო სამართლიანად დაიმსახურეს.

იოსებ ფლავიუსი წერს: „მათ ყოველივე ეს იაკობ მართლის მოკვლის გამო მოუვიდათ, ძმისა იესოსი, ქრისტედ წოდებულისა. იგი იუდეველებმა მოკლეს, თუმცა წმიდა ადამიანი იყო“.

იერუსალიმის ქრისტიანებმა იაკობის ნაცვლად ეპისკოპოსად სიმეონი, კლეოპას შვილი, უფლის ნათესავი აირჩიეს. ამავე ხანებში იერუსალიმში მოკლეს წმ. მოციქული მათეც, რომელმაც ქრისტეს მოძღვრება იუდეაში, მცირე აზიაში და ისეთ შორეულ ქვეყანაშიც კი იქადაგა, როგორიც ეთიოპია იყო. მღვდელმთავარმა ანანიამ იგი ღმრთის გმობაში დაადანაშაულა. მოციქული ქალაქგარეთ გაიყვანეს და ქვებით ჩაქოლეს.

რომის იმპერიის არსებობის პირველ ხანებში რომაელი ხალხი, რომელმაც ეს იმპერია შექმნა, სიმამაცით, ზნის უბრალოებითა და სამშობლოს მხურვალე სიყვარულით გამოირჩეოდა. ძველი რომაელისათვის, რომელიც პირადზე მაღლა საერთო საქმეს აყენებდა, მამული, მისი დიდება და პატივი, საკუთარ სიცოცხლეზე უფრო ძვირად ფასობდა; მაგრამ ქრისტიანობის წარმოშობის წლებში საზოგადოებრივი ყოფის უკვე სხვა, სრულიად საპირისპირო სურათს ვხედავთ. გაუთავებელ დაპყრობით ომებში მოპოვებულმა გამარჯვებებმა ერში ამპარტავნობა აღაზევა, ხოლო დამარცხებული ქვეყნების გაძარცვის გზით შექმნილმა სიმდიდრემ, რომაელთა ზნეობრივი იდეალები მიწიერი, მატერიალური იდეალებით შეცვალა. უაზრო ფუფუნებაში ნებივრობამ წინაპრების სიმამაცე და ამტანობა წარსულის კუთვნილებად აქცია. ზრუნავდნენ რა არა სახელმწიფოს, არამედ საკუთარი ხელისუფლების განმტკიცებაზე, რომის ხელისუფალნი

²⁶ Евсевий Памфил, Церковная история, II, 23. ვესევი თავის მხრივ იმონებს ქრისტიან ებრაელ ავტორს ეგეზიპეს (II ს.) და კლიმენტი ალექსანდრიელს.

ხალხის კეთილგანწყობილების მოპოვებას ბრწყინვალე სანახაობები-სა და უფასოდ დარიგებული პურით ცდილობდნენ. ამ სანახაობებით ისინი ადამიანის არსებაში ყველაზე ბნელსა და წვრილმან ვნებებს აღვიძებდნენ და აქეზებდნენ, რათა ზნეობრივად დაცემულსა და გარყვნილ ქვეშევრდომებზე შეუზღუდავი მმართველობა ჰქონოდათ.

მართალია, ბერძენთა მსგავსად, რომაელებსაც თავიანთი მი-თებისა და მათი პერსონაჟი ღმერთებისა ნაკლებად სჯეროდათ, მა-გრამ სამაგიეროდ, როგორც ეს საერთოდ ურწმუნოებს, ან მცირედ-მორწმუნეებს ახასიათებთ, საშინელი ცრუმორწმუნეობით იყვნენ შეპყრობილნი; მათი, როგორც საზოგადოებრივი, ასევე კერძო ყოფა სავსე იყო ადათებითა და რიტუალებით, რომლითაც მტრული ძა-ლების მოგერიებას, ან მათი გულის მოგებას ცდილობდნენ; წყევლა აშინებდათ, მომავალს ფრინველებისა და მსხვერპლის შიგნეულზე მკითხაობდნენ, არჩევდნენ კეთილსა და ბოროტ დღეებს, ხოლო ბოლოს ყოველივე ამას აღმოსავლეთიდან შემოჭრილი მოგვების ხელოვნება – ვარსკვლავთმრიცხველობაც დაემატა.

ტრადიციად იქცა იმპერატორისათვის ღმერთთათვის შესაფ-ერისი პატივის მიგება და თაყვანისცემა. იმპერატორები – ტი-ბერიუსი და კალიგულა, რომელნიც საშინელი ბოროტმოქმედ-ნი იყვნენ, ღმერთების რიცხვში ჩარიცხეს, მათ პატივსაცემად საკურთხევლები ააგეს, სადაც მათ, ვითარცა კერპებს, მსხვერპლს სწირავდნენ და გუნდრუკს უკმევდნენ. წარმართული რელიგიის ორგანიზაცია ცრუმორწმუნეობრივი შიშის, ჩვევებისა და სამო-ქალაქო დადგენილებათა წყალობით, შერყეული რწმენის საპირ-ისპიროდ, საკმაოდ მტკიცე იყო, თვით ფილოსოფოსებიცა და გან-სწავლული მწერლებიც კი, რომელნიც თავიანთ თხზულებებში ღმერთებს დასცინოდნენ, დადგენილ ადათებში მონაწილეობის მიღებაზე უარის თქმას ვერ ბედავდნენ.

მდიდარი რომაელების ცხოვრება სრულ უქნარობაში, გაუთავებ-ელ ნადიმებსა და გარყვნილობაში მიდიოდა, რის გამოც სულისა და გონების ყველა ცხოველი ძალა, გაზულუქებული სხეულისაგან გან-სხვავებით, ჩამკვდარი იყო. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ყოველივე ამა-ღლებულისა და მშვენიერებისადმი გულგრილ რომაელებს, რომელთ-აც ხელოვნების დიდებული ქმნილებანი უკვე აღარ ხიბლავდათ, მხ-

ოლოდ ადამიანთა ტანჯვის გამომხატველი სანახაობანი იზიდავდათ; მათი ცოდვებით დამძიმებული სულის გამოცოცხლება მხოლოდ ენითუთქმელ სისასტიკესა და დაუნდობლობასლა შეეძლო.

მდიდართა კლასს არც საშუალო და დაბალი ფენა ჩამორჩებოდა, ცრუმორწმუნე და გაუნათლებელი ხალხი, რომელშიც, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ცხოველური ინსტინქტების გაღვიძებას ხელისუფლებაც გულმოდგინედ ხელს უწყობდა, თაყვანს მხოლოდ ძალასა და სიმდიდრეს სცემდა. მისი გულისმოსაგებად იმპერატორები ველურ მხეცებს აფრიკის შორეული ქვეყნებიდან იწერდნენ, არც სამსხვერპლო ადამიანები აკლდათ, თავდაპირველად სამხედრო ტყვეებისა და სიკვდილმისჯილების, ხოლო შემდეგ ქრისტიანთა სახით. ამგვარ გასართობ თამაშობებს (ასე ეწოდებოდა იმპერიის დიდი ქალაქების ცირკის არენაზე გამართულ მხეცთა და ადამიანთა ბრძოლის საზარელ სანახაობებს), მრავალი ქრისტიანის სიცოცხლე შეეწირა.

და აი, საზოგადოების ყველა ფენაში გამეფებული სულიერ სიბნელეში მოულოდნელად ღმრთეებრივი ნათელის სხივები შეიჭრა. ამ უქნარა, გარყვნილსა და თავკერძა საზოგადოებაში გამოჩნდნენ ადამიანები, რომელნიც მოყვასის სიყვარულზე, შეურაცხყოფის მიტევებაზე, გულმონყალებაზე, თავმდაბლობასა და მორჩილებაზე, მახლობლისათვის თავგანწირვასა და მტრებისათვის ლოცვაზე ალაპარაკდნენ. როგორი სიხარული უნდა გამოენვია სამართლიანობას მონყურებულთა გულებში იმის შეტყობას, რომ ისინი სრულიადაც არ იყვნენ დავინწყებულნი და უპატრონონი, რადგან მათზე თვით ყოვლისშემძლე და ყოვლად სახიერი ზეციერი მამა ზრუნავდა.

სანამ რომის იმპერია ქრისტიანობას, როგორც იუდაიზმის ერთ პატარა სექტას, ისე უყურებდა, ამასობაში იგი სწრაფად ვრცელდებოდა და მის მიმდევართა რიცხვიც უჩვეულოდ იზრდებოდა. ვიდრე მომძლავრდებოდნენ და განსაკუთრებულ სიმტკიცეს შეიძენდნენ, უფალმა ქრისტიანები დაიფარა. იმ დროს, როცა მდიდრული და გარეგნულად ბრწყინვალე წარმართული რომი დაღუპვის პირას იდგა, მიწისქვეშა კატაკომბებში, სადაც პირველი ქრისტიანები უცხო თვალისაგან მოფარებულად ლოცულობდნენ,

ახალი ცხოვრება იბადებოდა. როცა იმპერიამ ბოლოს და ბოლოს ახალ რელიგიას ყურადღება მიაქცია, ქრისტეს სიყვარულს მის მიმდევართა გულებში ფესვები უკვე ღრმად და მტკიცედ ჰქონდა გადგმული.

რატომ გამოდგა ასეთი სასტიკი დევნა, რომელიც რომმა ქრისტიანებს გაუმართა, მაშინ, როცა რომაელები სხვა ხალხთა რელიგიებს გულგრილად და ერთგვარი შემწყნარებლობითაც კი უყურებდნენ? – ამის მიზეზი რამდენიმეა. ერთ-ერთი მათგანია ის, რომ ქრისტიანთა სათნოებანი წარმართული საზოგადოებისათვის მუდმივ საყვედურს წარმოადგენდა. არც საკუთარი და არც სხვისი რელიგიები, რომელთაც კი ისინი იცნობდნენ, ისე ცხოვრებას, როგორადაც ცხოვრობდნენ, არ უშლიდნენ, მაშინ, როცა ქრისტიანობა ზნეობრივი თვალსაზრისით ცხოვრების წესის ძირფესვიან გარდაქმნას მოითხოვდა. მხოლოდ იმიტომ, რომ ზნეობრიობა ცხოველური ინსტიქტებისა და მისწრაფებების ალაგმვას გულისხმობს, მის მქადაგებლებს რომაელები კაცობრიობის სიძულვილს აბრალებდნენ. შემდეგ: ის, რომ ახალი რელიგიის მიმდევრები თავიანთ ღმერთს მსხვერპლს არ სწირავდნენ, წარმართებს ურწმუნოებად მიაჩნდათ და ამდენად მათ უღმერთოებს უწოდებდნენ. ამასთან, რადგან ქრისტიანები ცოცხალი ადამიანების – იმპერატორების გაკერპებასა და მათ პატივსაცემად დადგენილი ადათების შესრულებაზე უარს ამბობდნენ, ხელისუფლება მათ დაუმორჩილებელ მოქალაქეებად თვლიდა; და ბოლოს, ყოველივე ამას ემატებოდა სპეციალურად შეთხზული და ოსტატურად გავრცელებული ცილისწამებანი იმის თაობაზე, რომ თითქოს ქრისტიანები თავიანთ შეკრებებზე საზარელ დანაშაულს სჩადიოდნენ – ჩვილებს კლავდნენ და მათ ხორცს ჭამდნენ. ყველაზე ძნელად შესაგუებელი ის იყო, რომ სასტიკი და გარყვნილი წარმართული საზოგადოება ქრისტიანობას სწორედ იმაში ადანაშაულებდა, რაც თვითონ მას ახასიათებდა. წარმართი სწავლულები დასცინოდნენ გალილეველთა (ასე უწოდებდნენ ქრისტიანებს) სიგიჟეს, რომელნიც ჯვარცმულ ღმერთს სცემდნენ თაყვანს და მკვდართა აღდგომას ელოდებოდნენ. ამგვარ ცილისწამებებს, დაცინვასა და დევნას ქრისტიანები მომავალი ცხოვრების

რწმენით მშვიდად ითმენდნენ და, როგორც ეს უფალმა გვიანდერძა, მტრებისათვის ლოცულობდნენ.

64 წელს რომში ხანძარი გაჩნდა, რომელმაც ქალაქის დიდი ნაწილი გაანადგურა. მეცნიერებაში გამოთქმული ვარაუდი, თითქოს მსოფლიოს დედაქალაქს ცეცხლი თვითონ იმპერატორმა ნერონმა წაუკიდა, რათა შემდეგში გადამწვარის ნაცვლად ახალი, უფრო დიდებული ქალაქი აეშენებინა, ღიმილის მომგვრელი თუ არა, დაუჯერებელი მაინცაა. მართალია, მოგვითხრობენ, რომ ნერონი ხანძარს მაღალი კოშკიდან უყურებდა, ამ სანახაობით ტკებოდა და თან ცეცხლ-ნაკიდებული ტროის შესახებ ლექსებს მღეროდა, მაგრამ ასეც რომ ყოფილიყო, ეს იმის საბუთად, რომ ხანძრის გამჩენი თვითონ იყო, მაინც არ გამოდგება. უფრო სწორია შეხედულება, რომლის მიხედვითაც, ხანძარი სპეციალურად ქრისტიანების მტრებმა გააჩინეს, რათა იგი მათთვის დაებრალებინათ და ამ გზით ხელისუფლებისათვის ქრისტეს მიმდევართა დაუნდობელი დევნის მიზეზი მიეცათ.

ნერონმა ხანძრის გაჩენაში მართლაც ქრისტიანები დაადანაშაულა, რის გამოც იმპერიის ყველა ოლქში მათი სასტიკი დევნა დაიწყო, რომელიც იმპერატორის სიკვდილამდე, მთელი ოთხი წლის მანძილზე, გაგრძელდა. ეს დევნა ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიაში პირველი დევნის სახელწოდებითაა ცნობილი. წამების ხერხები თვით წარმართული რომისთვისაც კი უჩვეულო იყო. ქრისტიანებს მხეცების ტყავებში ახვევდნენ, კერავდნენ და ძაღლებს უგდებდნენ, ჯვარზე აკრავდნენ, სხეულზე ფისს უსვამდნენ, ბოძებზე აკრავდნენ და ცეცხლს უკიდებდნენ. ცოცხალი ჩირაღდნები წელა იწვოდნენ და ნერონის ბალებს მთელი ლამის განმავლობაში ანათებდნენ. ქრისტიანების ტანჯვით თვით სასტიკ სანახაობებს მიჩვეული წარმართებიც კი შეძრწუნებულნი იყვნენ. ისტორიკოსი ტაციტუსი წერს, რომ ქრისტიანები „დაისაჯნენ არა იმდენად ხანძრისათვის, რამდენადაც კაცობრიობის სიძულვილისათვის(!)“. ისინი საშინელი წამებით მოკვდნენ, წამებას ლანძღვა და დაცინვაც ემატებოდა. ზოგიერთი ჯვარზე გააკრეს, სხვები მხეცების ტყავებში ამოკერეს და დასაგლეჯად ძაღლებს მიუგდეს; ნაწილსაც სხეული გაუფისეს და ლამპართა ნაცვლად ანათებდნენ ლამის სიბნელეს. ამ საშინელი სანახაობის ადგილი ნერონის ბალები იყო... ქრისტიანთა დანაშაუ-

ლობანი, რა თქმა უნდა, სამაგალითოდ დასჯას იმსახურებდა, მაგრამ საერთო სიძულვილი სიბრალულმა შეცვალა, რადგან ეს საცოდავები არა იმდენად საერთო სარგებლობისათვის, რამდენადაც ნერონის სისასტიკის დასაკმაყოფილებლად დაისაჯნენ“.

ქრისტიანთა ამ სასტიკი და დაუნდობელი დევნის დროს მოციქულები პეტრე და პავლე რომში ჩავიდნენ და სახარებას უშიშრად ქადაგებდნენ. ჭეშმარიტი სიტყვის ძალამ თვით იმპერატორის სასახლეშიც შეაღწია, – პავლე მოციქულმა ნერონის ერთ-ერთი საყვარელი ცოლი ქრისტიანობაზე მოაქცია. როგორც გადმოგვცემენ, ამ დროს რომში ცნობილი თვალთმაქცი სიმონ მოგვიც იმყოფებოდა, რომელიც პეტრე მოციქულმა ჯერ კიდევ სამარიაში ქადაგებისას ამხილა. მას ქრისტიანები, რამდენადაც მათში საკუთარი თვისებების საპირისპიროს ხედავდა, ჭირის დღესავით სძულდა. სატანური ამპარტავნებით შეპყრობილი სიმონი თავს ხან ღმერთად, ხან კიდევ სამყაროს შემქმნელ ღმრთეებრივ ძალად აცხადებდა; ცრუ სასწაულებით მან მრავალი რომაელი აცდუნა, რომელნიც მას, ვითარცა ღმერთს, თავყანს სცემდნენ.²⁷ რაც მთავარია, იმპერატორ ნერონზეც დიდი ზეგავლენა მოიპოვა. ცხადია, ამ ზეგავლენამ მცირე როლი როდი ითამაშა იმაში, რომ იმპერატორი ქრისტიანების მიმართ გააფთრებული სიძულვილით განიმსჭვალა. ძველი მწერლები ბევრს მოგვითხრობენ პეტრე მოციქულთან მის პაექრობაზე. სიმონი ამტკიცებდა, რომ ღმერთი, რომელიც სამყაროს სიბნელიდან დასახსნელად ზეციდან ჩამოვიდა, თვითონ იყო. თავის ყოვლისშემძლეობაში რომაელების დასარწმუნებლად მან განაცხადა, რომ ყველას თვალნინ ზეცაში ამაღლდებოდა. დანიშნულ დღეს ამ „სასწაულის“ სანახავად უამრავი ხალხი შეიკრიბა – მოციქულებიც იქ იყვნენ. ისინი მზურვალედ ლოცულობდნენ და უფალს წარმართების ცდომილებისაგან დახსნასა და მტრული და უნმინდური ძალის, რომელიც სიმონს ეხმარებოდა, დამხობას ევედრებოდნენ.

მოგვი რაღაც დონემდე მართლაც ამაღლდა, მაგრამ შემდეგ ჩამოვარდა და ფეხი მოიტეხა. ქედმაღალმა სიმონმა საჯაროდ შერცხვენა იუკადრისა და თავი მოიკლა. ცრუმორწმუნე წარმართებმა

²⁷ Св. Иустин философ, Апология, I, 26. М., 1863; Евсевий Памфил, Церковная история, II, 13.

მისი მარცხი მოციქულების იქ ყოფნას მიაწერეს და ქრისტიანთა დევნა კიდევ უფრო გააძლიერეს.

სიმონ მოგვის სიკვდილით გაღიზიანებულმა ნერონმა მოციქულების შეპყრობა ბრძანა, რათა ისინი სიკვდილით დაესაჯა. მოგვითხრობენ, რომ, როცა ქრისტიანების თხოვნითა და შეგონებით პეტრე მოციქული ქალაქიდან გადიოდა, მან რომისკენ მომავალი უფალი დაინახა და გაოცებულმა ჰკითხა: „უფალო, საით მიდიხარ?“ მაცხოვარმა უპასუხა, რომ რომში მიდიოდა, რათა ჯვარზე ხელმეორედ გაკრულიყო. ამ გამოცხადებამ პეტრე მიახვედრა, რომ ქალაქში უნდა დაბრუნებულიყო, რათა მონამეობრივი სიკვდილით ქრისტე განედიდებინა. მართლაც უკან დაბრუნებული მოციქული შეიპყრეს და ისევე, როგორც პავლე მოციქული, მამერტინის საპყრობილეში ჩასვეს, სადაც მათ ათი თვე დაჰყვეს. ამ ხნის განმავლობაში მოციქულებმა საპყრობილის მცველები მოაქციეს და მრავალი სასწაული აღასრულეს. პეტრე მოციქულს ჯერ ცოლი დაუსაჯეს; მან მეუღლეს, რომელიც დასასჯელად მიჰყავდათ, გზა შემდეგი სიტყვებით დაულოცა: „გახსოვდეს უფალი!“²⁸ თვითონ მოციქული ჯვარზე გააკრეს, ოღონდ მისივე თხოვნით – თავდაყირა, რადგან, როგორც თვითონვე განმარტა, თავს ჯვარზე იმგვარად გაკერის ღირსად, როგორც უფალი გაეკრა, არ თვლიდა; პავლე მოციქულს კი თავი მოჰკვეთეს, რადგან მისი, როგორც რომაელი მოქალაქის ჯვარზე გაკერა არ შეიძლებოდა. ეკლესიის ისტორიის მკვლევართაგან ნაწილს მიაჩნია, რომ ისინი ერთ დღეს აღესრულნენ, ხოლო ნაწილი თვლის, რომ პავლე მოციქული პეტრეს დასჯიდან ზუსტად ერთი წლის შემდეგ აღესრულა. ვარაუდობენ, რომ ქრისტიანებმა მათი გვამები რომის კატაკომბებში დამარხეს.

მართალია, იერუსალიმის კრების შემდეგ, პეტრე მოციქულის შესახებ „საქმეში“ არაფერია მოთხრობილი, მაგრამ წმ. გადმოცემებიდან ვიცით, რომ იგი აზიაში გაფანტულ ებრაელთა შორის ქადაგებდა და რამდენიმე წლის განმავლობაში ანტიოქიის ეკლესიას განაგებდა. პეტრე მოციქულმა ორი ეპისტოლე დაგვიტოვა, რომელთაგან ერთი მის მონამეობრივ აღსასრულამდე ცოტა ხნით ადრე დაიწერა.

²⁸ კლიმენტი ალექსანდრიელი, სტრომატები, 6. მე-7; Евсевий Памфил, Церковная история, III, 30.

პეტრესა და პავლეს ეკლესიის მიერ თავნი მოციქულნი ეწოდათ, რადგან ისინი ქრისტეს ეკლესიისათვის ყველაზე მეტად დაშვრნენ. ზოგიერთი მკვლევარი ფიქრობს, რომ პეტრე რომის ეპისკოპოსიც იყო, მაგრამ სარწმუნო ცნობები ამის თაობაზე არ მოგვეპოვება. პეტრე მოციქული უფრო იუდეველებთან ქადაგებდა, პავლე მოციქული კი წარმართებთან, რის გამოც მას წარმართების მოციქულსაც უწოდებენ.

წმიდა ეკლესია თავთა მოციქულთა – პეტრესა და პავლეს, 29 ივნისს, ახალი სტილით 12 ივლისს იხსენიებს.

ღვანლი დანარჩენ მოციქულთა

უძველესი გადმოცემა გვაუწყებს, რომ სულიწმიდის გარდამოსვლის შემდგომ, რამდენიმე წლის განმავლობაში, მოციქულები იერუსალიმში ცხოვრობდნენ და საქადაგებლად მხოლოდ ახლო-მახლო ადგილებში გადიოდნენ; სხვა ქვეყნებში კი ისინი მამინ წავიდნენ, როცა სახარების სიტყვა მთელ იუდეაში გაისმა. წასვლის წინ მაცხოვრის მონაფენი ერთად შეიკრიბნენ, ჯერ ილოცეს და შემდეგ წილი ყარეს, ვის სად ექადაგა. ზოგიერთი ძველი ავტორი იმასაც გვამცნობს, რომ ერთმანეთთან განშორების წინ, ღმრთებრივი ზეშთაგონებით, მრწამსის მოკლე სიმბოლო შეადგინეს, რომელიც საქადაგებელი მოძღვრების ძირითად არსს რამდენიმე სიტყვით გადმოსცემდა. ეს სიმბოლო, რომელიც ეკლესიის ისტორიაში მოციქულთა სიმბოლოს სახელწოდებითაა ცნობილი, 12 წევრისაგან შედგება: 1. მრწამს მამა ღმერთი ყოვლადძლიერი, 2. შემოქმედი ცისა და ქვეყანისა; 3. მრწამს იესო ქრისტე, მხოლოდშობილი ძე მისი, უფალი ჩვენი; 4. რომელიც სული წმიდისაგან ჩაისახა და ქალწული მარიამისაგან იშვა; 5. პილატე პონტოელის დროს ევნო და ჯვარს ეცვა, მოკვდა და დაიფლა; 6. ჯოჯოხეთში ჩავიდა და მესამე დღეს მკვდრეთით აღდგა; 7. ამაღლდა ზეცად და დაჯდა მარჯვენით ყოვლისშემძლე მამა ღმერთისა; 8. მრწამს სული წმიდა; 9. საყოველთაო წმიდა ეკლესია; 10. კავშირი წმინდანთა; 11. აღდგომა ხორცისა; 12. მარადიული ცხოვრება.

როცა უფალმა მოციქულებს სახარების ქადაგება უბრძანა,

არ დაუმაღავს, რომ მისი სახელისათვის დევნა და სიძულვილი ელოდებოდათ, მაგრამ ამავე დროს თავის ეკლესიასთან მუდმივად ყოფნა და ნუგეშინისმცემელი სულნიმდის გარდამოვლენაც აღუთქვა, რომელიც მორწმუნეებს სიმტკიცესა და მხნეობას მიანიჭებდა. ღმრთისა და მოყვასის სიყვარულით შთაგონებულმა მოციქულებმა თავიანთი ვალი აღასრულეს და მიუხედავად მრავალი დამცირებისა, შეურაცხყოფისა და დევნისა, სახარების სიტყვა მთელ ქვეყანას მოჰფინეს. იერუსალიმში ისინი მხოლოდ დროდადრო ბრუნდებოდნენ, რათა ერთმანეთი ენახათ და ერთმანეთისთვის საკუთარ მოღვაწეობათა შედეგები ეცნობებინათ, რის შემდეგაც კვლავ თავთავიანთ საქმეს უბრუნდებოდნენ.

წმ. ანდრია პირველწოდებულმა, ქრისტეს მოძღვრება ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, მცირე აზიაში, შავი ზღვის სანაპირო ქვეყნებში, საქართველოში და სკვითიაში (დღევანდელი რუსეთი) იქადაგა, რომელსაც იმის გამო, რომ მისი მცხოვრებნი, უხეშობითა და სისასტიკით გამოირჩეოდნენ, თვით ყველაზე გაბედული მოგზაურებიც კი ერიდებოდნენ. ძველი მატთანენი გვაუწყებენ, რომ ანდრია პირველწოდებულმა ჭეშმარიტი სარწმუნოება ტავრიის ხერსონესში (დღევანდელი ყირიმის ნახევარკუნძული) იქადაგა, აქედან დნებრს აუყვა და იმ ადგილამდე მიაღწია, სადაც დღეს კიევია. გადმოცემის მიხედვით, იქ მას მთაზე ჯვარი აღუმართავს და თავისი თანამგზავრებისთვის უთქვამს, რომ ამ ადგილას გაბრწყინდებოდა მადლი ღმრთისა, წმიდა ტაძრები აღიმართებოდა და ნათელი ჭეშმარიტი მთელ ქვეყანას მოეფინებოდა. მოციქულს ნოვგოროდამდეც მიუღწევია. როგორც ჩანს, მიუხედავად ველური თვისებებისა, სკვითები მას არ სდევნიდნენ, მაგრამ ამავე დროს არც ის ვიციტ, ახალი სარწმუნოება მათგან ბევრმა ირწმუნა თუ ცოტამ. სამაგიეროდ, წმ. ანდრიას დიდი ტანჯვა მიაყენეს ქალაქ სინოპის მცხოვრებლებმა, რომელიც შავი ზღვის მახლობლად მდებარეობდა. აქედან მოციქული ბიზანტიონში გადავიდა, სადაც ეკლესია დააარსა და ეპისკოპოსად სტაქე დააყენა, რომელსაც პავლე მოციქული თავის ეპისტოლეში იხსენიებს. ამის შემდეგ, იგი საბერძნეთის ქალაქ პატრაში ჩავიდა, სადაც ქრისტეს პირველწოდებული მონაფე მონამეობრივი აღსასრულის ღირსი გახდა. წმ.

ანდრიამ პატრაში მრავალი მოაქცია, რომელთა შორის ამ მხარის მმართველის ძმა და მისი ცოლიც იყვნენ. ეს რომ შეიტყო, განრისხებულმა მმართველმა მისი საპყრობილეში ჩაგდება ბრძანა, მაგრამ ღმრთეებრივი სიტყვის მოსმენას მოწყურებული ადამიანები მოციქულს საპყრობილეშიც აკითხავდნენ! ასე რომ, ქრისტიანთა რიცხვი ყოველდღიურად იზრდებოდა. მაშინ შეფიქრიანებულმა მმართველმა წმიდა ანდრია თავისთან იხმო და ყოველი ღონე იხმარა, რათა მას ქრისტე უარეყო. როგორ შეიძლება რწმენა ადამიანისა, რომელიც ვითარცა ბოროტმოქმედი ჯვარს აცვეს? – გაოცებით კითხულობდა იგი. მოციქული უხსნიდა, რომ უფალი ჯვარზე არა უძღურების გამო, არამედ თავისი ნებით, ადამის მოდგმის სიყვარულისა და მისი ეშმაკის ტყვეობისაგან დახსნისათვის ეწამა! მაგრამ მმართველისათვის სიყვარულის გამო გაღებული მსხვერპლი გაუგებარი აღმოჩნდა და წმ. ანდრიას ჯვარზე გაკვრა მიუსაჯა. იგი ვერ მიხვდა, რომ წამების ეს სამარცხვინო იარაღი, მას შემდეგ, რაც მასზე ქრისტე აღესრულა, უკვე კურთხეული იყო. განაჩენი რომ მოისმინა, მოციქულმა ჯვრის სადიდებელი წარმოთქვა: „ო, ჯვარო, უკვე კარგა ხანია საყვარელო! ადამიანებისაგან წამიყვანე და ჩემი თავი ჩემს მასწავლებელს გადაეცი. დაე, მან, ვინც შენით მიხსნა, შენითვე მიმიღოს“.

წამება რომ გაეხანგრძლივებინა, მმართველმა წმ. ანდრიას ჯვარზე არა მილურსმნვა, არამედ მიკვრა ბრძანა. ხალხი ღელავდა, რადგან წმინდა ცხოვრებისა და მაცხოვრებელი მოძღვრების ქადაგებისთვის მოციქულის შეყვარება უკვე მოესწრო. ბევრი მათგანი ყვიროდა: „რისთვის იტანჯება ეს წმინდა კაცი, მეგობარი უფლისა?“ ჯვარზე გაკრული წმიდა ანდრია კი ისევ ხალხს მოძღვრავდა და ერთმანეთის სიყვარულს, პატიებასა და შენდობას უქადაგებდა. „სიკვდილის არ ეშინია მათ, რომელნიც სიმაღლისათვის კვდებიან, რადგან მისი მეშვეობით სასუფეველის ნეტარებას დაიმკვიდრებენ. სიკვდილი მხოლოდ იმათთვისაა საშიში, რომელნიც ამ ცხოვრებაში ცოდვის ტყვეობაში იმყოფებიან, რადგან მარადიული სასჯელი ელით. ძმებო, არ დაივიწყოთ, რასაც გასწავლიდით, გიყვარდეთ ჭეშმარიტი რწმენა და უფალი იესო ქრისტეს მცნებანი დაიცავით“, – მიმართავდა იგი ჯვრიდან მორწმუნეებს.

წმ. ანდრია ორი დღე-ღამის განმავლობაში ეკიდა ჯვარზე და თავისი ღმრთეებრივი მასწავლებლის მსგავსად, მხოლოდ სიყვარულისა და შენდობის გამომხატველ სიტყვებს წარმოთქვამდა. მესამე დღეს აღშფოთებულმა ხალხმა მისი ჩამოხსნა მოითხოვა. ხალხის მღელვარებით შეშინებული მმართველი თვითონ მივიდა ჯვართან და ჯარისკაცებს მოციქულის ჩამოხსნა უბრძანა, მაგრამ წმ. ანდრია ცოცხალი აღარ იყო, მან ლოცვით მიაბარა სული უფალს.

ანდრია პირველწოდებული დაახლოებით 70 წელს აღესრულა. წმ. მოციქულს, რომლის წმ. ნაწილებიც იტალიაში, ქალაქ ამალთეაში ბრძანდება, ეკლესია 30 ნოემბერს (ძვ. სტილით) იხსენიებს.

წმ. მოციქულმა ფილიპემ (იგი დიაკვან ფილიპესთან არ უნდა გავაგიგოთ, რომელმაც იესოს მოძღვრება ეთიოპიელებს გააცნო) სახარება ჯერ გალილეაში, ხოლო შემდეგ საბერძნეთში იქადაგა, სადაც მრავალი სასწაული აღასრულა და მრავალი წარმართიც მოაქცია. საბერძნეთში მცხოვრები ებრაელები მოსაკლავად დაედევნენ, მაგრამ უფალი შეენია: მის წინააღმდეგ ამხედრებული ებრაელები უცბად დაბრმავდნენ და მხედველობა მხოლოდ მოციქულის ლოცვის შედეგად დაუბრუნდათ. საბერძნეთის დატოვების შემდეგ ფილიპემ ქადაგებით შორეული ქვეყნები – არაბეთი, ეთიოპია და პართია მოიარა. ბოლოს იგი დასთან, ქალწულ მარიამნასთან ერთად მცირე აზიას ეწვია, სადაც მოციქულებს – იოვანე ღმრთისმეტყველსა და ბართლომეს შეხვდა. წმიდა მოციქულები – ფილიპე და ბართლომე ფრიგიის ქალაქ იერაპოლისში ჩავიდნენ, მრავალი წარმართი მოაქციეს და კერპთმსახურ ქურუმთა რისხვა დაიმსახურეს. ქურუმები იმან გააცოფა, რომ ახალი რელიგიური მოძღვრების გავრცელებამ მოსახლეობაზე მათი გავლენა საგრძნობლად შეასუსტა და შესაბამისად შემოსავლის წყაროც შეუმცირა. მათ ფილიპეს, ბართლომესა და მარიამნას ქალაქის მმართველთან უჩივლეს და ბრალად დასდეს, რომ ცრუ სასწაულებითა და მავნე იგავებით ხალხს ატყუებდნენ; მოციქულები კერპის ბომონის მახლობლად ჯვარზე გააკრეს, ამასთან, ფილიპე – თავდაყირა. უცბად საშინელი მიწისძვრა მოხდა, რომელმაც მრავალი ადამიანის სიცოცხლე შეინირა. შეშინებულმა მოქალაქეებმა ჩათვალეს, რომ ეს სტიქიური უბედურება მართალთა დასჯით განრისხე-

ბულმა ღმერთებმა დაატყვეს თავს და წამებულთა ჯვრებიდან ჩამოხსნა მოითხოვეს. ფილიპე, რომელიც უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე უფალს თავის მტანჯველებს ავედრებდა, უკვე მკვდარი იყო. ბართლომემ წმ. მოციქულის ნეშტი (მოსახსენებელი 14 ნოემბერი) იერაპოლისის მიწას მიაბარა²⁹ და თვითონ მოგზაურობა გააგრძელა. მან ინდოეთამდე მიაღწია, სადაც კარგა ხნის შემდეგ მის მიერ დატოვებული სახარება აღმოაჩინეს. წმ. ბართლომემ სომხეთში მეფის ასული განკურნა, რის საფასურადაც ხელმწიფემ დიდძალი საჩუქარი გაუგზავნა, მაგრამ მოციქულმა არ მიიღო და შეუთვალა, რომ მას არა საჩუქრები, არამედ ადამიანთა სულები სჭირდებოდა, რათა ისინი ქრისტესათვის შეეძინა.

წმ. მოციქულმა თომამ სახარება ინდოეთში, სპარსეთში, მიდისა და პართიაში იქადაგა. მან მრავალი დევნა, შეურაცხყოფა და ტანჯვა გადაიტანა და ბოლოს ინდოეთში მონამეობრივად აღესრულა. წმინდა მოციქულის თავის ქალა, – ეს ერთ-ერთი უდიდესი სინშიდე ეკლესიისა, თბილისის სიონის ტაძარშია დაცული და მას მორწმუნენი თაყვანს სცემენ. მოციქულ თომას ეკლესია 6 ოქტომბერს იხსენიებს.

წმ. მოციქულმა მათემ პირველმა დაწერა სახარება ებრაულ ენაზე. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ეს ქრისტეს ამალლებიდან მერვე წელს, ხოლო სხვათა შეხედულებით, შედარებით უფრო გვიან უნდა მომხდარიყო. მათეს სახარება მაშინვე ითარგმნა ბერძნულ ენაზე. ფიქრობენ, რომ იგი ან თვითონ მათეს, ან იოანე ღმრთისმეტყველს, ან იერუსალიმის ეპისკოპოს იაკობს უნდა ეთარგმნა.

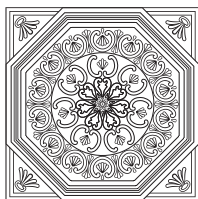
წმ. იაკობ ალფესი, მას შემდეგ, რაც მან სახარება იუდეაში, სირიასა და მესოპოტამიაში იქადაგა, ეგვიპტეში გადავიდა, სადაც მონამეობრივად აღესრულა ჯვარზე.

წმ. იუდა იაკობისა ჭეშმარიტების სიტყვას იუდეაში, სამარიასა და იდუმეაში ქადაგებდა. მოციქულებთან, პავლესა და შილასთან ერთად მან რამდენიმე ხანი ანტიოქიაში დაყო, ხოლო შემდეგ სპარსეთსა და არმენიას მიაშურა, სადაც, როგორც ეკლესიის ისტორიკოსები ფიქრობენ, 80 წლის მახლობელ ხანებში ჯვარზე გააკრეს და ისრებით დაცხრილეს. მოციქულმა იუდამ მოკლე საყოველთაო ეპისტოლე დაგვიტოვა, რომელიც დაახლოებით 67 წელს უნდა

დაენერა. წმ. ეკლესია მას 19 ივნისს იხსენიებს.

წმ. სვიმეონ მოშურნემ ქრისტეს მოძღვრება მესოპოტამიაში, ეგვიპტესა და მავრიტანიაში იქადაგა. ზოგიერთი მკვლევარი ფიქრობს, რომ მან არისტოტელესთან ერთად, რომელიც მაცხოვრის სამოცდაათ მოწაფეთაგან ერთ-ერთი იყო, ბრიტანეთშიც იმოგზაურა, სადაც 10 მაისს მოწამეობრივად აღესრულა. თუმცა ჩვენთვის ცნობილია, რომ სვიმეონ კანანელი საქართველოში აღესრულა და აქვეა დასაფლავებული.

იესო ქრისტეს საყვარელმა მოწაფემ, იოანე ღმრთისმეტყველმა თორმეტ მოციქულთა შორის ყველაზე დიდხანს იცოცხლა, მაგრამ რამდენადაც მასზე ცალკე გვექნება საუბარი, აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

იუდაას ომი და იერუსალიმის დაცემა

მოინია ჟამმა, როცა იუდეველები, რომელთაც ჭეშმარიტება და კაცობრიობის ცოდვისა და სიკვდილის ტყვეობიდან გამოსახსნელად განკაცებული მაცხოვარი ასეთი უგუნური სიჯიუტით უარყვეს, უნდა დასჯილიყვნენ. ღმრთის რჩეული ერისათვის, რომელიც ამ რჩეულობას მსოფლიოზე გაბატონებასთან აიგივებდა და ყოველდღე ელოდა მესიას, რომელიც ამგვარ მიწიერ დიდებას მოუტანდა, რომაელთა ქვეშევრდომობა სულ უფრო და უფრო აუტანელი და გაუსაძლისი ხდებოდა. მთელი ქვეყანა შინაგან შფოთსა და ლელვას მოეცვა. რომის სახელმწიფოს მხრიდან სიმშვიდის შესანარჩუნებლად მიღებული ყველა ზომა მხოლოდ სიძულვილს იწვევდა. მესიის მოსვლისა და მიწიერი აღზევების ამგვარმა დაძაბულმა მოლოდინმა ცრუ წინასწარმეტყველთა გამრავლებას შეუწყო ხელი, რომელთაც გავლენა არა ჭეშმარიტების, არამედ იუდეველთა მოლოდინისა და იმედების შესაფერისი წინასწარმეტყველებებით მოიპოვეს. მოგვები და ჯადოქრები ცრუ წინასწარმეტყველებებით ატყუებდნენ ხალხს, რომელიც მზად იყო დაუფიქრებლად ერწმუნა ყოველივე, რაც კი მის ფუჭ იმედებს ესაღბუნებოდა. ამგვარმა „წინასწარმეტყველებმა“ ერთხელ მრავალრიცხოვანი ბრბო უდაბნოშიც კი გაიყვანეს, სადაც მათ თითქოს მესიის გამოჩენა უნდა ეხილათ. ერთ-ერთმა მათგანმა, ვილაც ეგვიპტელმა, ზეთისხილის მთაზე ოცდაათათასამდე კაცი შეკრიბა და იერუსალიმის სამარცხვინო მონობიდან განთავისუფლებისაკენ მოუწოდა, თანაც ჰპირდებოდა, რომ აუცილებლად გაიმარჯვებდნენ, რადგან ქალაქის კედლების დასანგრევად მხოლოდ მისი ერთი სიტყვა იქნებოდა საჭირო. რომაელებს ამ კრებულის ძალით გარეკვა მოუხდათ.¹

¹ Иосиф Флавий, Иуд. война, II, 13,5.

ამ პერიოდში განსაკუთრებით გაძლიერდა ზილოტების (მოშურნეთა) სექტა, რომელიც დაახლოებით ქრისტეს შობის პერიოდში წარმოიშვა. როცა იმპერატორი ავგუსტუსის ბრძანებით სირიის გუბერნატორი კვირინიოსი ხარკის ასაკრეფად მოსახლეობის აღწერას შეუდგა, ერთმა გალილეველმა, სახელად იუდამ, ქადაგება დაიწყო იმის თაობაზე, რომ ღმრთის რჩეული ხალხისაგან წარმართი იმპერატორისათვის ხარკის გადახდა ცოდვას წარმოადგენდა. იუდა, რომელმაც მრავალი მომხრე შეიძინა, ამბოხებისას დაიღუპა, მაგრამ მისი სწავლება სწრაფად გავრცელდა. მემამოხეებს სათავეში მისი ვაჟები ჩაუდგნენ, რომელთაგან ორი ჯვარზე გააკრეს, ხოლო მესამემ შემდეგში იუდეას ომში საბედისწერო როლი შეასრულა. ზილოტები, რომლებიც თითქოს რჯულის მგზნებარე და მოშურნე დამცველები იყვნენ, სინამდვილეში დაუნდობელ ძარცვა-გლეჯვას ეწეოდნენ და ყველგან შფოთს თესდნენ. ისინი ქვეყანაში მრავალრიცხოვან ჯგუფებად დახეტილობდნენ, თავის გარშემო ქურდებსა და ყაჩაღებს იკრებდნენ და მოსახლეობას თავზარს სცემდნენ. რამდენიმე საზარელი დანაშაული მათ თვით იერუსალიმშიც ჩაიდინეს. ზილოტების თარეშს სხვადასხვა სექტას შორის გამუდმებული შუღლი და რომაელებისა და სხვა ხალხების მიმართ გალიზიანებული და მტრული განწყობილებაც ემატებოდა, რაც, ერთად აღებული, იუდეაში მძიმე მდგომარეობას ქმნიდა.

მესიის მოლოდინით შეპყრობილი ხალხისათვის ფუჭი იმედის გასაძლიერებლად, როგორც ჩანს, სპეციალურად ითხზებოდა და ვრცელდებოდა მითქმა-მოთქმანი ფსევდოსასწაულების შესახებ, რომლებიც თითქოსდა დიდ მოვლენათა მომასწავებელნი იყვნენ. იუდეველები ერთმანეთს უყვებოდნენ, რომ ტაძრის კარები, რომელიც ისე მასიური და მძიმე იყო, რომ მისი გაღება ოც კაცს უჭირდა, თითქოს ერთხელ თავისით გაიღო; რომ პასექის დროს საკურთხეველს უჩვეულო ბრწყინვალეობის ნათელი დაადგა; რომ თითქოს მთელმა ხალხმა იხილა იერუსალიმის თავზე ჰაერში მებრძოლი მხედრები, რომელთაც ბოლოს ქალაქს ცეცხლოვანი ალყა შემოარტყეს; რომ მეერგასე დღეს მღვდლებმა მიმავალი ნაბიჯების ხმასთან ერთად მოისმინეს სიტყვები: „წავიდეთ აქედან“.

ამ ვითომდა მომავალი გამარჯვების მომასწავებელი სასწაულე-

ბით თავდაჯერებულმა იუდეველებმა ყური არ ათხოვეს საპირისპირო რეალურ ნიშნებს, რომლებიც ქალაქს დალუპვას უქადდნენ. იუდეას ომის დაწყებამდე ოთხი წლით ადრე იერუსალიმში დღესასწაულზე გამოჩნდა ვილაც იესო, ძე ანანიასი, რომელიც ქალაქის ქუჩებსა და მოედნებზე ხმამაღლა გოდებდა: „ვაი, ვაი, ვაი, ტაძარს, ვაი, იერუსალიმს! ხმა აღმოსავლეთიდან, ხმა დასავლეთიდან, ხმა ოთხივე ქარისა იერუსალიმის სამტროდ“. იგი შეიპყრეს, მაგრამ დაკითხვებზეც მუქარასა და დაშინებას კვლავ ავისმომასწავებელი სიტყვებით პასუხობდა. ბოლოს მმართველთან მიიყვანეს, რომელმაც მისი ცემა ბრძანა. შეწყალება არ უთხოვია, მხოლოდ ყოველი დარტყმისას შესაბრალისი ხმით ამბობდა: „ვაი, იერუსალიმი!“ რადგან ვერაფერს გახდნენ, გიჟად მიიჩნიეს და გაუშვეს. ქალაქის ქუჩებში მოსიარულე ისევ ამ სიტყვებს ამბობდა, ოღონდ დღესასწაულის დღეებში უფრო ხმამაღლა და უფრო შესაბრალისი ხმით. ასე გაგრძელდა შვიდი წლის მანძილზე. როცა ქალაქის ალყა დაიწყო, იგი კედლებთან დადიოდა და ხმამაღლა გოდებდა, „ვაი, იერუსალიმ, ვაი, ტაძარო!“ . ბოლოს დაამატა: „ვაი, მე“ და ვილაცისაგან ნასროლი ქვით სული განუტევა.

ზოგიერთი რომაელი მმართველი ანგარიშს უწევდა დამორჩილებული ხალხის განწყობილებას და ყველაფერს, რაც კი შეიძლებოდა მას საკუთარი რჯულისა და ადათების შეურაცხყოფად მოჩვენებოდა, გაურობდა, მაგრამ ბოლო ორმა მმართველმა, ალბინმა და ჰესიოს ფლორამ, იუდეველები თავიანთი ანგარებისმოყვარეობითა და აგდებული დამოკიდებულებით სასონარკვეთილებამდე მიიყვანეს. ფლორა, ნაცვლად იმისა, რომ ყაჩაღური ჯგუფების თარეში აელაგმა, მათ მფარველობდა, რადგან ნადავლში წილი ედო. იგი არც ამით დაკმაყოფილდა, ბოლოს იერუსალიმის ტაძრის საგანძური გაძარცვა და მეომრებს სამიათასამდე ებრაელი აცემინა, რასაც შედეგად ამბოხება მოჰყვა, რომელიც მთელს ქვეყანაში გავრცელდა და რომელსაც სათავეში უპირატესად ზილოტების სექტიდან გამოსული ბელადები ჩაუდგნენ. ზომიერთა პარტიას, რომელსაც რომაელებთან საბოლოო განხეთქილების თავიდან აცილება სურდა, უკვე აღარავინ უსმენდა. ზილოტებმა მღვდელმთავარი ანანია, ვინც ხალხს სიმშვიდის შენარჩუნებისა და მორჩილებისაკენ მოუ-

წოდებდა, მოკლეს, მეფის სასახლე გადანვეს და ხალხის მისაზიდად არქივიც მიაყოლეს, რომელშიც მოვალეთა სიები ინახებოდა. მალე მათ იერუსალიმში რომაელთა მთავარი სიმაგრეც ჩაიგდეს ხელში.

ამბოხება, რომელიც 66 წელს დაიწყო, თავიდანვე დასამარცხებლად იყო განწირული იმ განხეთქილებათა და შეურთიგებელ დაპირისპირებათა გამო, რომელიც თვით იუდეველებს შორის არსებობდა. ამბოხებულებს სათავეში ზილოტების სექტის დამაარსებლის, გალილეველი იუდას მესამე ვაჟი, მანაიმი ჩაუდგა, რომელმაც რჯულის გარეგნული დაცვით ხალხში ისეთი დიდი გავლენა მოიპოვა, რომ ქალაქს ლამის მეფის უფლებებით მართავდა. ამან გააღიზიანა მოკლული მღვდელმთავრის ანანias ვაჟი ელიაზარი, რომელსაც ხელისუფლების ხელში ჩაგდება თვითონ სურდა. იგი მოულოდნელად დაესხა თავს მანაიმს, შეიპყრო, სიკვდილით დასაჯა და მიზანსაც მიაღწია. ამის შემდეგ ელიაზარმა ალყა შემოარტყა სიმაგრეს, რომელშიც რომაელთა გარნიზონის ნაშთები ჯერ კიდევ იმყოფებოდნენ და ისინი იმ პირობით, რომ ყველას სიცოცხლესა და თავისუფლებას აჩუქებდა, დანებებაზე დაითანხმა. რომაელებმა დაპირება ირწმუნეს და დანებდნენ, მაგრამ ელიაზარმა სიტყვა გატეხა და ყველანი ამოხოცა.² აღსანიშნავია, რომ იუდეველებმა ეს ვერაგული საქციელი შაბათს ჩაიდინეს, რომელიც რჯულის მიხედვით უფლის წმინდა დღედ მიაჩნდათ. ამ ფაქტმა თვით ბოროტმოქმედებიც კი შეზარა და გულები შიშითა და სინანულით აუესო. ზოგს რომაელების მხრიდან სამაგიეროს გადახდა აშინებდა, ზოგსაც უფლის რისხვა რჯულის დარღვევის გამო.

ღმრთის რისხვამ მართლაც არ დააგვიანა. მალე იერუსალიმამდე საშინელმა ცნობამ მოაღწია იმის თაობაზე, რომ სწორედ იმ დღეს, როცა ამბოხებულებმა ვერაგულად ამოხოცეს რომაელები, კესარიის მცხოვრებლებმა ჰესიოს ფლორას მფარველობის იმედით, ოციათასამდე ებრაელი მოკლეს. მმართველმა მართლაც კესარიელებს დაუჭირა მხარი და გადარჩენილი ებრაელები შორეულ ქალაქებში მძიმე სამუშაოებზე გააგზავნა.³

სამაგიეროდ, იუდეველებმა უცხო ერთა შვილების ხოცვა-ჟლეტა

² იქვე, II, 17.

³ იქვე, II, 18.

მთელს ქვეყანაში გააჩაღეს. მალე სირია, პალესტინა და მცირე აზია სისხლით შეიღება. შურისძიებას შურისძიება მოჰყვა: სკვითო-პოლისში 13 000-მდე ებრაელი ამოხოცეს, დამასკოში – 10 000, ალექსანდრიაში, რომლის მცხოვრებნიც თავიდანვე ვერ ურიგდებოდნენ მათ ქალაქში ებრაელთა ცხოვრებას, 50 000-მდე კაცი ამოწყვეტეს.

ამბოხებისათვის ბოლოს მოსაღებად იუდეასკენ ძლიერი ჯვართი სირიის რომაელი მმართველი კესტიოს გალოსი დაიძრა. გალილეას რამდენიმე ქალაქი მან ადვილად აიღო და იერუსალიმის ახლოს დაბანაკდა. იერუსალიმში ამ დროს დღესასწაულის გამო განსაკუთრებული ხალხმრავლობა იყო. მიუხედავად დღესასწაულის წმინდა დღისა, იუდეველები რომაელებს გაშმაგებით დაესხნენ თავს და უკან დახევაც აიძულეს, მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ, კესტიოსი კიდევ უფრო მიუახლოვდა იერუსალიმს და მისი გარეუბანი გადაწვა. იერუსალიმის აღება, რომელიც თავდაცვისათვის მზად არ იყო, რომაელებს ადვილად შეეძლოთ, მით უმეტეს, რომ ზილოტებისაგან შევიწროებული დიდი პარტია დანებებისათვის მზად იყო, მაგრამ ცრუ ცნობებით შემცდარმა კესტიოსმა ალყა მოხსნა და უკან გატრიალდა. გათამამებული ებრაელები რომაელებს უკან დაედევნენ და ისე მოულოდნელად დაესხნენ თავს, რომ სიკვდილს თვით სარდალიც კი ძლივს გადაურჩა.⁴

როცა ქრისტიანებმა, რომლებიც იერუსალიმში იმყოფებოდნენ, ალყის დროს წმინდა ქალაქის გარშემო წარმართულ ღმერთთა გამოსახულებებიანი დროშები იხილეს, უფლის სიტყვები გაიხსენეს: **რაჟამს იხილოთ იერუსალჴმსა გარე-მოდგომილი ერი მჴედრებისაჲ, მაჴინ გულისჴმა-ყავთ, რამეთუ მოახლოებულ არს მოოჴრებაჲ მისი. მაჴინ რომელნი იყვნენ ჰურიასტანს, ივლტოდედ მთად; და რომელნი იყვნენ შორის მისა, განივლტოდედ, და რომელნი ველსა იყვნენ, ნუ შევლენედ მუნ** (ლუკ. 21, 20-21). ამიტომ რომაელების უეცარი და მოულოდნელი წასვლა, რამაც მათ ქალაქის დატოვების საშუალება მისცა, მათთვის ღმრთის დიდი წყალობა იყო. ქრისტიანები ეპისკოპოსთან ერთად გავიდნენ იერუსალიმიდან და იორდანეს მეორე მხარეს, მთებში დასახლდნენ. ნიშანდობლივია, რომ ამ საშინელ ომში არცერთი ქრისტიანი არ დაღუპულა.

⁴ იქვე, II, 19.

კესტიოსის დამარცხებამ ნერონი საშინლად აღაშფოთა და იუდეაში ჯარით ვესპასიანე გააგზავნა. მან საომარი მოქმედებანი გალილეადან დაიწყო. ციხე-სიმაგრე იოტაპატი, რომლის დაცვა-საც იოსებ ფლავიუსი ხელმძღვანელობდა, ორი თვის მანძილზე იდგა. ალყის დროს 40 000 ებრაელი დაიღუპა, ხოლო, დანარჩენები, როცა ბოლოს და ბოლოს რომაელებმა ქალაქი აიღეს, გამოქვაბულებში გაიქცნენ და იქ თავები დაიხოცეს, რათა მტრებს ხელში არ ჩავარდნოდნენ. მდგომარეობას მხოლოდ მათი უფროსი, იოსებ ფლავიუსი შეურიგდა, რომელმაც მორჩილებით ვესპასიანეს კეთილგანწყობა მოიპოვა და ისიც უწინასწარმეტყველა, რომ რომის მომავალი იმპერატორი იქნებოდა.⁵

გალილეას დამორჩილების შემდეგ, ვესპასიანემ კესარიაში გამოიზამთრა; გაზაფხულზე საომარი ოპერაციები განაახლა, რამდენიმე ქალაქი ზედიზედ აიღო და იერუსალიმს მიუახლოვდა, მაგრამ ქალაქის აღება არ იჩქარა, რადგან, რაც იქ ხდებოდა, კარგად იცოდა. იერუსალიმში ებრაელობას ერთმანეთთან შუღლისა და ბრძოლის გამო ძალა გამოცლილი ჰქონდა. ზილოტები, რომლებმაც ხელისუფლება მამულისა და რჯულის დაცვისაკენ მომწოდებელი ლოზუნგებით მოიპოვეს, ძალაუფლებას მხოლოდ პირადი გამორჩენისათვის იყენებდნენ და საკუთარ ხალხს უმოწყალოდ ძარცვავდნენ. ყველაზე მდიდარსა და ცნობილ მოქალაქეებს იმ საბაბით, რომ თითქოს მათ ქალაქის რომაელებისათვის გადაცემა ჰქონდათ განზრახული, ციხეებში სვამდნენ და ამ გზით ფულს სძალავდნენ. ზილოტებმა ტაძარიც დაიპყრეს, ისინი ყველაზე პატივსაცემ კანონებსა და ადათებს უკვე დაუფარავად შეურაცხყოფდნენ და ყველაზე საშინელ დანაშაულსაც, დაუსჯელობის იმედით, ასევე დაუფარავად სჩადიოდნენ. ბოლოს და ბოლოს ხალხს მოთმინების ფიალა აევსო და მღვდელმთავარი ანანias ხელმძღვანელობით მათ წინააღმდეგ აღდგა. ყოველი მხრიდან შევიწროვებული ზილოტები ტაძარში ჩაიკეტნენ. ტაძარი რომ სისხლით არ წაბილწულიყო, ანანიამ ხალხი შეაჩერა. იგი იმედოვნებდა, რომ ალყაში მოქცეული ზილოტები ბოლოს და ბოლოს დანებდებოდნენ; ასეც მოხდებოდა, ისევ ღალატს რომ არ ჰქონოდა ადგილი.

დამარცხებისათვის განწირულმა ზილოტებმა დახმარებისათვის

⁵ იქვე, III, 7-8.

იდუმეილთა მეზობელი ტომი მოიხმეს, რომელიც დაარწმუნეს, რომ ანანიას იერუსალიმის რომაელებისათვის გადაცემა ჰქონდა განზრახული. თავდაპირველად იდუმეილები იუდეველთა მტრები იყვნენ, მაგრამ ქრისტეს შობამდე ცოტა ხნით ადრე მოსეს სჯული მიიღეს და რომის იმპერიას დაუპირისპირდნენ, რადგან მის ბატონობას ვერ ურიგდებოდნენ. ზილოტების ვერაგულმა ხერხმა გაჭრა, იერუსალიმის კედლებთან ოციათასი შეიარაღებული იდუმეილი მივიდა. მღვდელმთავარმა ანანიამ, რომელიც ამ დროს ქალაქს განაგებდა, ახალი მღელვარების წარმოშობის შიშით ისინი ქალაქში არ შეუშვა. გაღიზიანებულმა და ცრუ ხმებით მოტყუებულმა იდუმეილებმა უკან გაბრუნება აღარ მოისურვეს და ხელსაყრელი ჟამის მოლოდინში ქალაქის კედლებთან განლაგდნენ. იმ ღამეს იერუსალიმს საშინელი ქარიშხალი დაატყდა თავს, რომელსაც მიწისძვრაც დაერთო. ზილოტებმა შეშფოთებული მოსახლეობის დაბნეულობითა და ბნელი ღამით ისარგებლეს და იდუმეილებს კარები გაუღეს. ისინი ქალაქს ერთად მოედვნენ და მთელი ღამის განმავლობაში დაუნდობელ ხოცვა-ჟლეტას ეწეოდნენ. დილით მარტო ტაძრის მახლობლად რვაათასხუთასი გვამი დათვალეს, მღვდელმთავარი ანანია ღალატის ბრალდებით სიკვდილით დასაჯეს, საპყრობილეები პატიმრებით აავსეს. ასე რომ, რამდენიმე დღის მანძილზე მოკლულთა რიცხვმა ოცდაათიათასს მიაღწია. მართალია, ბოლოს და ბოლოს იდუმეილებმა შეიტყვეს, რომ ისინი მოატყუეს, ამიტომ მოკავშირეებს წაეჩხუბნენ და იერუსალიმი დატოვეს, მაგრამ ამით მდგომარეობა არ შემსუბუქებულა. გათავხედებული ზილოტები, რომელთაც ყველაზე ძლიერი მტერი მოიშორეს, კიდევ უფრო გაცოფდნენ და ყველას, ვინც კი მათი თარეშის გამო უკმაყოფილებას გამოხატავდა, დაუნდობლად უსწორდებოდნენ. მათი შიშით ადამიანები მოკლული ნათესავებისა და მეგობრების დამარხვასა და დატირებასაც კი ვეღარ ბედავდნენ, რადგან ზილოტები ამისათვის სიკვდილით სჯიდნენ.⁶

ბოლოს შუელი თვით ზილოტთა შორისაც ჩამოვარდა და ისინი ორ ნაწილად გაყო. ერთ ნაწილს, რომელიც ტაძარს იცავდა, სათავეში ელიაზარი ჩაუდგა, მეორეს – გაბედული ყაჩაღი იოანე

⁶ იქვე, IV, 4,5.

გირკალი. იმ დროს, როცა ქალაქში ეს ორი პარტია მძვინვარებდა, მესამე, რომელსაც ვილაც სიმონი მეთაურობდა, გარეუბნებს არბევდა. ბოლოს სიმონმა თვით იერუსალიმის ხელში ჩაგდება გადაწყვიტა და ორმოცი ათასი კაცით მის კედლებთან დაბანაკდა. აი, რა ვითარება იყო შექმნილი იერუსალიმში მაშინ, როცა მას ვესპასიანე მიაღება. ზილოტების აულაგმავი თარეშისაგან შეწუხებული ბევრი მოქალაქე, რომაელებს, როგორც მხსნელებს, ისე უყურებდა. რამდენიმე მათგანმა ქალაქიდან გაღწევა და ვესპასიანესთან მისვლაც კი მოახერხა იმ თხოვნით, რომ მათი უბედურებისათვის ზღვარი დაედო. როცა ვესპასიანე ქალაქისათვის ალყის შემორტყმას აპირებდა, უეცრად იმპერატორი ნერონის სიკვდილის ცნობა მიიღო, ამიტომ რომიდან ბრძანების მოლოდინში საომარი მოქმედება შეაჩერა. ნერონის სიკვდილის შემდეგ იმპერიას სამი იმპერატორი მართავდა, თითოეული რამდენიმე თვით, წელიწადნახევრის შემდეგ კი ჯარმა იმპერატორად ვესპასიანე გამოაცხადა. იგი იძულებული გახდა ლაშქრის უფროსობა თავისი ვაჟის – ტიტესათვის გადაებარებინა, ხოლო თვითონ სასწრაფოდ რომში დაბრუნებულიყო.

ამასობაში ზილოტების თავხედობამ და სისასტიკემ ყოველგვარ ზღვარს გადააჭარბა, შეწუხებულმა ხალხმა დახმარებისათვის ქალაქის გარეუბნებში მოთარეშე სიმონსა და მის ყაჩაღურ მხედრობას მიმართა. სიმონი ქალაქში როგორც განმათავისუფლებელი ისე შევიდა და ზილოტებს ალყა შემოარტყა. სიმონმა ზილოტების დამარცხება ვერ შეძლო, სამაგიეროდ ისედაც დაჩაგრული ხალხის კიდევ უფრო დაჩაგვრა და შევიწროება მოახერხა.⁷

70 წლის გაზაფხულზე, პასექის დანყებაამდე ცოტა ხნით ადრე, ქალაქს უზარმაზარი ლაშქრით ტიტე მიაღება და ელეონის მთაზე დაბანაკდა. იერუსალიმს დაუდგა დღეები, რომელიც მაცხოვარმა უწინასწარმეტყველა, როცა მას ელეონის მთაზე მდგარი დაჰყურებდა: **უკუეთუმცა გეცნა შენ დღესა ამას მშვდობად შენდა! ხოლო ან დაეფარა თუალთაგან შენთა, რამეთუ მოვლენან დღენი შენ ზედა, და მოგადგან შენ მტერთა შენთა ლაშქარი და გარე-მოგადგენ შენ და შეგკრიბონ შენ ყოვლით კერძო და დაგარღვონ შენ, და შვილნი შენნი შენ შორის დაეცნენ, და არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა შენ შორის ამისთჳს,**

⁷ იქვე, IV, 9,10.

რამეთუ არა გულისგმა-ჰყავ ჟამი მოხედვისა შენისაჲ (ლუკ. 19, 42-44).

ებრაელთა შორის შუღლის მოსპობა ვერც კარს მომდგარმა რეალურმა საფრთხემ შეძლო, ერთმანეთთან ჩხუბსა და დავაზე ხელი ვერა და ვერ აიღეს. მართალია, ზოგჯერ ურთიერთმტრობის დავინყებას ახერხებდნენ და თავგანწირული სიამაყით რომაელებსაც კი აკვირვებდნენ, მაგრამ ეს ძალიან მცირე ხანს გრძელდებოდა. **ძირითადად ისინი ერთმანეთის, ანუ საკუთარი ერის დამარცხებისათვის იღვწოდნენ.** პასექის დღესასწაულზე ელიაზარმა, რომლის ხელშიც ტაძარი იყო, იგი მლოცველებისათვის გახსნა, რითაც იოანემ ისარგებლა, მასში შეიარაღებული მეომრები შეიყვანა, ელიაზარის მომხრენი ამოწყვიტა და ტაძარს და მის შემოგარენს დაეუფლა. ამასობაში ქალაქის ზემო ნაწილი სიმონმა დაიჭირა. დაპირისპირებულ მხარეთა შორის სისხლისმღვრელი ომი გაიმართა. ქალაქში განუწყვეტლივ დაჭრილთა ყვირილი და მომაკვდავთა კვნესა ისმოდა. ერთმანეთზე გაცოფებულნი ანადგურებდნენ პურის მარაგს, რომელიც ალყის შემთხვევისთვის იყო მომზადებული, ამსხვრევდნენ საბრძოლო იარაღებს, წვავდნენ სახლებს, ქალაქის დიდი ნაწილი აკვამლებულ ნანგრევებად აქციეს. მიუხედავად ამისა, იგი ისე კარგად იყო დაცული, რომ იმედი მტრის მოგერიებისა მაინც არსებობდა. ორ ბორცვზე გაშენებულ იერუსალიმს სამმაგი ქვის კედელი იცავდა, რომელშიც 90 მტკიცედ ნაგები კოშკი იყო ჩატანებული. საუკუნეთა მანძილზე იუდეველები არც ენერგიასა და არც მატერიალურ სახსრებს არ იშურებდნენ იმ ქალაქის გასამაგრებლად, რომელშიც მათი მთავარი სინძინდე – ტაძარი იდგა. ამ მხრივ იუდეას თვით უკანასკნელმა მმართველებმაც კი ბევრი რამ გააკეთეს. მნიშვნელოვნად აამაღლეს კედლები, ხოლო ერთ-ერთმა ჰეროდემ სამი ისეთი კოშკი ააგო, რომლებიც აუღებლად ითვლებოდნენ. თვითონ ტაძარი ქალაქის შუაგულში, მაღალ ბორცვზე იდგა, ყოველმხრივ მტკიცე კედლებით დაცული და გალერეით მძლავრ ციხეს უერთდებოდა; ასე რომ, გამაგრებულ ქალაქში თვითონაც სიმაგრეს წარმოადგენდა. მისი სიმდიდრე და დიდებულება ადამიანის ყოველგვარ წარმოსახვას აღემატებოდა, რაშიც წვლილი ყოველ იუდეველს ჰქონდა, რადგან ყოველი მათგანი, მიუხედავად იმისა, სად ცხოვრობდა, ტაძრის სასარგებლოდ გადასახადს იხდიდა. წმინდა ტაძარი, რომელშიც წინასწარი განწმენდის ადათის აღსრუ-

ლების გარეშე შესვლაც კი იკრძალებოდა, ახლა მოკლულთა სისხლით, მკრეხელობითა და ყველაზე მძიმე დანაშაულებით ყოველდღე იბილნებოდა. ძალიან ხშირად მლოცველნი და თვით მღვდლებიც კი, რომელნიც მსხვერპლშენიშნავას აღასრულებდნენ, თანამემამულეთა ხელით ეცემოდნენ. და ამას ყოველივეს სჩადიოდნენ იუდეველები – მოშურნენი სჯულისა, რომელთაც შჯული თითქოს საკუთარ სიცოცხლეზე ძვირფასად მიაჩნდათ. ბოროტებისაგან გონებადბნელებულნი ველარ ხვდებოდნენ, რომ ცოდვის მორევში ჩაფლულებს ღმრთის რისხვა უახლოვდებოდათ, პირიქით, ზეციდან ისინი სასწაულებრივ შემწეობას ელოდებოდნენ და იმედს არ კარგავდნენ, რომ ღმერთი მათ არა მხოლოდ რომაელთა მონობისაგან იხსნიდა, არამედ მსოფლიო ბატონობასაც მიანიჭებდა. ამიტომ ცრუ იმედით გულმოცემულნი ამაყად უარყოფდნენ ტიტეს მიერ მრავალგზის შეთავაზებულ წინადადებას იმის თაობაზე, რომ დამორჩილების შემთხვევაში ქალაქიც და ტაძარიც ხელშეუხებელი დარჩებოდა და თავადაც შეწყალებულნი იქნებოდნენ.

ამასობაში საალყო მანქანების გამოყენებით ტიტემ ჯერ პირველი, ხოლო შემდეგ მეორე კედელიც აიღო და ქალაქის ახალ ნაწილს დაეპატრონა. იფიქრა რა, რომ იუდეველები ახლა მაინც შეიგნებდნენ თავიანთი მდგომარეობის უიმედობას, დანებების ფასად ერთხელ კიდევ შესთავაზა შეწყალება, მაგრამ ამაოდ. ამასობაში ქალაქს ახალი მტერი გაუჩნდა შიმშილის სახით. რადგან ალყა პასექის წინა დღეებში დაიწყო, ამიტომ იერუსალიმში დღესასწაულზე მოსული მრავალი იუდეველი ჩარჩა, რამაც მოსახლეობის რიცხვი ერთი-ორად გაზარდა. ამასთან, შიმშილობის ჩამოვარდნაში უდიდესი წვლილი შეიტანეს ერთმანეთზე გადამტყრებულმა პარტიებმა, რომელნიც ერთმანეთს, სინამდვილეში კი საკუთარ თავს, სურსათ-სანოვავის მარაგს გულმოდგინედ უნადგურებდნენ. ქალაქში უკვე ყველაფერს ჭამდნენ, რის ჭამაც შეიძლებოდა და არ შეიძლებოდა, თვით გვამებსაც კი, რამაც საშინელი სენის გავრცელება გამოიწვია. ზოგიერთი საჭმლის მოსაპოვებლად ქალაქგარეთ გასვლას მოალყეებისგან შეუმჩნევლად ცდილობდა, მაგრამ მათი დიდი ნაწილი რომაელებს უვარდებოდა ხელთ და ჯვარზე ასრულებდა სიცოცხლეს, ხანდახან დღეში ჯვარზე ხუ-

თასი კაციც კი იღუპებოდა. იუდეველები გონს ვერც ამ ფაქტმა მოიყვანა და ვერ მიახვედრა, რომ იესო ქრისტეს ჯვარცმისათვის ღმრთის შურისძიება ატყდებოდათ თავს. ბოლოს ტიტემ გამოქცეულთა შეწყალება და დაპურება ბრძანა, მაგრამ ბევრი მათგანი, დიდი ხნის შიმშილობის შემდეგ, ჭამისაგან კვდებოდა.

საქმე იქამდე მივიდა, რომ იოსებ ფლავიუსის მიერ მოთხრობილი ამბები შეიძლება დაუჯერებლად მოგვეჩვენოს. ცოლები ქმრებს სტაცებდნენ ხელიდან საჭმელს, შვილები – მშობლებს, ადამიანები, რომლებშიც ყოველგვარი გრძნობა ჩაკვდა, მტაცებელ მხეცებზე საშიშნი გახდნენ. ბოლოს ახდა ებრაელთა უბედურების შესახებ ყველაზე საშინელი წინასწარმეტყველება მოსესი – ერთმა ახალგაზრდა მდიდარმა ქალმა, იორდანეს გაღმიდან, რომელიც იერუსალიმში სხვა ლტოლვილებთან ერთად ჩამოვიდა და ომის გამო იქ ჩაიკეტა, მას შემდეგ, რაც ყაჩაღებმა თან წამოღებული ქონება წაართვეს, სიძულვილითა და შიმშილით გაბოროტებულმა, თავისი ახალშობილი ჩვილი შეჭამა.⁸

ამასობაში რომაელებმა აიღეს მთავარი ციხე, რომელიც ტაძარს გალერეით უკავშირდებოდა და უკვე გამარჯვების აღსანიშნავი ზეიმისათვის ემზადებოდნენ, მაგრამ იუდეველებმა უკანასკნელი ძალა მოიკრიბეს, ათსაათიანი ხელჩართული ბრძოლის შედეგად მტერი მოიგერიეს და გალერეა გადანვეს. ტიტეს, რომელიც უკვე მთელ ქალაქს ფლობდა, ტაძრის დანგრევა არ უნდოდა, ამიტომ ებრაელებს ერთხელ კიდევ შესთავაზა დანებებულიყვნენ, მაგრამ იოანესგან პასუხად მიიღო, რომ ღმერთი მისი ტაძრის მტრების ხელში ჩაგდებას არ დაუშვებდა. სამწუხაროდ, არც იოანესა და არც სხვებს გონება არ ეყოთ იმის გასაანალიზებლად, რომ უდიდესი სიწმინდე – ტაძარი მძიმე ცოდვებითა და ურჯულოებით უწინარესად თვითონვე შეურაცხვეს.

ხელჩართული ბრძოლების შემდეგ ერთმა რომაელმა მეომარმა ტაძრის სარკმელში ანთებული მუგუზალი შეაგდო და ხანძარმაც აღარ დააყოვნა. ამას გამოდგა თვით ტიტეს მცდელობა ტაძრის გადარჩენისა. იუდეველების ხანგრძლივი და ჯიუტი წინააღმდეგობით გაღიზიანებული მეომრები მას უკვე აღარ უსმენდნენ, მით

⁸ იქვე, VI, 3.

უმეტეს, რომ დიდი იყო ცდუნება ტაძრის ზღაპრული სიმდიდრის დატაცებისა.

70 წლის 10 აგვისტოს, ზუსტად იმ რიცხვში, როცა ნაბუქოდონოსორმა პირველი ტაძარი გადაწვა, მეორეც ცეცხლს ემსხვერპლა, ბევრი იუდეველი ცეცხლში ჩავარდა, რათა ტაძართან ერთად დაღუპულიყო. ექვსი ათასი კაცი ხანძრისგან აბრიალებულ გალერეაში შევარდა, დაუჯერა რა რომელიღაც ცრუ წინასწარმეტყველს, რომ მესია სწორედ იქ გამოჩნდებოდა და ტაძარს დაიხსნიდა. ყველა მათგანი დაიღუპა. ასეთი ბრმა დამღუპველი მალემრწმენობა გამოამჟღავნა იმ ხალხმა, რომელმაც მაცხოვარი არ იწამა და ჯვარზე გააკრა.⁹

რომაელებმა მთელი ქალაქი ცეცხლსა და მახვილს მისცეს, ხოლო ტაძარი საძირკვლამდე დაანგრის იმის იმედით, რომ იქ ჩამარხულ განძს იპოვნიდნენ. ზუსტად აღსრულდა მაცხოვარის სიტყვები: ტაძრიდან ქვა ქვაზე აღარ დარჩა.

გადარჩა მხოლოდ სამი კოშკი, რომლებიც ტიტემ რომაელთა სიმამაცისა და მძიმე ბრძოლაში მოპოვებული გამარჯვების მონმეებად დატოვა. ქალაქის სიმაგრეთა დათვალიერებისას მას უთქვამს: თვითონ ღმერთი, იუდეველთა ბოროტებით განრისხებული, დამეხმარა, თორემ ასეთი სიმაგრის აღება ადამიანური ძალისთვის შეუძლებელიაო.

იოსებ ფლავიოსის ცნობით, იერუსალიმის ალყის დროს შიმშილის, სენისა და მახვილისაგან მილიონ ასი ათასი ებრაელი დაიღუპა, ხოლო მთელი ომის განმავლობაში - მილიონ ოთხასი ათასი. დაახლოებით ასი ათასი ტყვედ ჩავარდა,¹⁰ რომელთა დიდი ნაწილი რომში გააგზავნეს გასართობი თამაშებისთვის უზარმაზარი შენობის – კოლიზეუმის ასაგებად. დიდი რიცხვი იუდეველებისა რომსა, კესარიასა და სხვა დიდ ქალაქებში სწორედ ამგვარი თამაშებისას დაიღუპა. ბევრიც ეგვიპტეში წაიყვანეს მიწაზე სამუშაოდ და იქ მონებად გაყიდეს.

იერუსალიმის აღებიდან ერთი წლის მანძილზე რომაელები მთელს ქვეყანას დაეპატრონენ, იუდეველთა მიწები გაყიდეს და

⁹ იქვე, VI, 4,5.

¹⁰ იქვე, IX, 1.

ამ მრავალრიცხოვანი ხალხის გადარჩენილი ნაშთები სხვადასხვა მხარესა და ქალაქში გაფანტეს. იუდეველები იძულებულნი იყვნენ გადასახადი, რომელსაც თავიანთი ტაძრისათვის იხდიდნენ, ახლა იუპიტერის ტაძრის – კაპიტოლიუმისთვის გაეღოთ. წარმართული ტაძრისთვის გადასახადის გადახდა მათთვის განსაკუთრებით შეურაცხმყოფელი იყო. სამწუხაროდ, ვერცერთი სახის უბედურებამ ვერ შეძლო ამპარტავნობითა და პატივმოყვარეობით დაბრმავებულთათვის სულიერი თვალის ახელა და მათი გონს მოყვანა. კვლავ ჭირის დღესავით სძულდათ ქრისტიანები და მათ წინააღმდეგ წარმართებს ამხედრებდნენ, კვლავ ელოდებოდნენ მესიას, ამიტომაც ადვილად უჯერებდნენ ცრუწინასწარმეტყველებს. მრავალი მათგანი კვირენეს უდაბნოში დაიღუპა, სადაც იმ იმედით გავიდა, რომ ღმრთისგან მოვლენილ ნიშნებსა და სასწაულებს იხილავდა.

ქრისტიანი გულგრილი არ უნდა დარჩეს იმ ხალხის ბედის მიმართ, რომელიც მრავალი საუკუნის განმავლობაში იცავდა ღმრთისგან ბოძებულ გამოცხადებას, მაგრამ რომელზეც მისი ურწმუნოებისა და სისასტიკის გამო ზუსტად ახდა ძველი ალექსის წინასწარმეტყველთა წინასწარმეტყველებანი (II შჯ. 28, 47-68).

იერუსალიმის დაცემა ქრისტეს ჯვარცმიდან დაახლოებით ორმოცი წლის შემდეგ მოხდა, ამიტომ ჯერ კიდევ ცოცხლები იქნებოდნენ იმათთაგანნი, რომელნიც ქრისტეს ჯვარზე გაკვრას მოითხოვდნენ და ყვიროდნენ: მისი სისხლი ჩვენსა და ჩვენს შვილებზე იყოსო.

წმინდა იოანე ღმრთისმეტყველი და ქრისტიანთა ღვინის მთელი პერიოდი

მაცხოვრის მოციქულთაგან ყველაზე დიდხანს იოანე ღმრთისმეტყველმა იცხოვრა, რომელიც ქრისტეს მოძღვრებას მცირე აზიაში ქადაგებდა. წმ. მოციქული და მისი განუყრელი მოწაფე პროხოვრე – ერთი სამოცდაათთაგანი, ძირითადად ქალაქ ეფესოში მკვიდრობდნენ. იოანე ღმრთისმეტყველის წმინდა ცხოვრება, მოშურნეობა ღმრთის სამსახურში და გამოუთქმელი გულმონყალება

– მის მიმართ უდიდეს სიყვარულსა და პატივისცემას ბადებდა.

ქრისტიანების დევნის პირველი პერიოდი დამთავრდა ნერონის სიკვდილით. მაცხოვრის მიმდევრებმა შედარებით ამოისუნთქეს, რადგან რომის საიმპერატორო ტახტზე ნერონის უახლოესი მემკვიდრეები, ტიტუს ჩათვლით, ქრისტიანებს არ დევნიდნენ. მაგრამ 81 წელს ტახტზე ტიტუს ძმა, დომიციანე ავიდა და დევნაც განახლდა. იმპერატორმა საშინლად შეიძულა ქრისტიანები, რომლებიც მას უღმერთოებად და მემბოხეებად წარუდგინეს იმ მიზეზით, რომ არც კერპებს სცემდნენ თაყვანს და არც მეფეს მიაგებდნენ შესაფერის პატივს, რადგან მათი რწმენით, ამგვარი პატივი მხოლოდ ღმერთს ეკუთვნოდა.

დევნამ განსაკუთრებით სასტიკი ხასიათი 94 წლის მახლობელ ხანებში მიიღო. ამ დროისათვის ქრისტიანობას უკვე არა მხოლოდ არისტოკრატიული წრის წარმომადგენლები, არამედ თვით სამეფო ოჯახის წევრებიც კი აღიარებდნენ. დომიციანემ სიკვდილით დასაჯა ბიძაშვილი ფლავიუს კლიმენტი, ხოლო მისი მეუღლე უკაცრიელ კუნძულზე გადაასახლა. დევნამ იმპერიის ყველა პროვინცია მოიცვა; იოანე ღმრთისმეტყველი ეფესოდან რომში გაიწვიეს. თავდაპირველად სცადეს მოციქული ქრისტეს მოძღვრების სიყალბეში დაერწმუნებინათ, რათა მას თავისი რწმენა ნებით უარეყო; ხოლო როცა ამას ვერ მიაღწიეს, წამების მრავალფეროვანი ხერხები გამოიყენეს: ჯერ სასტიკად სცემეს, შემდეგ სანამლავით შეზავებული სასმელი დააღვინეს, მაგრამ ვერაფერი დააკლეს, რადგან აღსრულდა მაცხოვრის სიტყვები მონაფეთა შესახებ თქმული: **დაღათუ, სასიკუდინე რაიმე სუან, არარაჲ ავნოს მათ** (მარკ. 16,17). ბოლოს იგი ადულებული ზეთით სავსე ქვაბში ჩააგდეს, მაგრამ ღმრთის შემწეობით, ამჯერადაც უვნებელი დარჩა. ამ სასწაულთა მხილველი ადამიანები გაოცებულნი ყვიროდნენ: დიდია ღმერთი ქრისტიანეთა. დომიციანე მიხვდა, რომ წამების ახალ-ახალი ხერხების გამოყენებით მოციქულს მრავალრიცხოვან მონმეთა წინაშე ჯვარცმული ღმერთის რწმენის საქმით ქადაგების საშუალებას აძლევდა; ამიტომ მისი კუნძულ პატმოსზე გადასახლება ბრძანა, რომელიც მცირე აზიის სანაპიროს მახლობლად მდებარეობდა. მაგრამ რას ნიშნავდა ეს განდევნა მოციქულისათ-

ვის, რომლის გულიდან მაცხოვრის სიყვარულის აღმოფხვრა არანაირ ამქვეყნიურ ძალას არ შეეძლო? უფალი ხომ განუყრელად მასთან იქნებოდა მიუხედავად იმისა, სად იცხოვრებდა – დიდსა და მდიდრულ ქალაქში თუ უკაცრიელსა და მწირ კუნძულზე.

სწორედ პატმოსზე, ერთ კვირა დღეს უფალმა თავისი საყვარელი მოწაფე სასწაულით დააჯილდოვა. წმ. იოანემ დიდება უფლისა და მომავალი ეკლესიისა ჩვენებით იხილა, რომელიც „გამოცხადებაში“ აღწერა. მასში უფალი იოანეს მეშვეობით მოძღვრავს მცირე აზიის შვიდ მთავარ ეკლესიას: ეფესოს, სმირნის, პერგამოსის, თიატირის, სარდიის, ფილადელფიისა და ლაოდიკიისას. რა თქმა უნდა, დარიგებანი, რომელიც ამ ეკლესიებს ეძლევა, საერთოდ მთელი ქრისტიანული სამყაროს გასაგონადაა თქმული, თანაც ყოველი დროისათვის. ამას მოსდევს დიდებული სურათები უფლის დიდებისა, ეკლესიაზე მისი მუდმივი მზრუნველობისა, მადლისა და სიყვარულისა; სასჯელთა, რომელიც ცოდვილებს მოელით და ნეტარებისა, რომელიც მართალთა ხვედრია. წინასწარმეტყველურ ხილვებში მინიშნებულია სხვადასხვა განსაცდელი, რომელიც ღმრთის ეკლესიას თავს ატყდება დედამიწაზე, ადამიანის დაუძინებელი მტრის ბრძოლა ღმრთის კრავთან, ზეიმი კრავისა, რომელიც მორწმუნეებს გამოიხსნის, აღდგომა მკვდართა და საშინელი სამსჯავრო და ბოლოს, სილამაზე ახალი იერუსალიმის, ანუ ზეციური სასუფეველისა.

როცა წმ. იოანემ ხილვის აღწერა დაასრულა, გულის სიღრმიდან ნატვრა აღმოხდა: **ჰე, მოდი სწრაფად, უფალო იესო.** მოციქულს ეჩქარებოდა შეერთება იმასთან, ვინც დედამიწაზე ასე უყვარდა, მაგრამ წინ ჯერ კიდევ ღვანლისა და ჯაფის მრავალი წელი ელოდებოდა, ჯერ კიდევ ბევრი რამ უნდა გაეკეთებინა უფლის დიდებისა და მოყვასთა სარგებლობისათვის.

პატმოსზე გადასახლება დიდხანს არ გაგრძელებულა. დომიციანე მოკლეს და მისმა მემკვიდრემ განდევნილი ქრისტიანები უკან დააბრუნა. 97 წელს იოანე ღმრთისმეტყველიც დაბრუნდა ეფესოში. ამ დროს ეფესოს ეპისკოპოსი პავლე მოციქულის მონაფე ტიმოთე იყო, ხოლო იოანე საერთოდ მცირე აზიის ეკლესიებს ზედამხედველობდა და ქრისტეს მოძღვრების სინმინდის დაცვისათვის დაუცხრომლად ზრუნავდა. ამ დროისათვის ღმრთის

მარადიული მტრის შთაგონებით ბრძოლა ქრისტეს წინააღმდეგ ერესების შემოტანით ანუ მოძღვრების დამახინჯებით დაიწყო. ჭეშმარიტების ცრუ განმმარტებლებს განსაკუთრებით ბევრი მიმდევარი მცირე აზიაში გამოუჩნდა. ტყუილად როდი აფრთხილებდა პავლე მოციქული ეფესოს ეკლესიის მოძღვრებს – თავი დაეცვათ მძვინვარე მგლებისაგან, რომელნიც ფარას არ დაინდობდნენ და წინასწარმეტყველებდა, რომ თვით მათ შორისაც აღმოჩნდებოდნენ ისეთები, რომლებიც სწავლების სინმინდეს შეგნებულად ამღვრევდნენ და მოწაფეებსაც გაიჩენდნენ. მართლაც, მალე გამოჩნდნენ ამგვარი ცრუ მასწავლებლები, რომლებიც ღმრთის სიტყვასთან აღმოსავლურ სწავლებათაგან ნასესხები უგუნური იგავების შეერთებას ცდილობდნენ. ეს ერთი შეხედვით თითქოსდა უვნებელი იგავები და სწავლებანი ქრისტეს მოძღვრების არსს ისე ძირფესვიანად ცვლიდნენ, როგორც შხამის ერთი წვეთი შეცვლის ხოლმე ყველაზე საამო სასამელის გემოსა და დანიშნულებას.

ერეტიკული მიმდინარეობანი პირველივე საუკუნეში ძირითადად იესო ქრისტეს წინააღმდეგ იყვნენ მიმართულნი: ერთნი მის ღმრთეებრივ, ხოლო მეორენი კაცობრივ ბუნებას უარყოფდნენ. როგორც პავლე მოციქული ბრძანებდა, ერთ-ერთი პირველი ცრუ მოძღვარი სწორედ ეფესოში გამოჩნდა, სახელად კერინთე. იგი ამტკიცებდა, რომ იესო ჩვეულებრივი ადამიანი იყო, რომელზეც, მისი წმინდა ცხოვრების გამო, ნათლისღების ჟამს სულიწმიდა გადმოვიდა, მაგრამ დატოვა მაშინ, როცა ჯვარზე გააკრეს, ასე რომ, ჯვარზე უბრალო ადამიანი ეწამა.¹¹ ეს ცრუ მოძღვრება ქრისტიანული მოძღვრების არსს – ძე ღმრთის ჯვარზე სიკვდილით ადამიანის ცოდვისა და სიკვდილის ტყვეობისგან გამოსხნას უარყოფდა. სხვები იესო ქრისტეს მიერ კაცობრივი ხორცის შემოსვას უარყოფდნენ, მას სულად თვლიდნენ, რომელსაც ადამიანური სახე მხოლოდ გარეგნულად ჰქონდა და ამდენად ჯვარზე გაკრულს არც წამება განუცდია. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ხუცესებმა და მორწმუნეებმა იოანე ღმრთისმეტყველი დაარწმუნეს, რომ ქრისტეს მოძღვრება თავად მას გადმოეცა. ისე, როგორც

¹¹ Евсевий Памфил, III, 28. Иринеи Лионский, Пять книг против ересей. М., 1868, III, 3,4.

ეს თავისი ღმრთეებრივი მასწავლებლისაგან ჰქონდა მოსმენილი.

ეკლესიის გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ წმ. მოციქულმა ქრისტიანებს მარხვის დაცვა სთხოვა, ხოლო თვითონ პროხორესთან ერთად მთაზე განმარტოვდა, სადაც სამი დღე განუწყვეტლივ ლოცვასა და მარხვაში გაატარა. ბოლოს მან პროხორეს უბრძანა ჩაენერა ის, რაც სულიწმიდამ შთააგონა. ასე შეიქმნა სახარება იოანესი, რომელშიც ერეტიკოსების ცრუ სწავლებათა წინააღმდეგ ეკითხულობთ: **სიტყუად იგი ჴორციელ იქმნა და დაემკვდრა ჩუენ შორის, და ვიხილეთ დიდებაჲ მისი, დიდებაჲ ვითარცა მხოლოდშობილისაჲ მამისა მიერ, სავსე მადლითა და ჭეშმარიტებითა** (ინ. 1,14).

გარდა სახარებისა, იოანე მახარებელმა სამი ეპისტოლეც დაწერა, რომლებშიც იგი მწვალებელთა სიცრუეს ამხელს და ადამიანებს აფრთხილებს ჭეშმარიტების მტრებს თავი არ მოატყუებინონ: **ვინმე არს მტყუარი იგი? ანუ არა, რომელმან უარ-ყოსა, ვითარმედ იესუ არა არს ქრისტე?** (I ინ. 2,22). **საყუარელნო, ნუ ყოველი სული გრწამნ, არამედ გამოიცადენით სულნი, უკუეთუ ღმრთისაგან იყვნენ, რამეთუ მრავალი ცრუ-წინაწარმეტყუელნი განსრულ არიან სოფლად** (4,1). **და ყოველმან სულმან რომელმან არა აღიაროს იესუ ქრისტე ჴორციელად მოსრული, იგი არა ღმრთისაგან არს** (4,3).

მიუხედავად თავისი საკვირველად ღმობიერი ბუნებისა, იოვანე ცრუ მოძღვართა მიმართ დიდ სიმკაცრეს იჩენდა. მეორე ეპისტოლეში იგი ქრისტიანებს მწვალებლების სახლში მიღებასა და მისალმებას უკრძალავს, რადგან ისინი ქრისტეს მტრები არიან: **რომელი მოვიდეს თქუენდა და ესე მოძღურებაჲ არა მოაქუნდეს, ნუ შეიწყნარებთ მას სახლთა თქუენთა და ჴინაროდენ“ ნუ ეტყუთ მას** (2 ინ. 1,10).

სიბერემ და ფიზიკურმა დაუძლურებამ წმ. მოციქულს ოდნავადაც ვერ შეუმცირეს სურვილი ქრისტეს სასუფევლის ხარებისა და მგზნებარე სიყვარული მოყვასისა. ძველი ავტორები (კლიმენტი ალექსანდრიელი, ევსევი) გადმოგვცემენ ამბავს, რომელიც ნათლად მეტყველებს იმ უსაზღვრო სიყვარულზე, რომლითაც მისი სული იყო აღვსილი. ერთხელ, როცა იოანე მახარებელი ეკლესიის საქმეთა გამო მოგზაურობდა, ერთ ქალაქში ერთი ახალგაზრდა განსაკუთრებით მოეწონა და იგი იქაურ ეპისკოპოსს ჩააბარა. თავიდან ეპისკოპოსი გულმოდგინედ მოეკიდა საქმეს და ახალ-

გაზრდას სარწმუნოება შეასწავლა, რის შედეგადაც იგი მოინათლა. ამის შემდეგ ეპისკოპოსმა იოანე ღმრთისმეტყველის თხოვნა შესრულებულად ჩათვალა და ახლად მონათლული უყურადღებოდ დატოვა. მზრუნველობის გარეშე დარჩენილი ჭაბუკი ცუდ წრეში მოხვდა და ბოლოს ისე დაეცა, რომ ავაზაკთა ბრბოს სისასტიკით განთქმული უფროსი გახდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მახარებელს იმ ქალაქში ჩასვლა ისევ მოუხდა და ახალგაზრდა მოიკითხა. ეპისკოპოსმა ცრემლებით უამბო ყოველივე და უთხრა, რომ ყმანვილი დაიღუპა, რადგან ღმრთისა და მარადიული ცხოვრებისთვის მოკვდა! ჭაბუკის ხვედრმა წმ. მოციქული ღიდად დაამწუხრა. „ასე გმართებდა შენთვის მონდობილი ძმის სულზე ზრუნვა?“ – ჰკითხა მან ეპისკოპოსს და იმ მთებისკენ გაემართა, სადაც ავაზაკთა ბრბო თარეშობდა. ყაჩაღებმა იგი შეიპყრეს და წინამძღოლს მიჰგვარეს. ჭაბუკმა მოხუცი იცნო და იმდენად შეძრწუნდა, რომ მის სიახლოვეს ყოფნა ვერ აიტანა და გაიქცა. იოანე მას გაეკიდა და თან ვედრებით მისძახოდა: „შვილო ჩემო, რატომ გაურბიხარ მამას? შემიბრალე შვილო, ნუ გეშინია, მე ვიქნები პასუხისმგებელი ქრისტეს წინაშე. მზად ვარ ჩემი სიცოცხლე შენსას შევსწირო. შეჩერდი და მომისმინე, მერწმუნე, შენთან მე თვითონ ქრისტემ გამომგზავნა“. ბოლოს, წმ. მოციქულის სიყვარულით დამარცხებული ავაზაკი გაჩერდა, იარაღი გადააგდო, მარჯვენა ხელს, რომლითაც ამდენი ბოროტება ჰქონდა ჩადენილი, მაღავდა, ერთიანად ცახცახებდა და ცრემლებად იღვრებოდა. იოანემ იგი გულში ჩაიკრა, გაამხნევა და თან წაიყვანა. მასთან ერთად ლოცულობდა და მარხულობდა, მასთან ერთად კითხულობდა წმ. წერილს და მხოლოდ მაშინ დატოვა, როცა ღრმა სინანულით ცოდვებისგან განწმენდილი ახალგაზრდა ქრისტიანთა საზოგადოებაში ისევ მიიღეს.¹²

აღსასრულის წინ წმ. მოციქული მორწმუნეთა კრებაზე მისმა მოწაფეებმა ხელში აყვანილი შეიყვანეს. გრძელი შეგონების წარმოსათქმელად მას უკვე ძალა აღარ ყოფნიდა და მხოლოდ ამ სიტყვებს იმეორებდა: **შვილნო, გიყვარდეთ ერთმანეთი**. როცა ერთხელ მოწაფეებმა ჰკითხეს, რატომ იმეორებდა ასე ხშირად ერთსა და იმავეს, მან უპასუხა: **იგი უფლის მცნებაა, მასში მთელი**

¹² Евсевий Памфил, Церковная история, III, 23.

მისი მოძღვრების არსია ჩადებული.

წმ. იოანე ღმრთისმეტყველმა წმიდათა თანა II საუკუნის პირველ წლებში განისვენა. მისი ყველაზე ცნობილი მონაფენი წმ. ეგნატე ღმერთშემოსილი, პაპია იერაპოლელი და სმირნის ეპისკოპოსი, წმ. პოლიკარპე იყვნენ.

მოციქულთა მონაფენი. პირველი სახე ქრისტიანული ღმრთისმსახურებისა

იოანე ღმრთისმეტყველის გარდაცვალებით დამთავრდა ქრისტიანობის პირველი საუკუნე, საუკუნე მოციქულებისა; ყველამ, ვინც განხორციელებული სიტყვა ღმრთისა – იესო ქრისტე იხილა და მოუსმინა, უფალსა შინა განისვენა, მაგრამ მოციქულებმა ძალაუფლება, რომელიც მაცხოვრისაგან მიიღეს, მემკვიდრეობით თავიანთ მონაფეებს გადასცეს. ამიერიდან მათ უნდა ექადაგებინათ სახარება ყველა ხალხისათვის, საიდუმლონი აღესრულებინათ და ღმრთის სიტყვის შემწყნარებელნი ყოვლადწმიდა სამების სახელით მოენათლათ. როგორც ვიცით, იესო ქრისტემ თავის ეკლესიას მუდმივად მასთან ყოფნა აღუთქვა. ამ აღთქმის სასოებით განმტკიცებული ეკლესია თავიდანვე უშიშრად შეხვდა მრავალრიცხოვან მტერთა თავდასხმებს. ნაცვლად დაუძლურებისა, ყოველი ახლადატეხილი დევნა და შევიწროვება, პირიქით, მის გაზრდასა და განმტკიცებას უწყობდა ხელს. ქრისტიანთა მოთმინება და კეთილმოქალაქეობა იმ სახელმწიფოში, რომელიც მათ დაუნდობლად დევნიდა, თვით წარმართებსაც კი აოცებდა.

მოციქულთა მრავალრიცხოვან მონაფეთაგან ზოგი ქრისტესთვის თავდადებითაა ცნობილი, ზოგიც – წერილებით, რომელნიც პირველი ეკლესიის შესახებ ძვირფას ცნობებს შეიცავენ. მათ შორისაა წმ. კლიმენტიც, რომლის ცხოვრებაც შედარებით ვრცლადაა შემონახული. იგი რომში, მდიდარსა და ცნობილ ოჯახში დაიბადა, რომელიც იმპერატორს ენათესავებოდა. კლიმენტი ჯერ კიდევ პატარა იყო, როცა დედამისი ორ უფროს ვაჟთან – ტყუპებთან ერთად შორეულ მოგზაურობაში წავიდა. ზღვაზე მოულოდნელად ამოვარდნილმა ქარიშხალმა მათი ხომალდი დაამსხვრია. მართა-

ლია, მგზავრები ღმრთის ნებით გადარჩნენ, მაგრამ ერთმანეთს დაშორდნენ და დაიფანტნენ. ასე რომ, არც დედამ და არც მისმა ვაჟებმა ერთმანეთზე არაფერი იცოდნენ. დედა ერთმა კეთილმა ქალმა შეიფარა, ხოლო შვილები ყაჩაღებს ჩაუვარდათ ხელში, რომელთაც ისინი კესარიის ვილაც ქალს, იუსტას მონებად მიჰყიდეს. მონობის სიმწარე ძმებს ქალბატონის დედობრივმა სიყვარულმა შეუმსუბუქა, მაგრამ წინ კიდევ უფრო დიდი წყალობა ელოდებოდათ. კესარიის მათ პეტრე მოციქულს მოუსმინეს, დაემონაფნენ და მოინათლნენ. ამასობაში მამამ დაკარგული ცოლ-შვილის მოძებნა გადაწყვიტა, პატარა კლიმენტი რომში დატოვა და თვითონ გზას გაუდგა. მან მხოლოდ ის შეიტყო, რომ ხომალდი, რომელზეც მისი მეუღლე და შვილები იმყოფებოდნენ, დაიღუპა. მწუხარებისაგან სასონარკვეთილმა რომში დაბრუნება აღარ მოისურვა, ქალაქიდან ქალაქში, სოფლიდან სოფელში გადადიოდა და სიგლახაკეს ნებით ითმენდა.

რომში დარჩენილ კლიმენტის წარმართი მასწავლებლები ზრდიდნენ, სიმდიდრე და ფუფუნება, რომელშიც ცხოვრობდა, ნუგეშს ვერ სცემდა მშობლების აღერსს მოკლებულ ყრმას, რომელიც მისი ასაკისათვის შეუფერებელი სევდითა და გულჩათხრობილობით გამოირჩეოდა. ყველაფერი, რაც კი ამქვეყნად ადამიანს სიხარულსა და სიამოვნებას ანიჭებს, მათ შორის სიმდიდრეცა და ამსოფლიური სიბრძნეც, რომელსაც ასე გულმოდგინედ ასწავლიდნენ, კლიმენტის ფუჭად და ამაოებად მიაჩნდა. სწორედ ამიტომ უფალმა წყალობა მოიღო და იგი ერთ ქრისტიანს შეხვდა, რომელიც ახალი სამყაროს, ცხოვრების მიზნის აღმოჩენაში დაეხმარა. კლიმენტიმ გადაწყვიტა უშუალოდ მოციქულთათვის მოესმინა და იმ ქვეყანაში წავიდა, სადაც ისინი ქადაგებდნენ. მან მართლაც მოუსმინა ბარნაბასა და პეტრეს, ჭეშმარიტი მოძღვრების ნათელს გულის კარები გაუღო და მოინათლა. ამასობაში მოულოდნელად იგი თავის ძმებსა და დედას შეხვდა, ხოლო ბოლოს მამასაც, რომელიც თავსდატეხილ უბედურებას ნაადრევად მოეტყუა. ასე რომ, მთელი ოჯახი ჭირთა თმენით გამობრძმედილი და ღმრთის მიერ სასწაულებრივად დაცული, ისევ ერთად შეიკრიბა, რომში დაბრუნდა და ქრისტიანობის გასავრცელებლად იღვწოდა. თვითონ კლიმენ-

ტი რომში მოციქულებს – პავლესა და პეტრეს შეუერთდა. პავლემ მოციქული ფილიპელთა მიმართ მიწერილ ეპისტოლეში მას თანამოღვაწეთა შორის იხსენიებს და იმათ რიცხვს მიაკუთვნებს, რომელთა სახელებიც ცხოვრების წიგნშია ჩაწერილი: **შეიწყნარენ ეგენი, რომელნი-ეგე სახარებასა მას თანა-მოლუანე მექმნეს მე კლემენტოსითურთ, და სხუათა მათ თანა-შემწეთა ჩემთა, რომელთა სახელები წერილ არს წიგნსა მას ცხოვრებისასა** (ფილპ. 4,3).

ფიქრობენ, რომ აღსასრულის წინ პეტრე მოციქულმა კლიმენტის ეპისკოპოსად დაასხა ხელნი, მაგრამ ეს თანამდებობა მას ღინასა და ანაკლიტეს შემდეგ, 98 წელს უნდა დაეკავებინა. მტკიცე რწმენისა და სათნოებით აღსავსე ცხოვრების გამო, იგი დიდი პატივისცემით და სიყვარულით სარგებლობდა. როცა კორინთოს ეკლესიაში შუღლი და განხეთქილება ჩამოვარდა, იქაურმა ქრისტიანებმა დასახმარებლად კლიმენტის მიმართეს, რომელმაც მათ ორი ეპისტოლე მისწერა. ეს ეპისტოლენი ქრისტეს მოძღვრების ღრმა გააზრებითა და ზემოქმედების ძალით მოციქულთა ეპისტოლეებს უმშვენებენ მხარს. კლიმენტი კორინთელებს მოუწოდებს, დათმონ სიამაყე და იესო ქრისტეს სიყვარულით მორჩილება შეიმოსონ. ძველ ქრისტიანულ სამყაროში განსაკუთრებული მოწონებით პირველი ეპისტოლე სარგებლობდა, რომელსაც ღმრთისმსახურებისას კითხულობდნენ. მასში იმდროინდელი ეკლესიის მდგომარეობისა და ადამიანების შესახებ მრავალ საინტერესო ცნობას ვხვდებით.

პირველი საუკუნის ბოლოს, გალიზიანებულმა წარმართებმა კლიმენტი იმპერატორ ტრაიანესთან დაასამინეს, რომელმაც იგი ტავრისის ხერსონესზე (ახლანდელი ყირიმი) გადაასახლა, სადაც პატიმრებს ქვის სამტეხლოებში ამუშავებდნენ. კლიმენტიმ სასჯელიც ქრისტეს სამსახურისთვის გამოიყენა. მისი ქადაგების შედეგად მრავალი მოინათლა, რის გამოც ამ მხარის წარმართმა მმართველმა სიკვდილი მიუსაჯა. მას ყელზე ლუზა მოაბეს და ზღვაში ჩაძირეს. მრავალი საუკუნის შემდეგ წმინდანის ნაწილები სლავთა განმანათლებლებმა, კირილემ და მეთოდემ ამოიღეს. ასე რომ, წმ. კლიმენტი რომაელი წმ. ანდრია პირველწოდებულის შემდეგ პირველი იყო, ვინც სლავებს უქადაგა. მისი მონამეობრივი აღსასრული 100 წელს

უნდა მომხდარიყო. რომში დღესაც დგას ძველი ეკლესია, რომელიც კლიმენტის სასახლის ნანგრევებზეა აშენებული.

მოციქულთა უშუალო მემკვიდრე იყო ერმიც, რომელსაც პავლე მოციქული რომაელთა მიმართ ეპისტოლეში სალამს უთვლის. როგორც ფიქრობენ, მას უნდა დაენერა წიგნი სახელწოდებით „მწყემსი“. ათენელ ეპისკოპოს კოდრატეს ქრისტიანობის აპოლოგია დაუწერია და იმპერატორისთვის გადაუცია. მართალია, ამ თხზულებას ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ მის შინაარსს ძველი საეკლესიო მწერლები იხსენებენ. ჩვენამდე ნაწყვეტების სახით შემორჩა პაპია იერაპოლელის წიგნი „განმარტება უფლის გამო-ნათქვამთა.“¹³ მან ღრმა მოხუცებულობამდე იცოცხლა და 166 წელს აღესრულა. დიონისე არეოპაგელი, პავლე მოციქულის მოწაფე, რომელსაც ხუთი თეოლოგიურ-ფილოსოფიური თხზულები-საგან შემდგარი კორპუსი მიენერებოდა, იმპერატორი დომიციანეს დროს ატეხილი დევნისას აღესრულა.

პირველ ეკლესიას, რომელშიც მაცხოვრის მოციქულები და მათი მოწაფენი მოღვაწეობდნენ, უკვე თავისი ადათ-წესები ჰქონდა, რომელთა შესახებაც ცნობებს წმ. წერილი, კერძოდ, „საქმე მოციქულთა“ და ეპისტოლენი გვანვდიან. მოციქულთა სწავლებას ეკლესია უდიდესი მოკრძალებით ეპყრობოდა და მოწინებით იცავდა. პირველი სამი საუკუნის მანძილზე შეკრებილ იქნა „წესები და დადგენილებანი მოციქულებისა“, რომელიც უაღრესად მნიშვნელოვანი წყაროა ძველი ეკლესიის იერარქიისა და ღმრთისმსახურების შესასწავლად.

ახლადმოქცეულს ნათლობის წინ ქრისტეს მოძღვრებას განუმარტავდნენ, რასაც „განმზადება“ ეწოდებოდა. ამას მოჰყვებოდა რწმენის აღიარება, რომლის გამოსახატავად თავდაპირველად დადგენილი ტექსტი არ არსებობდა. მორწმუნე თავის რწმენას გულისაგან ნაკარნახევი სიტყვებით გამოხატავდა. მაგალითად, ერთმა ეთიოპიელმა დიდებულმა, რომელიც მოციქულმა ფილიპემ მოაქცია, თავისი რწმენა ასე აღიარა: „მრწამს, რომ იესო ქრისტე ღმრთის ძეა“. ნათლობა წმინდა სამების სახელით ჩვეულებრივად წყალში სამგზის შთაფლვით აღესრულებოდა, რაც ძველი

¹³ Евсевий Памфил, III, 39.

კაცის დასაფლავებას, მისი ცოდვების მოკვდინებასა და ახალი ცხოვრებისათვის დაბადებას განასახიერებდა. „საქმეში“ ხშირად იხსენიება მთელი ოჯახების მონათვლა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ თავდაპირველად ჩვილებსაც ნათლავდნენ. ახლადმონათლულნი ცოდვებისაგან განბანისა და სულიერად განწმენდის ნიშნად თეთრი, სპეტაკი სამოსელით იმოსებოდნენ. ზოგიერთ ეკლესიაში არსებობდა ადათი, რომლის მიხედვითაც მათ, როგორც ახალი ცხოვრებისათვის დაბადებულ ჩვილებს, თავლსა და რძეს ასმევდნენ. ნათლობის შემდეგ მოციქულები მონათლულებს ხელთდასხმით სულიწმიდის მადლს ანიჭებდნენ. „საქმიდან“ ვიცით, რომ სამარიელებმა, რომლებიც მოინათლნენ, მადლი სულისა წმიდისა მანამდე ვერ მიიღეს, სანამ მათთვის პეტრემ და იოვანემ არ ილოცეს და ხელნი არ დაასხეს.¹⁴ იგივე მოხდა ეფესოშიც. აპოლოსის მომხრეებმა სულიწმიდის მადლი და ენების ცოდნა მხოლოდ მას შემდეგ მიიღეს, როცა მათ ხელნი პავლე მოციქულმა დაასხა. ასე რომ, ხელთდასხმის საიდუმლო ყოველთვის გამოყოფილი იყო ნათლობის საიდუმლოსაგან. შემდეგში მოციქულთა მემკვიდრეებმა ამისთვის მირონცხებაც გამოიყენეს. ამიტომ პირველი საუკუნიდან ამ საიდუმლოს **მირონის საიდუმლო** ეწოდებოდა, ხოლო ჩვენ **მირონცხებას** ვუწოდებთ.

ქრისტეს სისხლთან და ხორცთან ზიარება ანუ ევქარისტია მოციქულთა დროიდანვე ღმრთისმსახურების ყველაზე მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი იყო. მას აგრეთვე **პურის განტეხაც** ეწოდებოდა და თავდაპირველად სახლებში აღესრულებოდა, რადგან პირველ საუკუნეში ქრისტიანებს თავიანთი ტაძრები ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ. მაგრამ „მოციქულთა საქმეში“ მრავალი მითითება გვხვდება, რომელიც გვაფიქრებინებს, რომ ამა თუ იმ სახლში ერთად ღოცვისათვის განსაკუთრებული ოთახი გამოიყოფოდა და რადგანაც შემდეგში მხოლოდ ეს დანიშნულება ენიჭებოდა, ეკლესია ეწოდებოდა. პურის განტეხა ანუ ევქარისტია, რა თქმა უნდა, იმ სახით აღესრულებოდა, როგორც ეს უფალმა საიდუმლო სერობისას შეასრულა. ის რამდენიმე სიტყვა, რომლითაც მან მოწაფეებს მიმართა: მიიღეთ და ჭამეთ: **ესე არს ჯორცი ჩემი...** და: სუთ ამისგან ყოველთა: **ესე არს სისხლი**

¹⁴ საქმ. 8, 14-17.

ჩემი ახლისა აღთქმისაჲ... (მთ. 26,26-28), ლიტურგიის მთელ არსს გამოხატავს. მათ მოციქულებმა მიუმატეს მხოლოდ ვედრება პურსა და ღვინოზე სულიწმიდის გარდამოსვლისათვის.

ღმრთისმსახურება შედგებოდა აგრეთვე წმიდა წიგნების კითხვისაგან, ფსალმუნებისა და სხვა საგალობლების გალობისა და ლოცვებისაგან, რომლებშიც გამოითხოვებოდა კურთხევა ღმრთისა საიდუმლოს აღსასრულებლად შემოწირულ პურსა და ღვინოზე. მას შემდეგ, რაც ძღვენი სულიწმიდის გარდამოსვლით იკურთხებოდა, იმ მორწმუნეებს ურიგდებოდა, რომელნიც ღმრთისმსახურებას ესწრებოდნენ. დიაკვნებს ის მხოლოდ მათთან მიჰქონდათ, რომელთაც ავადმყოფობის გამო ლიტურგიაზე დასწრება არ შეეძლოთ. საიდუმლოს აღსრულების წინ დამსწრენი ერთმანეთს კოცნით ესალმებოდნენ ნიშნად იმ სიყვარულისა, რომელიც ქრისტეს შვილებს უნდა აერთიანებდეს. შემდეგ ეს წესი შეიცვალა, როგორც ჩანს, მორწმუნეთა კრებულის რიცხოვნობრივად გაზრდის გამო, მაგრამ ხსოვნა მასზე აქამდე შემოგვრჩა სიტყვებში: „იყვარებოდეთ ურთიერთარს, რათა ერთობით აღვიარებდეთ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, სამებასა ერთარებასა და განუყოფელსა“. საკურთხეველთან მდგარი მღვდელმსახურნი ამ წესს ახლაც ძველებურადვე აღასრულებენ და ერთმანეთს ეამბორობიან. ძღვენი, რომელიც საკურთხეველზე უსისხლო მსხვერპლშენიშვნისთვის იყო საჭირო, თავად მორწმუნეებს მიჰქონდათ.

პირველი ქრისტიანები ყოველდღე ეზიარებოდნენ, ხოლო როცა დევნის გამო ღმრთისმსახურების ყოველდღე შესრულება შეუძლებელი გახდა, იგი უფლის დღეს – კვირას დაადგინეს. თავიდან, ვიდრე ყველა მოციქული იერუსალიმში იმყოფებოდა, ისინი სალოცავად ტაძარში დადიოდნენ, მაგრამ, რა თქმა უნდა, იქ ევქარისტიის საიდუმლოს აღსრულება არ შეეძლოთ. ლოცვისათვის განსაკუთრებით მესამე, მეექვსე და მეცხრე ჟამი იყო დადგენილი, მესამე – რადგან ამ დროს სულიწმიდა გარდმოვიდა, მეექვსე – როცა უფალი ჯვარზე გააკრეს და მეცხრე – როცა იგი ჯვარზე აღესრულა.

მგზნებარე სიყვარულითა და მაღლიერებით სავსე გული პირველ ქრისტიანებს განუწყვეტელი ლოცვის ძალას აძლევდა, მაგრამ როგორ ევედრებოდნენ, როგორ ადიდებდნენ ისინი უფალს? მიუხედა-

ვად იმისა, რომ ჩვენ ამის შესახებ ძალიან ცოტა ვიცით, ერთი რამ ცხადია, მსახურების წესი და რიგი თავიდანვე დადგენილი ყოფილა. როგორც გადმოცემა გვამცნობს, იაკობისა და მარკოზის ლიტურგიის წესები მოციქულთა დროიდანვე არსებობდა. არსებითად ეს ერთი ლიტურგია იყო, რომელიც ერთმანეთისაგან მხოლოდ დეტალებით განსხვავდებოდა. ღმრთისმსახურებას ქრისტიანები თავიდანვე უდიდესი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდნენ. ამაზე მეტყველებს პავლე მოციქულის ეპისტოლე, რომელშიც იგი კორინთელებს ლიტურგიის წესის მიხედვით აღსრულებისაკენ მოუწოდებს.

გვაქვს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ „მამაო ჩვენოსთან“ ერთად „უფალო, შემინყალეც“ მოციქულების დროიდანვე იგალობებოდა. თავიდანვე უნდა ყოფილიყო ლიტურგიაში შეტანილი, აგრეთვე, ანგელოზთა გალობანი: **წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს უფალი ღმერთი საბაოთ, სავსე არიან ცანი და ქვეყანანი დიდებითა მისითა; დიდება მალალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება;** ასევე ქერუბიმთა გალობა – **ალილუია და დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა.** აღსანიშნავია, რომ მეორე საუკუნის დასაწყისიდან წერილობითი ძეგლები უკვე ამ სიტყვებით მთავრდება.

ძალიან ადრე უნდა შეეტანათ ღმრთისმსახურებაში ასევე გალობანი ღმრთისმშობლისა – **„ადიდებს სული ჩემი უფალსა“** და სვიმონ მიმრქმელისა – **„ან განუტევე მონა შენი, მეუფეო, მშვიდობით.“**

გარდა ფსალმუნებისა, ქრისტიანები ძველი აღთქმიდან იმ სიმღერებსაც გალობდნენ, რომელნიც ებრაელთა მსახურებაშიც შედიოდნენ, მაგრამ მათში გამოხატული წინასწარმეტყველებათა ახდენის გამო ახალი და უფრო მაღალი გაგება შეიძინეს, როგორც იყო მაგალითად, ისრაელის სიმღერა მენაშელი ზღვის გადალახვის შემდეგ, გალობა ანასი – სამუელის დედისა, გალობა ბაბილონელ ყრმათა და სხვ.

როგორც „საქმედან“ ვიგებთ, გარდა დადგენილი საათებისა ქრისტიანები ღამის ლოცვაზეც იკრიბებოდნენ. რაც შეეხება ევქარისტიის საიდუმლოს, დევნის პერიოდში იგი ან ღამით, ან ცისკრისას აღესრულებოდა. ხშირად შეკრების ადგილები მიწისქ-

ვეშა აკლდამები და მღვმელები იყო. ღმრთისმსახურებისას გამოიყენებოდა სანთლები და ჩირალდნები, მაგრამ, რა თქმა უნდა, არა მხოლოდ სიბნელის გასაფანტად. მათი ანთება სულიერ ზეიმსა და სიხარულს, სიმბოლურად იმ ნათელს გამოხატავდა, რომელიც განკაცებულმა უფალმა სამყაროში მოიტანა.

ზიარების მიღება სინანულის საიდუმლოს გარეშე არ შეიძლებოდა. პავლე მოციქული ზიარების წინ სინდისის შემოწმებისაკენ მოგვიწოდებს. მძიმე ცოდვის ჩამდენთ რამდენიმე ხნით ზიარების მიღება ეკრძალებოდათ. ლოცვის შემდეგ ხელთდასხმის წესს მოციქულები ასრულებდნენ. ეს განსაკუთრებული საიდუმლო და უდიდესი საქმე იყო, რადგან რჩეულებს ისინი ამ დროს იმ ძალაუფლებას გადასცემდნენ, რომელიც თვითონ უფლისაგან მაშინ მიიღეს, როცა მაცხოვარმა უთხრა: **ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქვენ... შეჰბერა მათ და ჰრქუა: მიიღეთ სული წმიდაჲ. უკუეთუ ვიეთნიმე მიუტევნეთ ცოდვანი, მიეტევნენ მათ, და უკუეთუ ვიეთნიმე შეიპყრნეთ, შეპყრობილ იყვნენ** (ინ. 20, 21-23). უნაწილებდნენ რა მოწაფეებს თავიანთ ძალაუფლებას, მოციქულები სულიწმიდის მითითებით მოქმედებდნენ: **ეკრძალენით უკუე თავთა თქვენთა და ყოველსავე სამწყსოსა, რომელსა-ეგე თქვენ სულმან წმიდამან დაგადგინნა მოლუანედ და მწყსად ეკლესიასა უფლისა ღმრთისასა, რომელი მოიგო სისხლითა თვსითა** (საქმ. 20, 28). პავლე მოციქული თავის მოწაფეს, ტიმოთეს აფრთხილებდა, მანამ, სანამ არ დარწმუნდებოდა, რომ ნამდვილად იყო მღვდლობის ღირსი, ნაჩქარევად ხელი არავისთვის დაესხა. მოციქულები, თუმცა მათ უფლისაგან სრული ძალაუფლება ჰქონდათ მინიჭებული, მოძღვრების გამორჩევისას სიამოვნებით ეთათბირებოდნენ მორწმუნეებს; ასე რომ, პირველი საუკუნიდანვე ეკლესიას კრებები მართავდა. მნიშვნელოვანი საქმის გადანყევტისას ყველა ძმას იხმობდნენ და სწორი გადანყევტილების მისაღებად შემწეობას უფლისაგან ითხოვდნენ. ასე შეიკრიბნენ მოციქულები იუდა ისკარიოტელის ნაცვლად მეთორმეტე მოციქულის არჩევისას, დიაკონების დანიშვნისას, კანონების დადგენისას. ერთმანეთის სიყვარული და ღმრთის მსახურების საქმეში მოშურნეობა ამ კრებებზე მშვიდობის სულს ამყარებდა.

სამღვდელოებაში თავიდანვე სამი ხარისხი არსებობდა: ეპისკოპოსი, მღვდელი და დიაკვანი. ეპისკოპოსებს მოციქულები ადგენდნენ, რომელთაც, თავის მხრივ, უფლება ჰქონდათ ხელნი დაესხათ მღვდლებისა და დიაკვნებისათვის. დიაკვნები ქადაგებდნენ ღმრთის სიტყვას, ზრუნავდნენ ღარიბებსა და სნეულებზე, მონაწილეობდნენ მღვდელმსახურებაში, მაგრამ არ ჰქონდათ უფლება საიდუმლოს დამოუკიდებლად შესრულებისა. რაც შეეხება ეპისკოპოსს, მის მოვალეობებს დაწვრილებით განმარტავს პავლე მოციქული ტიმოთესა და ტიტეს მიმართ მიწერილ ეპისტოლეებში. პირველ ხანებში ეპისკოპოსებს შეეძლოთ ჰყოლოდათ ცოლები, რადგან მრავალი ადამიანი, რომელიც ღირსი იყო ამ თანამდებობის მიღებისა, ცოლიანი აღმოჩნდა. ასე რომ, თავდაპირველად ცოლის ყოლა ეპისკოპოსად ხელთდასხმისათვის დაბრკოლებად არ ითვლებოდა, მაგრამ შემდეგში მიჩნეული იქნა, რომ ისინი აუცილებლად უცოლონი უნდა ყოფილიყვნენ, რათა ოჯახის საქმეებისაგან მოცლილებს მთელი ენერგია ეკლესიის სამსახურისთვის მოეხმარათ. დადგენილ ეპისკოპოსებს მოციქულები ზედამხედველობდნენ, რასაც იოანესა და პავლეს მაგალითებიც გვიდასტურებს, რომელნიც მთელი მცირე აზიის ეკლესიას განაგებდნენ. მოციქულთა შემდეგ დანარჩენებს მთავარი ქალაქების ეპისკოპოსები ზედამხედველობდნენ, თუმცა უფლებრივად ყველანი თანასწორებად ითვლებოდნენ. ასე თანდათანობით მოენყო ეპარქიები და წარმოიშვნენ მიტროპოლიტები და პატრიარქები.

ეპისკოპოსის მოვალეობა არაჩვეულებრივად რთული და მნიშვნელოვანი იყო; გარდა მღვდელმსახურებისა და საიდუმლოთა აღსრულებისა, მას უნდა განესაჯა ყველა ის საქმე, რომელიც ქრისტიანთა შორის აღიძვრებოდა, რადგან ქრისტიანები გასაგები მიზეზების გამო სამოქალაქო სასამართლოს არ მიმართავდნენ: ჯერ ერთი იმიტომ, რომ წარმართობის სულით გაჟღენთილი კანონები სრულიადაც არ შეესაბამებოდნენ ქრისტეს მცნებებს და მეორეც, სამოქალაქო სასამართლოებზე ქრისტიანებისაგან წარმართულ ფიცს, ან წარმართული ადათის აღსრულებას მოითხოვდნენ, რაზეც, ცხადაა, ისინი უარს ამბობდნენ; ეპისკოპოსი კი სახარების სულითა და სინდისით სჯიდა. პავლე მოციქული კორინთელებს საყვედურობს

იმის გამო, რომ მათ წარმართების სამსჯავროს მიმართეს და არწმუნებს, საერთოდაც მორიდებოდნენ ჩხუბსა და კამათს, რომელიც ქრისტიანული სიყვარულის სულს არ შეესაბამება.

ქრისტიანებს კურთხევა ქორწინებისათვის აუცილებლად ეპისკოპოსისგან უნდა მიეღოთ. მოციქულთა სწავლება ცოლისა და ქმრის მოვალეობათა შესახებ გვიმონმებს, თუ რა დიდ პატივს სცემდნენ ისინი ამ საიდუმლოს. წარმართებისაგან განსხვავებით, სადაც ქორწინება ნაკლებად პატივცემული იყო, ეკლესიის მიერ კურთხეული ქრისტიანების საქორწინო კავშირი ქრისტეს ეკლესიასთან მარადიული კავშირის სახედ ითვლებოდა. ცოლ-ქმარს ერთობით უნდა ემსახურა ღმრთისათვის და ერთმანეთს უფლის წმიდა მცნებათა აღსრულებაში დახმარებოდა. უნდა აღინიშნოს, რომ საერთოდ ყველა სახის ოჯახურმა ურთიერთობამ და მოვალეობამ იმ რწმენის საფუძველზე, რომ მიწიერი ცხოვრება მხოლოდ დასაწყისია მარადიულისა და მისთვის მზადებას წარმოადგენს, ქრისტიანულ ზნეობაში ახალი, უფრო მაღალი მნიშვნელობები შეიძინა.

რაც შეეხება ზეთისცხების საიდუმლოს, იგი სახარებაშივე იხსენიება. მოციქულები, რომელთაც უფალი საქადაგებლად აგზავნიდა, სწეულებს ზეთს სცხებდნენ და ისინიც იკურნებოდნენ. **დასცხებდეს ზეთსა მრავალთა სწეულთა და განჰკურნებდეს** (მარკ. 6,13).

როგორც ვხედავთ, როგორც ყველა საიდუმლო, რომელსაც მართლმადიდებელი ეკლესია დღეს ასრულებს, ისე მისი შესრულების მნიშვნელოვანი ადათ-წესები, სათავეს მოციქულთა დროიდან იღებს. რა თქმა უნდა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იმდროინდელი ღმრთისმსახურება სრულიად უცვლელი დარჩა. უცვლელი დარჩა მხოლოდ არსი, ღმრთისმსახურება, ერთი მხრივ, შემოკლდა, მაგრამ, მეორე მხრივ, ახალი ლოცვებითა და გალობებით გამდიდრდა. ახალ-ახალი უბედურებანი და საფრთხენი, რომელნიც მორწმუნეებს ემუქრებოდათ, და ახალი წყალობანი, რომელთაც მათ უფალი უგზავნიდა, ქრისტიანებს ახალ ლოცვებსა და გალობებს შთააგონებდა, რომლებშიც შემწეობისათვის ვედრება და წყალობისთვის მადლობა ისმოდა.

პირველი ქრისტიანები გულწრფელი აღმსრულებელნი იყვნენ

უფლის მცნებისა – შეიყვარეთ ერთმანეთი ისე, როგორც მე შეგიყვარეთ თქვენ. ერთმანეთი მათ მართლაც ძმებივით უყვარდათ, მდიდრები თავიანთ ქონებას ღარიბებს უწაწილებდნენ. თუ რომელიმე მხარეში ან ქალაქში შიმშილობა ჩამოვარდებოდა, ქრისტიანები თანხებს აგროვებდნენ და იქაურ ძმებს უგზავნიდნენ. ეს თვისებები სრულიად უცხო იყო წარმართებისათვის, რომელნიც მხოლოდ საკუთარ მოგებასა და სიამოვნებაზე ფიქრობდნენ, ბრწყინვალე სასახლეებსა და ცირკებს აშენებდნენ და ნადიმებისა და ზეიმებისათვის უზარმაზარ თანხებს ხარჯავდნენ. მათ საპირისპიროდ ქრისტიანული ეკლესიები, შეძლებულ წევრთა შემწეობით, თავშესაფრებისა და საავადმყოფოების აშენებისათვის ზრუნავდნენ და, თუმცა მათ ღვინისა და ზეიმებში მონაწილეობას არასოდეს იღებდნენ, უბედურების ჟამს წარმართებს უანგაროდ ეხმარებოდნენ.

პირველ ქრისტიანებს ჰქონდათ ადათი, რომლის მიხედვითაც კვირის პირველ დღეს (ე.ი. კვირას), ეკლესიის ხარჯებისა და გაჭირვებულთა დასახმარებლად ვისაც რამდენი შეეძლო, იმდენს დებდა. ამ ადათს პავლე მოციქულიც მოიხსენიებს, რომელიც სამართლიანად მიიჩნევდა იმას, რომ ჭეშმარიტი მოძღვრების მქადაგებელნი და ეკლესიის მსახურნი ქრისტიანთა საზოგადოებას შეენახა, თუმცა თვითონ თავის შენახვას საკუთარი შრომით ამჯობინებდა.¹⁵ შემოწირულებანი ეპისკოპოსებს ან ხუცეებს ბარდებოდა; მორწმუნეებს მოჰქონდათ ასევე ღმრთისმსახურებისთვის საჭირო პური, ღვინო, ზეთი, თაფლი და რძე (ნათლობის დროს გამოიყენებოდა). ღმრთისმსახურების შემდეგ საერთო ტრაპეზს მიუსხდებოდნენ, რომელსაც ალაპი (ἀλάπη) ანუ სიყვარულის საღამო ეწოდებოდა, შემდეგში ეს ადათი, რადგან ხშირად უწესრიგობის მიზეზი ხდებოდა, დათმეს, მაგრამ სიყვარულის საღამოებმა გაგრძელება პოვა მიცვალებულთა მოხსენიებისას, როცა წლისთავზე მათ საფლავებზე შეიკრიბებოდნენ ხოლმე.

„საქმეში“ ცნობებს მარხვის შესახებაც ვხვდებით. მოციქულები საქადაგებლად წასვლის წინ ყოველთვის მარხულობდნენ. აღდგომის წინა ორმოცდღიანი მარხვა და ოთხშაბათისა და პარასკევის მარხვები მოციქულთა დროიდან იყო დანესებული.

¹⁵ II კორ. 11, 8-9.

ძველი აღთქმის ეკლესიის მთავარ დღესასწაულებს უკვე ახალი, უფრო მაღალი შინაარსი ჰქონდა შეძენილი. მაგალითად, პასექი, რომელსაც ადრე მხოლოდ ეგვიპტის მონობიდან განთავისუფლების ზეიმით აღნიშვნის შინაარსი ჰქონდა, ქრისტიანისათვის უპირველესად ცოდვისა და სიკვდილის ტყვეობიდან ქრისტეს სისხლითა და სიკვდილით თავის დახსნას გულისხმობდა. მეერგასე დღეს სინას მთაზე შჯულის მიღებას, როგორც მორწმუნეებზე სულიწმინდის გარდამოსვლას, ისე დღესასწაულობდნენ. მაცხოვრის ადღგომის დღემ – კვირამ ებრაელთა შაბათი შეცვალა. პირველი მწერლები ქრისტიანთა მიერ ჯვრის გამოსახვაზეც გვანჯდიან ცნობებს. ისინი, როგორც წესი, ყოველი საქმის დაწყების წინ და დამთავრების შემდეგ ჯვარს გამოსახავდნენ. ძველი ავტორები ასევე იხსენიებენ ეკლესიის მსახურ ქალებს, რომელთაც დიაკონისები ეწოდებოდათ. თავდაპირველად მათ იმ ქვრივებიდან ირჩევდნენ, რომლებიც არანაკლებ სამოცი წლისანი იყვნენ და პატიოსნებით გამოირჩეოდნენ. შემდეგში ეს საქმე იმ ქალებსაც მიენდო, რომელნიც ქორწინებაზე უარს ამბობდნენ. დიაკონისების მოვალეობას ავადმყოფებზე ზრუნვა, ახლადმოქცეულ ქალთა დარიგება და ნათლობისას მღვდელმსახურის მომსახურება შეადგენდა.

პირველი ირეტიკული მიმდინარეობანი

დაცემულმა ანგელოზმა, რომელიც ამპარტავნობამ სიბნელისა და ბოროტების თავადად აქცია, პირველი ადამიანების ცდუნება მოახერხა, შემოქმედს დააშორა და სამოთხე დააკარგვინა, მაგრამ სახიერმა და კაცთმოყვარე უფალმა კაცთა მოდგმა, რომელიც **ხატად თვისად შექმნა**, ცოდვისა და სიკვდილის მარადიული ტყვეობისათვის არ განირა და ამ საშინელი მონობიდან გამოსასყიდად ქეთვისი საყვარელი, იესო ქრისტე მოგვივლინა. მართლაც, მაცხოვარმა ჯვარზე ტანჯვითა და სიკვდილით სამარცხვინო ტყვეობიდან გამოგვისყიდა, მაგრამ როგორც ქმნილებას, რომელსაც შესაქმნისას თავისუფლება მიანიჭა, არჩევანის უფლება დაგვიტოვა: მხოლოდ ღმრთის ნებით ვერ გადავრჩებით, ამისთვის ჩვენი ნებაც საჭიროა, გადარჩენა ჩვენც უნდა გვინდოდეს. ჩვენი გადარ-

ჩენა კი იმ მოძღვრების სინმინდის დაცვაში მდგომარეობს, რომელიც თვითონ განკაცებულმა უფალმა გვიქადაგა, და იმ მცნებების აღსრულებაში, რომელიც მანვე გვიანდერძა. ამიტომ, ბუნებრივია, ღმრთისა და ადამიანის მარადიული მტერი მისი სინმინდის ამღვრევითა და დამახინჯებით უპირველესად ამ ფასდაუდებელი განძის წართმევას შეეცადა.

ჭეშმარიტი მოძღვრების შერყვნის მცდელობანი უკვე პირველ საუკუნეში არსებობდნენ. იმ ცდუნებათა შესახებ, რომელთა წინაშეც მორწმუნენი აღმოჩნდებოდნენ, ჯერ კიდევ იესო ქრისტე აფრთხილებდა მოწაფეებს: **შეუგვანებელ არს საცთურისა არა მოსლვაჲ, ხოლო ვაჲ, ვისგან მოვიდეს** (ლუკ. 17,1). მართლაც, მალე გამოჩნდნენ ცრუ მოძღვრები, რომლებიც ღმრთის სიტყვის, სახარების განმარტებას წარმართული ფილოსოფიისაგან, იუდეურ და აღმოსავლურ სწავლებათაგან ნასესხები უგუნური იგავებით ცდილობდნენ. მათი „მოღვაწეობის“ მიზანი სინამდვილეში სახარების სწავლების არა განმარტება, არამედ დამახინჯება იყო, რაც საბოლოოდ ღმრთის – იესო ქრისტეს უარყოფას ითვალისწინებდა, თუმცა ამ დროს თავს ქრისტეს მიმდევრებად აცხადებდნენ. ერეტიკულ, ცრუ მოძღვრებათა ყველაზე დიდი საშიშროება, რომელსაც ისინი ადამიანებს უქმნიან, მათ სივერაგეში მდგომარეობს: ღმრთის სახელით ებრძვიან ღმერთსა და მის ეკლესიას.

ერთ-ერთი პირველი სექტა, რომელიც იუდაიზმის საფუძველზე წარმოიშვა, **ნაზორეველთა სექტა** იყო. ზოგიერთი იუდეველი, მართალია, ყოვლადწმიდა სამების სახელით ინათლებოდა, მაგრამ ნათლისღების შემდეგაც ხელს არ იღებდა იმ უფლებებსა და უპირატესობაზე, რომელიც მხოლოდ ებრაელთა ერის საკუთრებად მიაჩნდა. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ წარმართები მხოლოდ იმ შემთხვევაში გადარჩებოდნენ, თუ ჯერ მოსეს სჯულს მიიღებდნენ და მის ადათებს მკაცრად დაიცავდნენ. ამიტომაც სძულდათ პავლე მოციქული, რომელიც ასწავლიდა, რომ ქრისტეს აღმსარებლისათვის მოსეს სჯულის მიღება და ადათების შესრულება სრულიად ზედმეტი იყო.

იერუსალიმის დაცემისა და ტაძრის დანგრევის შემდეგ, ის იუდეველები, რომლებიც ამ უბედურების მიზეზს მოსეს სჯულისაგან

განდგომაში ხედავდნენ, ქრისტიანულ სწავლებას კიდევ უფრო მეტად დაშორდნენ. ამ დროს წარმოიშვა **ებიონელთა სექტა**, რომელიც უჩვეულო სიზუსტით იცავდა სჯულის ადათებს. მისი მიმდევრები ძველი აღთქმიდან მხოლოდ მოსეს ხუთნიგნეულს აღიარებდნენ, ხოლო ახალი აღთქმიდან – მხოლოდ მათეს სახარებას და ისიც დამახინჯებული სახით. რა თქმა უნდა, ასეთმა დაპირისპირებამ მოსეს სჯულისა სახარების მოძღვრებასთან შედეგიც შესაფერისი გამოიღო, – ებიონელები ქრისტეს როგორც ღმერთს უარყოფდნენ და მას ჩვეულებრივ ადამიანად თვლიდნენ, რომელმაც ღმრთიერი იგი ძალა ნათლობისას მიიღო.¹⁶

ჯერ კიდევ ქრისტემდე, აღმოსავლეთში წარმოიშვა სწავლებანი, რომელნიც ცრუ განმარტებებს იძლეოდნენ სამყაროს შექმნის, სიკეთისა და ბოროტებისა და მათ შორის არსებული ბრძოლის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ აღმოსავლეთის სწავლულები-სათვის ძველი აღთქმის წიგნები ცნობილი იყო, მათ მოსეს თხრობა ყოვლისშემძლე ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნაზე არასაკმარისად ჩათვალეს და ძიება მისი წარმოშობის მიზეზებისა თვითონ დაიწყეს. წმ. ბასილი დიდის სიტყვებით რომ ვთქვათ, **რამდენადაც მათ ღმერთი ვერ იცნეს, ვერც ყოველთა დაბადების გონიერი მიზეზი გულისხმავეს და სხვა დასკვნებიც ერთმანეთის მიყოლებით ამ პირველი უგუნურების შესაბამისად გამოიტანეს.**¹⁷ ერთ-ერთ ამგვარ უგუნურ დასკვნას ის წარმოადგენდა, რომ ყველა ქმნილება ორი საწყისის – კეთილისა და ბოროტის მიერ შექმნილად აღიარეს, რომელნიც განუწყვეტლივ ებრძვიან ერთმანეთს. რაც შეეხება ხილულ სამყაროს, ამ სწავლებათა მიხედვით, მის შემქმნელად სიბნელისა და ბოროტების სულია მიჩნეული.

აღმოსავლურ მოძღვრებათაგან, რომელნიც პალესტინაში და სირიაში ვრცელდებოდნენ, ზოგიერთი იუდაიზმს შეერწყა, ზოგამაც რამდენიმე ქრისტიანული ჭეშმარიტება შეითვისა, თუმცა საკუთარი მიზნებისდაშესაბამისად, დამახინჯებული. ერთი ასეთი ცნობილი ცრუ მოძღვართაგანი სიმონ მოგვი იყო. ჯერ კიდევ

¹⁶ Евсевий Памфил, III, 27.

¹⁷ ბასილი დიდი, თხზულებანი, ჰომილიები ექვსი დღისათვის, ძვ. ბერძნულიდან თარგმნა გ. კოპლატაძემ, თბ., 2002, გვ. 206.

მისი მასწავლებელი დოსითეოსი სამარიაში თავს მესიად ასალებდა; მისმა მოსწავლეებმა, მათ შორის მენანდრემ, სიმონ მოგვმა და სხვებმა, მასწავლებლის მოძღვრება განავითარეს, რომელსაც შემდეგში **გნოსტიციზმი** ეწოდა, ხოლო მიმდევრებს, რამდენადაც პრეტენზიას უმაღლეს ცოდნაზე აცხადებდნენ – გნოსტიკოსები (მცოდნეები). მართალია, გნოსტიციზმი მრავალ სექტად დაიშალა, მაგრამ შეხედულებათა სისტემის საფუძველი ერთი დარჩა – კერძოდ, აღიარება იმისა, რომ ხილული, მატერიალური სამყარო ბოროტებისა და სიბნელის სულმა შექმნა, და რომ კეთილი სანყისი – ადამიანის სული მატერიას ანუ ხორცს მუდამ უნდა ებრძოდეს. სიმონის ზოგიერთი მოწაფე ამტკიცებდა, რომ ღმრთისაგან, ანუ ყოფიერების სისავსის წყაროსაგან, მსგავსად მზის სხივებისა, მეორეხარისხოვანი ძალები გამოდიან, რომელთაც შექმნა შეუძლიათ, მაგრამ რამდენადაც მეტად შორდებიან ღმერთს – თავიანთ წყაროს, იმდენად უფრო და უფრო სუსტდებიან. ამ ძალებს ისინი ეონებს უწოდებდნენ. გნოსტიკოსთა შეხედულებით, ხილული სამყარო, რომელშიც სიკეთესა და ბოროტებას, სინათლესა და სიბნელეს შორის მუდმივი ბრძოლაა გაჩაღებული, ყველაზე სუსტმა ეონმა შექმნა. ბოლოს ღმრთეებამ სამყაროს გადასარჩენად საუკეთესო და მაღალი ეონის გამოგზავნა გადანწყვიტა, რომელსაც შეეძლო სამყარო სიბნელისა და ბოროტების მეუფებისაგან მარტოს გაეთავისუფლებინა. ზოგიერთი გნოსტიკოსი ამგვარ ეონად იესო ქრისტეს მიიჩნევდა, სიმონ მოგვი კი თვლიდა, რომ ღმრთის დიდი ძალა,¹⁸ სამყაროს გასათავისუფლებლად წარმოგზავნილი, თვითონ იყო. მისი თანამოაზრე მენანდრე თავს სულიწმინდად ასალებდა და ვინც ამას ირწმუნებდა, უკვდავებას ჰპირდებოდა.¹⁹ გარდა ამ მცდარი შეხედულებებისა, გნოსტიკოსები ქრისტიანობას იმიტაც უპირისპირდებოდნენ, რომ სხეულის აღდგომას უარყოფდნენ და, რაც მთავარია, თვით იესო ქრისტეს შესახებ ბევრს კამათობდნენ. ერთნი მის ადამიანურობას უარყოფდნენ, ხოლო მეორენი – ღმრთეებრიობას, იმ მოტივით, რომ ძე ღმრთისას არ შეეძ-

¹⁸ Евсевий Памфил, II, 13; Св. Иустин философ и Мученик, Творения, М., 1995.

¹⁹ Евсевий Памфил, III, 26.

ლო შეესხა ადამიანური ხორცი, რომელიც ბოროტებას წარმოადგენს. ასე მაგალითად, კერინთე და მისი მიმდევრები ებიონელთა მსგავსად ამტკიცებდნენ, რომ იესო ქრისტე ჩვეულებრივი კაცი იყო, რომელზეც სული ღმრთისა ნათლობისას გადმოვიდა, მაგრამ ჯვარზე გაკერის და ტანჯვის წინ განშორდა; სხვები ასწავლიდნენ, რომ იესო ქრისტე ძე ღმრთისა კი იყო, მაგრამ კაცობრივი გარეგნობა მხოლოდ მოჩვენებითად შეიძინა და ამიტომაც ჯვარზე გაკრულს ტანჯვა არ განუცდია. ამ თვალსაზრისის დამცველებს **დოკეტები** ეწოდებოდათ (სიტყვიდან *δοκέω* – მეჩვენება).

ადამიანის პიროვნება იმისდა მიხედვით ყალიბდება, თუ რა სწამს მას, როგორია მისი მრწამსი. ცხადია, ცრუ სწავლებანი მათი მიმდევრების ცხოვრების ნირზე უდიდეს ზეგავლენას ახდენდნენ. იმ შეხედულების საფუძველზე, რომ უხილავი სამყარო, სული – სანყისი სიკეთისა ხორცს ანუ ხილულ სამყაროს მუდამ უნდა ებრძოდეს, ზოგიერთები მკაცრ თავშეკავებას უმაღლეს და თითქმის ერთადერთ სათნოებად თვლიდნენ; განუწყვეტლივ მარხულობდნენ, საერთოდ უარს ამბობდნენ ქორწინებაზე და ა.შ. ამ უკიდურესობას იმათი უკიდურესობა უპირისპირდებოდა, რომელნიც ასწავლიდნენ, რომ ადამიანისათვის ყველაფერი ნებადართულია, რადგან როცა იგი ბოროტებას უთმობს, უთმობს ძალას, რომელთანაც ბრძოლა ამაოა და გამარჯვება გამორიცხული. ყველაფრის ნებადართულობის პრინციპი მოქმედებდა **ნიკოლაიტების** სექტაშიც,²⁰ რომელთა სწავლებითაც, რადგანაც ქრისტემ ჯვარზე წამებითა და სიკვდილით კაცობრიობა უკვე გამოიხსნა, ადამიანები სჯულის აღსრულებისაგან განთავისუფლდნენ და რაც არ უნდა ჩაიდინონ, ცოდვა არ იქნება. ცხადია, რომ ამგვარი სწავლება მათი ფრიად უზნეო და გარყვნილი ცხოვრების საფუძველი გახდა.

ცრუ მოძღვრებებმა, რომელნიც განსაკუთრებით პირველი საუკუნის ბოლოს გავრცელდნენ, სამწუხაროდ მრავალი ქრისტიანი მიიზიდეს და შეაცდინეს. ამიტომაც იჩენდა უჩვეულო სიმკაცრეს ცხვრის ქურქში გახვეული მგლების – ცრუ სწავლების მქადაგებელთა მიმართ, რომელნიც ქრისტეს სამწყსოდან ადამიანთა სულებს

²⁰ Евсевий Памфил, III, 29.

იტაცებდნენ, წმ. იოანე ღმრთისმეტყველი და მორწმუნეებს მათთვის სახლის კარების დაკეტვისაკენ მოუწოდებდა: **“ნუ შეინყნარებთ მას სახლთა თქუენთა და “გიხაროდენ” ნუ ეტყუთ მას (II ინ. 1,10).**

მეოთხე საუკუნის დამდეგს რომის იმპერატორი ტრაიანე გახდა, რომელსაც წარმართები კეთილ და სამართლიან მეფედ თვლიდნენ, სამწუხაროდ, ქრისტიანების მიმართ მან სრულიად საპირისპირო თვისებები გამოამჟღავნა. ტრაიანეს ბევრჯერ მიეცა საშუალება, რათა დარწმუნებულიყო, რომ იმპერიის ყველაზე პატიოსანი და მშვიდი მოქალაქეები სწორედ ქრისტიანები იყვნენ, მაგრამ ერთხელ ჩამოყალიბებული შეხედულების შეცვლა ვერ შეძლო და ჭეშმარიტების დასაწახად ბრმა აღმოჩნდა. იმპერატორი ქრისტიანებს სხვათა შესმენით, როგორც შფოთისთავეებს, ისე დევნიდა და მათ წინააღმდეგ უმკაცრეს კანონებს გამოსცემდა. მსაჯულები ქრისტიანებისაგან იმპერატორის გამოსახულების წინაშე წარმართული ადათების შესრულებას მოითხოვდნენ, კერძოდ, მათ თავყვანი უნდა ეცათ მისთვის, ან უნდა დაეფიცათ იმპერატორის გენია (ე.ი. ღმრთეება, რომელიც, წარმართების რწმენით, იმპერატორს იცავდა), საკუთრხეველზე საკმეველი უნდა ეკმიათ და მონაწილეობა მიეღოთ მეფის პატივსაცემად გამართულ მსხვერპლშენიშვებაში. რა თქმა უნდა, ქრისტიანები ყოველივე ამის გაკეთებაზე უარს ამბობდნენ, მაგრამ არა იმიტომ, რომ იმპერატორი სძულდათ, არამედ იმიტომ, რომ ჩვეულებრივი ადამიანისათვის ამგვარი პატივის მიგება, სრულიად სამართლიანად, კერპთაყვანისმცემლობად მიაჩნდათ. ეს უარი მათ იმპერატორის შეურაცხყოფად ეთვლებოდათ და სასჯელიც არ აყოვნებდა.

თავისი მეფობის დასაწყისში ტრაიანემ გამოსცა კანონი, რომელიც ყველა ფარულ შეკრებას კრძალავდა. რამდენადაც სახელმწიფოსაგან დევნილი ქრისტიანები ლოცვისათვის ხშირად ღამით იკრიბებოდნენ და რამდენადაც მოუნათლავენ საიდუმლოთა აღსრულებაზე დასწრების ნებას არ აძლევდნენ, ამ კანონის გამოყენება მათ მიმართ ძალიან ადვილი გახდა. დაიწყო მკაცრი დევნა ქრისტიანებისა და მათი გადაცემა სასამართლოებისათვის. ისტორიული წყაროებიდან ჩვენთვის ცნობილია, რომ ამ დროს ანამეს იერუსალიმის ეპისკოპოსი წმ. სიმეონი.

იერუსალიმის აღების შემდეგ რომაელებმა იუდეველებს მის ნანგრევებზე დასახლების უფლება მისცეს. ეპისკოპოსი სიმეონის მეთაურობით, რომელიც უფლის ნათესავის, კლეოპას ძე იყო, ქალაქს ქრისტიანებიც დაუბრუნდნენ. როცა დევნა დაიწყო, როგორც ქრისტიანი და შთამომავალი დავითისა, წმ. სიმეონიც, 120 წლის მოხუცი, პროკონსულთან მიიყვანეს, რომელმაც მას წარმართული ადათის შესრულება და ქრისტეს უარყოფა მოსთხოვა. როცა უარი მიიღო, მისი ბრძანებით სიმეონი ჯერ შეუბრალებლად აწამეს, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ ჯვარზე გააკრეს.²¹ წმ. სიმეონს, კლეოპას ძეს, ეკლესია 26 აპრილს იხსენიებს. იერუსალიმის ქრისტიანებმა წამებული ეპისკოპოსის ნაცვლად იოსტოსი აირჩიეს.

წმიდა ეგნატე ღმერთშემოსილი

ქრისტიანთა დევნის მესამე პერიოდში, რომელიც რომის იმპერიაში იმპერატორმა ტრაიანემ წამოიწყო, მონამეობრივად აღსრულებულთა შორის განსაკუთრებით გაბრწყინდა სახელი ანტიოქიის ეპისკოპოსისა. წმ. ეგნატე ღმერთშემოსილმა ქრისტეს სიყვარული წმ. იოანე ღმრთისმეტყველისაგან შეიტკბო და შეისისხლხორცა, რომელსაც ახალგაზრდობაშივე დაემოწაფა. მართლმადიდებლურ ეკლესიაში არსებობს გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც სწორედ ეგნატე იყო ის ყრმა, ვინც უფალმა იხმო, მოწაფეთა შორის დააყენა და უთხრა მათ: **უკუეთუ არა მოიქცეთ და იქმნეთ, ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხვდეთ სასუფეველსა ცათასა, რამეთუ რომელმან დაიმდაბლოს თავი თვისი, ვითარცა ყრმაჲ ესე, იგი უფროჲს იყოს სასუფეველსა ცათასა** (მთ. 18, 3-4).

ანტიოქია, სადაც წმ. ეგნატე ცხოვრობდა, რომის იმპერიის ერთი უმთავრესი ქალაქთაგანი იყო, რომლის წარმართ მოსახლეობასაც საზოგადო თამაშობანი და სანახაობანი თავდავინწყებით უყვარდა. მაგრამ სირიის დედაქალაქში წმ. მახარებელთა – პავლეს, ბარნაბასა და პეტრეს მოღვაწეობა ამაო როდი გამოდგა. სწორედ მათი მოღვაწეობის შედეგი იყო ის, რომ ანტიოქიელთა შორის ქრისტეს ისეთი ღირსეული მიმდევრები გამოჩნდნენ, რომელთაც ქრისტი-

²¹ Евсевий Памфил, III, 32.

ნის წოდება პირველებმა დაიმსახურეს. წმ. ეგნატე ორმოცი წლის მანძილზე იყო ეპისკოპოსი ანტიოქიისა. ბრძენი და მოსიყვარულე მწყემსმთავარი სამწყსოს უწინარესად გონიერი მგლებისაგან – მწვალებელთა ცრუ სწავლებათაგან იცავდა, რისთვისაც **საუკეთესო საშუალებად მორწმუნეთა ქეშმარიტი მოძღვრებით განსწავლა მიაჩნდა**. მის სიტყვას განსაკუთრებულ ძალას წმინდად გატარებული ცხოვრება ანიჭებდა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სამწყსოს იგი უპირველესად თავისი ცხოვრებით გასწავლიდა. ეს იყო ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ ანტიოქიის ეპისკოპოსს მთელს ქრისტიანულ სამყაროში იცნობდნენ და მის სახელს უდიდესი სიყვარულითა და პატივისცემით იხსენიებდნენ. მადლიერმა სამწყსომ თავის მწყემსმთავარს ღმერთშემოსილი უწოდა, რაც უფლის მიმართ მის მგზნებარე სიყვარულზე მიუთითებდა.

106 წელს იმპერატორი ტრაიანე, რომელიც დაკებზე მოპოვებული გამარჯვების შემდეგ ახალი ომისათვის ემზადებოდა, ანტიოქიაში ჩავიდა. ქალაქის წარმართმა მოსახლეობამ გამარჯვებული იმპერატორი დიდი ზეიმით მიიღო, რომელშიც ქრისტიანებს, რა თქმა უნდა, მონაწილეობა არ მიუღიათ, რის გამოც წარმართებმა ისინი იმპერატორთან დაასმინეს. შეიტყო თუ არა ამის შესახებ, წმ. ეგნატე მეფესთან თავისი ნებით გამოცხადდა, რათა სამწყსო, თუნდაც ამისთვის საკუთარი სიცოცხლის მსხვერპლად გაღება დასჭირებოდა, მისი რისხვისაგან დაეფარა. ტრაიანემ იგი კუშტად მიიღო და მკაცრად ჰკითხა:

– შენა ხარ ის ბოროტი სული, რომელიც ჩემს ნებას წინ აღუდგა და ჩვენი კანონების დაუმორჩილებლობას სხვებსაც შთააგონებს?

– ღმერთშემოსილისათვის ბოროტი სული ჯერ არავის უწოდებია. ბოროტი სულები ღმრთის მონებისაგან გარბიან, – უპასუხა ეგნატემ.

– ვინ არის ღმერთშემოსილი? – იკითხა მეფემ.

– ის, ვინც გულში ქრისტეს ატარებს.

– შენ ფიქრობ, რომ ჩვენ სულში არ გვყავს ჩვენი ღმერთები, რომლებიც მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში გვეხმარებიან?

– ცდები, როცა წარმართულ დემონებს განადიდებ და ღმერთებს უწოდებ. ერთია ღმერთი, შემოქმედი ცათა და ქვეყანისა და

ერთია ქრისტე, ძე ღმრთისა, მხოლოდშობილი, რომლის სასუფეველში შესვლაც მე მსურს.

– იმაზე ამბობ, პილატეს დროს რომ ჯვარზე გააკრეს? – იკითხა მეფემ.

– დიახ მასზე, რომელმაც ჩემი ცოდვები ჯვარზე მათ მიზეზთან ერთად გააკრა და თავის მონებს ეშმაკის ძალაუფლებისათვის წინააღმდეგობის განევის ძალა მისცა.

– და შენ ამ ჯვარზე გაკრულ ქრისტეს ატარებ გულით?

– დიახ, მტკიცედ უპასუხა ეგნატემ, რადგან სწერია: **დავიმკვდრო და ვიქცეოდი მათ შორის** (2 კორ. 6,16).

ტრაიანემ ანტიოქიის ეპისკოპოსს სიკვდილით დასჯის განაჩენი გამოუტანა და ბრძანა ბორკილდადებული რომში გაეგზავნათ. განაჩენი რომ მოისმინა, წმ. ეგნატემ ღმერთს მხურვალე მადლობა შესწირა და ბორკილები თვითონ აისხა. მოხუც ეპისკოპოსს რომისკენ მიმავალ გზაზე ათი მცველი მიაცილებდა, რომელნიც მას უხეშად ექცეოდნენ, მაგრამ ამ მოგზაურობისას წმ. მამამ სანუგეშოც ბევრი რამ ნახა და განიცადა. ცნობა იმის შესახებ, რომ ანტიოქიის დიდი მღვდელმთავარი დასასჯელად რომში მიჰყავდათ, მთელს აზიაში გავრცელდა. წმ. მოხუცისადმი პატივისცემისა და სიყვარულის გამოხატვაში ადამიანები ერთმანეთს ეცილებოდნენ; ყველა ქალაქში, სადაც კი რომისკენ მიმავალი ხომალდი ჩერდებოდა, წმ. ეგნატესთან შესახვედრად დიდძალი ხალხი მოდიოდა, რომელიც მას ცრემლებით მიაცილებდა. ქალაქ სმირნაში იგი რამდენიმე დღე სმირნის ეპისკოპოს პოლიკარპესთან დარჩა. ამ ხნის მანძილზე მისგან უკანასკნელი დარიგების მოსასმენად და კურთხევის ასაღებად მცირე აზიის ეკლესიებიდან მრავალი ეპისკოპოსი, ხუცესი და დიაკვანი მოვიდა. ღრმა მწუხარებამ, რომელსაც ქრისტიანები საყვარელი ეპისკოპოსის მომავალი ხვედრისადმი გამოხატავდნენ, წმ. ეგნატეს იმის შიში აღუძრა, რომ შეიძლებოდა რომის ქრისტიანებს მისი დახსნისათვის ეზრუნათ, ამიტომ მან რომაელებს წერილი მისწერა, რომელშიც ევედრებოდა ქრისტესთან წამების გზით მისვლაში ხელი არ შეეშალათ. წმ. ეგნატემ სმირნიდან და ტროადიდან წერილები მცირე აზიის ეკლესიებსაც მისწერა, რომელთაგან

ერთი პოლიკარპე სმირნელისადმი იყო მიმართული.²²

მეომრებს ნაბრძანები ჰქონდათ ეგნატე რომში დეკემბერში ჩაეყვანათ, როცა იმპერიის დედაქალაქში დიდი წარმართული დღესასწაული, ე.წ. სატურნალიები იმართებოდა. ამ დღესასწაულზე რომაელები ოქროს საუკუნეს იხსენებდნენ, რომელშიც თითქოს ადამიანები ღმერთების მამამთავრის, სატურნის, მეფობის ჟამს ცხოვრობდნენ. ზეიმის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი მხეცებთან ბრძოლა იყო, რისთვისაც მხეცები აფრიკის შორეული ქვეყნებიდან ჩამოჰყავდათ. ამ საზარელ სისხლიან სანახაობას პირველ ხანებში ათასობით ტყვე და დამნაშავე, ხოლო შემდეგში ქრისტიანები ეწირებოდნენ. სანახაობისათვის გრანდიოზული ხასიათის მისაცემად რომში უზარმაზარი შენობა ააგეს, რომლის მშენებლობაც იმპერატორი ვესპასიანეს დროს დაიწყო და მისი მემკვიდრის, ტიტუს დროს დამთავრდა. კოლიზეუმი, რომელსაც ვესპასიანეს ცირკსაც უწოდებდნენ, ასიათას კაცს იტევდა. ერთი ძველი მწერალი დიონ კასიოსი წერს, რომ იმპერატორი დომიციანეს დაბადების დღის აღსანიშნავად გამართული სანახაობისას არენაზე ცხრა ათასი მხეცი და უბედური მსხვერპლის უზარმაზარი რიცხვი იყო. მხეცებთან ბრძოლის შემდეგ არენას წყლით ავსებდნენ და ხალხს ახალი სანახაობით – საზღვაო ბრძოლის წარმოდგენით ართობდნენ. იმ ნანგრევებთან ერთად, რომელიც რომში დღემდე დგას, კოლიზეუმის გრანდიოზულ ნაგებობაზე ეს ფაქტიც ნათლად მეტყველებს.

როცა ხომალდი ნეაპოლს მიუახლოვდა, წმ. ეპისკოპოსმა ნაპირზე გადასვლა და რომში იმ გზით შესვლა მოისურვა, რომლითაც მასში პავლე მოციქული შევიდა, მაგრამ ძლიერი ქარიშხლის გამო ხომალდი ნაპირს ვერ მიაღწა. ანტიოქიის მღვდელმთავარი და მისი მცველები ხომალდიდან ძველ ქალაქში, პორტოში გადმოსხდნენ და აქედან გააგრძელეს გზა რომისკენ. სახელოვან ეპისკოპოსს რომში ქრისტიანები უდიდესი სიყვარულით შეხვდნენ და მართლაც დაიწყეს ძებნა გზისა, რომლითაც მას სიკვდილისაგან დაიხსნიდნენ, მაგრამ წმ. მამამ მათგან ისევ ის ითხოვა, რასაც

²² მღვდელმონაძე ეგნატე, ანტიოქიელი ეპისკოპოსი და მისი წერილები, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბ., 1988, გვ. 589.

წერილშიც ითხოვდა, მაშინ მორწმუნეები მუხლებზე დაეცნენ და უფალს ეკლესიისათვის მშვიდობა და ერთმანეთის სიყვარულით გულების აღდგება სთხოვეს, ხოლო შემდეგ ცრემლებით მოეხვივნენ ეგნატეს, რომელიც ჯარისკაცებმა დასასჯელად წაიყვანეს. უზარმაზარი ცირკი მაყურებელს ვერ იტევდა, სანახაობა დასასრულს უახლოვდებოდა. წმ. მამა გზაზე განუწყვეტლივ ქრისტეს მოუწოდებდა, როცა მეომრებმა ჰკითხეს, ამ სახელს ამდენჯერ რისთვის იმეორებდა, ეპისკოპოსმა უპასუხა, იგი ჩემს გულშია და ბაგენიც ამიტომ იმეორებენო.

წმ. მამის წამება ხანმოკლე აღმოჩნდა. არენაზე გამოსულმა ძლივს მოასწრო რამდენიმე სიტყვის თქმა, რომლითაც თავისი რწმენა გამოხატა, რომ ორი ლომი მივარდა და დაახრჩო, მაგრამ მის გვამს არ შეხებია. ეს 107 წლის 20 დეკემბერს მოხდა. მისი წმიდა გვამი ქრისტიანებმა ანტიოქიაში გადაასვენეს. წმ. ეპისკოპოსის აღსასრული მისი წამების თვითმხილველებმა – ფილონმა და აგათოპოდემ აღწერეს, რომელნიც თავიანთ მოთხრობას ასე ამთავრებენ: „ვნახეთ რა ყოველივე ეს საკუთარი თვალებით, შინ მთელი ღამე ცრემლებით გავატარეთ და იმის გამო, რაც მოხდა, ღმერთს ნუგეშისცემას მუხლმოდრეკით ვევედრებოდით. როცა დავიძინეთ, ზოგიერთმა ჩვენგანმა ნახა, რომ ნეტარი ეგნატე ჩვენთან იდგა და გვეხვეოდა. ზოგმაც იგი ჩვენთვის მვედრებელი, ხოლო ზოგმაც როგორც დიდი ჯაფის შემდეგ ოფლით დაცვარული, უფლის წინაშე მდგარი იხილეს. გავიხარეთ რა იმითი, რაც ვნახეთ, სიზმრისეული ჩვენებანი ერთმანეთს შევადარეთ და წყალობათა მომნიჭებელ ღმერთს ხოტბა შევასხით... მისი აღსასრულის წელი და დღე თქვენთვის ჩავინერეთ, რათა მისი წამების დღეს შევიკრიბოთ და ქრისტეს მამაც მოწამესა და მოღვაწესთან კავშირი არ გავწყვიტოთ. ჩვენ მოვიხსენიებთ მის ცხოვრებასა და წამებას, და მოხსენიებისას უფალს ჩვენსას – იესო ქრისტეს განვადიდებთ“.

ფილონისა და აგათოპოდეს წერილის შინაარსი ანტიოქიის ეკლესიამ სხვა ეკლესიებსაც აცნობა. ჩვენამდე შემოინახა, აგრეთვე, წერილი სმირნელი ეპისკოპოსი პოლიკარპესი, რომელშიც ფილიპელებს სთხოვს აცნობონ, რა იციან წმ. ეგნატეს შესახებ. ყოველივე ეს იმ სიყვარულზე მეტყველებს, რომელიც იმ დროს

ქრისტეს ეკლესიას აერთიანებდა. ქრისტიანებს, მიუხედავად იმისა, სად ცხოვრობდნენ ისინი, სიხარული და მწუხარება, ჭირი და ლხინი საერთო ჰქონდათ.

ფილონისა და აგათოპოდეს წერილი კიდევ ერთი თვალსაზრისით იქცევს ყურადღებას: იგი გვამცნობს, რომ ქრისტიანებს წამებულითა წლისთავებზე შეკრებისა და ერთად ლოცვის ჩვეულება თავიდანვე ჰქონიათ; ამ დღეს იკითხებოდა, აგრეთვე, თხზულება, რომელშიც მისი ცხოვრებისა და მოწამეობრივი აღსასრულის შესახებ იყო მოთხრობილი. ერთ-ერთ ეპისტოლეში წმ. ეგნატე ტარსელებს სთხოვს, რომ მისი სულისათვის არა მხოლოდ ახლა, არამედ მაშინაც ელოცათ, როცა ის ღმერთთან მივიდოდა. წამებულის მოსახსენებელ დღეს ქრისტიანები სევდასა და მწუხარებას კი არ განიცდიდნენ, არამედ წმინდა სიხარულს იმის გამო, ვინც მინიერი ცხოვრების მიზანს მიაღწია და მარადიული ცხოვრებისათვის დაიბადა. აქედან გამომდინარე, აღსასრულის დღეს ისინი დაბადების დღედ მიიჩნევდნენ. ლოცვის შემდეგ წმინდანის საფლავთან, ჩვეულებრივ, სიყვარულის საღამო იმართებოდა.

ჩვენამდე მოაღწია წმ. ეგნატეს ცამეტმა წერილმა, რომელნიც იმდროინდელი ეკლესიის მდგომარეობასა და ეკლესიურ სწავლებაზე ძვირფას ცნობებს შეიცავენ. ანტიოქიელი მღვდელმთავარი ქრისტიანებს უწინარესად რწმენის ერთიანობის დაცვისაკენ მოუწოდებს და ახლადგავრცელებული ერესებისაგან მათ დაცვას ცდილობს. იგი მკაცრად ამხელს ცრუსწავლებას დოკეტებისა, რომელნიც ამტკიცებდნენ, რომ ქრისტემ ადამიანის გარეგნობა უხორცოდ, მხოლოდ მოჩვენებითად მიიღო. ამასთან თვითონ იმათ მიმართ, რომელნიც მცდარ გზას დაადგნენ, საოცარ სიბრალულს გამოხატავს და ქრისტიანებისგან მათ მოსაქცევად ლოცვასა და მოღვაწეობას ითხოვს: **თქვენცა ილუანეთ, რადთა მოაქცინეთ იგინი და მოიმონაფნეთ, ვითარცა ქრისტეს მონაფეთა. იქმნენით უკუე, ჰოი საყუარელნო, მსახურ ღმრთისა და პირ ქრისტესა, რამეთუ იტყვს, ვითარმედ: „უკუეთუ გამოიყვანოთ პატიოსანი უპატიოხსაგან, ვითარცა პირი ჩემი იყვნეთ.“**²³ წმ. მამა მოგვინოვებს, რომ შეცდომილთ უპირველესად ჩვენი საქმეებით ვასწავლოთ, სახელდობრ,

²³ იქვე, გვ. 612.

მათ მრისხანებას თავმდაბლობით, ბოროტმეტყველებას – ძლიერი ლოცვით, ცდომილებას – რწმენის სიმტკიცით, ხოლო უხეშობას – სიმშვიდით ვუპასუხოთ (ეფესელთა მიმართ).

წერილებში ხაზგასმულადაა წარმოდგენილი აგრეთვე მნიშვნელობა ქველმოქმედებისა, ძალა საზოგადო ლოცვისა, რომელიც ერთიანობის, სიყვარულისა და მშვიდობის სულით სრულდება.

წმ. ეპისკოპოსი დიდად გაახარა ცნობამ იმის თაობაზე, რომ მისი რომში გადაგზავნის შემდეგ ანტიოქიაში ქრისტიანთა დევნა, რომელიც ანტიოქიელებმა ღირსეულად დაითმინეს, შეწყდა და მაცხოვრის მიმდევრებს მშვიდობის ჟამი დაუდგათ. **აღმომცირნა და აღმისუბუქნა უფალმან საკრველნი ჩემნი, რამეთუ ვცან მშვიდობაჲ თქვენი და სულიერად და ჯორციელად ერთობით და ღმრთივშუენიერად ქცევად თქუენი ყოველსა შინა,**²⁴ – წერს იგი წერილში, რომელიც თანამოქალაქეებს გზიდან გაუგზავნა. მოყვარულ მწყემსს მოახლოებული წამების წინაც სამწყსოს ბედი აწუხებდა და პოლიკარპე სმირნელსა და აზიის სხვა ეკლესიათა მეთაურებს ანტიოქიის დარბეული მრევლის შეკრებისა და მისთვის მღვდელმსახურთა არჩევისათვის ზრუნვას სთხოვდა.

წმ. ეგნატე ღმერთშემოსილის წერილებიდან ყურადღებას იქცევს, აგრეთვე, სწავლება ღმრთის სიტყვის განკაცებასა და ჯვარზე სიკვდილის შემდგომ მის ხორციელად ამაღლებაზე: **ხოლო მე არა ხოლო თუ შობითა ოდენ და ჯუარცუმითა უწყი ჯორცთა შესხმად მისი, არამედ შემდგომად აღდგომისაცა ჯორცითავე აღვიარებ და მრწამს (ზმირნელთა მიმართ).**²⁵ წამებულ ეპისკოპოსს სამოციქულო ეკლესია 20 დეკემბერს იხსენებს.

პირველი ქრისტიანი მონაწილე

წინა იმპერატორების მსგავსად მიზანს ვერც ტრაიანემ მიაღწია. დევნა და შევიწროვება ქრისტიანების რიცხვს არა თუ ამცირებდა, პირიქით, უჩვეულოდ ზრდიდა, განსაკუთრებით მცირე აზიაში. როგორც რომაელი ისტორიკოსი პლინიუს უმცროსი გვამცნობს,

²⁴ იქვე, გვ. 593.

²⁵ იქვე, გვ. 582.

რომელიც ბითვინიის გუბერნატორი იყო, ამ მხარეში წარმართული ტაძრები დაცარიელდნენ. პლინიუსს, ვისგანაც ქრისტიანთა დასჯას ყოველდღე მოითხოვდნენ, როგორც თვითონვე აღიარებს, არ ესმოდა, კერძოდ, რა დანაშაულისათვის უნდა დაესაჯა ისინი. ამიტომაც გადაწყვიტა, წერილი მიენერა იმპერატორისათვის და ეკითხა, როგორ მოქცეულიყო: მხოლოდ იმისთვის დაესაჯა ქრისტიანები, რომ ქრისტიანები იყვნენ, თუ რომელიმე კონკრეტული დანაშაულისათვის. პლინიუსი წერს: „მე ვეკითხები მათ: ქრისტიანები ხართ? თუ ისინი დადებითად მიპასუხებენ, კითხვას სამჯერ ვუმეორებ და თანაც მუქარით დაშინებას ვცდილობ; თუ ჯიუტობენ, ვსჯი, რადგან მიუხედავად იმისა, რა სწამთ, მათი სიჯიუტე უკვე დასჯის ღირსია“. ერთხელ მასთან რამდენიმე ადამიანი დაასმინეს ქრისტიანობის გამო. დასმენილებმა ბრალდება უარყვეს და იმის დასამტკიცებლად, რომ ქრისტიანობასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდათ, წარმართული ადათები შეასრულეს. პლინიუსმა ისინი გაუშვა, „რადგან, – წერს იგი, – შეუძლებელია ამაზე დაითანხმო ისინი, რომელნიც ჭეშმარიტად ქრისტიანები არიან“. აი, წარმართი ავტორის ძვირფასი ცნობა ძველ ქრისტიანთა სულიერ სიმტკიცესა და რწმენისადმი ერთგულებაზე.

პლინიუს უმცროსი საინტერესო ცნობებს იძლევა ქრისტიანთა წეს-ჩვეულებებზეც. როგორც იგი წერს, ქრისტიანები დანიშნულ დღეს, განთიადის წინ იკრიბებოდნენ და ქრისტეს, როგორც ღმერთს გალობით ადიდებდნენ. მათ ფარულ შეკრებებში არავითარი დანაშაულებრივი განზრახვა და ჩანაფიქრი არ შეიმჩნეოდა. პირიქით, ისინი პირობას სდებდნენ, რომ არ იქურდებდნენ, არ მოიტყუებდნენ, სხვის ქონებას არ მიითვისებდნენ და ა.შ. და ამ დაპირებებს წმინდად ინახავდნენ.

საპასუხო წერილში ტრაიანე პლინიუსს უბრძანებს, რომ ქრისტიანთა მოძებნას ნურც თვითონ შეეცდებოდა და ნურც ანონიმურ დასმენებს შეინყნარებდა, მაგრამ უკეთუ ვინმეს ქრისტიანობა დადასტურებოდა, იმ შემთხვევაში, თუ თავის რწმენაზე ხელს არ აიღებდა, დაესაჯა.²⁶

ტრაიანეს მეფობის ბოლო წლებში ქრისტიანთა დევნა თანდა-

²⁶ Евсевий Памфил, III, 33.

თან შესუსტდა და ბოლოს თითქმის შეწყდა, რაც ნაწილობრივ იმიტაც იყო გამოწვეული, რომ იმპერატორის ყურადღება იუდეველებზე გადავიდა, რომელნიც ღელავდნენ და იმპერიის სხვადასხვა მხარეში შფოთს ტეხდნენ.

ტრაიანეს შემდეგ რომის იმპერატორი მისი ნათესავი ელიუს ადრიანე გახდა. სამწუხაროდ, ადრიანეს, რომელიც ნაკითხობითა და განსწავლულობით გამოირჩეოდა, სჯეროდა ჯადოქრობისა, წყევლისა, მისნობისა; აქედან გამომდინარე, მასზე დიდი გავლენა ჰქონდათ ქურუმებს, რომელთაც ქრისტიანები ჭირის დღესავით სძულდათ. წარმართული რელიგიის ერთგულებამ და ქურუმების პატივისცემამ ადრიანეც ქრისტიანთა მდევნელად აქცია.

ჩვენამდე მოაღწია ძალიან ძველმა მოთხრობამ ქრისტიანი ქალის სიმფოროზასა და მისი შვიდი შვილის მონამეობრივ აღსასრულზე. თავისი მეფობის მეორე წელს ადრიანემ რომის მახლობლად, ტივოლში, დიდებული სასახლე აიშენა (ადრიანეს ვილის სახელწოდებით მისი ნანგრევები დღესაც დგას). ტივოლში ცხოვრობდა სიმფოროზა, რომლის ქმარიც ქრისტეს რწმენისათვის მონამეობრივად აღესრულა, ცოლსა და შვილებს მან დიდძალი ქონება დაუტოვა. ქურუმები, რომელთაც თან ეს ქონებაც იზიდავდა, დიდი ხანია ეძებდნენ მიზეზს სიმფოროზას დაღუპვისათვის.

როცა მშენებლობა გასრულდა, ადრიანემ ყველა წარმართული ადამი შეასრულა და ქურუმების პირით შეეკითხა ღმერთებს – დიდხანს იდგებოდა თუ არა ახალი სასახლე. ქურუმებმა ხელსაყრელი შემთხვევა ხელიდან არ გაუშვეს და იმპერატორს ვითომდაც ღმერთების პასუხი გადასცეს: „ხელმწიფევ, ჩვენ პასუხს არ მოგცემთ მანამ, სანამ ბოლოს არ მოუღებ შეურაცხყოფას, რომელსაც ქრისტიანი სიმფოროზა გვაყენებს, როცა ყოველი დღე თავის ღმერთს მოუწოდებს. აიძულე, მსხვერპლი შეგვწიროს და პასუხსაც მოგცემთ“.

ადრიანემ სიმფოროზა დაიბარა. ქალმა მეფის კითხვებს გაბედული პასუხები გასცა და გაიხსენა, რომ მისი ქმარიცა და მამლიც, რომელნიც ადრიანეს ჯარში მსახურობდნენ, ქრისტეს რწმენის ერთგულებას შეეწირნენ და მონამეობრივად აღესრულნენ. იმპერატორი სიმფოროზას დაემუქრა, რომ თუ ღმერთებს მსხვერპლს

არ შესწირავდა, თვითონ შეენიერებოდა მათ. სულიერ სიკვდილს ქალმა ხორციელი სიკვდილი ამჯობინა. იმპერატორის ბრძანებით, იგი საშინლად აწამეს და ბოლოს მდინარეში დაახრჩვეს. სიმფოროზას გვამი მდინარიდან ძმამ ამოიღო და მიწას მიაბარა. მეორე დღეს ადრიანემ სიმფოროზას ვაჟები დაიბარა და წარმართული ადათების შესრულება მოსთხოვა. მშიშარა და სულმოკლე შვიდიდან ერთიც არ აღმოჩნდა, ამიტომ სიცოცხლე წარმართული ტაძრის მახლობლად შვიდივემ წამებით დაასრულა. ადრიანემ მათი გვამების თხრილში ჩაყრა ბრძანა, როცა დევნა შეწყდა, ქრისტიანებმა გვამები თხრილიდან ამოიღეს და დიდი პატივით დაკრძალეს.

ამავე პერიოდში აღესრულა რომში წმ. სოფია და მისი სამი ქალიშვილი: ელპიდე, პისტი და აგაპე. დედამ, რომელიც იმპერატორთან გამოიძახეს, ქრისტესთვის თავგანწირვა შვილებს თვითონ შთააგონა: „ჩემო შვილებო, გაიხსენეთ, რომ ტანჯვით გშობეთ, დიდი ჯავით აღგზარდეთ და ახლა, ქრისტეს სახელის მტკიცე აღიარებით, დედას ნუგეში ეცით“. ბავშვებმა, რომელთაგან უფროსი მხოლოდ 12 წლისა იყო, ჭეშმარიტი ღმრთის უარყოფას სიკვდილი ამჯობინეს, რის გამოც სამივე დედის თვალწინ აწამეს, თავად დედა არ უწამებიათ, რადგან იმპერატორი მიხვდა, რომ უფრო დიდ ტანჯვას, ვიდრე შვილების წამებით აღსასრულის ცქერაა, ველარ მიაყენებდა. სოფიას გოგონების დამარხვის უფლებაც კი არ მისცეს. სამი მცირეწლოვანი შვილის მონამეობრივი აღსასრულის შემდეგ დიდხანს აღარც დედას უცოცხლია, იგი მესამე დღეს გარდაიცვალა.

საკუთარი სიცოცხლის ფასად დაამონმეს აგრეთვე ჯვარცმული ღმერთის რწმენა ევსტათი პლაკიდამ და მისი ოჯახის წევრებმაც. ევსტათიმ სამსახურზე ხელის აღება და ოჯახთან ერთად იმ მხარეში გადასახლება გადაწყვიტა, სადაც თავის რწმენას თავისუფლად აღიარებდა, მაგრამ ისე მოხდა, რომ ვიდრე განზრახვას განახორციელებდა, ოჯახის წევრებიც დაკარგა და ქონებაც. თავსდატეხილ უბედურებას ევსტათიმ რწმენის წყალობით გაუძლო, რისთვისაც უფალმა დააჯილდოვა: თავისი ოჯახიც იპოვა და სამეფო კარზე მდგომარეობაც დაიბრუნა. ერთხელ, დიდი გამარჯვების შემდეგ, მეფემ იგი მსხვერპლის შესანიშნავად ტაძარში მიიწვია, რაზეც უარი მიიღო. იმპერატორი გააოცა ევსტათის უმადურობამ ღმერთების

მიმართ, რომელთაც მას ოჯახის წევრებიც აპოვნინეს და მტრებზე სახელოვანი გამარჯვებაც მოაპოვებინეს. პასუხად პლაკიდამ აუხსნა, რომ მადლობას ჭეშმარიტ ღმერთს, ქრისტეს სწირავდა და უსულო კერპების სამსახური და თაყვანისცემა არ შეეძლო. ევსტათიმ, მისმა მეუღლემ და შვილებმა წამებულის გვირგვინები დაიდგეს და სამუდამო სასუფეველი დაიმკვიდრეს.

დევნასა და წამებაზე გაცილებით დიდი ზიანი ქრისტიანებს მწვალებლურმა, ცრუ მოძღვრებებმა მიაყენეს. მათი დიდი ნაწილი გნოსტიკოსებს ეკუთვნოდათ, რომელთაც ამ ცრუ სწავლებებს უჩვეულოდ მრავალფეროვანი სახე მისცეს, თუმცა მხოლოდ გარეგნულად; შინაარსობრივად ყველას ქრისტეს ღმრთეებრიობის უარყოფა, ორი სანყისის – სიკეთისა და ბოროტების აღიარება და სამყაროს შემოქმედად გონების ანუ რაღაც ძალების მიჩნევა აერთიანებდა. გნოსტიკოსები განსაკუთრებით ალექსანდრიაში გაძლიერდნენ. ყველაზე ცუდი ის იყო, რომ, თუმც მათ სწავლებებს ქრისტიანობასთან საერთო არაფერი ჰქონდა, თავს მაინც ქრისტიანებს უწოდებდნენ. გნოსტიკოსებმა საკუთარი შეხედულებების გასავრცელებლად მრავალი წიგნი დაწერეს, რომელთაც მოციქულთა და ძველი დროის მამათა თხზულებებად ასაღებდნენ. ისინი არც ცრუ სახარებათა შეთხზვას ერიდებოდნენ, რომლებშიც თავს ნებას აძლევდნენ, იესოს ბავშვობაზე, ამქვეყნიურ ცხოვრებასა და ჯოჯოხეთში ჩასვლაზე თუ სხვ. გამოგონილი ამბები მოეთხროთ, მათი უზნეობა და ბინიერი ცხოვრება ხშირად ხდებოდა მიზეზი ქრისტიანთა გაკიცხვისა, რადგან წარმართებს, რომელთაც ჭეშმარიტი და ფსევდოქრისტიანის ერთმანეთისაგან გარჩევა უჭირდათ, ისინიც ქრისტიანებად მიაჩნდათ. რა თქმა უნდა, ქრისტიანთა შესახებ საშინელ ცილისწამებათა და ჭორების გავრცელებას ხელს მათი საქციელიც უწყობდა. ერთ-ერთი ასეთი ცილისწამებით, ქრისტიანები ახლადმოქცეულს თითქოს პურის სახით ფქვილმოყრილ ჩვილს აწვდიდნენ, რომელსაც იგი ჭრიდა, რის შემდეგაც ყველანი სისხლს სვამდნენ: აი, ასე დამახინჯებულად იყო წარმოდგენილი უსისხლო ევქარისტია – პურისა და ღვინის გარდაქმნა ქრისტეს სისხლად და ხორცად – გაუგონარ ცილისწამებათა შედეგად. შექმნილმა ვითარებამ ქრისტიანები აი-

ძულა თავის გასამართლებელი სიტყვები – აპოლოგიები დაენერათ. ერთ-ერთი ასეთი პირველი აპოლოგია ათენის ეპისკოპოსის, კოდრატეს ეკუთვნის, რომელმაც იგი ათენში სტუმრად ჩასულ იმპერატორ ადრიანეს გადასცა.²⁷ ასევე მოიქცა ათენელი არისტიდეც. ადრიანეს, რომელიც წიგნიერი კაცი იყო და ფილოსოფიური სისტემები იცოდა, ქრისტიანული სარწმუნოების შესახებ მხოლოდ წარმართებისაგან და ალექსანდრიელი გნოსტიკოსებისაგან ჰქონდა მოსმენილი. მართლად გადმოცემულმა ქრისტიანულმა მოძღვრებამ მასზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა. ამის შედეგი იყო სწორედ მის მიერ გამოცემული ბრძანება, რომლის მიხედვითაც მხოლოდ ის ქრისტიანები უნდა დასჯილიყვნენ, რომელნიც რაღაც დანაშაულს ჩაიდენდნენ.

არანაკლები გავლენა მოახდინა ადრიანეზე მცირე აზიის პროკონსულის სერენიუს გრანიანის წერილმა, რომელშიც იგი იმპერატორს განუმარტავდა, რა დიდი უსამართლობა იყო, ხალხის მოთხოვნით დაესაჯათ ადამიანები, რომელთაც გარდა იმისა, რომ ქრისტიანები იყვნენ, ბრალი არაფერში მიუძღოდათ. ადრიანემ, რომელსაც ახალ რელიგიაზე უკვე რამდენადმე წარმოდგენა ჰქონდა, პროკონსულს მისწერა, რომ ამიერიდან აღარ ეთხოვებინა ყური ხალხის ღრიანცელისათვის. იმპერატორის ამ მითითებამ დევნის მესამე პერიოდს ბოლო მოუღო. ერთი ძველი მწერალი ლამპიდიუსი იმასაც კი გვამცნობს, რომ თავისი მეფობის ბოლო წლებში ადრიანეს ქრისტეს ღმერთების რიგში ჩარიცხვაც კი მოუწოდებია. შევნიშნავთ, რომ ადრიანეს ბოლო ბრძანებებს ქრისტიანული რელიგიის გავლენა მართლაც ეტყობა, კერძოდ, მან აკრძალა ღმერთებისთვის ადამიანების მსხვერპლად შეწირვა, ბატონებს წაართვა უფლება მონის სიკვდილით დასჯისა! ამასობაში იუდეა საშინელმა აჯანყებამ მოიცვა. რომის იმპერატორის უღლის გადაგდებისთვის იუდეველებმა მრავალ მხარეში აჯანყებებიც მოაწყვეს. აჯანყებებს თან ენითუთქმელი, სისასტიკით გამორჩეული ბოროტმოქმედებანი სდევდა. მაგალითად, ალექსანდრიაში ისინი მოულოდნელად დაესხნენ თავს მოსახლეობას და ორასი ათასი კაცი საშინელი წამებით მოკლეს, ხოლო კვიპროსზე

²⁷ Евсей Памфил, IV, 3.

ორასორმოცი ათასი კაცი ამოწყვიტეს. საქმე იქამდე მივიდა, რომ სიძულვილისაგან გასასტიკებულნი მოკლულთა სისხლს სვამდნენ. რა თქმა უნდა, ბოროტებისათვის სამაგიეროს წარმართებიც ბოროტებით უხდიდნენ.

ადრიაანემ აჯანყებანი იარაღის ძალით ჩააქრო. რაც შეეხება ადრიაანეს, მან იუდეველები უკიდურესად გააღიზიანა იმით, რომ სოლომონის ტაძრის ადგილას კერპის საკურთხეველი ააგო. უძღურების გამო იუდეველებმა ეს მომაკვდინებელი შეურაცხყოფა დროებით ჩაყლაპეს, თან აჯანყებისათვის გამაღებულ სამზადისს შეუდგნენ: საიდუმლო ხვრელებით ქალაქს იარაღითა და სურსათ-სანოვაგით ამარაგებდნენ. აჯანყებულებს სათავეში ვილაც ბარკოხება (ვარსკვლავის შვილს ნიშნავს) ჩაუდგა, რომელიც თავს მესიად ასაღებდა. მან ქრისტიანი ებრაელების მიმხრობაც სცადა, მაგრამ, რადგან მათგან ქრისტეს უარყოფა და მესიად მისი აღიარება მოითხოვა, შეთანხმებას ვერ მიაღწია, რის გამოც, მათი დიდი ნაწილი წამებით მოაკვლევინა. ამბობება 135 წელს მოხდა. იერუსალიმმა, რომელსაც ძველებურად დამცველი ნაგებობები აღარ ჰქონდა, რომელთა მძლავრი ჯარის შემოტევას ვერ გაუძლო და უცბად დაეცა. სამაგიეროდ რომაელებს გააფთრებული წინააღმდეგობა გაუწია მეორე ქალაქმა ვეფარიამ, რომლის მოსახლეობაც ისე სჯეროდა თავისი წინამძღოლისა, რომ ბრძოლა ოთხ წელს გაგრძელდა. ამ აჯანყებამ ექვსიათასი ებრაელი შეიწირა. რომაელებმა იერუსალიმი ისევ დაანგრეს, ხოლო იმ ადგილას, სადაც სოლომონის ტაძარი იდგა, გუთანი გაატარეს (რომაული კანონებით, იქ სადაც გუთანს გაატარებდნენ, შენობის აგება სენატის განსაკუთრებული ნებართვის გარეშე აღარ შეიძლებოდა). ნანგრევებზე ახალი ქალაქი წარმოიშვა ახალი სახელით – ელია კაპიტოლინა. იუდეველებს ძველი სიონის ახლოს დასახლება და ქალაქში შესვლა სიკვდილის სასჯელით ეკრძალებოდათ. წელიწადში მხოლოდ ერთხელ, ტიტეს მიერ იერუსალიმის პირველად აღების წლისთავზე, მათ უფლება ჰქონდათ ფულის გადახდის საფასურად შეეხედათ იმ ადგილისათვის, სადაც სოლომონის ტაძარი იდგა. ეს აკრძალვა არ შეხებია ქრისტიან ებრაელებს, რომელნიც აჯანყებაში მონაწილეობას არ იღებდნენ. ისინი ძველებურად ცხოვრობდნენ ამ ქალაქში

და ელიის ეპისკოპოსიც დანარჩენ ეპისკოპოსთა შორის ყოველთვის დიდი პატივით სარგებლობდა. ადრიანემ იერუსალიმის ქრისტიანების მიმართ თავისი დამოკიდებულება იმით გამოხატა, რომ, ქრისტეს სახელის სრული ნაშლის მიზნით, ადგილებში, რომელიც ამ სახელს უკავშირდებოდა – გოლგოთაზე, ბეთლემის გამოქვაბულის თავზე თუ სხვ. – წარმართული საკერპოები და ქანდაკებები დაადგმევინა. ამავე დროს ქრისტიანი ებრაელები უკვე თანდათანობით შორდებოდნენ იუდეველებს. იერუსალიმის დაცემის შემდეგ მათ პირველად აირჩიეს ეპისკოპოსი მონათლული წარმართებიდან, მარკოზი.

რაც შეეხება ებიონელებისა და ნაზორეველების სექტებს, რომელნიც მოსეს სჯულს მკაცრად ინახავდნენ, ისინი გნოსტიკოსებს შეერწყნენ. მიიჩნიეს რა თავიანთი უბედურების მიზეზად სჯულისაგან განდგომა, იუდეველებმა მისი დეტალური შესწავლა დაიწყეს. ამ მიზნით ტიბერიადაში რაბინიზმის სკოლა გაიხსნა, რომლის წარმომადგენლებიც წმიდა წერილის ყოველი სიტყვის განმარტებას ცდილობდნენ როგორც პირდაპირი, ისე გადატანითი მნიშვნელობით. ამ განმარტებებისაგან დაედო სათავე თალმუდს. სხვადასხვა ქვეყანაში გაფანტულ იუდეველებს ორი მეთაური ჰყავდათ, რომელთაც პატრიარქებს უწოდებდნენ: ერთი ტიბერიადაში ცხოვრობდა, ხოლო მეორე – ბაბილონში.

ადრიანეს დროს ცხოვრობდა შესანიშნავი ებრაელი ქრისტიანი ეგეზიპე, პირველი მთხრობელი ეკლესიის ისტორიისა. მართალია, მის ისტორიას ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ რამდენიმე ნაწყვეტი გვიანდელი დროის ისტორიკოსის – ევსევის თხზულებაში შემოგვენახა.

ქრისტიანთა ღვინის მეოთხე პერიოდი

წმ. გონაგვი იუსტინე

ადრიანეს მიერ ქრისტიანთა სასარგებლოდ გამოცემულმა ბრძანებამ მისი მემკვიდრის, იმპერატორი ანტონინეს დროს, ძალა დაკარგა; ისევ დაიწყო ღვინა-წამება და სიკვდილით დასჯა ქრისტიანებისა. ამ დროს უფალმა მის აღმსარებელთ ნუგეშად ფილო-

სოფოსი იუსტინე მოუვლინა, რომელიც მათ გაბედულად იცავდა.

იუსტინე II საუკუნის დასაწყისში დაიბადა სამარიელთა ქალაქ სიქემში, რომელსაც ფლავიუსი ნეაპოლსაც უწოდებს. მისი მშობლები მდიდარი წარმართები იყვნენ და შვილს კარგი განათლება მიაღებინეს. იუსტინე ადრევე დაინტერესდა მეცნიერებითა და ფილოსოფიით, მაგრამ წყურვილი ჭეშმარიტების ძიებისა ვერ მოიკლა. წარმართული რელიგიის ღმერთების რწმენა მას არ შეეძლო, ამიტომ კითხვები, რომელიც აწვალებდა, კერძოდ, რაშია დანიშნულება ადამიანისა და მიზანი მისი ცხოვრებისა, უპასუხოდ რჩებოდა. ამასთან, ბუნდოვნად გრძნობდა, რომ ამ კითხვებზე პასუხების გაცემა მხოლოდ ჭეშმარიტი ღმრთის შეცნობით გახდებოდა შესაძლებელი.

რომის იმპერიაში იმ დროისათვის მრავალი ფილოსოფიური სკოლა არსებობდა, რომელთაგან ყოველი ამტკიცებდა, რომ ჭეშმარიტება მხოლოდ მის სწავლებაში იყო. იუსტინემ ჭეშმარიტების პოვნა ფილოსოფიის საფუძვლიანად შესწავლით გადანიშნა და უწინარესად სტოიკოსთა სკოლას მიაკითხა. სტოიკოსების სწავლებით, ადამიანის ცხოვრების მიზანი სათნოებაა, მაგრამ მათი მტკიცებით, ადამიანს საკუთარ თავშივე შეუძლია იპოვოს ძალა ვნებათა დასამარცხებლად, ცხოვრებისეულ უსიამოვნებებზე ასამაღლებლად და სათნოებათა შესაძენად. აქედან გამომდინარე, ისინი ღმერთს არა თუ არ ეძებდნენ, არამედ არც თვლიდნენ ამას საჭიროდ. სწორედ ეს იყო ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ სტოიკოსთა მოძღვრებამ იუსტინეს ნანატრი სულიერი სიმშვიდე ვერ მოუტანა. ამის შემდეგ იგი სხვა ფილოსოფიური სკოლის მასწავლებელს დაემოწაფა, რომელმაც რამდენიმე ხნის შემდეგ სწავლების საფასურის გადახდა მოსთხოვა. ამ ფაქტმა იუსტინე უსიამოვნოდ გააოცა, რადგან თვლიდა, რომ სიბრძნის სწავლება მაღალი და წმიდა საქმეა და არა ფულის საშოვნელი რაღაც ხელობა. მესამე მასწავლებელმა მოწაფეს მუსიკის, გეომეტრიისა და ასტრონომიის შესწავლა დაავალა; ამავე დროს მისგან თავისი ცოდნის უმაღლეს საიდუმლოებათა დაფარვას ცდილობდა. მეოთხე მასწავლებელი, რომელსაც იუსტინემ მიმართა, პლატონის ფილოსოფიური სკოლის წარმომადგენელი იყო. პლატონის მოძღვრება მას სხვა

ფილოსოფიურ მოძღვრებათაგან გამორჩეული, ყველაზე მაღალი და წმიდა მოეჩვენა და გადამწყვიტა, რომ იპოვა ის, რასაც ეძებდა.

„მე მომეწონა, – წერდა იგი, – მსჯელობა არამატერიალური საგნების სამყაროზე; იდეების ჭვრეტამ ჩემს გონებას ფრთები შეასხა; მოკლე დროში იმდენი მოვასწარი, რომ თავი ბრძნად ჩავთვალე და ვიმედოვნებდი, რომ მალე თვით ღმრთის ჭვრეტასაც შევძლებდი, რადგან ბოლო პლატონის ფილოსოფიისა სწორედ ესაა“.

იუსტინე ხშირად ესწრაფოდა განმარტოებას, რათა თავის ფიქრებს სხვებისაგან განცალკევებით, თავისუფლად მისცემოდა. ერთ-ერთი ასეთი განმარტოებისას იგი ზღვის ნაპირას აღმოჩნდა, სადაც ვილაც მოხუცს შეხვდა და გაესაუბრა.

მოხუცთან საუბრის შინაარსს იუსტინე თვითონ გადმოგვცემს წიგნში „საუბარი ტრიფონ იუდეველთან“.²⁸ როგორც მოსალოდნელი იყო, მოსაუბრენი ძალიან სწრაფად შეეხნენ ყველაზე მაღალ საგნებს: ღმერთს, სულის უკვდავებასა და ჭეშმარიტების შეცნობის გზებს. იუსტინე, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ფილოსოფია, რამდენადაც იგი ჭეშმარიტებას შეიმეცნებს, უმაღლესი მეცნიერებაა, ქება-დიდებას ასხამდა პლატონის სწავლებას. „ბედნიერება, – ამბობდა იგი, – არის ჯილდო ამგვარი ცოდნისა და სიბრძნისათვის“; მოხუცის აზრით კი, ფილოსოფიას არ შეეძლო მოცემა ღმრთის სრული გაგებისა, რომლის შესაცნობადაც არც ჭკუა და არც მეცნიერება საკმარისი არაა. ამისთვის საჭიროა გამოცხადება ზევიდან, ამასთან, კაცის გონებაც სულიწმიდის მადლით უნდა იყოს განათლებული, რათა მან ღმრთის გულისხმისყოფა შეძლოს.

„სადლა ვიპოვო ჭეშმარიტება, თუკი იგი არც პლატონის ფილოსოფიაში არაა?“ – იკითხა იუსტინემ. მოხუცმა მას წინასწარმეტყველებზე მიუთითა, რომელნიც ფილოსოფოსებზე ადრე ცხოვრობდნენ. რამდენადაც ისინი სულიწმიდის ძალით ლაპარაკობდნენ, მათი წინასწარმეტყველებანი ახდა კიდევ. სულიწმიდით აღვსილნი იმას ხედავდნენ და ისმენდნენ, რისი დანახვა და მოსმენაც სხვა ადამიანებს არ შეეძლოთ, ადიდებდნენ ყოველთა შემოქმედს, ღმერთსა და მამას და წინასწარ გვაუწყებდნენ მის

²⁸ Св. Иустин, философ и мученик, Творения, М., 1995, гл. 132-363.

მხოლოდშობილ ძეზე, ქრისტეზე, რომელსაც იგი ქვეყნად მოაველენდა.

მოხუცი იუსტინეს გაშორდა და შემდგომში აღარასოდეს შეხვედრია, მაგრამ ამ საუბრის შედეგად მას წინასწარმეტყველთა თხზულებების შესწავლის მძაფრი სურვილი აღეძრა. იუსტინემ წმ. წერილის გულმოდგინედ შესწავლა დაიწყო და ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში, ღმრთის შემწეობით, მალევე დარწმუნდა, მაგრამ სანამ წმიდა ნათლობას მიიღებდა, გადაწყვიტა ახლოს გასცნობოდა ქრისტიანებს, რათა საკუთარი თვალით ენახა, ცხოვრებაში ასრულებდნენ თუ არა იმას, რაც მათ მაცხოვარმა ასწავლა; მით უმეტეს, რომ ჭეშმარიტების მტრები ქრისტიანებს მრავალ სისაძაგლეში სდებდნენ ბრალს. მათ სიმართლეში დასარწმუნებლად იუსტინესათვის საკმარისი გამოდგა ის ფაქტი, რომ ქრისტიანები სიკვდილს უშიშრად ხვდებოდნენ. „იმას, ვინც ვნებებსაა მიცემული და ნეტარებას მიწიერ ტკობაში ხედავს, არ შეუძლია სიხარულით შეეგებოს სიკვდილს,“ – ფიქრობდა იგი. იუსტინემ შეიყვარა ქრისტიანები მათი სიმშვიდის, მოთმინების, გულმონყალებისა და სულიერი სიმტკიცის გამო; 30 წლისამ წმ. ნათლობა მიიღო და აქედან მოყოლებული თავისი ნიჭი, ცოდნა და ენერგია ღმრთისა და მოყვასის სამსახურს მიუძღვნა. მან მრავალი ქვეყანა მოიარა, რადგან თავის მოვალეობად თვლიდა, რომ ჭეშმარიტება, რომელიც გაიგო, სხვებისთვისაც ეუწყებინა. „ვისაც ჭეშმარიტების უწყება შეუძლია და არ აუწყებს, ღმრთისაგან განისჯება,“ – წერდა იგი.

ბოლოს იუსტინე რომში ჩავიდა, სადაც სასწავლებელი გახსნა. იგი ფილოსოფოსის მანტიას ატარებდა, მაგრამ უკვე არა წარმართულ, არამედ ქრისტიანულ ფილოსოფიას ასწავლიდა. რომში ამ დროისათვის მრავალმა ცრუმოდღვარმა მოიყარა თავი. ეგვიპტიდან და სირიიდან გნოსტიკოსთა სექტის წარმომადგენლები – ვალენტინე და კერდონი ჩამოვიდნენ და თავიანთ ცრუ სწავლებას ქრისტიანულ სიბრძნედ ასალებდნენ. მათ შეუერთდა მარკიონიც, რომელიც პონტოს ეპისკოპოსმა გარყვნილი ცხოვრებისათვის განკვეთა. რომში ჩასულმა მარკიონმა პირველად ქრისტიანებს მიაკითხა, მაგრამ რომის ეკლესიამ სულიერი მამის დაუკითხა-

ვად მის მიღებაზე უარი განაცხადა. მაშინ უარით განრისხებულმა მარკიონმა მღვდლებს უთხრა: „თუ ასეა, მე თქვენს ეკლესიაში განხეთქილებას დავეთესავ“, და კერდონს დაუკავშირდა, რომელიც ასწავლიდა, რომ მატერიალური სამყარო ბოროტმა სულმა შექმნა.

იუსტინემ, რომელიც მტკიცე რწმენითა და საქმის ღრმა ცოდნით გაბედულად ეკამათებოდა ერეტიკოსებს, მათი დამლუპველი ზეგავლენისაგან მრავალი ადამიანი იხსნა. მის სკოლას ახალგაზრდები ეტანებოდნენ, რომელნიც ქრისტიანი ფილოსოფოსის შთაგონებული მჭევრმეტყველებით ტკბებოდნენ.

ამ დროისათვის ქრისტიანთა ხელახალი დევნა ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული, წარმართები ხელსაყრელ ჟამს ელოდნენ, რათა მათი დასჯის მოთხოვნა შესძლებოდათ. ასეთი დროც მალე დაუდგათ; მცირე აზიაში ძლიერი მიწისძვრები მოხდა, რომელიც, რა თქმა უნდა, ქრისტეს მიმდევრებს დაბრალდა და დევნის მეოთხე პერიოდიც დაიწყო. მაშინ იუსტინემ აპოლოგია დაწერა, რომელშიც იგი დანერვილებით გადმოსცემს ქრისტიანულ მოძღვრებას, ღმრთისმსახურების წესებს და ქრისტიანთა განსასჯელად მეფისაგან სამართლიან სასამართლოს მოითხოვს. აპოლოგია, რომელიც 150 წელს იმპერატორ ანტონინეს პირადად გადასცა, ჩვენამდე მოღწეულია და ქრისტიანთა ცხოვრების წესსა და ეკლესიური სწავლების იმდროინდელ მდგომარეობაზე მრავალ ძვირფას ცნობას შეიცავს.

ეს მტკიცე და გაბედული აპოლოგია, რომელშიც იუსტინე ანტონინეს სთხოვს გაარკვიოს რაში მდგომარეობს ქრისტიანთა დანაშაული და მხოლოდ რწმენისათვის ნუ დასჯის მათ, არა მხოლოდ იმპერატორისადმი, არამედ მისი შვილის, სენატორებისა და საერთოდ მთელი რომაელი ხალხისადმი მიმართული.

„ჩვენ უღმერთოებს გვინოდებენ, – წერს იგი, – ვაღიარებთ, რომ ჩვენ მართლაც უღმერთოები ვართ, ოღონდ ცრუ ღმერთებთან მიმართებაში, მაგრამ გვწამს ჭეშმარიტი ღმერთი, მამა სიმართლისა და ყველა სათნოებისა და თაყვანს ვსცემთ მას, მის ძესა და სულიწმიდას...“

„ჩვენ არ ვწირავთ მსხვერპლს, რადგან მოგვეცა სწავლება, რომ არ სჭირდება ადამიანთაგან ნივთიერი შესანიშნავი ღმერთს, რომელიც, როგორც ვხედავთ, თვითონ გვაძლევს ყოველივეს. ჩვენ

გვასწავლეს, დარწმუნებულნი ვართ და გვწამს, რომ მას მხოლოდ ისინი ესათნოება, რომელნიც სრულყოფილებაში ბაძავენ...”

„როცა თქვენ გესმით, რომ ჩვენ სასუფეველს ველოდებით, ამოდ ფიქრობთ, რომ რაღაც მიწიერ სამეფოზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ მასში ღმრთის სასუფეველს გვულისხმობთ, რასაც ისიც ადასტურებს, რომ მიუხედავად სიკვდილით დასჯის მოლოდინისა, ქრისტიანობას კი არ უარყოფთ, არამედ, პირიქით, ვამოწმებთ...”

„რაც შეეხება საზოგადოებრივ სიმშვიდეს, ჩვენ ყველაზე მეტად ვუწყობთ მას ხელს, რადგან გვწამს, რომ უფალს ვერავინ დაემალება: ვერც ბოროტმოქმედი, ანგარებისმოყვარე და ავისმზრახველი და ვერც მართალი და რომ უფალი მარადიულ ტანჯვას თუ ხსნას ჩვენთა საქმეთა მიხედვით მოგვაგებს; წარმართებმა კი იციან, რომ თქვენგან, როგორც ადამიანებისაგან, დანაშაულთა დაფარვას შეძლებენ... ჩვენ ყველგან ვცდილობთ გადავიხადოთ გადასახადები, რადგან ასეთია მცნება ქრისტესი... მართალია, ჩვენ ერთ ღმერთს ვცემთ თაყვანს, მაგრამ სხვა მიმართებით თქვენც სიამოვნებით გემსახურებით. გაღიარებთ რა ადამიანთა მეფეებად და მმართველებად, ვლოცულობთ, რომ თქვენი მეფობისას სიბრძნითაც იყვნეთ დაჯილდოებულნი“.²⁹

აქვე იუსტინე დაწვრილებით აღწერს როგორ სრულდებოდა ქრისტიანულ ეკლესიაში ნათლობა, ევქარისტია, როგორ მიმდინარეობდა ღმრთისმსახურება. მაგალითად, ნათლობის მსურველი მის მისაღებად მარხვითა და ლოცვით ემზადებოდა, ამასთან, ქრისტეს ეკლესიის წევრები მისთვის ლოცულობდნენ, ღმერთს მისი ცოდვების შენდობას ევედრებოდნენ. ზოგიერთი ძველი დროის ისტორიკოსი იუსტინეს სხვა წიგნსაც ასახელებს, რომელსაც „მაგალობელი“ რქმევია. წიგნს, რომელიც, როგორც ჩანს, ღმრთისმსახურების გამოსაყენებელ ჰიმნებსა და წმინდა საგალობლებს მოიცავდა, სამწუხაროდ ჩვენამდე არ მოუღწევია.

იუსტინეს აპოლოგიამ ანტონინეზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, რის შედეგადაც მან ადრიანეს ბრძანება აღადგინა, ანუ ქრისტიანთა სამსჯავროსათვის გადაცემა, მხოლოდ და მხოლოდ რწმენის გამო, აკრძალა.

²⁹ Св. Иустин, философ и мученик, Творения, М., 1995, гл. 31-104.

როგორც კი ქრისტიანებს ამოსუნთქვის საშუალება მიეცათ, იუსტინემ ღმრთეებრივი მოძღვრების საქადაგებლად და ერეტიკულ სწავლებათა სამხილებლად მცირე აზიას მიაშურა. ფილოსოფოსის წოდება წარმართებს მის მიმართ პატივისცემით განაწყობდა და ისინიც სიამოვნებით მიდიოდნენ განთქმული მჭევრმეტყველის მოსასმენად. მაგრამ რა დიდი იყო მათი გაოცება, როცა რწმუნდებოდნენ, რომ კაცი, რომელმაც მთელი ანტიკური ფილოსოფია იცოდა, ქრისტეს აღმსარებელი იყო. მანამდე ხომ განათლებული წარმართები თავს იმით ინუგეშებდნენ, რომ ქრისტიანები ძირითადად მდაბიოთა წრიდან გამოსული გაუნათლებელი ადამიანები იყვნენ. იუსტინემ მათ სწორედ ეს ნუგეში მოუხპო.

დაახლოებით 162 წელს, საკმაოდ ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ, იუსტინე რომში დაბრუნდა. ამ დროს იმპერიას უკვე ანტონინეს ძე, მარკუს ავრელიუსი განაგებდა. ახალი იმპერატორი, რომელიც ფილოსოფოსის წოდებას ატარებდა, სტოიციზმის მიმდევარი იყო. აქედან გამომდინარე, იგი ათვალწუნებით უყურებდა სარწმუნოებას, რომელიც ადამიანის სისუსტეს აღიარებს და მის გადასარჩენად ღმრთის შემწეობას აუცილებლობად მიიჩნევს; ამიტომ დევნა, რომელიც იუსტინეს აპოლოგიის წყალობით ცოტა ხნით ჩაწყნარდა, მარკუს ავრელიუსის დროს ხელახლა გაჩაღდა.

მიუხედავად საფრთხისა, იუსტინეს სწავლება და ქადაგება არ შეუწყვეტია, პირიქით, იგი ხშირად ეკამათებოდა იმ წარმართ ფილოსოფოსებს, რომელთაც იმპერატორზე დიდი ზეგავლენა ჰქონდათ.

ქრისტიანთა უკანონო დასჯის ფაქტებმა ფილოსოფოსი აიძულეს ისევ დაენერა აპოლოგია, რომელიც მან მარკუს ავრელიუსს გადასცა.³⁰ სამწუხაროდ, ანტონინესგან განსხვავებით, აპოლოგიამ იმპერატორზე სასურველი შთაბეჭდილება ვერ მოახდინა.

მაღე იუსტინე რამდენიმე სხვა ადამიანთან ერთად ქრისტიანობის ბრალდებით პრეფექტთან გამოიძახეს; რადგან რწმენა არცერთმა მათგანმა არ უარყო, ისინი სასტიკად სცემეს და ბოლოს თავები მოკვეთეს. ეს 166 წელს მოხდა.

ქრისტიანობის დიდი აპოლოგეტი და თავდადებული მოღვაწე, იუსტინე ფილოსოფოსი, ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა.

³⁰ Св. Иустин, философ и мученик, Творения, М., 1995, гл. 105-121.

წმიდა პოლიკარპე სმირნელი

სმირნის ეპისკოპოსის, პოლიკარპეს სახელი ჩვენ ეგნატე ღმერთშემოსილის ცხოვრებაშიც გვხვდება, სახელდობრ, როცა წმ. ეგნატე რომში დასასჯელად მიჰყავდათ, გზად მან სმირნაში პოლიკარპეს გაუარა. ეგნატე ღმერთშემოსილი სმირნის ეპისკოპოსს წერილებშიც დიდი პატივისცემით იხსენიებს. წმ. ეგნატეს წამებიდან 16 წელი გავიდა. წმ. პოლიკარპე, რომელიც ამ დროისათვის უკვე მოხუცი იყო, მცირე აზიაში ყველაზე პატივსაცემ ეპისკოპოსს წარმოადგენდა. მას წილად ხვდა ბედნიერება მაცხოვრის მოციქულებისათვის ჯერ კიდევ ყრმობაში მოესმინა და ყოფილიყო ერთ-ერთი საყვარელი მოწაფე იოანე ღმრთისმეტყველისა. როცა სმირნის იმდროინდელმა ეპისკოპოსმა ვუკოლმა ახალგაზრდა პოლიკარპეს მღვდლად ხელნი დაასხა, ხალხმა ცხადად იხილა სასწაული, რომელიც ახლადხელთდასმულის ღმრთის რჩეულობაზე მიანიშნებდა – უჩვეულო ნათლით შემოსილ მოძღვარს თეთრი მტრედი თავს ევლებოდა; მრავალმა მორწმუნემ ამ დროს იგი საჭურველასხმულ მეომრადაც იხილა, რასაც სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა, – თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის გზაზე მას მრავალგზის მოუხდა დამტკიცება იმისა, რომ ქრისტეს ერთგულსა და მამაც მეომარს წარმოადგენდა: რომის იმპერატორების – დომიციანეს, ტრაიანეს, ადრიანესა და ანტონინეს მიერ ქრისტიანთა დევნის პერიოდებში პოლიკარპე ეკლესიის უშიშარ მწყემსმთავართა შორის ერთ-ერთი პირველი იყო. ღმრთის განგებითა და წყალობით, მიუხედავად იმისა, რომ ჭეშმარიტ რწმენას გაბედულად ქადაგებდა და წარმართებსა და ერეტიკოსებს დიდი წარმატებით ეკამათებოდა, ყველა ამ დევნას გადაურჩა. პოლიკარპემ რამდენიმე მოწაფე ქრისტეს სარწმუნოების საქადაგებლად გალიაშიც (დღევანდელი საფრანგეთი) გააგზავნა.

სმირნის სახელოვანი ეპისკოპოსი უკვე მოხუცი იყო, როცა რომში გაემგზავრა, რათა იქაურ მწყემსმთავარ ანიკიტეს პასექის დღესასწაულის აღნიშვნის დროზე მოთათბირებოდა. ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილია, რომ სმირნისა და მცირე აზიის ზოგიერთი სხვა ეკლესია ქრისტეს აღდგომას გაზაფხულის ბუნიობის შემდეგ,

პირველი თვის მეთოთხმეტე დღეს ზეიმობდა, რომის ეკლესია კი ამავე თვეში, ოღონდ მთვარის აღვსებიდან პირველ კვირას. ორივე მხარე მიიჩნევდა, რომ მათ ტრადიციებს მოციქულთა გადმოცემა ედო საფუძვლად. მართალია, პოლიკარპესა და ანიკიტეს დიალოგს ამ საკითხზე შეთანხმება არ მოჰყოლია, მაგრამ თათბირი, როგორც ეს ქრისტეს ეკლესიის ჭეშმარიტ მსახურთ შეეფერებოდა, სიყვარულისა და სრული სიმშვიდის ატმოსფეროში წარიმართა. იმდენად, რამდენადაც საკამათო საკითხი არა აღდგომის დოგმატის არსს, არამედ მხოლოდ ადგილობრივი ეკლესიების ადათებს შეეხებოდა, გადაწყდა, რომ ორივე ეკლესია თავ-თავის ტრადიციას დაიცავდა.³¹

პოლიკარპეს სმირნაში დაბრუნებას ქრისტიანთა ახალი ძალით აფეთქებული დევნის პერიოდი დაემთხვა. იმ მძიმე ვითარებას, რომელშიც ამ დროს მცირეაზიელი ქრისტიანები აღმოჩნდნენ, კარგად გვიხატავს სმირნის ეკლესიის სახელით დაწერილი წერილი ადგილობრივი ეკლესიებისადმი, რომელიც ევსევიმ თავის „ეკლესიის ისტორიაში“ შემოგვინახა.³²

სმირნაში განსაკუთრებით დიდი იყო რიცხვი იუდეველებისა, რომელთაც ქრისტიანები უფრო მეტად სძულდათ, ვიდრე წარმართებს და სულ იმის ცდაში იყვნენ, არცერთი მათგანი დაუსჯელი არ დარჩენოდათ. სმირნაში დევნა იმით დაიწყო, რომ ერთი ახალგაზრდა კაცი, სახელად გერმანე, ქრისტიანობის გამო გუბერნატორთან დაასმინეს. ამ უკანასკნელს იგი მისი ახალგაზრდობის გამო შეეცოდა და სცადა დაერწმუნებინა, რომ უარეყო უფალი, მაგრამ ჭაბუკმა ჭეშმარიტების უარყოფას სიკვდილი არჩია და თვითონ გაემართა ლომისაკენ, რომელმაც იგი მაშინვე დაგლიჯა. მეორე ქრისტიანმა, სახელად კვინტუსმა, თვითონ გასცა თავი, რომ ქრისტიანი იყო, მაგრამ მხეცების დანახვაზე საშინლად დაშინდა, სულმოკლეობა გამოიჩინა და რწმენა უარყო. ეს მრავლისმეტყველი ფაქტი იმას მოწმობს, რომ უფალს არ მოსწონს, როცა საფრთხეს ჩვენ თვითონ ვეძებთ, რადგანაც ეს ჩვენს თავდაჯერებულობასა და ამპარტავნობაზე მიუთითებს.

ბოლოს პოლიკარპეს ჯერიც დადგა. წარმართებმა და იუდე-

³¹ Евсевий Памфил, V, 23.

³² იქვე, IV, 15.

ველებმა ცირკში მისი დასჯა ხმამაღლა მოითხოვეს. ამ დროს პოლიკარპე მეგობრების დაჟინებული თხოვნით ქალაქგარეთ იყო, სადაც ეკლესიის მშვიდობისათვის დღედაღამ ლოცულობდა. ერთხელ მან ჩვენებაში იხილა, რომ მისი სასთუმალი იწვოდა. ამ ჩვენებამ პოლიკარპე მიახვედრა, რომ მას ცეცხლში დაწვა ელოდებოდა. მეგობრებმა იგი აიძულეს სოფელში გახიზნულიყო, მაგრამ წარგზავნილმა მეომრებმა იქაც მიაკითხეს. პოლიკარპეს ისევ შეეძლო თავის არიდება, მაგრამ თქვა: დაე, აღსრულდეს ნება ღმრთისაო და მოსულეbs, რომელნიც მისი დიდებული, სიმშვიდე-მოფენილი გარეგნობით აღფრთოვანებულნი დარჩნენ, თვითონ შეეგება. პოლიკარპემ მის შესაპყრობად მოსულთა გამასპინძლება ბრძანა, ხოლო თვითონ, ვიდრე ისინი ისადილებდნენ, ლოცვისათვის ერთი საათი ითხოვა. იგი მხურვალედ ევედრებოდა ღმერთს მისთვის ძალა მიეცა, ეკლესიისთვის კი, რომელიც მთელ მსოფლიოში იდევნებოდა, მშვიდობა მიენიჭებინა. ამის შემდეგ მეომრებმა პოლიკარპე სახედარზე შესვეს და სმირნისაკენ მიმავალ გზას დაადგნენ. ორი მათგანი სმირნელი იყო. ისინი, მიუხედავად იმისა, რომ წარმართები იყვნენ, ეპისკოპოსს პატივს სცემდნენ. ამიტომ მისი გადარჩენა მოინდომეს, თავისთან გადასვეს და შეაგონებდნენ, რომ როცა მსაჯული იმპერატორის გენიის დაფიცებას მოსთხოვდა, სიცოცხლის შესანარჩუნებლად უარი არ ეთქვა, მაგრამ რადგან პოლიკარპემ შეთავაზებული წინადადება გადაჭრით უარყო, ხელი კრეს და გადმოაგდეს, რის გამოც ფეხი დაუზიანდა.

როცა წმინდა მამა ცირკში შეიყვანეს, მის გარდა რამდენიმე სხვა მორწმუნეც გაიგონა ხმა ზეციდან: „განმტკიცდი, პოლიკარპე“. იუდეველები და წარმართები პოლიკარპეს დასჯას ხმამაღალი შეძახილებით მოითხოვდნენ. მსაჯულმა ჩვეულებისამებრ მისგან იმპერატორის გენიის დაფიცება, მონანიება და ბოლოს ქრისტეს გმობა მოითხოვა, რაზეც ეპისკოპოსმა უპასუხა: „ოთხმოცდაექვსი წელია ქრისტეს ვემსახურები და მისგან ცუდი არაფერი მახსოვს; როგორ შემიძლია დავგმო უფალი და მაცხოვარი ჩემი?“ როცა პროკონსული მას მხეცებთან შეგდებით დაემუქრა, ეპისკოპოსისგან ასეთი პასუხი მიიღო: „როგორც გსურს, კარგს ცუდზე მაინც ვერ გავცვლი. კარგი ბოროტებიდან სიკეთეზე გადასვლა“.

მაშინ პროკონსული მას ცეცხლში დაწვით დაემუქრა, რაზედაც პოლიკარპემ უპასუხა, რომ ეტყობა მან არაფერი იცოდა იმ მარადიული ცეცხლის შესახებ, რომელიც უღმერთოებს ელოდათ.

პროკონსული დარწმუნდა, რომ ამაოდ ირჯებოდა, ამიტომ ბრძანა გამოეცხადებინათ, რომ პოლიკარპემ თავი ქრისტიანად აღიარა. ამ ცნობამ ისედაც გაცოფებული ბრბო კიდევ უფრო გააცოფა. შეკრებილნი ყვიროდნენ, „იგი ქრისტიანთა მამა და აზიის მოძღვარია. მან გაანადგურა ჩვენი ღმერთები, რადგან მრავალს ასწავლა არ შეენიერათ მსხვერპლი და თავყვანი არ ეცათ მათთვის“. ისინი აზიარქთან, ფილიპესთან მიიჭრნენ (აზიარქები აზიის ოლქების სათათბირო კრებების თავმჯდომარეებს ეწოდებოდათ, რომელთა მოვალეობასაც საზოგადოებრივ სანახაობათა განმგებლობა შეადგენდა) და მოითხოვეს, რომ პოლიკარპესათვის ლომი გამოეშვათ. ფილიპემ უარი განაცხადა, რადგან, რამდენადაც გასართობი თამაშობანი დამთავრებული იყო, ეს კანონსაწინააღმდეგო ქმედება იქნებოდა. მაშინ ხალხმა პოლიკარპეს ცოცხლად დაწვა მოითხოვა, რაზეც პროკონსული დათანხმდა.

კოცონისათვის შეშისა და ფიჩხის შესაგროვებლად ყველაზე გულმოდგინედ იუდეველები ირჯებოდნენ. უნდოდათ მოხუცი ეპისკოპოსი კოცონთან მიეღურსმნათ, მაგრამ მან ითხოვა ამ განზრახვაზე ხელი აეღოთ. „ეს საჭირო არაა. იგი, ვინც მისთვის ტანჯვის ძალა მომცა, იმის ძალასაც მომცემს, რომ კოცონზე მშვიდად ვიდგე“. ეს თხოვნა შეუსრულეს და მხოლოდ ხელები შეუკრეს ზურგს უკან. ეპისკოპოსმა კოცონზე თავისით ააბიჯა. ცეცხლის ალი მას გარს ეხვეოდა, მაგრამ სხეულს, რომელიც კეთილსურნელებას გამოსცემდა, არ ეხებოდა. მაშინ იგი მხედრებმა გრძელი შუბით განგმირეს. დაღვრილმა სისხლმა კოცონი ჩააქრო. როცა იუდეველებმა შეამჩნიეს, რომ ქრისტიანებს მისი სხეულის წასვენება უნდოდათ, პროკონსულს ნეშტის დაწვა სთხოვეს, რათა ქრისტიანებს, ქრისტეს მსგავსად, მისთვისაც თავყვანი არ ეცათ.³³

პოლიკარპე სმირნელის წამების აღმწერნი, რომელთაც ყოველივე საკუთარი თვალთი იხილეს, თხრობას ასე ამთავრებენ: „მათ (იუდეველებმა) არ იციან, რომ ჩვენ არ შეგვიძლია უარყოფა ქრისტესი,

³³ იქვე.

რომელიც ყველას გადასარჩენად ეწამა, და თაყვანისცემა სხვისი. ჩვენ მას თაყვანს ვცემთ როგორც ძე ღმრთისას, ხოლო წამებულნი შესაფერისად გვიყვარს, როგორც მონაფენი და მიმბაძველნი უფლისა... დაინახა რა იუდეველების დაჟინება, ასისტავმა გვამი კოცონზე დაადებინა, ხოლო ჩვენ შემდეგ მისი ძვლები შევავროვეთ, განძი, რომელიც პატიოსან თვლებსა და წმინდა ოქროზე ძვირფასია და სადაც საჭიროა, იქ დავასვენეთ. როგორც კი ეს შესაძლებელი გახდება, ჩვენ იქ სიხარულითა და ხალისით შევიკრიბებით. უფალმაც ინება, რომ მისი წამებით დაბადების დღეც გვეზივინა, როგორც მოსახსენებლად უკვე აღსრულებული გმირობისა, ასევე მომავალ მოღვაწეთა განსწავლისა და განმტკიცებისათვის“.

მეორე საუკუნიდან უკვე ჩვეულებრივი გახდა წამებულ ქრისტიანთა დაკითხვების ჩაწერა და მათი აღსასრულის აღწერა. ადგილობრივი ეკლესიები თავდადებულ წევრთა შესახებ ერთმანეთს ატყობინებდნენ, რათა წამებულთა მოხსენიება საყოველთაო ყოფილიყო. წლისთავზე წამებულის საფლავზე იკრიბებოდნენ და ღმრთისმსახურებას აღასრულებდნენ, რომელიც მთავრდებოდა ტრაპეზით – ალაპით, ანუ სიყვარულის საღამოთი. წმინდანთა საფლავებზე ღმრთისმსახურების აღსრულების ადათმა შემდგომში სათავე დაუდო ამ ადგილებზე ტაძრების აგებას, ხოლო მოგვიანებით, ოდიკში წმინდანთა ნაწილების ჩატანებას. ეს ჩვეულება წმ. იოანე ღმრთისმეტყველის გამოცხადებას დაეფუძნა, რომელმაც საკურთხეველთან რწმენისათვის მომწყდართა სულები იხილა.

ქრისტიანთა დამოკიდებულება გარდაცვლილისადმი სრულიად განსხვავდებოდა სხვა რელიგიების მიმდევართა ადათ-წესებისაგან. წარმართები გარდაცვლილთა გვამებს წვავდნენ, ხოლო იუდეველებს გვამთან შესება შებილწვად მიაჩნდათ. ქრისტიანები კი გარდაცვლილ ძმებსა და დებს მიწას ლოცვით, ფსალმუნთა და საგალობელთა გალობით მოწინებით აბარებდნენ. რადგანაც დასაფლავება დევნის გამო უმეტესწილად ღამით ხდებოდა, მორწმუნეები ცხედარს სანთლებითა და ჩირაღდნებით მიაცილებდნენ. აქედან წარმოდგა ჩვეულება მიცვალებულის გაცილებისა ხელში სანთლებით. ძველი ქრისტიანები სასაფლაოს „დასაძინებელს“ უწოდებდნენ, რითაც გამოხატავდნენ რწმენას, რომ სიკვდილი მხ-

ოლოდ ძილია, რომელსაც გაღვიძება-აღდგომა მოსდევს. საფლავზედა წარწერანი და გამოსახულებანიც იმაზე მეტყველებდნენ, რომ ქრისტიანებს მტკიცედ სჯეროდათ საიქიო ცხოვრებისა და ქრისტეში აღდგომისა.

ქრისტიანთა დევნა მარკუს აპრელიუსის დროს

სამწუხაროდ წარმართულ ფილოსოფიასა და კულტურაზე აღზრდილი იმპერატორი მარკუს ავრელიუსი ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში ვერც ქრისტიანთა სიმტკიცემ და ვერც მათმა სათნოებამ, რომლის მოწმეც ის ხშირად გახდა, ვერ დაარწმუნა; იგი მხოლოდ ერთმა სასწაულებრივმა მოვლენამ შეაშფოთა და დააეჭვა, მაგრამ ისიც მცირე ხნით. 174 წელს იმპერიის ჯარი მარკუს ავრელიუსის წინამძღოლობით გერმანულ ტომებს ებრძოდა. მტრებმა რომაელები ბოჭემიის მთებში მოიმწყვდიეს. ალყაშემორტყმული რომაელი მეომრები სიცხისა და წყურვილისაგან იტანჯებოდნენ. იმპერატორის ჯარში ერთი პოლკი მთლიანად ქრისტიანებისაგან შედგებოდა. ეს ფაქტი ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ რამდენად კარგი მოქალაქეები იყვნენ ქრისტეს მიმდევრები. ისინი თავს ვალდებულად თვლიდნენ იმ სახელმწიფოს კანონებსაც კი დამორჩილებოდნენ, რომელიც მათ უსამართლოდ ავიწროებდა და ძალიან ხშირად უმოწყალოდ დევნიდა. ქრისტიანი მეომრები მუხლებზე დაეცნენ და ღმრთისგან შეწევნა ითხოვეს. უეცრად ზეცა ტყვიისფერმა ღრუბლებმა დაფარეს და რომაელები კოკისპირულმა წვიმამ გამოაცოცხლა, მაშინ, როცა საშინელმა ქარიშხალმა და ელვა-ქუხილმა, რომელიც წვიმას თან ახლდა, მტერს თავზარი დასცა. თავი რომ გადაერჩინათ, გერმანელები გაიქცნენ. მართალია, წარმართმა რომაელებმა ეს სასწაულებრივი გადარჩენა თავიანთ ღმერთებს მიაწერეს, მაგრამ თვითონ იმპერატორმა, რომლის თვალწინაც ეს ყოველივე მოხდა, აღიარა, რომ მისი ჯარი ქრისტიანების ლოცვამ გადაარჩინა და მათი დევნის შეწყვეტა ბრძანა.³⁴

უფალმა მარკუს ავრელიუსს სწორი არჩევანის გაკეთების შესაძ-

³⁴ Евсвий Памфил, V, 5.

ლებლობა კიდევ ერთხელ მისცა. ამ ხანებში იტალიის ოლქებში საშინელი ჭირი გავრცელდა. დამფრთხალი ადამიანები სიკვდილის შიშით თვით ახლობელთა მოვლა-პატრონობასაც კი ერიდებოდნენ, მაშინ, როცა ქრისტიანები არათუ ახლობლებს, არამედ თვით მათდამი მტრულად განწყობილებსაც, რომელთაც სენი შეეყრებოდათ, თავგანწირვის ფასად უვლიდნენ, ხოლო გარდაცვლილებს მარხავდნენ. ქრისტიანთა კაცთმოყვარეობას ბოჰემიის მთებში მიღებული შთაბეჭდილება თითქოს უნდა გაელრმავებინა და მარკუს ავრელიუსისათვის ჭეშმარიტების შესაცნობად თვალი აეხილა, მაგრამ პირიქით მოხდა: იმპერატორმა შეწყვეტილი დევნის განახლება ბრძანა. დევნის თავიდან ასაცილებლად ამ პერიოდში მარკუს ავრელიუსისათვის გადასაცემად რამდენიმე აპოლოგია დაიწერა, რომელთაგან განსაკუთრებით ცნობილია აპოლოგიები სარდიის ეპისკოპოსის მელიტონისა, აპოლინარი იერაპოლელისა და ათენაგორასი, სწავლული ფილოსოფოსისა, რომელიც წარმართობიდან ქრისტიანობაზე მოიქცა. სამწუხაროდ, ქრისტიანებმა სასურველ შედეგს ვერც ამ გზით მიაღწიეს. ძნელად ასახსნელია ის ფაქტი, რომ იმპერატორი, რომელიც გულმოდგინედ სწავლობდა ფილოსოფიას და თავის თხზულებებში ზნეობრიობისა და სათნოების კანონებს მასზე დამყარებით იძლეოდა, ვერ ხედავდა, რომ ქრისტიანები პრაქტიკულად უფრო წმინდასა და მაღალ ზნეობას ავლენდნენ, ვიდრე ამას ფილოსოფოსები ქადაგებდნენ. დევნამ, რომელიც იმპერიაში მარკუს ავრელიუსის მეფობის წლებში მძვინვარებდა, ურიცხვი ქრისტიანის სიცოცხლე შეიწირა.

ამ პერიოდში იმპერიის მრავალრიცხოვან მცხოვრებთაგან სარწმუნოებრივი სიმტკიცე განსაკუთრებით გალიის ქრისტიანებმა გამოიჩინეს. ზოგიერთი ძველი მწერალი, მათ შორის ევსევი, ეპიფანე და თეოდორიტი, ამტკიცებს, რომ გალიაში ქრისტიანობა პავლე მოციქულის მოწაფემ, კრისკენტიმ იქადაგა, სხვები კი იუწყებიან, რომ იქაურები ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე ლუკა მახარებელმა მოაქცია. საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ქვეყანაში პირველ საუკუნესა და მეორე საუკუნის პირველ ნახევარში ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ მეტისმეტად მწირი ცნობები მოგვეპოვება; ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილია, რომ მეორე

საუკუნის შუა ხანებში გალიაში მქადაგებლები პოლიკარპე სმირნელს წარუგზავნია, რომელთაგან ყველაზე ცნობილი პოთინი და პოლიკარპეს მოწაფე, ირინეოსი არიან. მათ მისიონერულ მოღვაწეობას განსაკუთრებით კარგი შედეგი გამოუღია და ამ ქვეყნის ერთ-ერთ მთავარ ქალაქში – ლიონში საეპისკოპოსო კათედრაც კი დაარსებულა. ლიონის პირველი ეპისკოპოსი პოთინი გახდა.

მარკუს ავრელიუსის მიერ გაცემული ბრძანების შედეგად ქრისტიანთა დევნა გალიაშიც დაიწყო. საშინელ ცილისწამებებსა და შეურაცხყოფას 177 წლიდან უკვე ქრისტიანთა დაკითხვები და მათთვის გამოტანილი სხვადასხვა სახის სასჯელი მოჰყვა. ევსევის „ეკლესიის ისტორიაში“ დაცულია წერილი, რომელიც, როგორც ფიქრობენ, ირინეოსს ეკუთვნის და რომელშიც დაწვრილებითაა მოთხრობილი ლიონელი ქრისტიანების ტანჯვა-წამების შესახებ მარკუს ავრელიუსის მეფობის წლებში. წერილი ლიონისა და ვიენის ქრისტიანთა სახელითაა დაწერილი და მცირე აზიის ეკლესიებისადმი მიმართვას წარმოადგენს.³⁵

დევნა დაიწყო იმით, რომ რამდენიმე ქრისტიანი შეიპყრეს და დასაკითხად წაიყვანეს მოედანზე, სადაც ურიცხვი ხალხი იყო შეკრებილი. რადგანაც მათ საკუთარი რწმენა მტკიცედ აღიარეს, ოლქის პროკონსულის მოსვლამდე საპყრობილეში ჩაყარეს. რამდენიმე დღის შემდეგ ისიც მოვიდა და შეპყრობილი დაკითხა. დაკითხვისას პროკონსული მათ მეტისმეტად უხეშად და მკაცრად ეპყრობოდა, რამაც ერთ ახალგაზრდა ქრისტიანს, რომელიც ხალხში იდგა და ამ პროცესს ესწრებოდა, მოთმინება დააკარგვინა. მან ითხოვა მისთვის ქრისტიანთა დაცვის უფლება მიეცათ. ეს ახალგაზრდა ვეტიუს ეპაგათი იყო, ქალაქის ცნობილი მოქალაქე, ყველასაგან პატივცემული პატიოსნებისა და სამართლიანობისათვის. როცა მისი მგზნებარე სიტყვა მოისმინა, პროკონსულმა ჰკითხა, ისიც ქრისტიანი ხომ არ იყო. ახალგაზრდა კაცმა თავისი რწმენა საჯაროდ აღიარა, რის გამოც მაშინვე შეიპყრეს. მისმა საქციელმა სარწმუნოების საჯაროდ აღიარება სხვა ქრისტიანებსაც შთააგონა, რომელთაგან შემდეგში სიკვდილის შიშით რწმენა მხოლოდ ათამდე კაცმა უარყო. მომდევნო ათი დღის განმავლო-

³⁵ იქვე, V, 1.

ბაში საპყრობილეები ქრისტიანებით აივსო, მათ შორის იყვნენ ისინიც, რომელთაც ლიონსა და ვიენაში ეკლესიები დააარსეს. თვითონ ქრისტიანები წამებამ ვერ გატეხა, მათ არც მაცხოვარი უარყვეს და ცილისწამებანიც უარყვეს, მაგრამ, სამაგიეროდ, მათმა მონებმა მისცეს იმგვარი ჩვენებანი, როგორსაც მოსამართლეები ითხოვდნენ. შეპყრობილთა შორის ერთი ახალგაზრდა მონა ქალი, ბლანდინაც იყო. ყველას ეშინოდა, რომ სუსტი და ფაქიზი აგებულების ბლანდინა წამებას ვერ გაუძლებდა, მაგრამ უფალმა მას დათმენის ზებუნებრივი ძალა მიანიჭა. ყველაზე საშინელი წამების დროსაც კი იგი მხოლოდ ამ სიტყვებს იმეორებდა: „მე ქრისტიანი ვარ და ჩვენთან არაფერი ცუდი არ ხდება“. მისმა თავდადებას და სიმტკიცემ მხნეობის სული იმათაც შთაბერა, რომელთაც რწმენა შიშით უარყვეს და თავი ისევ ქრისტიანებად აღიარეს. ბევრი წამებას გადაჰყვა, ბევრსაც ნესტიან საპყრობილეში წამებამდე ამოხდა სული. დაკითხვაზე გამოიყვანეს ლიონის ეპისკოპოსი პოთინი, რომელიც ამ დროს 90 წლისა იყო. რადგან სიარული არ შეეძლო, მოხუცი ხელით შემოიყვანეს. პროკონსულის კითხვას: „ვინ არის ღმერთი ქრისტიანთა?“ ეპისკოპოსმა მშვიდად უპასუხა: „გაიგებ, თუ ღირსი იქნები“. ამ პასუხმა ბრბო გააცოფა, სეირის მოყვარულნი მოხუცი ეპისკოპოსს მივარდნენ, მუშტებსა და ჯოხებს ურტყამდნენ, ზოგი ქვებსაც ესროდა. პოთინი ცოცხალ-მკვდარი გაიყვანეს საპყრობილეში, სადაც ორი დღის შემდეგ მან სული უფალს მიაბარა.

ბლანდინა ბოძზე ჯვრისებურად გააკრეს და მხეცები მიუსიეს, მაგრამ ამ შემთხვევაში მხეცები ადამიანებზე უფრო ლმობიერნი გამოდგნენ და ქალს ახლოსაც არ გაეკარნენ, მაშინ იგი ისევ საპყრობილეში შეაგდეს. სისხლმონყურებული ბრბო ხმამაღლა მოითხოვდა ატალას დასჯას, რომელიც ჩინითა და მდგომარეობით მაღალ წრეს ეკუთვნოდა, მაგრამ, რადგანაც იგი რომის მოქალაქე იყო, მისი დასჯისათვის უმაღლესი ხელისუფლების ნებართვა იყო საჭირო. სანამ რომიდან ეს ნებართვა მოვიდოდა, ბრბომ ჟინი იმით დაიკმაყოფილა, რომ წარჩინებული მოქალაქე ცირკის არენაზე შემოატარეს წარწერით „ატალა ქრისტიანია“.

ლიონელ ქრისტიანთა ტანჯვა-წამება დიდხანს გაგრძელდა,

მაგრამ ისინი ისე იქცეოდნენ, როგორც ეს მაცხოვრის ჭეშმარიტ მიმდევრებს შეეფერებოდათ. ამაზე ერთი ასეთი ფაქტიც მეტყველებს: საპყრობილეში სარწმუნოების მტკიცე აღმსარებლებთან ერთად იყვნენ ისინიც, რომელთაც რწმენა უარყვეს, მაგრამ, რადგანაც სხვადასხვა გამოგონილ დანაშაულში ედებოდათ ბრალი, მაინც არ გაათავისუფლეს. სარწმუნოების ერთგულ დამცველებს მათთან ურთიერთობისას თავი მაღლა კი არ ეჭირათ, არამედ პირიქით, ანუგეშებდნენ და ამხნევებდნენ, რადგან ხედავდნენ, რომ ისინი ორმაგად იტანჯებოდნენ. წერილში ლიონელ ქრისტიანებზე ვკითხულობთ: „უყვარდათ რა ყოველთვის მშვიდობა, მშვიდობა გვიანდერძეს ჩვენც და მშვიდობით წავიდნენ მამასთან, ისე რომ არც დედა ეკლესიის მწუხარება გამოუწვევიათ და არც უწესრიგობა და მტრობა ძმათა შორის, არამედ სიხარული, მშვიდობა, ერთსულოვნება და სიყვარული დატოვეს“.³⁶

ბოლოს და ბოლოს რომიდან მოვიდა პასუხი მარკუს ავრელიუსისა. იმპერატორი ბრძანებდა დაესაჯათ ყველა, ვინც ქრისტეს არ უარყოფდა, ხოლო უარისმყოფელნი გაეთავისუფლებინათ. დასჯისათვის დაინიშნა დღე რომელიღაც დღესასწაულისა, რომელიც იმპერატორი ავგუსტუსის პატივსაცემად იმართებოდა. ლიონში სხვადასხვა მხრიდან მოსული ურიცხვი ხალხი შეიკრიბა. პროკონსულმა ყველა ტყვე კიდევ ერთხელ დაკითხა, მაგრამ ყველასაგან ერთი და იგივე პასუხი მიიღო. იმათაც კი, რომელთაც პირველად სისუსტე გამოიჩინეს, ხმამაღლა განაცხადეს, რომ სარწმუნოებას არ უარყოფდნენ. ერთმა ექიმმა, სახელად ალექსანდრემ, რომელიც დაკითხვას ესწრებოდა, თავი ქრისტიანად აღიარა და წამებულებს შეუერთდა.

პროკონსულმა ქრისტიანების მიმართ გამოჩენილ სისასტიკეში იმპერატორსაც გადააჭარბა: შეპყრობილებს იგი დასჯამდეც აწამებდა იმით, რომ სხვათა წამების ყურებას აიძულებდა. ატილა ბოლოს გავარვარებული რკინის სკამზე დასვეს. როცა მის სხეულს დამწვრის სუნი აუვიდა, იგი ხალხს მოუტრიალდა და უთხრა: „თქვენზე კი მართლა შეიძლება იმის თქმა, რომ ადამიანთა ხორცი იკვებებით. ჩვენ, ქრისტიანებმა, ასეთი სისხლიანი

³⁶ იქვე, V, 2.

ტრაპეზი არ ვიცით“.

ყველაზე ბოლოს დასასჯელად ბლანდინა და თხუთმეტი წლის ყმანვილი პონტიკუსი გამოიყვანეს. ყმანვილმა წამებას ბოლომდე გაუძლო და ღოცვაში ამოხდა სული. ბლანდინა ხარს მიუგდეს, რომელიც მას სისხლიან არენაზე დიდხანს ათრევდა, ბოლოს იგი დაკლეს. ჭეშმარიტების მტრები ქრისტიანთა სიკვდილმაც კი ვერ დააკმაყოფილა, ისინი გვამებსაც შეურაცხყოფდნენ, საჯიჯგნად ძალებს უგდებდნენ, დღისით და ღამით დარაჯობდნენ, რომ ქალაქში დარჩენილ ქრისტიანებს მათი მიწისთვის მიბარება არ შეძლებოდათ. ექვსი დღის შემდეგ წამებულთა გვამები დაწვეს და ფერფლი მდინარე რონაში გადაყარეს, რადგან ეგონათ, რომ ამით დანარჩენ ქრისტიანებს მათი აღდგომის იმედს მოუსპობდნენ. მარკუს ავრელიუსის მიერ გაცემული ბრძანებით დაწყებულ დევნას ლიონში ორმოცდარვა ქრისტიანი შეეწირა. როცა დევნის პერიოდი ჩაწყნარდა, ლიონელმა ქრისტიანებმა ეპისკოპოსად ირინეოსი აირჩიეს.

ერეტიკული სწავლებანი მიორე საუკუნის ბოლოს

იმპერატორი მარკუს ავრელიუსი 180 წელს გარდაიცვალა. მართალია, მისი მემკვიდრეები ქრისტიანებს არ სდევნიდნენ, მაგრამ ეკლესიას სიმშვიდის წლები მაინც არ ღირსებია. ამის მიზეზი ერეტიკულ მიმდინარეობათა გამრავლება და გაძლიერება იყო, რომელნიც ეკლესიაზე წარმართულ სახელმწიფოზე არანაკლებ მძაფრ შეტევებს ახორციელებდნენ. საერთოდ, ქრისტიანობის ისტორიაში ერთგვარ კანონზომიერებად აღიქმება შემდეგი ფაქტი: თუ ქვეყანაში ეკლესია ხელისუფლების მხრიდან არ იდევნებოდა, აუცილებლად ძლიერდებოდა სექტანტური ორგანიზაციები (ანალოგიური მოვლენის მოწმენი ჩვენც გავხდით, როგორც კი საბჭოთა იმპერია დაიშალა და ხელისუფლების მხრიდან ეკლესიის დევნა-შევიწროვება შეწყდა, ჩვენს ქვეყანაში უმაღლესი იჩინეს თავი ქრისტიანობის სანინაალმდეგო ცრუ მოძღვრებათა მქადაგებელმა სექტებმა).

მე-2 საუკუნის ბოლოს მცირე აზიაში ახალი ცრუ-მოძღვრება წარმოიშვა, რომლის მამამთავარიც ფრიგიის მკვიდრი ვინმე მონ-

ტანი იყო. იგი ამტკიცებდა, რომ ღმრთისგან განსაკუთრებული გამოცხადება ჰქონდა და სწორედ იმ ნუგეშისმცემელს წარმოადგენდა, რომლის მოვლინებასაც უფალი მოწაფეებს შეჰპირდა. მონტანმა ორი მდიდარი ქალი – პრისკილა და მაქსიმილა მიიმხრო, რომელთაც წინასწარმეტყველებად ასალებდა. მათ დროდადრო რაღაც ველური შეტევა ეწყებოდათ, რასაც სულის მოქმედებით ხსნიდნენ, რომელიც თითქოს მათ წინასწარმეტყველების ნიჭს აძლევდა.

გარეგნულად მონტანი მკაცრ, თავშეკავებულ ცხოვრებას ეწეოდა და თავის მიმდევრებსაც ზნეობრივი ცხოვრებისაკენ მოუწოდებდა. იგი მათ მარხვის წესებს უდგენდა, განქორწინებისაკენ მოუწოდებდა, შეუბრალებლობას იჩენდა დაცემულთა მიმართ და ამტკიცებდა, რომ ერთხელ მოკვეთილებისათვის ეკლესიაში დასაბრუნებელი გზა სამუდამოდ უნდა მოეჭრათ. სხვების მიმართ მონტანისტების ქედმაღლური დამოკიდებულება იმაზე მეტყველებდა, რომ სამაგიეროდ დიდი წარმოდგენა საკუთარ თავზე ჰქონდათ. მართლაც, ისინი თავს წმინდანებად მიიჩნევდნენ და “სულიერებს” უწოდებდნენ, მაშინ, როცა სხვებს “მშვიფიერებად” სახელდებდნენ. ამგვარი ამპარტავნობა და სისასტიკე იყო სწორედ პირველი ნიშანი ამ მიმდინარეობის ერეტიკული ხასიათისა. ჭეშმარიტი ქრისტიანობა ხომ ცოდვით დაცემულის მხილებასთან ერთად მის ნუგეშისცემასაც აუცილებლად გულისხმობს, იქიდან გამომდინარე, რომ ყველას, ვინც ცოდვით დაეცემა, თუკი თვითონაც მოისურვებს, ღმრთის შემწეობით, წრფელი სინანულის შემთხვევაში, წამოდგომაც შეუძლია. ეკლესიამ დროულად ამხილა მონტანის მოძღვრების სიყალბე და მისი მიმდევრების გარეგნულად შენიღბულ უზნეობასაც მალე ახადა ფარდა.³⁷

ამ პერიოდისათვის ისევ მომძლავრდნენ გნოსტიციზმის მიმდინარეობანი, რომელთა რიცხვიც იმდენად დიდი იყო, რომ ყოველ მათგანზე შეჩერება შეუძლებელია. ჩვენ მხოლოდ იმ ნიშანს გამოვყოფთ, რომელიც ყოველი მათგანისათვის იყო საერთო, კერძოდ, მსოფლმხედველობრივ ნათესაობას, როგორც იუდაიზმთან, ისე ანტიკურსა და აღმოსავლურ ფილოსოფიებთან. II საუ-

³⁷ იქვე, V, 14, 16, 17, 18, 19.

კუნის ბოლოს მცხოვრები გნოსტიკოსებიდან ყველაზე ცნობილი ტატიანე და ვარდესანი იყვნენ, რომელნიც თავიანთ ცრუ მოძღვრებებს განსაკუთრებით სირიასა და ეგვიპტეში ავრცელებდნენ. სამწუხაროდ, ტატიანემ, რომელიც წმ. იუსტინეს მოწაფე იყო და თავდაპირველად ქრისტიანობის აპოლოგიაც კი შეადგინა, შემდეგში რაღაც მიზეზით ჭეშმარიტებას უღალატა.³⁸ ვარდესანი თავის ერეტიკულ იდეებს ლექსებით გადმოსცემდა, რათა მსმენელები-სათვის მათი აღქმა და დამახსოვრება გაეადვილებინა.

მეორე საუკუნის ბოლოს რომში გამოჩნდა მწვალებელი, სახელად თეოდოტე, რომელიც ქრისტეს ღმრთეებრიობას უარყოფდა. რომში იგი ეპისკოპოსის წერილის გარეშე ჩავიდა, რის გამოც იქაურ ქრისტიანთა შორის თავიდანვე ეჭვი გამოიწვია. იმ დროისათვის არსებობდა წესი, რომლის მიხედვითაც ქრისტიანს, რომელიც სხვა ქალაქში მიდიოდა, თან უნდა წაეღო თავისი ეპისკოპოსის სარეკომენდაციო წერილი იმის თაობაზე, რომ იგი ქრისტიანი იყო და საიდუმლოებაზე დასწრება შეეძლო. ამგვარი სიფრთხილის გამოჩენა დევნამ და ერესების გაძლიერებამ გამოიწვია. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თეოდოტე, რომელსაც სარეკომენდაციო წერილი არ ჰქონდა, რომის ეკლესიამ არ მიიღო და მართალიც აღმოჩნდა, მალე გაირკვა, რომ მას ქრისტიანთა დევნის პერიოდში პატარა ქალაქ ბიზანტიონში ქრისტე უარეყო. თეოდოტეს თავის მართლება არც უცდია, რადგან, როგორც განაცხადა, მან ღმერთი კი არა, ქრისტე უარყო, რომელსაც ჩვეულებრივ ადამიანად თვლიდა.

ამ დროისათვის გაჩნდა, აგრეთვე, ახალი მწვალებლური მიმდინარეობა ე.წ. „პატრიპასიანებისა“. მათი წარმომადგენელი პრაქსესი ასწავლიდა, რომ რამდენადაც წმ. სამების პირები არ არსებობენ, ამდენად არა ძე, არამედ თავად მამა განკაცდა.

ქრისტიანულ მოძღვრებას თავს წარმართი ფილოსოფოსებიც და მწერლებიც ესხმოდნენ და მის განქიქებას ცდილობდნენ. მათგან განსაკუთრებული ცინიზმით ლუკიანე გამოირჩეოდა. იგი ვილაც უზნეო პერეგრინის თავგადასავალს, რომელიც ქრისტიანებს ანგარების მიზნით მიეკედლა, აზოგადებდა და საერთოდ, მაცხოვრის მიმდევრებს დასცინოდა.

³⁸ იქვე, V, 29.

მიუხედავად არაობიექტურობისა და ქრისტიანული მოძღვრების დამახინჯების თავგამოდებული მცდელობისა, წარმართები მაინც იძულებულნი ხდებოდნენ ელიარებინათ, რომ საერთოდ ქრისტიანები სათნონი, ჭირთამთმენნი და მამაცნი იყვნენ. შეიძლება ითქვას, რომ ეს გარეგნული უბედურებანი – უსამართლო შეურაცხყოფა, ცილისწამება, დევნა და ტანჯვა-წამება ნაცვლად იმისა, რომ ზიანი მიეყენებინა, პირიქით, ხელს ეკლესიის კეთილდღეობას უწყობდა. მრავალფეროვანი განსაცდელი მას კიდევ უფრო მეტად აწრთობდა; ამასთან, მართალია, მას თითქმის მთელი სამყარო აღუდგა წინ, მაგრამ სამაგიეროდ, იგი მფარველობდა, ვინც სამყარო შექმნა. ეკლესიას სასწაულები არ აკლდა, მისი მწყემსმთავრები და საუკეთესო შვილები, ვითარცა მნათობნი, სინმინდითა და სიბრძნით ბრწყინავდნენ.

პირველი ქრისტიანი მწერლები და განათლება

წარმართულ ფილოსოფიასთან კამათში თანდათან იზრდებოდა და ვითარდებოდა ქრისტიანული მწერლობაც. ამ დროისათვის ეკლესიას უკვე მრავალი ცნობილი მწერალი ჰყავდა. მათგან უწინარესად სარდეს ეპისკოპოსს **მელიტონს** დავასახელებთ, რომელმაც ძველი აღთქმის გულმოდგინედ შესწავლის შედეგად მასში შემავალი კანონიკური წიგნების სია პირველმა შეადგინა. საბედნიეროდ, ამ სიამ ჩვენამდეც მოაღწია.³⁹ სარდეს მწყემსმთავარი, რომელსაც თანამედროვენი პატივს, აგრეთვე, როგორც სულიწმიდის მადლით აღვსილ წინასწარმეტყველსაც მიაგებდნენ, დაახლოებით 177 წელს გარდაიცვალა.

თეოფილე ანტიოქიელს, რომელიც წარმართობიდან მოიქცა და ეკლესიის ერთ-ერთი რჩეული მღვდელმთავარი გახდა, გარდა რამდენიმე მშვენიერი შეგონებისა, ეკუთვნის თხზულება “რწმენის შესახებ”, რომელიც ძველი ქრისტიანული მწერლობის ერთ-ერთ საუკეთესო ძეგლად ითვლება.

დიონისე კორინთელმა შვიდი ბრწყინვალე ეპისტოლე დაგვიტოვა, რომლებშიც ავტორი ეკლესიის ჭეშმარიტი მოძღვრების განმარტე-

³⁹ იქვე, IV, 26.

ბასთან ერთად ერეტიკულ სწავლებათა მხილებასაც იძლევა.⁴⁰ **აპოლინარი იერაპოლელი**, გარდა იმისა, რომ მარკუს ავრელიუსისათვის გადასაცემად მშვენიერი აპოლოგია შეადგინა, ბევრს წერდა მონტანის ცრუ-მოძღვრების სამხილებლად. **ირინეოს ლიონელმა**, რომელიც პოლიკარპე სმირნელის მოწაფე იყო და შემდეგში ლიონის ეპისკოპოსი გახდა, ერესების წინააღმდეგ ხუთი წიგნი შექმნა, რომელნიც თავის განუზომელ ღირებულებას დღემდე ინარჩუნებენ, რადგან თითქმის ყველაფერი, რაც დღეს ძველ ერესებზეა ცნობილი, ამ წიგნებიდან ვიცით. ირინეოს ლიონელი ეკლესიის შესახებ, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მრავალრიცხოვან ერესებთან ბრძოლაში კიდევ უფრო გამთლიანდა და განმტკიცდა, წერს: „მართალია, ეკლესია მთელ სამყაროშია გაფანტული, მაგრამ იგი ისე იცავს რწმენას, თითქოს ერთი სახლი ჰქონდეს, ერთნაირად სწამს, თითქოს ერთი სული და გული ჰქონდეს; ერთხმად ქადაგებს, თითქოს ერთი ბაგე ჰქონდეს, როგორც მზე – ქმნილება ღმრთისა – მთელ სამყაროში ერთია, ასევე ისიც ყველგან ერთი და იმავე რწმენით ბრწყინავს“.

რადგანაც ქრისტიანული მოძღვრების დაცვა წარმართ ფილოსოფოსებთან კამათსა და მათი ცდომილების მხილებას მოითხოვდა, ქრისტიანები მათ თხზულებებსაც ეცნობოდნენ. II საუკუნეში ეკლესია, რომლის ერთ-ერთ ძირითად საზრუნავს განათლების გავრცელება შეადგენდა, ამ მიზნის განსახორციელებლად, რაც შეიძლება, მეტი სკოლის გახსნას ცდილობდა. ამ დროისათვის მრავალმა ქალაქმა გაითქვა სახელი თავიანთი სასწავლებლებით, მაგრამ ალექსანდრიაში დაარსებულ სკოლას მაინც სხვა მნიშვნელობა ჰქონდა. როგორც ფიქრობდნენ, მისი ფუძემდებელი მოციქული მარკოზი იყო. თავის უპირველეს ამოცანად ეს სკოლა ნათლობის მსურველთათვის ქრისტიანული მოძღვრების საფუძვლების სწავლებას მიიჩნევდა. ამიტომაც მოსანათლად მოსამზადებელ ანუ კათაკმეველთა სასწავლებლად იწოდებოდა და მოძღვრებსა და მქადაგებლებს ამზადებდა. II საუკუნეში ალექსანდრიის სასწავლებელმა თავისი მოქმედების არე მნიშვნელოვნად გააფართოვა, რასაც დიდად შეუწყო ხელი იმან, რომ სკოლას სათავეში ცნობილი

⁴⁰ იქვე, IV, 23.

მოღვაწე, ღმრთისმოსაობითა და განსწავლულობით განთქმული პიროვნებები ედგნენ. აღსანიშნავია, რომ ასეთი სასწავლებელი განსაკუთრებით სწორედ ალექსანდრიას სჭირდებოდა, რომელიც განათლების მაღალი დონით მთელ აღმოსავლეთში იყო განთქმული. ქალაქს პტოლემეაიოსის მიერ შექმნილი მრავალი მნიშვნელოვანი წარმართული სასწავლებელი და უზარმაზარი ბიბლიოთეკა ჰქონდა, რომლებშიც ალექსანდრიელი იუდეველები ანტიკურ ფილოსოფიასა და მეცნიერებებს გულმოდგინედ ეცნობოდნენ. აღსანიშნავია ისიც, რომ გნოსტიკოსებს არსად იმდენი მსმენელი არ ჰყავდა, რამდენიც ალექსანდრიაში.

ცრუმოდვრებათა მოსაგერიებლად უწინარესად ქრისტიანული მოძღვრების მეცნიერული ცოდნა იყო საჭირო. სწორედ ამგვარ ცოდნას იძლეოდა ამ დიდსა და ჭრელ ქალაქში წმ. მარკოზ მოციქულის მიერ დაარსებული სასწავლებელი.

სკოლის პირველი ცნობილი მოძღვარი ათენელი ფილოსოფოსი ათენაგორა იყო. წარმართობის მიმდევარმა, წმ. ნერილის შესწავლა თავდაპირველად მისი მხილების მიზნით გადაწყვიტა, მაგრამ შედეგი სულ სხვაგვარი გამოდგა: ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების ძალამ იგი ისე დაატყვევა, რომ ქრისტე ირწმუნა და მარკუს ავრელიუსს ქრისტიანთა დასაცავად მჭევრმეტყველების მაღალი ოსტატობით აღბეჭდილი აპოლოგიაც კი გადასცა.

ათენაგორას შემდეგ სასწავლებელს სათავეში პანტენი ჩაუდგა, რომელიც ახალგაზრდობაში სტოიკოსთა ფილოსოფიით იყო გატაცებული, მაგრამ, ღმრთის წყალობით, თვალი ჭეშმარიტების შესაცნობად აეხილა და მოინათლა. რამდენიმე ხნის შემდეგ უფალმა მას უფრო რთული საქმისათვის მოუწოდა. ალექსანდრიაში, რომელსაც მრავალ ქვეყანასთან გაცხოველებული სავაჭრო ურთიერთობანი ჰქონდა, ინდოეთიდან რამდენიმე ადამიანი მოვიდა და ეპისკოპოს დიმიტრიოსს იქაური ქრისტიანებისათვის მოძღვრის გაგზავნა სთხოვა. მართალია, თავის დროზე ქრისტეს მოძღვრება იქ მოციქულებმა: თომამ, ბართლომემ და მატათამ იქადაგეს, მაგრამ მოციქულთა სწავლება თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა და ხალხს მისი შეხსენება სჭირდებოდა (შდრ. IV საუკუნეში წმ. ნინოს მობრძანება საქართველოში, სადაც ქრისტიანობა I

საუკუნეში ასევე მოციქულებს ჰქონდათ ნაქადაგები). დიმიტრიოს-მა ინდოეთში მისიონერული მისიით წასვლა პანტენს შესთავაზა. პანტენმა სასწავლებელი თავის საუკეთესო მოწაფეს, კლიმენტის ჩააბარა და თვითონ გრძელსა და ხიფათით აღსავსე გზას დაადგა. ინდოეთში მისი მოღვაწეობის შესახებ თითქმის არაფერი შემოგვრჩა, ვიცით მხოლოდ ის, რომ მან იქ მათეს ებრაულად დაწერილი სახარება იპოვა, რომელიც მოციქულ ბართლომეს დაეტოვებინა. ალექსანდრიაში დაბრუნებული პანტენი კვლავ ჩაუდგა სასწავლებელს სათავეში.⁴¹

პანტენის მოწაფეს, კლიმენტის, სწავლულთა შორის სწავლულს უწოდებდნენ. თავდაპირველად წარმართი და ელინური ფილოსოფიის თაყვანისმცემელი კლიმენტი, ღმრთის წყალობით, ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოიქცა და წმ. ნერილიც გულმოდგინედ შეისწავლა. ამის შემდეგ მან საბერძნეთში, იტალიასა და პალესტინაში იმოგზაურა, რათა იქ მოღვაწე მამათა ცხოვრებას გასცნობოდა და მათი დარიგებანი მოესმინა. შედეგად კლიმენტი მღვდლად ეკურთხა, ხოლო პანტენის გარდაცვალების შემდეგ ალექსანდრიის სასწავლებელს ჩაუდგა სათავეში, რომელმაც მისი და მისი მოწაფის – ორიგენეს დროს თავისი დიდების უმაღლეს მწვერვალს მიაღწია.⁴²

მიუხედავად იმისა, რომ კლიმენტი ალექსანდრიელს ხშირად წარმართული ფილოსოფიისადმი გადაჭარბებულ ყურადღებას საყვედურობენ, მისმა თხზულებებმა, რომლებშიც მრავალ პრობლემურ საკითხს სწორი პასუხი აქვს გაცემული, ქრისტიანულ მწერლობაში თავისი ადგილი დაიკავეს.

ნაწილი მკვლევართა ფიქრობს, რომ II საუკუნის ბოლოს ქრისტიანულ მოძღვრებას ბრიტანეთის კუნძულებზეც უნდა გასცნობოდნენ. ამ შემთხვევაში ისინი ნდობით ეკიდებიან გადმოცემას, რომლის მიხედვითაც, ბრიტანეთის მეფემ, ლუციუსმა, რომში მოციქულები წარაგზავნა და ეპისკოპოს ელევთერისაგან მქადაგებლები ითხოვა, რომელთაც ეს საქმე წარმატებით აღასრულეს; სხვების შეხედულებით კი, ეს ცნობა საეჭვო უნდა იყოს. უფრო

⁴¹ იქვე, V, 10

⁴² იქვე, V, 11; VI, 6, 13, 14.

სარწმუნოა, რომ ბრიტანეთის ეკლესია აღმოსავლეთიდან წასულ-მა მქადაგებლებმა დააარსეს. ამას ისიც უნდა მოწმობდეს, რომ შოტლანდიელები პასექს დიდხანს აღმოსავლეთის ეკლესიის ტრადიციისამებრ დღესასწაულობდნენ.

რაც შეეხება პასექის აღნიშვნის დროს, მეორე საუკუნის ბოლოს იგი ისევ კამათის ობიექტად იქცა. რომის ეპისკოპოსის ელევთერის მემკვიდრემ, ვიქტორმა, ამ საკითხის გადასაწყვეტად დედაქალაქში კრება მოიწვია და მისი დადგენილება აზიის ეკლესიებს წერილობით ამცნო. ამასთან იგი მბრძანებლურად ითხოვდა, რომ მათ პასექი რომისა და აღმოსავლეთის ზოგიერთი ეკლესიის (იერუსალიმისა და ანტიოქიის) თანადროულად ეხეიმათ. რაც შეეხება პასექის აღნიშვნის თარიღს, რომის ეკლესია მას მართლაც სწორად განსაზღვრავდა, მაგრამ სამაგიეროდ წერილის ტონი იყო შეუფერებელი ქრისტიანი მწყემსმთავრისათვის. ვიქტორს უფლება არ ჰქონდა მბრძანებლური ტონით მიემართა სხვა ეპისკოპოსებისათვის. შეიძლება ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ აზიის ეკლესიებმა თავთავიანთ ტრადიციებზე დარჩენა გადაწყვიტეს. გალიზიანებულმა ვიქტორმა ყველა, ვინც დღესასწაულის აღნიშვნის დროზე რომის ეკლესიის თვალსაზრისი არ გაიზიარა, განკვეთილად გამოაცხადა. მისი საქციელი გახდა მიზეზი მრავალი ეპისკოპოსის მხრიდან მისთვის წერილის მიწერისა. ისინი, მართალია, რომის მღვდელმთავარს პასექის აღნიშვნის თარიღზე ეთანხმებოდნენ, მაგრამ ამავე დროს კიცხავდნენ კიდეც ეკლესიაში შფოთვის შეტანისა და მშვიდობის დარღვევის გამო.

ვიქტორს წერილი ირინეოს ლიონელმაც მისწერა, რომელშიც შეახსენა – როგორ გადაწყვიტეს თავის დროზე ეს საკითხი რომის პაპმა ანიკიტემ და პოლიკარპე სმირნელმა. ვიქტორი იძულებული გახდა განკვეთის თაობაზე თავისი გადაწყვეტილება შეეცვალა, რის შედეგადაც მშვიდობა აღდგენილ იქნა, ხოლო რაც შეეხება თვით პასექის აღნიშვნის თარიღს, ყველა ეკლესია ისევ თავისი ტრადიციის ერთგული დარჩა.⁴³

⁴³ იქვე, V, 23, 24.

ქრისტიანთა ღვინის მახუთე პერიოდი

როგორც თავის აპოლოგიაში ტერტულიანე გვამცნობს, მესამე საუკუნის დასაწყისში ქრისტიანთა რიცხვი დიდად გაიზარდა. წარმართები ჩიოდნენ, რომ მათი ტაძრები დაცარიელდა, რადგან ქრისტიანებმა მრავალი გადაიბირეს. ამ პროცესის შესაჩერებლად ისინი მათ დასჯას გააფთრებით მოითხოვდნენ. II საუკუნის ბოლოს იმპერიის ტახტზე სეპტიმუს სევერუსი ავიდა, რომელიც თავდაპირველად ქრისტიანებს თითქოს კიდევაც სწყალობდა. ამის მიზეზად ვინმე ქრისტიანს, სახელად პროკულეს მიიჩნევდნენ, რომელმაც იმპერატორი მძიმე სნეულებისაგან განკურნა; მაგრამ, სამწუხაროდ, ქრისტიანების მიმართ მისი ლმობიერი დამოკიდებულება მალე სრულიად საპირისპიროთი შეიცვალა. ზუსტად არ ვიცით ეს ცვლილება რამ გამოიწვია, მაგრამ, როგორც ფიქრობენ, მიზეზი იუდეველების ზეგავლენა უნდა იყოს, რომლებიც ქრისტიანთა მშვიდ ცხოვრებას ვერაფრით ურიგდებოდნენ. თავისი როლი უნდა ეთამაშა იმ ფაქტსაც, რომ იმპერატორის ჯარში ზოგიერთმა ქრისტიანმა მეომარმა წარმართული ფიცის მიღებაზე უარი განაცხადა. უეცრად გასასტიკებულმა სეპტიმუსმა 202 წელს გამოსცა ბრძანება, რომლითაც ყველა, ვინც ქრისტიანობას, ან იუდაიზმს მიიღებდა, სიკვდილით ისჯებოდა; დაიწყო ქრისტიანთა ღვინის მეხუთე პერიოდი.

წარმართებს ქრისტიანები იმდენად სძულდათ, რომ იმპერატორის ბრძანების მოსვლასაც არ დაუცადეს. აფრიკაში, კერძოდ, კართაგენში პროკონსულს 12 ადამიანი მიუყვანეს, რომელთაც ბრალად ქრისტიანობა ედებოდათ. როცა პროკონსულმა მათგან ღმერთების თაყვანისცემა და იმპერატორის გენიის დაფიცება მოითხოვა, ერთ-ერთმა მათგანმა, სპერატმა უპასუხა, რომ ისინი არ არღვევდნენ რომის კანონებს, პატიოსნად იხდიდნენ გადასახადებს, დაწესებულს იმპერატორის მიერ, ვისაც, როგორც ღმრთისაგან მათთვის დადგენილ ბატონს, პატივს მიაგებდნენ, მაგრამ თაყვანს მხოლოდ ყოვლისმპყრობელ ღმერთს სცემდნენ. პროკონსულმა ისინი ციხეში ჩაყარა, მეორე დღეს კი ისევ დაიბარა და იმპერატორისათვის თაყვანისცემა განსაკუთრებით

ქალებისაგან მოითხოვა, რაზეც ერთ-ერთმა, დონატამ, სპერატის მსგავსად უპასუხა, რომ კეისარს ისინი მის შესაფერის პატივს მიაგებდნენ, თაყვანისცემა კი მხოლოდ ღმერთს ეკუთვნოდა. წარმართ მსაჯულებზე, რომელთაც მხოლოდ ქრისტიანთა დასჯის სურვილი ამოძრავებდათ, ამ პასუხებს არავითარი ზეგავლენა არ მოუხდენია. სიკვდილით დასჯის წინ ქრისტიანებმა მუხლი მოიყარეს, შემდეგ ხმამაღლა ადიდეს ღმერთი იმისათვის, რომ მან მისი სახელისათვის მათი წამება იწება და ილოცეს.

კართაგენში მაცხოვრის მორწმუნეთა დევნა იმპერატორის ჩასვლის შემდეგ კიდევ უფრო გაძლიერდა. ამ დროს ქრისტესათვის მონამეობრივად აღსრულებულთაგან რამდენიმეს სახელი დანამდვილებით ვიცით, რომელნიც მაშინ შეიპყრეს, როცა ნათლობისათვის ემზადებოდნენ. ვივია პერპეტუა მდიდარი და ცნობილი ქალი იყო, თანაც ახალგაზრდა. თავისი დაკითხვა და საპყრობილეში ჩასმა პერპეტუამ თვითონვე აღწერა. მამა, რომელიც წარმართი იყო, მსაჯულებთან ერთად ევედრებოდა თავის ქალიშვილს უარეყო ქრისტი, მაგრამ ამაოდ. დაკითხვა რამდენიმე დღეს გაგრძელდა, რამაც ხელი შეუწყო იმას, რომ ბრალდებულებმა მოახერხეს და წმ. ნათლობა მიიღეს, რის შედეგადაც ახალი ძალით აღივსნენ. ყველანი ისეთ ვიწრო საკანში ჩაკეტეს, რომ სუნთქვა ჭირდა. ფუფუნებას მიჩვეული პერპეტუა, მხოლოდ ჩვილზე წუხდა, რომელსაც ჯერ კიდევ თავისი რძით კვებავდა და რომელიც წაართვეს. მის მოახლეს, ფელიციტატას ჩქარა უნდა ემშობიარა. ბოლოს ორმა დიაკონმა ახალგაზრდა ქალების შედარებით დიდ საკანში გადაყვანა მოახერხა, სადაც ნათესავებსა და ახლობლებს შეეძლოთ ენახათ ისინი; პერპეტუას მისი ჩვილი მიუყვანეს, რომელიც მან მშობლებს ჩააბარა, რადგან, რაც ელოდებოდა, კარგად იცოდა. მოხუცი მამა მუხლზე დავარდა, ქალიშვილს ხელებს უკოცნიდა და სიკვდილისაგან თავის დახსნას ცრემლებით ევედრებოდა. დედაც ტიროდა, მაგრამ არაფერს ეუბნებოდა, რადგან ფარულად იგიც ქრისტიანი იყო. მამის ვედრებას სასამართლოს თავმჯდომარეც შეუერთდა; იგი ქალს შეაგონებდა, რომ ნუ გაკადნიერდებოდა, მოხუც მამას ნუ დაამწუხრებდა და მსხვერპლშენირვის რიტუალი აღესრულებინა, მაგრამ პერპეტუას გადანწყვეტილება მტკიცე აღმოჩნდა.

ქრისტიანებს სასჯელად მხეცებისაგან შეჭმა გამოუტანეს. განაჩენის აღსრულების წინ ფელიციტატას მშობიარობა დაენყო და ტკივილებისაგან გატანჯული კენესოდა, ერთ-ერთმა დასასჯელმა ქალს უთხრა, რომ თუ მშობიარობის ტკივილებს ვერ უძლებდა, მაშინ რაღას იზამდა, როცა შესაჭმელად მხეცებს მიუგდებდნენ. ფელიციტატამ უპასუხა, რომ ახლა მარტო იტანჯებოდა, მაშინ კი მის ტანჯვას უფალიც გაინანილებდა, რომლისთვისაც იგი ენამებოდა. წამების წინა დღეს ურიცხვი ხალხი შეიკრიბა, რომელსაც ქრისტიანებმა სიტყვით მიმართეს; ისინი მომავალ სამსჯავროსა და იმ სულიერ სიხარულზე საუბრობდნენ, რომელიც მათ გულებს ავსებდა. „კარგად შეხედეთ ჩვენს სახეებს, რათა ისინი სამსჯავროს დღეს იცნოთ,“ – უთხრა სეირის საყურებლად შეკრებილებს ერთ-ერთმა მათგანმა.

ქრისტიანთა წამება იმპერატორის დაბადების დღეს უნდა აღსრულებულიყო, რადგან მას ამგვარი გასართობი სანახაობებით აღნიშნავდნენ. ის ქრისტიანები, რომელთა სასიკვდილოდ შეჭმა მხეცებმა ვერ შეძლეს, მახვილებით განგმირეს. პერპეტუას უკვირდა, რომ თუმცა მთელი სხეული მხეცების ბრჭყალებით ჰქონდა დასერილი, ტკივილებს მაინც ვერ გრძნობდა. მან ხელი გაუწოდა ფელიციტატას და წამოაყენა. ხალხმა წამებული ქალების ამფითეატრის შუაში წარდგენა მოითხოვა, რათა მათი სიკვდილი, რაც შეიძლება კარგად დაენახა... ისინი მართლაც გაიყვანეს და იქ გლადიატორებმა ყველას თვალწინ დაკლეს.

ეგვიპტეში წამებულთაგან განსაკუთრებით ცნობილია იშვიათი სილამაზის მონა ქალიშვილი პოტამუნა, რომელიც ბატონმა დაასმინა. იგი სასტიკად აწამეს და ბოლოს ნელ-ნელა ჩაუშვეს ქვაბში, რომელშიც ფიჭვის ფისი დუღდა. ამ დროს მას ხალხი დასცინოდა, მაგრამ მეომართა შორის მაინც აღმოჩნდა ერთი, რომელიც მიხვდა, რაც ხდებოდა და პოტამუნას სიმტკიცითა და უსაზღვრო მოთმინებით დიდად მოიხიბლა. ბასილიდი ცდილობდა შეურაცხყოფისაგან დაეცვა იგი, რის პასუხადაც ქალმა უთხრა, რომ სიკვდილის შემდეგ უფალს მისთვის შეევედრებოდა. გავიდა რამდენიმე ხანი. ერთხელ ბასილიდს მეგობრებმა რაღაც შემთხვევის გამო სთხოვეს დაეფიცა, მაგრამ მან განაცხადა, რომ ვერ დაი-

ფიცებდა, რადგან ქრისტიანი იყო. თავდაპირველად ეგონათ, რომ ხუმრობდა, მაგრამ როცა მისი სიტყვების სიმართლეში დარწმუნდნენ, საპყრობილეში შეაგდეს. საპყრობილეში იგი ქრისტიანებმა ინახულეს და უეცარი მოქცევის მიზეზი ჰკითხეს. მან თქვა, რომ დასჯიდან სამი დღის შემდეგ პოტამუნა გამოეცხადა და უთხრა, რომ დაპირება შეასრულა და რომ იგი ჩქარა მოკვდებოდა ქრისტესათვის. მართლაც, ბასილიდი საპყრობილეში მოინათლა და მოწამეობრივად აღესრულა.⁴⁴

ალექსანდრიაში შეიპყრეს ქრისტიანი ლეონიდე, რომელსაც დიდი ოჯახი – ცოლი და შვიდი შვილი ჰყავდა, მათგან უფროსი მხოლოდ 17 წლისა იყო. ლეონიდეს ოჯახი მისი დასჯის შემთხვევაში ულუკმაპუროდ დარჩებოდა, რადგან იმპერატორის ბრძანებით, ქრისტიანთა ქონება ხაზინას უნდა გადასცემოდა. უფროსი ვაჟი ორიგენე მამას საპყრობილეში სწერდა, რომ ოჯახის გამო სარწმუნოების დაცვასა და მოწამის გვირგვინზე უარი არ ეთქვა. ასეც მოხდა, ლეონიდე მოწამეობრივად აღესრულა, იგი მახვილით მოკლეს.

ამ პერიოდში სასტიკი დევნა განიცადა ლიონის ეკლესიამაც, რომლის ეპისკოპოსიც წმ. ირინეოსი იყო. ირინეოსი ჯერ კიდევ ადრეულ ყრმობაში უსმენდა მცირე აზიაში წმ. პოლიკარპე სმირნელს; იქვე უსმენდა იგი მოციქულთა სხვა მოწაფეებსაც. ირინეოსმა თავისი დროისათვის სრულყოფილი განათლება მიიღო; კარგად იცნობდა, აგრეთვე, იმ ძველ პოეტებსა და ფილოსოფოსებსაც, რომელთაც ქრისტიანობასთან საერთო შეხედულებანი ჰქონდათ. ტერტულიანე მას ყველა მოძღვრების ყველაზე გამომეძიებელ მკვლევარს უწოდებდა, ხოლო წმ. იერონიმე ფილოსოფიის სიყვარულში მაგალითად მიიჩნევდა. თავისი რჩეული მოწაფე აღმოსავლეთ გალიაში პოლიკარპემ წარგზავნა, რათა, როგორც ფიქრობენ, ლიონის ეპისკოპოსს პოთინს სარწმუნოების ქადაგების საქმეში შეწეოდა. პოთინმა იგი ხუცესად აკურთხა, ხოლო მისი მოწამეობრივი აღსასრულის შემდეგ, 178 წელს, ლიონელებმა ირინეოსი თავიანთ ეპისკოპოსად აირჩიეს. ახალმა მწყემსმთავარმა უმოკლეს დროში ქადაგებით მთელი ქალაქი ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოაქცია. მან თავი გამოიჩინა ერესებთან ბრძოლით, რომელთაც როგორც სიტყვიერად, ისე

⁴⁴ Евсeвий Памфил, VI, 5.

წერილობითაც ამხელდა. ამ დროისათვის უკვე დაწერილი იყო მისი ცნობილი თხზულება „ერესთა წინააღმდეგ“, რომელსაც თვითონ ავტორმა „მხილება და უარყოფა ცრუ ცოდნისა“ უწოდა. ჩვენამდე ამ თხზულების, მართალია, უხეშმა, მაგრამ ფრიად ძველმა ლათინურმა თარგმანმა მოაღწია. რაც შეეხება დედანს, იგი მხოლოდ ნაწყვეტებით შემოგვრჩა. თხზულება „ერესთა წინააღმდეგ“ ხუთი წიგნისაგან შედგება, მისი პირველი წიგნი, რომელშიც გნოსტიკურ ერესთა შემაჯამებელი ვალენტის ცრუ მოძღვრებაა მხილებული, სიტყვასიტყვით გადაიტანა ეპიფანე კვიპრელმა თავის თხზულებაში ერესების შესახებ.

როცა იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსის ბრძანებით იმპერიაში ქრისტიანთა დევნამ ახალი ძალით იფეთქა, ლიონის ეკლესიამ, ისევე, როგორც დევნის წინა პერიოდში, განსაკუთრებული ტანჯვა განიცადა. 202 წელს თავის ათასობით სულიერ შვილთან ერთად, წმ. ირინეოსიც მოწამეობრივად აღესრულა და წამებული მწყემსის გვირგვინი დაიდგა.

ორიგენე

ორიგენე, ვაჟი ლეონიდესი, რომელმაც სარწმუნოება სიცოცხლის ფასად დაიცვა, ალექსანდრიაში დაიბადა. მამა მას წმინდა წერილიდან ადგილების ზეპირად დასწავლას ყრმობიდანვე ავალებდა. უჩვეულოდ ნიჭიერი ყრმა ყველაფერს ადვილად ითვისებდა და მამას ისეთ კითხვებს აძლევდა, რომ იძულებულს ხდიდა მისი ცნობისმოყვარეობისათვის ზღვარი დაედო, თუმცა, გულში მადლობდა უფალს, რომელმაც ასეთი ვაჟი უბოძა. გადმოგვცემენ, რომ ლეონიდე ღამლამობით შვილის სანოლთან მიდიოდა, მკერდზე კოცნიდა, რადგან ფიქრობდა, რომ ამ გულში ღმრთის სული მკვიდრობდა. მამამ ორიგენე ალექსანდრიის სკოლაში შეიყვანა, სადაც მაშინ კლიმენტი ალექსანდრიელი ასწავლიდა. როცა ქრისტიანთა დევნა დაიწყო, ყმანვილი თითქოს ქრისტესათვის სიკვდილს ეძებდა. ეს სურვილი განსაკუთრებით მამამისის შეპყრობის შემდეგ გაუძლიერდა და გადაწყვიტა მასთან ერთად დაღუპულიყო, მაგრამ დედამ ტანსაცმელი დაუმალა, რათა სახლიდან გასვლა არ

შეძლებოდა. ლეონიდეს სიკვდილით დასჯის შემდეგ ოჯახი საშინელ სილატაკეში ჩავარდა და ორიგენეც იძულებული გახდა მასზე ეზრუნა. ჭაბუკს მფარველად ვილაც მდიდარი ქალი გამოუჩნდა და შინ წაიყვანა, მაგრამ ეს ქალი გნოსტიკოსთა გავლენის ქვეშ იყო მოქცეული და ერთი ცრუ მოძღვარი შვილივით ჰყავდა მიღებული. როცა მან მოისურვა, რომ ლოცვაზე შეეკრებოდა, რომელთაც ეს ცრუ მოძღვარი თავმჯდომარეობდა, ორიგენეც შეერთებოდა, მან მტკიცე უარი განაცხადა იმ ადამიანთან ერთად ლოცვაზე, რომელიც ქრისტიანულ დამახინჯებულ სწავლებას ავრცელებდა და თავისი მფარველის სახლი დატოვა. მისი ასაკისათვის უჩვეულოდ განათლებულმა ახალგაზრდამ სკოლა გახსნა და გაკვეთილებით თავსაც ირჩენდა და ოჯახსაც არჩენდა.⁴⁵ ამასთან, სახელიც სწრაფად მოიხვეჭა, ასე რომ, მის მოსასმენად ალექსანდრიის ცნობილი მოქალაქენიც მოდიოდნენ. თავისუფალ დროს ორიგენე ცოდნის შეძენას ანდომებდა, ალექსანდრიის ცნობილ ფილოსოფოსებს უსმენდა, ერეტიკოსთა მოძღვრებებს ეცნობოდა. იმათგან, რომელნიც მის საუბრებს უსმენდნენ ქრისტიანულ, როგორც ერთადერთ ჭეშმარიტებასა და ადამიანთა გონების განმანათლებელზე, მიუხედავად იმისა, რომ დევნა გრძელდებოდა, მრავალი მოიქცა. როცა კლიმენტი, რომელიც სკოლას ხელმძღვანელობდა, იძულებული გახდა ქალაქი დაეტოვებინა, ალექსანდრიის ეპისკოპოსმა დიმიტრიოსმა კლიმენტის ადგილის დაკავება ორიგენეს სთხოვა, რომელიც ამ დროს მხოლოდ ცხრამეტი წლისა იყო. ქრისტიანთა დევნამ კიდევ უფრო დაუნდობელი და სასტიკი ხასიათი მიიღო. ორიგენე შეპყრობილთა სანახავად საპყრობილეში დადიოდა, დასასჯელებს დასჯის ადგილამდე აცილებდა და სარწმუნოების ერთგულებისათვის ხმამაღლა ადიდებდა. ამ დროს ხალხი ხშირად ქვებს ესროდა, მაგრამ ყოველთვის უვნებელი რჩებოდა. გაოცებას იწვევს ის ფაქტი, სხვებთან ერთად ისიც რატომ არ შეიპყრეს. ვარაუდობენ, რომ გამორჩეული ნიჭით დაჯილდოებულ ახალგაზრდას, რომელიც თავისი განსწავლულობით ალექსანდრიის სიამაყეს წარმოადგენდა, თვითონ ქალაქის ხელისუფლება იფარავდა. ბევრი მისი მოწაფე, რომელნიც ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოაქცია,

⁴⁵ იქვე, VI, 2.

მონამეობრივად აღესრულა. ხალხმა რამდენჯერმე წრე მის სახლ-საც შემოარტყა, ერთხელ კიდევაც შეიპყრეს, ეგვიპტელთა კერპის სერაპისის ტაძარში მიიყვანეს, ქურუმის სამოსელი გადააცვეს და კერპების თაყვანსაცემად მოსულებისათვის პალმის რტოების დარიგება მოსთხოვეს. ორიგენემ ხალხს რტოები მართლაც დაურიგა, ოღონდ შემდეგი სიტყვებით: „აილეთ, მაგრამ არა კერპთა, არამედ ქრისტეს სახელით“. მისი მოღვაწეობის პერიოდში ალექსანდრიის სკოლამ კიდევ უფრო დიდი სახელი მოიპოვა, ვიდრე მაშინ, როცა იქ პანტენი და კლიმენტი მოღვაწეობდნენ. მიუხედავად ამისა, ის კვლავ უკიდურეს სიღარიბეში ცხოვრობდა, მხოლოდ ერთი სამოსი ჰქონდა და ფეხშიშველი დადიოდა.⁴⁶

211 წელს იმპერატორი სეპტიმუს სევერუსი გარდაიცვალა. მიუხედავად იმისა, რომ მისი ვაჟი კარაკალა რომის იმპერიის ისტორიაში ერთ-ერთ სასტიკ იმპერატორადაა ცნობილი, მის დროს ქრისტიანები არ იდევნებოდნენ. მაცხოვრის მიმდევრებს დევნა არც მისი მემკვიდრეებისაგან განუცდიათ. ასე რომ, 235 წლამდე, თუ მორწმუნეთა წამების ცალკეულ ფაქტებს არ ჩავთვლით, ეკლესიაში ძირითადად სიმშვიდე სუფევდა. იმპერატორი ალექსანდრე სევერუსი ქრისტიანების მიმართ კეთილგანწყობილებასაც კი ამჟღავნებდა, რისი მიზეზიც, როგორც ფიქრობენ, დედამისის ქრისტიანობა უნდა ყოფილიყო. ამასთან, როგორც ჩანს, იმპერატორს წარმართული ღმერთების რწმენაც შერყეული ჰქონდა, რაზეც მის მიერ სასახლეში მოწყობილი სამლოცველოც მიუთითებდა. სამლოცველოში მითოსური ღმერთების ქანდაკებათა შორის, რომელთაც იმპერატორი ყოველ დილით თაყვანს სცემდა, აბრაამისა და ქრისტეს გამოსახულებებიც იდგნენ. ალექსანდრე სევერუსს უყვარდა გამეორება გამოთქმისა, რომელიც ქრისტიანული ზნეობის ერთ-ერთ ქვაკუთხედს წარმოადგენს: ნუ გაუკეთებ სხვას იმას, რაც არ გინდა რომ შენ გაგიკეთონ. სხვებისთვის შესახსენებლად მან ეს სიტყვები სასახლის კარებზეც კი ამოაკვეთინა. ქრისტიანებს ასეთი წესი ჰქონდათ: როცა ვინმეს ეპისკოპოსად გამოარჩევდნენ, გადაწყვეტილებას სახალხოდ გამოაცხადებდნენ, რათა ყველას, და მათ შორის იმათაც, რომელთაც

⁴⁶ იქვე, VI, 3.

შერჩეულ პიროვნებაზე სხვა შეხედულება ჰქონდათ, თავიანთი აზრის გამოთქმის საშუალება მისცემოდათ. იმპერატორს ეს წესი ისე მოეწონა, რომ მას გუბერნატორებისა და მოსამართლეთა არჩევის დროს იყენებდა.

ცნობილია ასეთი ფაქტიც; როცა ერთ-ერთი ტრაქტირის პატრონმა ქრისტიანებს იმპერატორთან იმის გამო უჩივლა, რომ მათ ლოცვისთვის შესაკრებად მისი კუთვნილი ადგილი დაიკავეს, ალექსანდრემ მხარი ქრისტიანებს დაუჭირა და ამ ადგილის საერთოდ ქრისტიანთათვის გადაცემა ბრძანა. აქედან ვარაუდობენ, რომ იმპერატორი ქრისტიანთა უფლებას ლოცვისათვის ღიად, განცხადებულად შეკრებისა, ცნობდა. ფიქრობენ, აგრეთვე, რომ პირველი ქრისტიანული ტაძრებიც ალექსანდრეს მეფობის პერიოდში უნდა აგებულიყო და მათი მოხატვის ტრადიციასაც ამავე წლებში უნდა ჩაყროდა საფუძველი. სამწუხაროდ, ქრისტიანთა პირველმა სამლოცველოებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწიეს, რადგან ისინი მომდევნო იმპერატორების დროს განახლებულმა დევნამ შეიწირა.

რომის იმპერიის ტახტზე ალექსანდრე სევერუსი მაქსიმინემ შეცვალა, წარმოშობით გოთმა, რომელსაც სისასტიკით მხეცს ადარებდნენ. ქვეშევრდომებმა იგი ჩქარა შეიძულეს და შეთქმულებაც მოუწყვეს. მაქსიმინემ იეჭვიანა, რომ შეთქმულებაში ქრისტიანებიც მონაწილეობდნენ, რადგანაც ისინი ალექსანდრეს სიკვდილს დაუფარავად გლოვობდნენ. ამას მცირე აზიაში მომხდარი საშინელი მიწისძვრაც დაემატა, რომელიც, რალა თქმა უნდა, ქრისტიანებს დაბრალდა და 235 წელს მათი დევნის მეექვსე პერიოდი დაიწყო. იმპერატორის მხარდაჭერით გათამამებული წარმართები ქრისტიანებს თავიანთ ღმერთებს მსხვერპლად სწირავდნენ, განსაკუთრებული სისასტიკით ეპისკოპოსებსა და ხუცესებს აწამებდნენ. საბედნიეროდ მაქსიმინეს მეფობა მხოლოდ სამი წელი გაგრძელდა და ეკლესიას 249 წლამდე ისევ სიმშვიდის პერიოდი დაუდგა. ასე რომ, ამ სამი წლის გამოკლებით, იგი თითქმის ოთხი ათეული წლის განმავლობაში მოსვენებით ცხოვრობდა. ორიგენეს მოღვაწეობის წლებიც ძირითადად ამ ხანას დაემთხვა.

ალექსანდრიის სკოლაში მასწავლებლობამ და პირველმა თხზულებ-

ბებმა ორიგენეს სახელი სწრაფად გაუთქვეს. მას უკვე რჩევისათვის შორეული ადგილებიდანაც მიმართავდნენ. სწორედ ამან გამოიწვია ორიგენეს მოგზაურობა რომსა და არაბეთში, სადაც მისი მოსმენა თვით ამ მხარის მმართველმა მოისურვა. არაბეთიდან დაბრუნების შემდეგ თაყვანისმცემლებმა აიძულეს დაეტოვებინა ალექსანდრია, სადაც ქრისტიანთა დევნის ფაქტები მაინც ხდებოდა (216 წ.) და პალესტინაში გადასულიყო. იქ იგი მისმა ერთგულმა ეპისკოპოსებმა – ალექსანდრე იერუსალიმელმა და თეოკტისტე კესარიელმა შეიფარეს. სწორედ მათი დაჟინებული თხოვნით დაიწყო მან ტაძრებში მრავალრიცხოვანი მორწმუნის წინაშე წმ. წერილის განმარტება, მიუხედავად იმისა, რომ ერისკაცი იყო. ალექსანდრიის ეპისკოპოსმა დიმიტრიოსმა ამის გამო უსაყვედურა და ალექსანდრიაში დაბრუნება მოსთხოვა. ალექსანდრიაში დაბრუნებული ორიგენე იმპერატორი ალექსანდრე სევერუსის დედამ, იულიამ ანტიოქიაში მიიწვია, რათა ქრისტიანულ მოძღვრებაში გარკვეულიყო. 228 წელს საეკლესიო საქმეების გამო იგი საბერძნეთში გაიწვიეს. პალესტინაში, კერძოდ კი, კესარიაში გავლისას ეპისკოპოსებმა – ალექსანდრემ და თეოკტისტემ ორიგენე ხუცესად აკურთხეს, რაც დიმიტრიოსმა საეკლესიო წესდების დარღვევად მიიჩნია. მან ორიგენე ადგილობრივ კრებაზე გაკიცხა, მასწავლებლის წოდებისათვის უღირსად მიიჩნია, ალექსანდრიის ეკლესიიდან გარიცხულად გამოაცხადა და ხუცესის ხარისხი ჩამოართვა (231 წ.). ეს განაჩენი ყველა ეკლესიას წერილობით ეცნობა და მას ყველა დაეთანხმა გარდა პალესტინის, ფინიკიის, არაბეთისა და აქაიის ეკლესიებისა. ეგვიპტის ადგილობრივ კრებათა აქტები, რომლითაც ორიგენე განსაჯეს, არ შემონახულა, მაგრამ ვიცით, რომ გარდა ზემოდასახელებული მიზეზისა (ეკლესიაში ქადაგება ერისკაცისა ეპისკოპოსების თანდასწრებით), არსებობდა სხვებიც, სახელდობრ, საეჭვო ფაქტი თვითდამახინჯებისა, ხელთდასხმის მიღება უცხო ეპისკოპოსებისაგან და სარწმუნოების საკითხებზე ზოგიერთი არამართლმადიდებლური შეხედულება.⁴⁷ ალექსანდრიის ეკლესიისაგან განკვეთილმა ორიგენემ თავისი მოღვაწეობა პალესტინის კესარიაში გააგრძელა, სადაც მრავალი მონაფე და მიმდევარი გაიჩინა. იმპერატორი დეკიუსის

⁴⁷ იქვე, VI, 8.

დროს დაწყებულმა დევნამ მას ტირში მიუსწრო. იგი საპყრობილეში ჩააგდეს, რის გამოც ჯანმრთელობა შეერყა და 254 წელს 70 წლის ასაკში გარდაიცვალა. მოღვაწეობაში მოუღლელობისა და სიმტკიცის გამო მას ადამანტისა უწოდეს. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ორიგენე მეტისმეტად თავშეკავებულსა და მკაცრ ცხოვრებას ეწეოდა. თავისთვის დღეში მინიმალურ თანხას, 4 ობოლს, ე.ი. იმდენს ხარჯავდა, რამდენიც არსებობის შესანარჩუნებლად იყო საჭირო. ცოტა ეძინა და ხშირად მარხულობდა; მის მთავარსა და საყვარელ საქმიანობას ქველმოქმედება და წმინდა წერილის შესწავლა წარმოადგენდა. ამისთვის მან ოცდაათი წლის ასაკში ებრაული შეისწავლა. ბიბლიის ყველა, იმ დროისათვის ცნობილი თარგმანი შეკრიბა და ერთმანეთს შეადარა. 28 წლის თავაუღებელი შრომის შედეგად ორიგენემ წმინდა წერილი რვა სვეტად გამოსცა. პირველ სვეტში იყო ებრაული ტექსტი ებრაული ასოებით, მეორეში – იგივე ტექსტი ბერძნული ასოებით, მესამესა და მეოთხეში – აკვილასა და სვიმახოსის თარგმანები, შემდეგ – სეპტუაგინტა (პტოლემეაიოსის ბრძანებით ბერძნულად გადათარგმნილი 72 სწავლული ებრაელის მიერ ქრისტეს შობამდე 275 წელს), ხოლო მეექვსეში, მეშვიდესა და მერვეში – გვიანდელი თარგმანები, რომლებშიც ზოგიერთი ადგილი ძალიან დამახინჯებული იყო ან უფიცობის, ან წინასწარგანზრახვის მიზეზით, რადგან მთარგმნელები ქრისტიანობის მტრები იყვნენ. მთელი ეს ნაშრომი, რომელსაც გამომცემლის კომენტარებიც თან ახლდა, ექსაპლების სახელწოდებით იყო ცნობილი და წმინდა წერილის გვიანდელი მკვლევარებისათვის უზარმაზარ სახელმძღვანელოს წარმოადგენდა.⁴⁸ სამწუხაროდ, მისი დედანი კესარიასი დაიწვა 653 წელს, რის გამოც ექსაპლებმა ჩვენამდის მხოლოდ ნაწყვეტების სახით მოაღწიეს.

როგორც ძველი მწერლები გადმოგვცემენ, ორიგენეს ექვსიათასამდე წიგნი (ამ სიტყვის იმდროინდელი გაგებით) შეუქმნია, მათ შორის – მოკლე სიტყვები, ქადაგებები, წერილები, ძველი აღთქმის თითქმის ყველა წიგნის განმარტება, ხოლო ახალი აღთქმიდან – იოანეს სახარებისა და კორინთელთა მიმართ პირველი ეპისტოლესი. გადმოცემით ცნობილია, რომ წმინდა წერილის განმარ-

⁴⁸ იქვე, VI, 16.

ტებების წერას ორიგენე მდიდარი ალექსანდრიელი მოქალაქის, ამბროსის დაჟინებული თხოვნით შეუდგა, რომელიც ქრისტიანობაზე მოაქცია. ამბროსი მზად იყო მისთვის დიდი თანხა გადაეხადა, მაგრამ ორიგენე, მიუხედავად იმისა, რომ უკიდურეს გაჭირვებაში ცხოვრობდა, მხოლოდ იმდენს იღებდა, რამდენიც საქმეს სჭირდებოდა. შვიდი მწერალი ძლივს ასწრებდა მისი ნაკარნახევის ჩანერას, ხოლო ამდენივე მათ გადაწერას.

ორიგენეს ერთ-ერთი საუკეთესო თხზულებათაგანია „კელსის წინააღმდეგ“. ამ წარმართ ავტორს ეკუთვნოდა წიგნი სახელწოდებით „ჭეშმარიტი მოძღვრება“, რომელშიც ქრისტიანებს დასცინოდა. რამდენადაც კელსის გონებაც უჭრიდა და კალამიც, მისი თხზულება ყველაზე თვალსაჩინო იყო იმ წიგნთა შორის, რომელნიც ქრისტიანობის წინააღმდეგ იყვნენ შექმნილნი. სამწუხაროდ, ეს განმაქიქებელი ნაწარმოები ქრისტიანთა მხრიდან ასი წლის განმავლობაში პასუხგაუცემელი დარჩა. ორიგენე იყო პირველი, ვინც ამ თხზულების სისუსტე ამხილა და მის ავტორს საუკუნის განმავლობაში განმტკიცებული ყალბი პატივი აპყარა.

ორიგენეს მოძღვრება სარწმუნოებრივ საკითხებზე ძირითადად გადმოცემულია წიგნში „საწყისებზე“.⁴⁹ ჩვენამდე ამ ნაწარმოებმა რუფინუსის ლათინური პერიფრაზით მოაღწია, ხოლო მისი ორი ვრცელი ნაწყვეტი III და IV წიგნებიდან, შემოგვენახა ქრესტომათიაში, რომელიც ბასილი დიდმა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველმა ორიგენეს ნაწარმოებთაგან შეადგინეს (ფილოკალია). თავისთავად ის ფაქტი, რომ ამ ორმა დიდმა ქრისტიანმა მოაზროვნემ შრომა გასწია იმ ჭეშმარიტებათა ამოსაკრებად, რომელიც ორიგენეს მოძღვრებაში ცდომილებათა გვერდით უხვად იყო გაბნეული, კარგად მეტყველებს იმ დამოკიდებულებაზე, რომელიც ეკლესიას ჰქონდა და აქვს ამ სახელგანთქმული მოაზროვნის მიმართ.

ორიგენეს ცდომილებათაგან უწინარესად მისი ცნობილი სწავლება „საყოველთაო აღდგომაზე“, აპოკატასტასისზე უნდა აღინიშნოს. საინტერესოა, რომ ამ სწავლებას მორალური მოტივები კი არ უდევს საფუძვლად, არამედ ისტორიის შინაარსის უარყოფა. მისი აზრით, მთელი შინაარსი ისტორიული დროისა უკვალოდ იფ-

⁴⁹ Ориген, О началах, Против Цельса, С.-Петербург, 2008.

ანტება და ისტორიის შემდეგ რჩება ის, რაც ისტორიამდე იყო. ამ ერთგვარი ანტიისტორიზმის მიზეზი კი ისაა, რომ ორიგენეს აზროვნება მხოლოდ დროის გარეშე, მარადისობის თვალსაზრისიდან შეუძლია, რის შედეგადაც არც დროის ცნება ესმის და ემპირიული, ცვალებადი სამყაროს არსებობაც მისთვის გადაუჭრელ ამოცანას წარმოადგენს.

როგორც პლატონის მიმდევარს, ორიგენეს არ ესმოდა დაბადება ან წარმოშობა მარადისობისათვის, მისთვის მისაღები მხოლოდ მარადისობიდან დაცემით გამოწვეული ამოვარდნა და მერე ისევ მასში დაბრუნება იყო.

ორიგენიზმში ნათლადაა ჩამოყალიბებული სწავლება მარადიულ სამყაროზე, რომელიც ღმერთმა შექმნა, მაგრამ მისი ავტორი კვლავ შეცდომას უშვებს, როცა იქ იერარქიის არსებობას უარყოფს. მისთვის მიუღებელია, რომ მარადიულ სამყაროს, რომელიც იდეალურია, რაიმე ნაკლი ჰქონდეს; რამდენადაც იერარქიის არსებობა ამგვარ ნაკლად ესახება, ამიტომ, მისი სწავლებით, მარადიული სამყარო მხოლოდ ერთგვაროვანი და ერთარსება სულების სამყოფია და ამდენად, ბუნებრივია, იქ ანგელოზსა და ადამიანს, ადამიანსა და „წყლის ცხოველს“ შორის არც სხვაობა არსებობს. ამგვარი სხვაობა მხოლოდ ემპირიული სამყაროს კუთვნილება და დაცემის შედეგია, რომელსაც საყოველთაო აღდგომა გააუქმებს. აქედან გამომდინარე, ადამიანის ადგილი არც მომავალ სამყაროში იქნება.

მაშასადამე, ორიგენეს მიხედვით, ჩვენი ხილული სამყარო სამყაროს პერიოდებიდან ერთ-ერთია, რომელშიც ყველა ქმნილება – მნათობებით დაწყებული და წყლის ცხოველებით დამთავრებული, დაცემულ სულებს წარმოადგენს და თუ ანგელოზს უმაღლეს საფეხურად მივიჩნევთ, მივიღებთ, რომ ახლა, ამ სამყაროში, დაცემის სხვადასხვა საფეხურზე მხოლოდ ანგელოზები არსებობენ.

მართალია, მის რელიგიურ სისტემაში ყველაზე ნათელი თავისუფალ ნებაზე სწავლებაა, მაგრამ აქაც შეცდომას უშვებს, როცა თვლის, რომ თავისუფალი ნება მხოლოდ ბოროტების მიზეზია (მაგ., იდეალური სამყარო თავისი ნებით დაეცა, რაც თავისთავად სწორია), ხოლო რაც შეეხება სიკეთეს, მისთვის თავისუფალი ნება

საჭირო არაა. ამ ცდომილების მიზეზიც რადიკალური არაისტორიზმია, რომლის მიხედვითაც, არც დრო, და, მაშასადამე, არც ისტორია საჭიროა არაა, რადგან ყოფიერების მთელი სისრულე, ანუ ყოველივე რასაც ყოფა შეეფერებოდა დროზე „ადრე“ და „უწინარესად“ შეიქმნა.

ღმრთის მიერ შექმნილ არსებათა დაცემის მიზეზს ორიგენე შემოქმედისადმი სიყვარულის გაცემაში ხედავს. მისთვის იესო ქრისტეც ღმრთის მიერ შექმნილი სულიერი არსებაა, რომელიც იმგვარი მგზნებარე სიყვარულით ისწრაფოდა მისკენ, რომ ჯერ კიდევ სამყაროს დაცემამდე განუყოფელად შეუერთდა ღმრთებრივ სიტყვას. აქედან გამომდინარე, „ქრისტეს სულის“ განსაკუთრებულობაც იმაში მდგომარეობს, რომ მას სიყვარული ღმრთისა არასდროს გაციებია. მაშასადამე, ორიგენეს სწავლებით, სიტყვა კი არ განხორციელდა, არამედ ადამიანური სული, რომელიც სიტყვასთან განუყოფელად იყო შეერთებული. როგორც ვხედავთ, ორიგენიზმში ქრისტეზე სწავლება წინააღმდეგობრივი ხასიათისაა. მართალია, იგი გამოკვეთილად აღიარებდა ქრისტეს, როგორც ღმერთკაცს და, რამდენადაც ცნობილია, ეს სახელი პირველად მასთან გვხვდება, მაგრამ განკაცებაში ორ მომენტს არჩევდა: ქრისტეს მარადიული სულის შეერთებას ღმრთებრივ სიტყვასთან და შემდეგ მის განხორციელებას.

ამასთან, განსხვავებით მართლმადიდებლური სწავლებისაგან, იგი ფიქრობს, რომ განხორციელება არ შეიძლება მარადიული იყოს, რადგანაც, რამდენადაც, სხეულებრიობა ცოდვით დაცემის დროებითი შედეგია, სხეული, განწმენდის შესაბამისად, თანდათან განილევა და ჟამის აღსრულებასთან ერთად განიზნევა. აქედან გამომდინარეობს სხვა ცდომილებაც იმის თაობაზე, რომ ქრისტეს განხორციელებას მხოლოდ გარდამავალი და პედაგოგიური შინაარსი აქვს და არა გამომსყიდველობითი. ორიგენეს სწავლებით, რადგანაც გამომსყიდველობით გზას მარადიულ სამყაროში თავისი დაცარიელებული ადგილის კვლავ დასაკავებლად ყოველი სული თვითონ გადის, ქრისტე ამ გზაზე მხოლოდ მაგალითის მიმცემი და მეგზურია. მისი აზრით, სულიერ ზრდასთან ერთად თანდათან უნდა დავშორდეთ ისტორიულ ქრისტესა და მის ადა-

მიანურობას, რომელიც ღმრთის ჭვრეტისათვის მხოლოდ საშუალებას წარმოადგენს.

რამდენადაც ორიგენეს ქრისტოლოგიაში აღიარებულია ქრისტიკაში შეერთება ღმრთის პირისა სრულ კაცთან, როგორც ერთი (ღმრთეებრივი), ისე მეორე (კაცობრივი) ბუნების საკუთარ თვისებათა შენარჩუნებით, ამდენად, რამდენიმე ძირითად საკითხში იგი არსებითად ემთხვევა მართლმადიდებლურ ღმრთისმეტყველებას, მაგრამ ამავდროულად უპირისპირდება კიდევაც მას სწავლებით „ქრისტეს სულზე“, განკაცების ორ მომენტსა და არაისტორიზმზე.

საინტერესოა, რომ ორიგენეს თავისი განმარტებები და ნააზრევი არც სარწმუნოების კანონ-წესებში შეუტანია და მათთვის არც დოგმატური სწავლების ხასიათი მიუცია. თავისი შეხედულებანი პრობლემურ საკითხებზე მას გამოსაცდელად და განსასჯელად მსმენელთა სამსჯავროზე გამოჰქონდა.

მიუხედავად ქრისტიკაში თავდადებული სიყვარულისა, რაც თავისი ცხოვრებითაც დაამტკიცა, ორიგენემ ვერ შეძლო მრავალ საკითხში თავი დაეღწია პლატონიზმის გავლენისათვის. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მისი მოღვაწეობის პერიოდში ქრისტიანული ღმრთისმეტყველება და მისი ტერმინოლოგია ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესში არსებობდა და ამ მხრივ ძიება გრძელდებოდა. მაგრამ, ცხადია, ეკლესია ვერ დაუშვებდა საღმრთისმეტყველო აზრის პლატონიზაციას. ის, რაც ორიგენეს ნააზრევში მართებული და სწორი იყო, ეკლესიამ წმ. ბასილი დიდისა და წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველის მიერ განეული ჯაფის შედეგად შეითვისა, ხოლო საერთოდ ორიგენიზმი, რომელშიც უარყოფილია ისტორიული ქრისტიკა ანუ სწავლება მეორე ადამზე, რაც თავის მხრივ დროის, ისტორიის და ადამიანის რელიგიურ გამართლებას წარმოადგენს, ჯერ კიდევ VI საუკუნეში დაგმო. დღეს ორიგენეს მოძღვრება, რომელშიც ადგილი არა აქვს ანთროპოლოგიას, და მხოლოდ პნევმატოლოგიას – მარადიულ სულებზე სწავლებას წარმოადგენს, განსაზღვრულია როგორც „ერესი დროის შესახებ“.

წმიდა გრიგოლ ნემკესარიელი

პლატონის ფილოსოფიით ზედმეტად გატაცება ორიგენემდე ალექსანდრიის სკოლის სხვა მასწავლებლებსაც ედებოდათ ბრალად, კერძოდ, პანტენსა და კლიმენტის. კლიმენტი თვლიდა, რომ ფილოსოფია, როგორც ძიება ჭეშმარიტი სიბრძნისა და როგორც მოძღვრება, გონებას ღმრთეებრივი ჭეშმარიტების შესაცნობად უნდა ამზადებდეს. მას ასეთი გამოთქმაც ეკუთვნოდა: „ებრაელები რჯულმა აღზარდა, ხოლო ელინთა ფილოსოფიას ქრისტიანობის შემეცნებამდე მივყავართ“. ალექსანდრიაში ქრისტიანი მასწავლებლები მონაფეებს ფილოსოფიურ მოძღვრებებს შეგნებულად ასწავლიდნენ, რათა ისინი ჭეშმარიტების მტრების წინააღმდეგ ბრძოლისათვის მოემზადებინათ. ამასთან, ქრისტიანული ჭეშმარიტების დამცველებს არ უნდა შეშინებოდათ წარმართი ფილოსოფოსებისა. ცდომილებანი, რომელნიც ჭეშმარიტების ძიების გზაზე ყველა ფილოსოფიურ სისტემას ჰქონდა, მონაფეების წინაშე კიდევ უფრო ათვალსაწიანოებდა, რომ კაცობრივი სიბრძნის ყოველგვარი ძალისხმევა ამაოა და სიბნელისა და ეჭვების გაფანტვა და ადამიანის გონებისა და გულის სინათლით ავსება მხოლოდ ღმრთებრივ გამოცხადებას შეუძლია. ბევრმა წარმართმა ფილოსოფოსმა ცოდნით გამოწვეულ ამპარტავნებას სძლია და მოიქცა, ბევრიც ფილოსოფიურ მოძღვრებათა წინაშე ქრისტიანობის უპირატესობას გულწრფელად აღიარებდა, ზოგმაც ქრისტიანთა ზნეობრივი კოდექსის ფილოსოფიურ სისტემათა შორის საუკეთესოსთან – პლატონის მოძღვრებასთან შერწყმა მოინდომა. ამ გზას დაადგა ცნობილი ალექსანდრიელი სწავლული ამონიოს საკა, თუმცა ზოგჯერ იმის დამტკიცებასაც ცდილობენ, რომ იგი ჭეშმარიტად ქრისტიანი იყო. მეორე მხრივ, ალექსანდრიაში დიდად გავრცელებული იყო გნოსტიკური სწავლებანი საიდუმლო შემოქმედებით ძალებზე, სამყაროსა და ადამიანის სულში სიკეთისა და ბოროტების ბრძოლაზე; ძირითადად ამ ორი წყაროსაგან წარმოიშვა და თანდათანობით ჩამოყალიბდა ახალი სისტემა, სახელწოდებით ნეოპლატონიზმი. ჩვენ მხოლოდ იმას დავუმატებთ, რომ რამდენადაც თავად პლატონიზმი, ჯერ კიდევ არისტოტელესაგან გაკრიტიკებული, ქრისტიანობასთან ბრძო-

ლაში უძლური აღმოჩნდა, მას ქრისტიანული სამოსელი გადააცვებს და ჭეშმარიტებასთან დაპირისპირებას ამ გზით შეეცადნენ. ამიტომაც უნდა ვილაპარაკოთ არა ქრისტიანობაზე პლატონიზმის გავლენის შესახებ, არამედ, პირიქით, პლატონიზმზე ქრისტიანობის გავლენის თაობაზე, რის შედეგადაც წარმოიშვა სწორედ ნეო-პლატონიზმი. აღორძინებული, ქრისტიანიზებული პლატონიზმის მამამთავარნი ამონიოს საკას მონაფენი – პლოტინე და შემდეგ პორფირიუსი გახდნენ.

ადამიანებს, რომელნიც ამ მძიმე დროს, როცა ჭეშმარიტების შეურაცხყოფა და დამდაბლება სიცრუესთან მისი აღრევის გზით ხდებოდა, სამყაროს სათნოების შთამბეჭდავ მაგალითებს აძლევდნენ და ჭეშმარიტებაზე განუწყვეტლივ თავდასხმებს მტკიცედ იგერიებდნენ, ეკლესიის მამები ეწოდათ; მათგან რამდენიმეს დავასახელებთ. **წმ. იპოლიტე**, ირინეოსის მონაფე, რომის ახლოს ერთ-ერთი ქალაქის ეპისკოპოსი იყო. ზოგიერთები ამ ქალაქად ოსტიას, სხვანი კი პორტოს ასახელებენ. მან ამხილა ნოეციუსი, რომელიც წმ. სამების შესახებ არასწორად ასწავლიდა და ორი რომაელი ეპისკოპოსიც გადაიბირა. წმ. იპოლიტემ ერესთა წინააღმდეგ მრავალი შესანიშნავი წერილი დაგვიტოვა, მას ეკუთვნის აგრეთვე განმარტება წმ. წერილისა, საუბრები დღესასწაულებზე, შეკრება მოციქულთა მიერ დადგენილი კეთილმოწესეობის კანონებისა და შედგენა პასქალიის ციკლისა. ვიცით, რომ იგი მონამეობრივად აღესრულა, თუმცა აღსრულების წელი უცნობია. წმ. იპოლიტეს უკანასკნელი სიტყვები ყოფილა: „დაე, მათ დაგლიჯონ ჩემი სხეული, ხოლო შენ, ქრისტე, სული ჩემი შეინყნარე“.

წმ. სერაპიონ ანტიოქიელი მონტანისტებს ებრძოდა, **ასკლეპიადე ანტიოქიელმა** კი სახელი წმინდა ცხოვრებითა და მონამეობრივი აღსასრულით გაითქვა. წმ. **დიონისე ალექსანდრიელი**, ორიგენეს მონაფე, ერთ-ერთი საუკეთესო მწყემსი იყო ეკლესიისა. იერუსალიმის ეკლესიას ზედიზედ ორი წმინდა მოღვაწე ედგა სათავეში: წმ. ნარკისი და წმ. ალექსანდრე. პირველის შესახებ შესანიშნავი გადმოცემა არსებობს. მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ მაღალი ზნეობით იყო ცნობილი, მას ცილისმამებლები მაინც გამოუჩნდნენ, რომელნიც მათ მიერვე შეთხზულ ჭორებს ფიცითაც

ამტკიცებდნენ. ერთს უთქვამს: „მზადა ვარ ცეცხლში დავინვა, თუ ვიტყუები“, მეორემ მძიმე სნეულებას მოუხმო, მესამემ განაცხადა – დაე, დავბრმავდე, თუ ტყუილს ვამბობდეო. ნარკისს მათთვის პასუხი არ გაუცია, მან უსამართლო თავდასხმები მოთმინებით აიტანა, მაგრამ ცილისმწამებლები მაინც დაისაჯნენ და თანაც ისე, რომ ყოველმა მათგანმა ის სასჯელი მიიღო, რომელიც ტყუილზე დაფიცებისას მოისურვა.⁵⁰ ნარკისმა ღრმა მოხუცებულობამდე იცოცხლა. როცა ისე დაუძლურდა, რომ სამწყსოს გაძღოლა აღარ შეეძლო, მემკვიდრეზე თავად უფალმა მიუთითა. ეს იყო პანტენისა და კლიმენტის მონაფე, კაპადოკიის ერთ-ერთი ქალაქის ეპისკოპოსი ალექსანდრე, რომელმაც სევერუსის დროს სარწმუნოებისათვის მრავალი ტანჯვა დაითმინა. მან ღმრთისაგან იერუსალიმში წასვლის ბრძანება მიიღო, როცა ქალაქს უახლოვდებოდა, საიდუმლო ხმამ ნარკისსა და რამდენიმე მღვდელმსახურს ქალაქიდან გასვლა და ეპისკოპოსად იმის არჩევა უბრძანა, ვისაც ღმერთი გამოუგზავნიდათ. მართლაც, ქალაქიდან გასულები ალექსანდრეს შეხვდნენ და დაარწმუნეს, რომ უფლის ნებით იერუსალიმში უნდა დარჩენილიყო. ღმრთის ცხადად გამოხატულმა ნებამ ის დაბრკოლება, რომ ალექსანდრე უკვე სხვა ქალაქის ეპისკოპოსად იყო ნაკურთხი, მოხსნა და იგი იერუსალიმის მწყემსმთავრად ერთსულოვნად აირჩიეს.⁵¹ ეს იყო ეკლესიის ისტორიაში პირველი შემთხვევა ეპისკოპოსის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაყვანისა. იერუსალიმის ეკლესიას წმ. ალექსანდრე 40 წლის განმავლობაში მართავდა. ამ ქალაქში მოღვაწეობისას მან ამონაკრები შეაგროვა, უპირატესად იმ წიგნებიდან, რომელნიც ძირითადად ქრისტიანულ რწმენას ეხებოდნენ. შემდგომში ამ ამონაკრებით ევსევი კესარიელმა ისარგებლა, როცა ეკლესიის ისტორიას ადგენდა.

ამ ეპოქის მოღვაწეთაგან ყველაზე ცნობილი წმ. გრიგოლ ნეოკესარიელია, რომელსაც სასწაულმოქმედსაც უწოდებენ. იგი ნეოკესარიაში, წარმართების ოჯახში დაიბადა, მაგრამ კერპთაყვანისმცემლობის ამაოებას ადრევე ჩასწვდა. საფუძვლიანი განათლების მიღების შემდეგ გრიგოლი ფინიკიის ქალაქ ვირისში უნდა

⁵⁰ Евсевий Памфил, VI, 9.

⁵¹ იქვე, VI, 11.

ნასულიყო იქაურ სახელგანთქმულ სასწავლებელში სწავლის გასაგრძელებლად, მაგრამ გადანყვეტილება ერთმა გარემოებამ შეაცვლევინა. ფინიკიაში გამგზავრებამდე ძმასთან, ათენოდორესთან ერთად კესარიაში ჩავიდა, სადაც იმ დროს ორიგენე ასწავლიდა. კაპადოკიის ეპისკოპოსმა ფირმილიანემ ორი ახალგაზრდა ცნობილ მოძღვარს წარუდგინა. მოუსმინეს რა ორიგენეს ქადაგებებს, ძმებმა მასთან დარჩენა გადანყვიტეს. შემდეგში გრიგოლმა თავის მასწავლებელს სამადლობელი პანეგირიკი მიუძღვნა, რომელშიც აგვიწერა, როგორი გზით მიჰყავდა სახელოვან მოაზროვნეს ჭეშმარიტებამდე თავისი მონაფენი. იგი ახალგაზრდებს კაცობრივი ცოდნის ყველა დარგს ასწავლიდა, ავითარებდა რა მათ ნიჭსა და გონებას და უძლიერებდა რა ცნობისმოყვარეობას. ბუნებისმეტყველურ მეცნიერებათა შესწავლისას, მსმენელებს აიძულებდა ყურადღება შემოქმედის სიდიადესა და სახიერებისათვის მიეპყროთ. შემდეგ გადმოსცემდა ყველა იმ სისტემას, რომლითაც ფილოსოფოსები ბუნების მოვლენათა და ადამიანის სულის მოძრაობათა ახსნას ცდილობდნენ და მათი მხილებით დაარწმუნებდა რა მონაფეებს იმაში, რომ კაცობრივი ძალისხმევა უძლურია მისწვდეს ჭეშმარიტებას, მათთვის ღმრთეებრივი გამოცხადების გაცნობას იწყებდა და ქრისტიანულ რჯულს უმარტავდა.

რამდენადაც გრიგოლის მშობლები მდიდარნი და წარჩინებულნი იყვნენ, მას წინ უზრუნველი ცხოვრება და დიდი თანამდებობაც ელოდა, მაგრამ ამქვეყნიური სიამენი არ იზიდავდა, პირიქით, განმარტოებას ესწრაფოდა, რათა ლოცვას მთელი სულითა და გულით მისცემოდა; თუმცა უფალი მას სხვაგვარ სამოღვაწეო ასპარეზს უმზადებდა.

იმ დროისათვის ნეოკესარია თითქმის მთლიანად წარმართული ქალაქი იყო, რადგან ქრისტიანულ სარწმუნოებას მხოლოდ 17 კაცი აღიარებდა. მიუხედავად მცირერიცხოვნებისა, მორწმუნეებმა ეპისკოპოსის არჩევა მოინდომეს და რჩევა ამასიის ეპისკოპოსს, ფედიმს ჰკითხეს. არჩევანი გრიგოლზე შეჩერდა, მაგრამ იგი ქალაქს გაეცალა და უდაბნოში გავიდა. ნეოკესარიელი ქრისტიანები და ფედიმი ღმერთს ევედრებოდნენ, რომ მისთვის ეპისკოპოსობაზე თანხმობის მიცემა შთაეგონებინა. „ყოვლისმცოდნე და ყოვლად-

სახიერო უფალო, – ვედრებით მიმართა შემოქმედს ფედიმმა, – ჟამსა ამას გრიგოლსა და მე გადმოგვხედე და ხელთდასხმა მადლითა შენითა აკურთხე“. ამის შემდეგ, გრიგოლი, რომელიც იქ არ იმყოფებოდა, ეპისკოპოსად გამოაცხადეს. ბოლოს და ბოლოს იგი დარწმუნდა, რომ ამ სამსახურისათვის თვითონ უფალი მოუწოდებდა, ამიტომ ნეოკესარიისაში დაბრუნდა, ხელთდასხმა მიიღო და ახალი მოვალეობის შესრულებას მთელი გულით შეუდგა.

ახლადნაკურთხ ეპისკოპოსს უფალმა შემწეობა და წყალობა არ მოაკლო და სასწაულთქმედების ძალა მისცა. სიტყვით კურნავდა სნეულებს, განასხამდა ეშმაკებს, იმორჩილებდა სტიქიებს. ჭეშმარიტმა მწყემსმა მალე მთელ ამ მხარეზე კეთილისმყოფელი გავლენა მოიპოვა, მრავალიც მოაქცია, წარმართთა ტაძრების დაცარიელების ხარჯზე ქრისტიანთა რიცხვი სწრაფად იზრდებოდა. ეპისკოპოსი ყველა შეჭირვებულისათვის პოულობდა დროს, ყველას იღებდა, უსმენდა და ღმრთის წყალობით შემწეობას უწევდა. ძველი მწერლები, განსაკუთრებით კი გრიგოლ ნოსელი, მრავალ ცნობას გვაწვდიან მის სასწაულებზე, კაპადოკიაში მას მეორე მოსეს უწოდებდნენ.

როგორც ცნობილია, ამ დროს ერეტიკოსები ყოვლადწმიდა სამების პირებზე ცრუ სწავლებას ავრცელებდნენ. წმ. გრიგოლი მხურვალედ ევედრებოდა ღმერთს ჭეშმარიტების შეცნობის ძალა მიეცა, რათა სამწყსო მცდარი სწავლებისაგან დაეფარა. და აი, ერთ ღამეს, მას ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელი და წმ. იოანე ღმრთისმეტყველი გამოეცხადნენ და ქრისტიანული მოძღვრების უმთავრესი ჭეშმარიტებანი მოკლედ გადასცეს. გრიგოლმა წმ. სამების შესახებ გამოცხადებით მიღებული სწავლება ჩაწერა და იგი ქრისტიანობის ისტორიაში ნეოკესარიის ეკლესიის სიმბოლოს სახელწოდებითაა ცნობილი: „ერთი არს ღმერთი, მამაჲ სიტყვსა ცხოველისაჲ, სიბრძნისა არსებითისაჲ და ძლიერებისა და ხატისა სამარადისოჲსა. სრული სრულისა მშობელი, მამაჲ ძისა მხოლოდ შობილისაჲ. ერთი უფალი, მხოლოდ მხოლოდსაგან, ღმერთი ღმრთისაგან, სახე და ხატი ღმრთეებისაჲ, სიტყუაჲ შემოქმედი, სიბრძნე ყოველთა აგებულებისა გარეშემცველი და ძლიერებაჲ, ყოვლისა დაბადებისა შემოქმედი, ძე ჭეშმარიტი ჭეშმარიტისა მამისაჲ, უხი-

ლაგი უხილავისა და უხრწნელი უხრწნელისა და უკუდავი უკუდავისა და სამარადისო სამარადისოდა. ერთი სული წმიდაა, რომელსა ღმრთისაგან აქუს არსება და ძისა მიერ მოეცემის, ცხად არს ესე, ვითარმედ კაცთა, ხატი ძისა სრულისა სრული. ცხოვრება ცხოველთა მიზეზი, წყაროა წმიდა სინმიდისა მომცემელი, რომლისა მიერ გამოცხადნების ღმერთი მამა ყოველთა ზედა და ღმერთი ძე, რომელი-იგი არს ყოველთა მიმართ. სამება სრული დიდებითა სამარადისოებითა და სუფევითა. არა განყოფილი, არცა უცხოქმნული, არა-რად უკუე არს დაბადებული ყოვლითურთ სამებასა შინა, არცა შეძინებული, რომელიმცა პირველ არა ყოფილ იყო და უკუანაჲსკნელმცა შეძინებულ იყო. არცა ოდეს მოაკლდა ძე მამასა, არცა ძესა სული, არამედ უქცეველ და უცვალებელ არს მარადის ესე სამება.⁵²

როცა ქრისტიანთა დევნის პერიოდი დაიწყო, ეპისკოპოსმა ახალმოქცეულებს გაცლა ურჩია. თვითონაც ფიქრობდა, რომ ვალდებული იყო სიცოცხლეს გაფრთხილებოდა, მანამ სანამ მწყემსმთავრის მოვალეობის შესრულების შესაძლებლობა ექნებოდა. ამიტომ თვითონაც გავიდა ქალაქიდან. წარმართები, რომლებიც მას გულმოდგინედ ეძებდნენ, ერთხელ მის თავშესაფარსაც მიაღწენ, მაგრამ ღმრთის ნებით, ვერ შეამჩნიეს.

ძველ ეკლესიაში ეპისკოპოსის არჩევაში მოსახლეობასთან ერთად მონაწილეობას ორი ან მეტი ახლო მდებარე ქალაქის ეპისკოპოსიც იღებდა. შერჩეულ კანდიდატურას ხმამაღლა აცხადებდნენ, რის შემდეგაც საკუთარი აზრის გამოთქმის უფლება ყველას ჰქონდა. ერთხელ წმ. გრიგოლი ქ. კომანაში (კუმში) წაიყვანეს ეპისკოპოსის ასარჩევად. კრება მრავალრიცხოვანი და ხმაურიანი იყო, რადგან გადაწყვეტილების მიღება უჭირდა. ბევრს ეპისკოპოსად ერთი ცნობილი გვარის წარმომადგენელი, სწავლული და მჭევრმეტყველი კაცი სურდა. წმ. გრიგოლმა შეკრებილთ მოკლედ შეახსენა, რომ საჭირო იყო უწინარესად ყურადღება კანდიდატურების შინაგან ღირსებებზე გადაეტანათ, რადგან ხშირად ყველაზე უბრალო გარეგნობის უკან მაღალზნეობრივი თვისებები და სათ-

⁵² გრიგოლ ნოსელი, ცხოვრება გრიგოლ საკვირველთმოქმედისა, ქართული რედაქციები გამოსცა ნანა მრეველიშვილმა, თბ., 2001, გვ. 49.

ნოებანი იმალება. იქ მყოფთაგან ზოგიერთმა გაიცინა და თქვა: თუკი ყურადღება გარეგნულ ღირსებებს არ უნდა მივაქციოთ, მაშინ მენახშირე ალექსანდრე ხომ არ აგვერჩიაო. ასე ეძახოდნენ ერთ ღატაკ კაცს, რომელიც ქალაქში ნახშირით ვაჭრობდა. წმ. გრიგოლმა მისი მიყვანა ითხოვა, რადგან გულში ფიქრობდა, რომ ხალხს ეს სახელი ღმრთის ნების გარეშე არ დასცდებოდა. როცა დაგლეჯილი სამოსით შემოსილი და ნახშირის მტვრით გამურული ალექსანდრე მოიყვანეს, წმ. გრიგოლმა მის მორჩილ გარეგნობაში ღმრთის რჩეული ამოიცნო; ალექსანდრესთან პირისპირ ხანმოკლე საუბრისას კი დარწმუნდა, რომ მის წინაშე საფუძვლიანად განათლებული, ღმრთისმოსავი და ღრმად მორწმუნე კაცი იდგა, რომელსაც სიღატაკის გზა სწორედ მორჩილების გამო აერჩია. დაბანილსა და სუფთად ჩაცმულ ალექსანდრესთან დიალოგი წმ. წერილის შესახებ გრიგოლმა უკვე საჯაროდ გამართა, რომლის დროსაც ყოფილმა მენახშირემ თავისი ცოდნით, სიბრძნითა და დიდებული სიმშვიდით ყველა გააოცა. ასე რომ, მღელვარება ჩაცხრა და ალექსანდრეს ეპისკოპოსად კურთხევას თანხმობა ყველამ ერთსულოვნად მისცა.

წმ. გრიგოლ სასწაულმოქმედმა ღრმა მოხუცებულობამდე იცხოვრა. მისი აღსასრულის მომენტში ნეოკესარიასი 17 უკვე წარმართი იყო. იგი 268 წელს გარდაიცვალა.

ქრისტიანთა დევნის მეშვიდე პერიოდი

იმპერატორ მაქსიმინეს მემკვიდრენი ქრისტიანებს არ დევნიდნენ, არც ეცალათ ამისათვის. რომის იმპერიას ყოველი მხრიდან საფრთხე ემუქრებოდა. სახელმწიფოში უწესრიგობა და ქაოსი სუფევდა, რომლის წინაშეც სამოქალაქო ხელისუფალნი უძლურნი აღმოჩნდნენ; კანონების დაცვისათვის თავს აღარავინ ინუხებდა. მეზობელი ბარბაროსული ტომები ყოველივე ამას კარგად ხედავდნენ, ამიტომ იმპერიის წინაშე შიში და მორიდება გაუქრათ. მის ცალკეულ ოლქებსა და მხარეებს ისინი უკვე მოურიდებლად ესხმოდნენ თავს და აოხრებდნენ. 230 წლიდან აღმოსავლეთში ჩამოყალიბება დაიწყო სპარსელთა ახალმა ძლიერმა სახელმწიფომ,

რომელიც უკვე ხშირად აწუხებდა იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილს. ამგვარმა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურმა ვითარებამ ხელისუფლების მხრიდან ქრისტიანების მიმართ ყურადღების შესუსტება გამოიწვია. ამ პერიოდის იმპერატორთაგან ერთ-ერთი, ფილიპე, ქრისტიანებთან ურთიერთობაში ისეთ კეთილგანწყობილებას იჩენდა, რომ ზოგიერთი ძველი მწერალი მას ქრისტიანადაც კი თვლიდა. მაგრამ მათი თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ფილიპემ რომის დაარსების ათასი წლისთავი იმგვარი ზარზეიმით აღნიშნა, რომელიც სწორედ წარმართს შეეფერებოდა და არა ქრისტიანს.

ღმრთისაგან ნაწყალობევ სიმშვიდის პერიოდს ბევრი ქრისტიანი გონივრულად იყენებდა. ეკლესიის მამანი და მოძღვარნი ცრუ მოძღვრებათა მამხილებელ თხზულებებს წერდნენ, სამწყსოს ჭეშმარიტების სიტყვით ზრდიდნენ და შორეულ ქვეყნებში ქრისტიანული მოძღვრების გავრცელებაზე ზრუნავდნენ. დაახლოებით ამ დროისათვის თავდადებულმა მქადაგებლებმა გალია მოიარეს. დიონისემ ეკლესია პარიზში დააფუძნა, რომელიც მაშინ უმნიშვნელო ქალაქს წარმოადგენდა. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ქრისტიანული საზოგადოების დიდმა ნაწილმა ძველი ღმრთისმოსაობა დაივიწყა. ხანგრძლივმა მშვიდობიანმა და უსაფრთხო ცხოვრებამ, რწმენისადმი ერთგვარი გულგრილი დამოკიდებულება გამოიწვია. როცა სარწმუნოებისათვის ყოველდღე და ყოველ წუთს სიკვდილი ემუქრებოდათ, ქრისტიანები დედამიწაზე თავს მოკლე დროით მოსულ სტუმრებად თვლიდნენ და მიწიერი კეთილდღეობის მოპოვებისაკენ არ ისწრაფვოდნენ, რადგან სწამდათ, რომ ჭეშმარიტი სიმშვიდე და სიხარული ზეციურ მამულში ელოდებოდათ. რამდენადაც სიკვდილისათვის მუდმივი მზადყოფნა საჭირო აღარ იყო, მათ მიწიერ საქმეთა განცდით ტკბობის საშუალება მიეცათ, რის შედეგადაც გამოდგა, რომ მათი გულები უკვე მხოლოდ ღმერთს აღარ ეკუთვნოდა. ქრისტიანებმა მამულები და ქონება შეიძინეს, ხელი მიჰყვეს ვაჭრობას, დაუახლოვდნენ წარმართებს და ზოგიერთი მათი ჩვეულებაც კი შეითვისეს. წმ. კვიპრიანე, რომელსაც ამ პერიოდში მოუხდა ცხოვრება, გულისტკივილს გამოხატავს იმის გამო, რომ ქრისტიანთა ცოლები დიდად ზრუნავდნენ ჩაცმულო-

ბაზე, იკაზმებოდნენ, ფერ-უმარილს ისვამდნენ და წარმართების წვეულებებში მონაწილეობდნენ. საკუთარ თავზე გადაჭარბებულმა ზრუნვამ მოყვასისადმი სიყვარულის გაცემა გამოიწვია. თავიანთ მოვალეობას თვით ეკლესიის მსახურნიც კი გულგრილად ეკიდებოდნენ და, რაც შეიძლება, მეტი ქონების მოხვეჭაზე ფიქრობდნენ. ქრისტიანთა რწმენის ნელთბილობის გამო ორიგენეც წუხდა: „ზოგიერთი ეკლესიაში მხოლოდ დიდ დღესასწაულებზე მოდის და მაშინაც არა იმდენად ღოცვისა და დამოძღვრისათვის, რამდენადაც გასართობად. ზოგიერთნი საკითხავის დამთავრებისთანავე მიდიან ისე, რომ წაკითხულის გაგებასა და მისი განმარტების მოსმენას არ ცდილობენ. ბევრი კი საკითხავს სულაც არ უსმენენ, არამედ კუთხეში დგანან და საუბრობენ“. როგორც ვხედავთ, აღწერილი სურათები დღევანდელი ყოფისათვისაც იმდენად ნაცნობია, რომ მათი ავტორები ჩვენი თანამედროვენი გეგონებათ.

ისტორიის შესწავლამ გამოცდილება უნდა შეგვძინოს, ხოლო გამოცდილებამ გონიერება და სიბრძნე. რა თქმა უნდა, ცხოვრების ასე გაგრძელება აღარ შეიძლებოდა და მკაცრმა განსაცდელმაც აღარ დააყოვნა, რომელმაც ქრისტიანთა მოშურნეობის გამოცოცხლება გამოიწვია. ამ ფაქტმა იმაზე უნდა დაგვაფიქროს, რომ, უკუეთუ სარწმუნოებისადმი ზედაპირული დამოკიდებულება მისი ჭეშმარიტი სიყვარულით არ შეგვეცვლება, ღმრთისგან მოვლენილი სასჯელი არ დააყოვნებს.

ჯერ კიდევ იმპერატორ ფილიპეს გარდაცვალებამდე ერთი წლით ადრე ალექსანდრიაში ვილაც წარმართმა სწავლულმა ხალხი წააქეზა, რომ ქრისტიანთა ხოცვა-ჟლეტა ღმერთებისათვის სათნო, განმწმენდელი მსხვერპლი იქნებოდა. ადამიანთათვის, რომელთაც ჭეშმარიტი სარწმუნოებით გაუნათლებელი, ბნელით მოცული გონება ჰქონდათ, მეტი არც იყო საჭირო. ხალხმა გააფთრებით დაიწყო მათი დევნა, ვისთანაც ჯერ კიდევ ცოტა ხნის წინ არა მხოლოდ მშვიდობიანი, არამედ კეთილგანწყობილი დამოკიდებულებაც კი ჰქონდა. ქრისტიანებს ქვებით ქოლავდნენ, სახლებში ეჭრებოდნენ და ქონებას იტაცებდნენ, ქუჩაში გამოსულს თავზე ლანძღვა-გინების ნიაღვარს ატეხდნენ.⁵³

⁵³ იქვე, VI, 41.

იმპერატორი ფილიპეს სიკვდილის შემდეგ, 249 წელს ტახტზე დეკიუსი ავიდა. გამეფებიდან მოკლე ხანში მან იმპერიის ოლქებში ბრძანება დაგზავნა, რომლითაც ყოველი ქრისტიანი, ვინც თავის სარწმუნოებას არ უარყოფდა, სიკვდილით უნდა დასჯილიყო. დეკიუსი ფიქრობდა, რომ ამ გზით ღმერთების წყალობას მოიპოვებდა და თავიდან აიშორებდა იმ უბედურებებს, რომელნიც იმპერიას ემუქრებოდა. ასე დაიწყო რომის იმპერიაში ქრისტიანთა დევნის მეშვიდე პერიოდი.

მეფის ბრძანებამ ქრისტიანთა შორის ღელვა და შიში გამოიწვია. მრავალ მათგანს მიწიერი კეთილდღეობა და სიმდიდრე უკვე ღმერთზე მეტად უყვარდა. ისინი სულმოკლენი გამოდგნენ. ჭეშმარიტი მორწმუნეებისათვის მძიმე იყო ხილვა იმისა, როგორ მიიჩქაროდნენ ქრისტიანები სამსჯავროებისა და საკერპოებისაკენ, რათა ქრისტე უარეყოთ და კერპებისათვის მსხვერპლი შეენიართ. ბევრი სასამართლოში წინასწარ ცხადდებოდა, მანამ, სანამ გამოუცხებდნენ. ასე რომ, მსაჯულნი, რომელნიც უარყოფის მოსმენას ვერ ასწრებდნენ, იძულებულნი ხდებოდნენ ზოგიერთი მათგანი უკან გაებრუნებინათ და მეორე დღისათვის დაებარებინათ. სამწუხაროდ, ისეთი ქრისტიანებიც იყვნენ, რომელნიც წარმართთა ადათებს არ ასრულებდნენ, მაგრამ ყიდულობდნენ მოწმობას იმის თაობაზე, რომ თითქოს შეასრულეს და სიცოცხლის შენარჩუნებას ამგვარი უზნეო საქციელით ცდილობდნენ.

ალექსანდრიის ეკლესიას ამ დროისათვის სათავეში ღმრთისმოსაობით ცნობილი ეპისკოპოსი დიონისე ედგა. აქაურმა ქრისტიანებმა თავიანთ მწყემსმთავრად იგი ჰერაკლე ეპისკოპოსის შემდეგ აირჩიეს, რომელიც ორიგენეს მოწაფე იყო. ეკლესიის ისტორიაში დიონისე დიდის ზედწოდებითაა ცნობილი. დიონისე დიდმა დაგვიტოვა პირუთენელი აღწერა ქრისტიანთა ყოფისა დეკიუსის ბრძანების შემდეგ. ყველანი შიშისაგან ზარდაცემულნი იყვნენ, მრავალი ცნობილი ადამიანი ისე შეშინდა, რომ თვითონ ჩქარობდა სამსჯავროში მისვლას სარწმუნოების უარსაყოფად. მისულები, რომელთაც სახელებით იცახებდნენ, უწმინდურ საკურთხეველთან მიდიოდნენ; ზოგიერთი მათგანი ისე იყო გაფითრებული და ისე კანკალებდა, თითქოს მსხვერპლად თავისი თავი მიჰქონდა;

გარსშემორტყმული ბრბო დასცინოდა მათ, რადგან ჩანდა, რომ სიკვდილისაც ეშინოდათ და მსხვერპლშენირვის აღსრულები-საც; სხვანი სამსხვერპლოებთან მისვლას ჩქარობდნენ, რითაც იმის დამტკიცებას ცდილობდნენ, რომ ქრისტიანები არასოდეს ყოფილან. ზოგიერთი გაიქცა; ზოგიერთმა კიდეც სიმტკიცე მხოლოდ საპყრობილემდე შეინარჩუნა; სხვებმა რამდენადმე წამებაც კი დაითმინეს, მაგრამ ბოლომდე ვერ გაუძლეს. მაგრამ მრავალი ისეთიც აღმოჩნდა, რომელნიც, თავად ღმრთისაგან განმტკიცებული და ძალამოცემულნი, შესაფერისად მათი რწმენისა, ქრისტეს საკვირველ დამმონებლებად დარჩნენ,⁵⁴ – ნერდა იგი ანტიოქიის ეპისკოპოსს.

ამგვართაგან პირველი მოხუცი იულიანე იყო; ნიკრისის ქარით დააჳადებულს არც დგომა შეეძლო, არც სიარული. ამიტომ სამსჯავროში ორმა ქრისტიანმა მიიყვანა, რომელთაგან ერთმა უფალი მაშინვე უარყო; რაც შეეხება მეორეს, მან სიმტკიცე გამოიჩინა. ისიცა და იულიანეც აქლემებზე შესვეს და მთელი ქალაქი შემოატარეს, შემდეგ კი სასტიკად სცემეს და მრავალრიცხოვანი ბრბოს წინაშე კოცონზე დაწვეს. ჯარისკაცი, რომელმაც ბრბოს შეურაცხყოფისაგან მათი დაცვა სცადა, გაცოფებულმა ხალხმა მოკლა. კოცონზე დაწვეს, აგრეთვე, აფრიკელი მაკარი, ეპირიქე და ალექსანდრე რამდენიმე ქალთან ერთად. ისტორიას შემორჩა 15 წლის ყრმის, დიოსკორეს სახელი, რომელმაც მისი ასაკისათვის მოულოდნელი სიბრძნითა და სიმამაცით ყველა სახტად დატოვა. მრავალი მეომარი, რომელმაც ქრისტე გაბედულად აღიარა, მახვილით განგმირეს. ქრისტიანთა ნაწილმა თავი მთებსა და უკაცრიელ ადგილებს შეაფარა და სიცოცხლე შიმშილისა და სიცივის დათმენის ფასად შეინარჩუნა. ბევრი მათგანი ყაჩაღებმა შეიპყრეს და მონებად გაყიდეს, საიდანაც შემდეგში თანამოდმე ქრისტიანებმა გამოისყიდეს. თვითონ დიონისე სიკვდილს სასწაულებრივად გადაურჩა. როცა მისი დაჭერის ბრძანება გაიცა, იგი მშვიდად იჯდა შინ და ელოდებოდა, როდის მიაკითხავდნენ, მაგრამ გაგზავნილი მეომრები მთელ ქალაქში დაძრწოდნენ და ყველგან ეძებდნენ, გარდა საკუთარი სახლისა, რადგანაც დარწმუნებულნი იყვნენ,

54 იქვე.

რომ შინ არ გაჩერდებოდა.⁵⁵ ეპისკოპოსი მაშინ შეიპყრეს, როცა რამდენიმე დღის შემდეგ სხვა ქრისტიანებთან ერთად ქალაქიდან გადიოდა. დიონისე სიკვდილისათვის ემზადებოდა, მაგრამ ლამით უცნობი ადამიანების ჯგუფი თავს დაესხა მეომრებს და გააქცია ისინი, ხოლო ეპისკოპოსი ძალით იქნა წაყვანილი განმარტოებულ ადგილას, სადაც საიმედოდ იქნებოდა დაცული.

თავის წერილში დიონისე ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ წმინდა აღმსარებელნი უფლის უარყოფლებს, რომელნიც საკუთარი საქციელის გამო წრფელ სინანულს განიცდიდნენ, თავიანთ წრეში კვლავ სიყვარულით იღებდნენ და ლოცვებითა და კეთილი დამოკიდებულებით ამხნევებდნენ სათნოსაყოფად ღმრთისა, რომელსაც ცოდვილის არა სიკვდილი, არამედ სინანულის გზით გამოსწორება ნებაეს.

იერუსალიმის ღრმად მოხუცი ეპისკოპოსი ალექსანდრე საპყრობილეში ჩაამწყვდიეს, სადაც ბორკილებში აღესრულა. წამებით აღესრულა, აგრეთვე, რომის ეპისკოპოსი ფაბიანე; საერთოდ, რომში ქრისტიანთა დევნამ ისეთი სასტიკი ხასიათი შეიძინა, რომ ფაბიანეს სიკვდილის შემდეგ იქაურმა ქრისტიანებმა მისი მემკვიდრის არჩევა დიდხანს ვერ შეძლეს. ანტიოქიის ეპისკოპოსმა ბაბილამ, რომელიც თავისი წმინდა ცხოვრებით იყო ცნობილი, საპყრობილეში სამი ყრმა მოაქცია, რომელნიც შემდეგ სიკვდილით მასთან ერთად დაისაჯნენ.

საშინელი დრო იყო: ქალაქები დაცარიელდნენ, საპყრობილეები სავსე იყო, ერთმანეთს ნათესავებიც კი არ ინდობდნენ და დასმენაში ერთმანეთისათვის დასწრებას ცდილობდნენ. ერთი ახალგაზრდა ქრისტიანი, სახელად პავლე, ეგვიპტეში ცხოვრობდა დასთან ერთად, რომლის ქმარიც წარმართი იყო. პავლეს საკმაოდ დიდი ქონება ჰქონდა და სიძემ მის ხელში ჩასაგდებად ცოლისძმის დასმენა გადაწყვიტა. საბედნიეროდ, პავლემ მისი გადაწყვეტილების შესახებ ადრევე შეიტყო და თავის გადასარჩენად თებაიდის ქვიშიანი და უკაცრიელი უდაბნოსაკენ მიმავალ გზას დაადგა. უდაბნოში ღრმად შესულმა კლდეში გამოქვაბული იპოვა, რომლის მახლობლად ანკარა წყარო მორაკრაკებდა და ნაყოფის მომცემი

⁵⁵ იქვე VI, 40.

პალმა ხარობდა. ეს იყო ნამდვილი ოაზისი, რომელიც უფალმა მის აღმსარებელს სიცოცხლის შესანარჩუნებლად უბოძა. პავლემ თავშესაფარი არც მაშინ მიატოვა, როცა ქრისტიანთა დევნა შეწყდა და მათ მშვიდობიანი ცხოვრების პერიოდი დაუდგა. მან უკვე შეიყვარა განმარტოებული, სოფლის ამოო საზრუნავთაგან თავისუფალი უშფოთველი ცხოვრება და ქალაქში დაბრუნება აღარ მოისურვა. სასმელად წყაროს წყალი ჰქონდა, საჭმელად პალმის ნაყოფი, სამოსელს პალმის ფოთლებისაგან იკერავდა, ასე რომ, მთელ დროს ლოცვაში ატარებდა. ასე იცოცხლა მან 91 წელი უკაცრიელ უდაბნოში მხოლოდ ღმერთთან, ადამიანთა საზოგადოებას განშორებულმა. ეკლესიის ისტორიაში პავლე თებაიდელი (ზედნოდება იმ უდაბნოსაგან მიიღო, რომელშიც მოღვაწეობდა) პირველ მეუდაბნოედ ითვლება.

ქრისტიანთა რიცხვი განსაკუთრებით დიდი იყო მცირე აზიაში, სადაც ეკლესიები თვითონ მოციქულთა ან უშუალოდ მათი მემკვიდრეების მიერ იყო დაარსებული. აქ მათი დევნა კიდევ უფრო სასტიკი აღმოჩნდა, რადგან წარმართებს გვერდით იუდეველებიც ამოუდგნენ. ჩვენ ვნახეთ, როგორი აქტიური მონაწილეობა მიიღეს იუდეველებმა წმ. პოლიკარპე სმირნელის დასჯაში. მას შემდეგ 70 წელი იყო გასული, მაგრამ მტრობა და სიძულვილი ქრისტიანთა მიმართ ოდნავადაც არ შესუსტებულა. სამწუხაროდ, თავისი დიდი წინაპრისაგან განსხვავებით, სმირნის ეპისკოპოსმა ევდემონმა, ქრისტი უარყო და მსხვერპლშენიერვაზე თანხმობა განაცხადა. სამაგიეროდ, სარწმუნოებისათვის თავდადების დაუვინყარი მაგალითი მისცა სმირნელებს და არა მხოლოდ სმირნელებს, მღვდელმა პიონიუსმა, რომელსაც სათნოებისა და სიმდაბლის გამო მთელი ქალაქი პატივს სცემდა. სწორედ წმ. პოლიკარპეს მოსახსენებელ დღეს მიიღო პიონიუსმა ცნობა, რომ მას სამსჯავროში იძახებდნენ და მტკიცედ გადაწყვიტა, არ განშორებოდა უფალს. ამიტომ წინაწარ ჩამოიცვა ყელზე თოკი, რათა ამით ერგებებინა, რომ მზად იყო როგორც სიკვდილისა, ისე საპყრობილესათვის. ასევე მოიქცნენ ასკლეპიადე და ქრისტიანი ქალი, სახელად საბინა. სამივენი თავიანთ ხვედრს მშვიდად ელოდებოდნენ. მათთან წარმართული ტაძრის ერთი მთავარი მსახურთაგანი პოლემონი მივიდა და

ჰკითხა: „განა თქვენ არ იცით, რომ მეფემ ყველა ქრისტიანისაგან ღმერთების თაყვანისცემა მოითხოვა?“

– ჩვენ ვიცით კანონი ღმრთისა, იგი კი გვიბრძანებს, მხოლოდ მას ერთს ვცეთ თაყვანი, – უპასუხა პიონიუსმა. მაშინ პოლემონმა სამივეს მოედანზე გასვლა უბრძანა, სადაც წარმართებისა და იუდეველების მრავალრიცხოვანი ბრბო მათ დასჯას ყურისწამლები ყვირილითა და ღრიანცელით მოითხოვდა. პიონიუსთან ბევრი მივიდა იმის შესაგონებლად, რომ სარწმუნოების უარყოფით თავი გადაერჩინა, რადგან იგი სიმშვიდისა და თავმდაბლობის გამო წარმართებსა და იუდეველებსაც უყვარდათ. მან კი ისე, რომ შეგონებებისათვის ყურადღებაც არ მიუქცევია, ხალხს პირდაპირ მიმართა: „თქვენ, მცხოვრებნო სმირნისა, რომელნიც თქვენი ქალაქის სილამაზითა და თქვენი მომღერალი პოეტის, ჰომეროსის დიდებით თავმომწონეობთ და თქვენც, იუდეველნო, საშუალება მომეცით, რამდენიმე სიტყვა გითხრათ. როცა რომელიმე ჩვენგანი სარწმუნოებას უარყოფს და სიკვდილის შიშით მსხვერპლმენიერვის აღსრულებაზე თანხმდება, თქვენ გიხარიათ და დასცინით მას. მაგრამ განა შეიძლება სიცილის საგანი გახდეს ის, ვინც ასეთ მძიმე ცოდვას სჩადის? თქვენ, ელინებო, უნდა გახსოვდეთ სიტყვები თქვენი მომღერლისა, რომელიც გვეუბნება, რომ არაა კარგი ადამიანის დაღუპვით გაიხარო. ხოლო თქვენ, იუდეველნო, გაიხსენეთ სიტყვები მოსესი: „უკუეთუ იხილო კარაული მტერისა შენისა დაცემული ტვრთსა შინა მისსა, არა თანა წარჰყდე მას, არამედ შეენიო მას მის თანა“ (გამს. 23,5) და სიტყვები სოლომონისა: „ნუ იხარებ დაცემით მტრისა“ (იგავ. 24,17). რაც შემეხება მე, მირჩევნია ყოველგვარი ტანჯვა დავითმინო და მოგკდე, ვიდრე ღმრთისა ჩემისა რჯული დავარღვიო. და თქვენ რატომღა გეჯავრებით, იუდეველნო? კიდევაც რომ თქვენი მტრები ვიყოთ, ადამიანები ხომ ვართ? მაგრამ გვითხარით, რა ბოროტება ჩავიდინეთ? ვინ ვდევნეთ? ვინ შეურაცხყავით? ვინ გავლანძღეთ? ნუთუ თქვენ ფიქრობთ, რომ როცა რომელიმე ჩვენგანს მუქარით კერპების თაყვანისცემას აიძულებთ, მხოლოდ ის უბედური სჩადის ცოდვას? განა თქვენც ცოდვილები არა ხართ, როცა მას ცოდვისკენ უბიძგებთ?“

შემდეგ პიონიუსმა იუდეველებს ღმრთის მიმართ მრავალგ-

ზის გამოჩენილი ორგულობის გამო უსაყვედურა. შეახსენა, რა ხშირად დრტვინავდნენ ისინი და არღვევდნენ რჯულს, რის გამოც ღმრთისაგან სამართლიანად ისჯებოდნენ. საკუთარ სიმართლეში ღრმად დარწმუნებულმა პიონიუსმა მართლაც დიდებული სიტყვა წარმოთქვა. ამ სიტყვის ძალამ ერთგვარი სინანულის გრძნობა თვით იუდეველთა შორისაც კი გააღვიძა. რამდენიმე მათგანმა ისევ სცადა დაეყოლიებინა მოძღვარი სიცოცხლის შენარჩუნებაზე, რომელიც ასე მშვენიერია.

– დიახ, – თქვა პიონიუსმა, – სიცოცხლე მშვენიერია; მაგრამ მარადიული სიცოცხლე მინიერზე შეუდარებლად მშვენიერია და უხილავი ნათელიც მზეზე ბრწყინვალეა. არცერთი ჩვენგანი ღმრთის ქმნილებას უვარგისად არ მიიჩნევს, მაგრამ არსებობს უხილავი სამყარო, რომელიც ყოველივე ხილულზე შეუდარებლად მშვენიერია.

როცა ბოლოს პოლემონმა ჰკითხა, ღმერთების თაყვანისცემაზე უარის თქმა მტკიცედ ჰქონდათ თუ არა გადანყვეტილი, პიონიუსმა უპასუხა: „მე მხოლოდ თქვენს დარწმუნებას ვისურვებდი, რომ ყველანი ქრისტიანები გამხდარიყავით“. ამ სიტყვებზე ზოგიერთს გაეცინა და უთხრა, რომ ცეცხლში დანვით სიკვდილს არ აპირებდნენ. „მაგრამ ეს უკეთესია, ვიდრე სიკვდილის შემდეგ წვა ჩაუქრობელ ცეცხლში“, – თქვა პიონიუსმა. მსაჯულმა მათი საპყრობილეში გადაყვანა ბრძანა. საპყრობილისაკენ მიმავალ გზაზე ტყვეებს ბრბო ლანძღვა-გინებითა და დაცინვით მიაცილებდა. ერთ-ერთმა მათგანმა ასკლეპიადეზე მიუთითა და თქვა, რომ იგი შესწირავდა მსხვერპლს.

– ცდებით, უპასუხა პიონიუსმა. არცერთი ჩვენგანი კერპებს მსხვერპლს არ შესწირავს.

– მაგრამ ბევრმა თქვენიანმა მაინც შესწირა, – თქვა ერთმა წარმართმა და მათი სახელების ჩამოთვლა დაიწყო.

– ყველას თავისი ნება აქვს, მშვიდად გასცა პასუხი მოძღვარმა, ჩვენ ჩვენს რწმენას არ განუდგებით.

საპყრობილეში მათ რამდენიმე სხვა ქრისტიანიც დახვდათ, რომელთაც ღმრთის ერთგულება შეინარჩუნეს და ახლა სიკვდილს მშვიდად ელოდებოდნენ. მათ სანახავად ზოგიერთი ის უბედურიც მოდიოდა, რომელთაც უფალი შიშით უარყვეს. ისინი საცოდავი

სანახავენი იყვნენ და სინდისის ქენჯნით განამებულნი, ცრემლებს ვერ იკავებდნენ. მათ შეცოდებას პიონიუსიც მათთან ერთად დასტიროდა და გული ეფლეთებოდა იმის გახსენებაზე, რომ ქრისტიანებმა, რომელთა გამოც ქრისტე მოკვდა და რომელთაც მარადიული ცხოვრება და ზეციური სიკეთენი დაჰპირდა, სიკვდილის შიშითა და მიწიერ სიკეთეთა სიყვარულით უარყვეს იგი. მოძღვრის თანაგრძნობითა და სიყვარულით აღსავსე შეგონებებმა ისინი სულიერად განამტკიცა, გაამხნევა და კვლავ ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოაქცია.

ამასობაში წარმართები ყოველ ღონეს მიმართავდნენ ტყვეების გასატყვად. ხშირად მოჰყავდათ მათი ეპისკოპოსის, ევდემონის მაგალითიც. ერთხელ ქრისტიანებს ყელზე თოკები შეაბეს და წარმართული საკურთხეველისაკენ ისე წაათრიეს. როცა ბომონს მიუახლოვდნენ, პიონიუსი მიწაზე განვა, მაშინ მეომრებმა იგი ხელში აიყვანეს და საკერპოში ისე შეიყვანეს, სადაც ევდემონი მართლაც ასრულებდა მსხვერპლშენირვას. წარმართები ჯვარცმული ღმერთის თაყვანისმცემლებს უმოწყალოდ დასცინოდნენ და თავზე ძალად ადგამდნენ გვირგვინებს, რომლითაც ისინი მსხვერპლშენირვისას იმკობოდნენ. „გრცხვენოდეთ, თაყვანისმცემელნო ცრუ ღმერთებისა, – უთხრა მაშინ მათ პიონიუსმა. – ბოლოს და ბოლოს თქვენს საკუთარ კანონებს მაინც დაემორჩილეთ; თქვენ შეგიძლიათ დაგვსაჯოთ, მაგრამ იძულების უფლება არა გაქვთ“. ქრისტიანები კვლავ საპყრობილეში დააბრუნეს. რამდენიმე დღის შემდეგ მათთან ანთიპატოსი (პროკონსული) მივიდა, პიონიუსის წამება ბრძანა, მაგრამ, როცა ნახა, რომ ყოველივეს მოთმინებით იტანდა, ჰკითხა: „რისთვის ესწრაფი ასე სიკვდილს?“ ხოლო მან უპასუხა: „არა სიკვდილს, არამედ მარადიულ სიცოცხლეს“. მსაჯულმა მას ჯვარზე გაკერა და დაწვა მიუსაჯა. როცა დასჯის ადგილას მივიდნენ, პიონიუსმა სამოსელი გაიხადა, ჯვარზე განვა და ხელები გაშალა, რათა მიეღურსმნათ. მიღურსმნულს დამორჩილება კიდევ ერთხელ შესთავაზეს, მაგრამ მან მტანჯველებს მშვიდად შეხედა და უპასუხა: „მინდა დავიძინო, რათა მარადიულ ცხოვრებაში გავიღვიძო“. ჯვარი აღმართეს, მის ფეხთან შეშა და ფიჩხი მოზიდეს და კოცონი დაანთეს. მალე ჯვარი აბრიალებულ

ცეცხლში გაეხვია. პიონიუსი თვალდახუჭული ლოცულობდა. „იგი უკვე მოკვდა“, – თქვეს ზოგიერთებმა; მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ თვალეები გაახილა, ხალხს შეხედა და სიტყვებით: „უფალო, შეიწყნარე სული ჩემი“ – სული ღმერთს მიაბარა. სახე მისი სიხარულით ბრწყინავდა. ჩვენთვის უცნობია, როგორ აღესრულნენ დანარჩენი ქრისტიანები, რომლებიც საპყრობილეში მასთან ერთად იყვნენ.

პერგამოსში უხუცესი ეპისკოპოსი კარპე აწამეს, რომელმაც წამებისას წამოიძახა: „ვხედავ გახსნილ ზეცას და უფალს ჩემსას მისი დიდებით“. მასთან ერთად ეწამნენ დიაკვანი პაპილა თავის დასთან, აგათონიკესთან ერთად და კარპეს მსახური აგათოპოდე.

პროკონსულმა ოპტიმუსმა სიკვდილით დასაჯა ვინმე ვაჭარი მაქსიმე, რომელმაც კითხვას მისი სოციალური წარმოშობის შესახებ, ასე უპასუხა: „მე თავისუფალ ადამიანად დავიბადე, მაგრამ მონა ვარ იესო ქრისტესი“. „ესე იგი, შენ ქრისტიანი ხარ?“ – ჰკითხა პროკონსულმა. – თუმცა მხოლოდ მონაფე, მაგრამ მაინც ქრისტიანი, – უპასუხა მაქსიმემ. სასტიკი წამებისას მან მხოლოდ ეს თქვა: „ენამო ქრისტესთვის – ეს წამება არაა“. მაქსიმე ქვებით ჩაქოლეს.

ეკლესიის ისტორიამ შემოინახა შესანიშნავი მოთხრობა წმ. კოდრატე ნიკომედიელის წამების შესახებ. ნიკომედიაში მსაჯულთან ბევრი ქრისტიანი მიიყვანეს. რადგან დაკითხვა საჯაროდ მიმდინარეობდა, მის მოსასმენად ქალაქის მრავალი მცხოვრები შეიკრიბა. მოსალოდნელი სასჯელით დაშინებული ზოგიერთი ქრისტიანი კითხვებზე მორიდებულსა და შეშინებულ პასუხებს იძლეოდა. ამ დროს ხალხში ახალგაზრდა ქრისტიანი კოდრატეც იდგა, გვარიშვილობითა და სიმდიდრით ცნობილი. როცა ეს სურათი იხილა, შეეშინდა, რომ ქრისტიანებს სარწმუნოებაზე უარი არ ეთქვათ, ხალხიდან გამოვიდა, ბრალდებულთა შორის ჩადგა და ყველას მაგივრად დაიწყო პასუხების გაცემა მშვიდად და მტკიცედ: „სახელი ჩვენი – ქრისტიანენი, წოდება ჩვენი – მონები ქრისტესი, მამული ჩვენი – ზეცა, სადაც უფალი ყველას, ვინც მას ესავს, დაამკვიდრებს“. მსაჯულმა მისი ახლოს მიყვანა ბრძანა და როცა იგივე პასუხები მოისმინა, სასტიკად აცემინა. ამასობაში, ვილაცამ

უთხრა, რომ კოდრატე ნიკომედიაში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და მდიდარი ოჯახიდან იყო. მსაჯულის კითხვას, რატომ დაიტეხა თავს სირცხვილი და რატომ დაივინყა წოდება და კეთილშობილება ცრუ სარწმუნოების გამო, კოდრატემ ფსალმუნის სიტყვებით უპასუხა: „შჯობს დღე ერთი ეზოთა შინა შენთა უფროვს ათასთა მათ; ვირჩიე მე მივრდომაჲ სახლსა ღმრთისა ჩემისასა, უფროვს ვიდრელა არა დამკვიდრებად ჩემდა საყოფელსა ცოდვილთასა“ (83, 10).

როცა, როგორც შეგონებანი, ისე მუქარაც ამოა გამოდგა, მაშინ მსაჯულმა კოდრატეს წამება ბრძანა. მან ხმამაღლა შესწირა მადლობა უფალს, რომელმაც იგი მის ერთგულ მსახურთა შორის შერაცხა; „გვედრები, უფალო, აღმავსე მე წმიდითა სულითა შენითა, განმამტკიცე და განმაბრძნე მე სიბრძნითა შენითა, რათა ბოლომდე ერთგული დავრჩე“, – შესთხოვა კოდრატემ მაცხოვარს. მსაჯულს ქრისტიანების გამოსავლენად და დასასჯელად ქალაქების მოვლა ჰქონდა დავალებული. რამდენიმე დღის შემდეგ იგი ნიკეაში გაემგზავრა და კოდრატეც თან წაიყვანა. იქ მან ბრძანა ყველაფერი მოემზადებინათ მსხვერპლშენიერვისათვის და საკერპოში იქაური ქრისტიანებიც მოაყვანილა. ყველაზე წინ კოდრატე მოდიოდა. მსაჯულმა მას უსაყვედურა, რომ თუ კეისარს პატივს სცემდა, მისი ბრძანებაც უნდა შეესრულებინა, მით უმეტეს, რომ წმ. წერილიც მოითხოვდა მიეცათ კეისრისათვის კეისრისა და ღმრთისათვის ღმრთისა (მთ. 22,21).

– „შენ მართალი ხარ, – უპასუხა კოდრატემ, – და ვაძლევ კიდევაც კეისარს, რაც საჭიროა, ვემსახურები და გადასახადს ვუხდი. ხოლო წინაშე ღმრთისა მოვალე ვარ მისი ერთგულება ბოლომდე შევინარჩუნო. მეფე მიბრძანებს: ან მსხვერპლი შევწირო ღმერთებს, ან მოვკვდე. მე მეორეს ვარჩევ და მზად ვარ ქრისტეს სახელისათვის მოვკვდე“. – ნუთუ შენს თავს სხვა ქრისტიანებზე უკეთესად თვლი, რომელთაც ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს? – ჰკითხა მსაჯულმა. „რა თქმა უნდა, თუ ბოლომდე ღმრთის ერთგული დავრჩი, უკეთესი ვიქნები მათზე, რომელთაც იგი უარყვეს,“ – უპასუხა წამებულმა და ღმრთის უარმყოფელ ქრისტიანებთან შეხვედრა მოითხოვა. მსაჯულმა სურვილი შეუსრულა იმ იმედით,

რომ მათი საშუალებით კოდრატეზე ზეგავლენას მოახდენდა, მაგრამ პირიქით კი მოხდა. მისი შეგონებების მოსმენის შემდეგ ისინი მუხლებზე დაეცნენ და თავიანთ სულმოკლეობას ცრემლებით ინანიებდნენ. ამ სურათმა მსაჯული ისე გააღიზიანა, რომ კოდრატეს განსაკუთრებული სისასტიკით წამება ბრძანა, მაგრამ მას საკუთარი თავი უკვე აღარ ახსოვდა, და იმათზე ზრუნავდა, რომელთა გადარჩენაც კიდევ შეიძლებოდა; „უფალო, მიიღე სული ჩემი ნაცვლად მათი სულებისა და შეინყაღე ისინი“, – ევედრებოდა იგი უფალს. ამ დროს ყველა ქრისტიანის სახე უჩვეულო ნათელმა გაანათა, ხოლო წამებულს ზეციდან ანგელოზთა ხმები მოესმა, რომელნიც მასთან ერთად ლოცულობდნენ. სარწმუნოების უარმყოფელებმა ისევ აღიარეს ქრისტე და ყოველი მათგანი მონამეობრივად აღესრულა. მსაჯულმა კიდევ დიდხანს და დაუნდობლად აწამა კოდრატე, დაატარებდა რა ქალაქიდან ქალაქში და ბოლოს ჰელესპონტში მისთვის თავის მოკვეთა ბრძანა.

სიცილიაში სარწმუნოებისათვის მდიდარი და ცნობილი მშობლების ქალიშვილი აგათია შეიპყრეს. კუნძულის მმართველმა ყოველი ღონე იხმარა მის გადასაბირებლად, რამდენიმე ხნით ვიღაც მდიდარ ქალთანაც შეასახლა, რომელიც თავაშეებულ ცხოვრებას ეწეოდა, რათა მისი ზეგავლენით აგათიას მიწიერი სიამენი შეეყვარებინა და სიცოცხლის დათმობა გაძნელებოდა, მაგრამ ქალწულმა ცდუნებას გაუძლო და ღმრთის წრფელი და მხურვალე სიყვარული შეინარჩუნა. ხანგრძლივი წამების შემდეგ ცოცხალმკვდარი ქალიშვილი საპყრობილეში ჩაკეტეს. ღამით მას პეტრე მოციქული გამოეცხადა და ქრისტეს სახელით მისი წყლულები განკურნა. იმავდროულად ბნელი დილეგი უჩვეულო ნათელმა გაანათა და კარები თავისთავად გაიღო. მაგრამ აგათიას ამით არ უსარგებლია, მან ბოლომდე დაითმინა ტანჯვა-წამება და ღმერთს სული ვედრებით მიაბარა.

არმენიის ქალაქ მელიტინში ორი მხედარი ცხოვრობდა: ნეარხოსი და პოლიევკტე. მიუხედავად იმისა, რომ პირველი ქრისტიანი იყო, ხოლო მეორე წარმართი, ერთმანეთი ძმებივით უყვარდათ. დეკიუსის ბრძანებამ ქრისტიანთა სიკვდილით დასჯის შესახებ მელიტინამდეც მიაღწია, რამაც ნეარხოსი ფრიად დაანალვლიანა,

რადგან მეგობრის ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოქცევის იმედი სრულიად დაკარგა. როცა პოლიევკტემ სევდის მიზეზი ჰკითხა, პასუხად მიიღო, რომ ნეარხოსს მასთან მოსალოდნელი განშორება აწუხებდა, რადგან თვითონ ქრისტიანი იყო, ის კი წარმართი. საბედნიეროდ, აღმოჩნდა, რომ პოლიევკტეს უკვე მთელი გულით შეყვარებოდა უფალი. იმ ღამეს მას ქრისტე გამოცხადებოდა, რომელსაც ძველი სამოსი გაეხადა მისთვის, ახალი, ენით აუწერელი სილამაზის სამოსელით შეემოსა და ფრთოსანი ცხენიც ებოძებინა. ნეარხოსმა დიდად გაიხარა, რადგან მიხვდა, რომ ეს ჩვენება პოლიევკტესაგან წარმართობის დათმობასა და ქრისტიანული სარწმუნოების აღსარებას მოასწავებდა. ნეარხოსის შრომას ამოდ არ ჩაევლო, როცა იგი მეგობარს ქრისტეს შესახებ უამბობდა და სახარებას უკითხავდა. პოლიევკტეს, რომელიც მეფის ბრძანების ნასაკითხად, რომელიც ბოძებსა და სახლებზე იყო გაკრული, მოედნისაკენ გაემართა, გზად წარმართების ბრბო შემოხვდა, რომელსაც კერპები თაყვანსაცემად საკერპოში მიჰქონდა. მან თავი ქრისტიანად გამოაცხადა და წარმართული ღმერთების კერპები დაამსხვრია. ამ სურათის შემსწრე სიმაძრი და ნაცნობები ევედრებოდნენ, თავს გაფრთხილებოდა, ცოლი და შვილები გახსენებოდა და მათი სიყვარულით თავი შეეკავებინა, მაგრამ ამოდ. პასუხად პოლიევკტე ამბობდა: „მე მინდა ქრისტეს მსახური ვიყო. ქრისტემ თვითონ მომიწოდა ჭეშმარიტების შეცნობისაკენ. მან ხელითა მისითა ყოვლადძლიერითა სიბნელიდან ნათელში, სიკვდილიდან სიცოცხლეში გადამიყვანა; მინდა მისი მხედარი ვიყო“. როცა მისი წამება დაიწყო, ცოლი ცრემლებით ევედრებოდა, საკუთარი თავიც შეებრალებინა და ისიც, მაგრამ ის, პირიქით, არწმუნებდა, თვითონაც ქრისტიანი გამხდარიყო. მსაჯულმა მას სიკვდილით დასჯის განაჩენი გამოუტანა. როცა სასჯელის აღსასრულებლად მიჰყავდათ, პოლიევკტემ დაინახა ნეარხოსი, რომელიც ხალხში იდგა და დაუყვირა: „თავი გადაირჩინე, მეგობარო, და ჩვენს მეგობრობას ნუ დაივიწყებ“. მას თავი მოკვეთეს.

ქრისტიანთა წამების ყველა შემთხვევის აღწერა და ყველას სახელით მოხსენიება, ვინც ეწამა, მათი დიდი რიცხვის გამო, შეუძლებელია. მართალია, დევნა მხოლოდ ორ წელს გაგრძელდა,

მაგრამ განსაკუთრებული სისასტიკის გამო მრავალი ქრისტიანი შეინირა. წამებულთა და დევნილთა ერთმანეთის სიყვარული და მხარში დგომა, მათი სიმშვიდე, თავმდაბლობა და კეთილშობილება იმ სასწაულებთან ერთად, რომელთაც უფალი მათთვის უშვებდა, ბევრ წარმართზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდა, სულიერ თვალებს უხელდა და ჭეშმარიტების გზაზე აყენებდა. ასე რომ, ქრისტეს ეკლესია, მიუხედავად ყველაფრისა, სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა და მტკიცდებოდა.

წმიდა მოწამე კვიპრიანე კართაგენელი. ქრისტიანთა ღვინის მირვე პერიოდი

ამ პერიოდის ეპისკოპოსთაგან ერთი ყველაზე ცნობილი კვიპრიანე კართაგენელი იყო. წარმართების ოჯახში აღზრდილმა წარმართული რელიგია და კულტურა საფუძვლიანად შეისწავლა და სიჭაბუკიდანვე შეუდგა მასწავლებლობას: კართაგენში ფილოსოფიასა და მჭევრმეტყველებას ასწავლიდა. დიდი ქონების პატრონს ბრწყინვალე ნადიმები და საზოგადოებრივი სანახაობანი იტაცებდა. ხშირად მეგობრები და მოწაფენი, რომელთაც იგი ძალიან უყვარდათ, გასართობად ქალაქგარეთ, თავის მშვენიერსა და კეთილმონყობილ მამულში მიჰყავდა. მაგრამ კვიპრიანე იმ ადამიანთა რიცხვს არ ეკუთვნოდა, რომელნიც ცხოვრების აზრს მხოლოდ გართობასა და დროსტარებაში ხედავენ. მის მაძიებელ გონებასა და კეთილშობილ სულს ჭეშმარიტების შეცნობის წყურვილი აწუხებდა, რომლის მოკვლაც წარმართულმა რელიგიამ და ფილოსოფიამ ვერ შეძლო. სამაგიეროდ გულთამხილავმა უფალმა მისი სურვილი უყურადღებოდ არ დატოვა და ქრისტიან მღვდელს – ცეცილიუსს შეახვედრა, რომელიც სარწმუნოებრივი საკითხების ღრმა ცოდნითა და მჭევრმეტყველებით გამოირჩეოდა. კვიპრიანემ მისგან მოისმინა ქრისტიანული მოძღვრება, რომლის ჭეშმარიტებაც ადვილად ირწმუნა, რადგან პასუხები იმ კითხვებზე, რომელნიც მისთვის წარმართულმა რელიგიამ და ფილოსოფიამ უპასუხოდ დატოვა, მასში იპოვა. ასე რომ, იგი ჯვარცმული ღმერთის მიმდე-

ვარი გახდა, წმ. ნათლისღება მიიღო და მართლაც მეორედ იშვა – ახალ ადამიანად იქცა. საკვირველი ცვლილება, რომელიც კვიპრიანემ განიცადა, შემდეგში თვითონ აღუწერა ეპისკოპოს დონატეს. მინიერი სიკეთენი და სიამენი უკვე აღარ იტაცებდა. მან ცხოვრება ღმრთისა და მისი წმინდა მცნებების ასრულებისთვის დაიწყო; თავისი ქონების დიდი ნაწილი გაყიდა და ფული ღარიბებს დაურიგა. ცოლს სურდა, ქმრის ხელგაშლილობა ზომიერების ფარგლებში მოექცია, მაგრამ კვიპრიანე, ზეციურ სიკეთეთა სასოებითა და წმ. სარწმუნოებით გამდიდრებული, ქონებას, როგორც ახლობელთათვის დახმარების განევის საშუალებას, ისე უყურებდა.

მადლიერმა მოწაფემ, სიყვარული მასწავლებლისა, რომელიც ადამიანის სიცოცხლის ნამდვილი აზრისა და დანიშნულების წვდომაში დაეხმარა, სიცოცხლის ბოლომდე შეინარჩუნა და იმ ღრმა პატივისცემის გამოსახატავად, რომელსაც მის მიმართ განიცდიდა, თავის სახელს მისი სახელიც მიუმატა. ამიერიდან იგი თასციუს ცეცილიუს კვიპრიანედ იწოდებოდა. მალე იგი მღვდლად აკურთხეს, ხოლო როცა კართაგენის ეპისკოპოსი დონატე გარდაიცვალა, იქაურმა ქრისტიანებმა ეპისკოპოსობა სთხოვეს. წინააღმდეგი მხოლოდ ხუთი მღვდელი და თავად კვიპრიანე აღმოჩნდა, მაგრამ მორწმუნეებმა ყვირილით – ან კვიპრიანე, ან არავინ – მის სახლს ალყა შემოარტყეს და ამგვარად აიძულეს დათანხმებულიყო. ეს იმპერატორი ფილიპეს მეფობის ბოლო წელს მოხდა.

როგორც მოსალოდნელი იყო, კვიპრიანე მართლაც მზრუნველი და ყურადღებიანი მწყემსი აღმოჩნდა, მაგრამ ქრისტიანებს სიმშვიდე ხელახლა დაწყებულმა დევნამ დაურღვია – იმპერატორი დეკიუსის ბრძანება კართაგენშიც მოვიდა. არაფერი არ აღიზიანებდა წარმართებს ისე, როგორც ჭკუითა და განათლებით ცნობილი ადამიანების მიერ ქრისტიანული სარწმუნოების მიღება. ამიტომ მოვიდა თუ არა კართაგენში დეკიუსის ბრძანება, წარმართულმა მოსახლეობამ მაშინვე კვიპრიანეს სიკვდილით დასჯა მოითხოვა: თავშეყრის ადგილებსა თუ ცირკში უკვე თავშეუკავებლად ყვიროდნენ: „კვიპრიანე ლომებს“. თავიანთი მწყემსის ბედით დაშინებულმა ქრისტიანებმა სთხოვეს, დროებით მაინც გასცლოდა ქალაქს. ამასთან, ისინი ფიქრობდნენ, რომ მისი წას-

ვლა, კართაგენში საერთოდ დევნასაც შეასუსტებდა და არც თუ უსაფუძვლოდ, რადგან იგი უწინარესად სწორედ მის წინააღმდეგ იყო მიმართული. რაც მთავარია, კვიპრიანემ თავად უფლისაგან მიიღო ბრძანება, დაეტოვებინა კართაგენი. და ისიც წავიდა, თავისი მამული კი ერთ მღვდელს ჩააბარა ღარიბებისათვის დახმარების გასაწევად.

საპყრობილისა და წამების შიშით კართაგენში ბევრმა ქრისტიანმა დათმო სარწმუნოება, მაგრამ მათი რიცხვიც დიდი იყო, რომელთაც სიმტკიცე გამოიჩინეს და ამის გამო ან დილეგში ჩაყარეს, ან საბადოებზე გაგზავნეს პირუტყვეული შრომის გასაწევად, ან კიდევ ცეცხლითა და მახვილით მოსრეს.

ეკლესიის მდგომარეობას კვიპრიანე თვალყურს თავისი თავშესაფრიდან ადევნებდა და სამწყსოსთან ურთიერთობას წერილებით აგრძელებდა. ჩვენამდე მისმა მრავალმა წერილმა მოაღწია, რომელნიც გარდა იმისა, რომ ქრისტიანული სიბრძნით არიან განმსჭვალულნი, ყურადღებას ეკლესიის იმდროინდელი ყოფის ცოცხალი სურათის წარმოდგენითაც იმსახურებენ. საპყრობილეში გამომწყვდეული ქრისტიანებისადმი მიწერილ წერილებში ეპისკოპოსი მათ მხნეობასა და რწმენისათვის თავდადებას აქებდა, ანუგეშებდა და ევედრებოდა სულით არ დაცემულიყვნენ. ცდილობდა საკუთარი ქონება მათი მდგომარეობის შესამსუბუქებლად გამოეყენებინა. ასევე ზრუნავდა იგი ღარიბ ქრისტიანებზეც, რათა სიღატაკის გამო წარმართებს არ მოესყიდათ და უგუნური ნაბიჯი არ გადაედგათ. როგორი მშვენიერი და მრავლისმეტყველი მაგალითია ქრისტიანი მწყემსმთავრებისათვის სამწყსოს ბედზე უანგარო ზრუნვისა! ყველას შეახსენებდა ლოცვის, როგორც მხნეობისა და სიმტკიცის წყაროს მნიშვნელობას და მოუწოდებდა მოუკლებელად ელოცათ. კვიპრიანე წერილებს სწერდა ე. წ. აღმსარებლებსაც, რომელთაც ეს სახელი დევნისა და ტანჯვის დათმენისათვის უწოდეს და შეაგონებდა, რომ არ გაამპარტავნებულყვნენ. კართაგენელი ეპისკოპოსი თავისი სამწყსოს გარდა წერილებს სხვა ეკლესიებსაც სწერდა. დევნის სისასტიკემ ქრისტიანებს ერთობის ძალა განსაკუთრებით აგრძნობინა. ეკლესიები თავიანთ მდგომარეობას ერთმანეთს წერილებით ატყობინებდნენ, ერთმა-

ნეთს მონამეთა სახელებს აცნობდნენ და ერთმანეთისაგან რჩევა-დარიგებას ითხოვდნენ. რწმენის ერთიანობისა და ქრისტესმიერი სიყვარულის ცხოველ გრძნობაში ისინი დიდ ნუგეშს პოულობდნენ. მაგალითად რომის ეკლესიის მიერ კართაგენის ეკლესიისადმი გაგზავნილ წერილს მოვიყვანთ: „ჩვენი ეკლესია სარწმუნოებაზე მტკიცედ დგას. მართალია, ზოგიერთი ქრისტიანი სიკვდილის შიშით ან მაღალი მდგომარეობის სიყვარულით დაეცა და ჩამოგვეშორდა, მაგრამ მათი დაღუპულებად მიჩნევა მაინც არ გვსურს, არამედ ვცდილობთ დავარწმუნოთ, რომ მოინანიონ და იმის მოწყალეობაზე მივუთითებთ, რომელსაც მათი ხსნა შეუძლია. არ ვტოვებთ მათ, რათა სასონარკვეთილებას არ მიეცნენ... თქვენც ასე მოიქეცით, ძმებო; დაცემულნი დაარწმუნეთ აღიარონ ქრისტიე, უკეთუ დაკითხვაზე მეორედ გამოიძახებენ; თქვენს წრეში მიიღეთ ისინი, რომელნიც ჭეშმარიტ სიყვარულს გამოამჟღავნებენ. საჭიროა განსაკუთრებული პირების დანიშვნა, რომელნიც ქვრივ-ობლებსა, პატიმრებსა და გაძევებულებზე იზრუნებენ. მათ, რომელთაც მკვდართა დასაფლავება ევალებათ, ეს წმინდა მოვალეობა წამებულიებთან მიმართებაში გულმოდგინედ უნდა აღასრულონ. ჩვენ ყველანი სიყვარულით ვევედრებით ღმერთს მათთვის, რომელნიც ღმრთის სახელს მოუხმობენ და თქვენც გთხოვთ, თქვენს ლოცვებში არ დაგვივიწყოთ“.

კვიპრიანეს შიში გამართლდა, აღმსარებელთაგან ზოგიერთი, საკუთარი პიროვნებით მოხიბლული, მართლაც გაამპარტავნდა. მათ დაიწყეს სიგელების გაცემა იმათთვის, რომელთაც სარწმუნოება უარყვეს. სიგელებში ადასტურებდნენ, რომ უარმყოფელებმა თავიანთი საქციელი მოინანიეს და ეკლესიის წინაშე მათ ხელახლა მისაღებად შუამდგომლობდნენ. ამის შედეგად ზოგიერთი, რომელსაც ტანჯვისა და სიკვდილის შიში სძლედა, ქრისტეს იმის იმედით უარყოფდა, რომ შემდეგ აღმსარებლისაგან სიგელს მიიღებდა და ეკლესიას ისევ დაუბრუნდებოდა. ასე რომ, ამგვარი სიგელები ხელს უწყობდა ეკლესიის ძველი დადგენილების გაუქმებას, რომლის მიხედვითაც მოკვეთილს ეკლესიაში დაბრუნება მხოლოდ სინანულის შემდეგ შეეძლო, ხოლო სინანულის პერიოდის ხანგრძლივობა ჩადენილი ცოდვის სიდიდეზე იყო დამოკიდებული.

შექმნილმა ვითარებამ ზოგიერთ ეპისკოპოსსა და ხუცესს სარწმუნოების უარყოფელთა მიმართ გადაჭარბებული სიმკაცრის გამოჩენის საბაბი მისცა. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ამგვარნი ეკლესიიდან სამუდამოდ უნდა განეკვეთათ. ბუნებრივია, ამ მტკივნეული საკითხისადმი სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება ეკლესიაში კამათის მიზეზად იქცა. ბოლოს მისი განსჯა კვიპრიანეს მიანდეს, რომელმაც მისი განხილვა კართაგენში დაბრუნების შემდეგ გადაწყვიტა, მანამდე კი, იგი ეკლესიაში ატეხილი შფოთის დაწყნარებას წერილებით შეეცადა, რომლებშიც ქრისტიანებს ერთმანეთის სიყვარულისა და მხარდაჭერისაკენ მოუწოდებდა.

შენწყდა თუ არა დევნა, კვიპრიანემ კართაგენში დაბრუნება განიზრახა. მისი დაბრუნება აუცილებელი იყო, რადგან დაცემულთა საკითხის გარშემო ატეხილ კამათს ის მღელვარებაც დაემატა, რომელიც ეკლესიაში კვიპრიანეთი უკმაყოფილო ვინმე ფელიციმუსმა და ფორტუნატუსმა შემოიტანეს. მათ შეადგინეს საზოგადოება, რომელსაც მთის ეკლესია უწოდეს, რადგან მისი წევრები კართაგენის ახლოს მდებარე მთაზე იკრიბებოდნენ. ამ ადამიანებმა შეძლეს მიზიდვა ყველა იმისა, ვინც ფიქრობდა, რომ კვიპრიანე დაცემულთა მიმართ ზედმეტად მკაცრი იყო. „მთის ეკლესია“ კვიპრიანეს განკარგულებებს ეწინააღმდეგებოდა, ხოლო მისი მომხრეების დაშინებას მუქარით ცდილობდა. სამწუხაროდ, მათ ერთი ხუცესიც მიემხრო, სახელად ნოვატი, ფრიად უზნეო პიროვნება. კვიპრიანეს სხვა გზა აღარ დარჩენოდა, მან ეკლესიიდან განკვეთა ე. წ. „მთიელები“ და კართაგენში დაბრუნებისთანავე კრების მოწვევა გადაწყვიტა. ეს რომ გაიგო, ნოვატი შეშინდა და სასწრაფოდ რომში გაემგზავრა.⁵⁶

რომში ფაბიანეს წამებით სიკვდილის შემდეგ, ქრისტიანებმა გააფთრებული დევნის გამო ახალი ეპისკოპოსის არჩევა 16 თვის განმავლობაში ვერ შეძლეს. როცა დევნა რამდენადმე ჩაწყნარდა, არჩევნების ჩასატარებლად, რომელშიც მონაწილეობა ამ დროისათვის ფრიად მრავალრიცხოვანმა მთელმა რომის ეკლესიამ მიიღო, სამოცი ეპისკოპოსი ჩავიდა. საერთო არჩევანი კორნელიუსზე შე-

⁵⁶ Священномученик Киприан Карфагенский/Отцы и учителя церкви III века, Антология, II, М., 1996.

ჩერდა, რადგან პიროვნული თვისებებისა და ცხოვრების წესის გამო ყველა პატივს სცემდა, მაგრამ მას მოწინააღმდეგეც გამოუჩნდა, კერძოდ, რომაელი ხუცესი ნოვატიანე, რომელსაც ეპისკოპოსობა თვითონ სურდა. ეკლესიაში ის იმ დაჯგუფებას მიეკუთვნებოდა, რომელიც ფიქრობდა, რომ დაცემულნი, მიუხედავად იმისა, მოინანიებდნენ თუ არა, სამუდამოდ უნდა განეკვეთათ. რა თქმა უნდა, ქრისტიანთა დიდი ნაწილი ფიქრობდა, რომ ამგვარი დამოკიდებულება სწორი არ იყო და სამართლიანადაც, რადგან ამის საფუძველს მას თვით ქრისტეს მოძღვრება აძლევდა, რომლის მიხედვითაც ღმრთის მონყალება ყველა ცოდვას აღემატება, თუ ცოდვის ჩამდენი მას გულწრფელად მოინანიებს. იმით განანწყენებულმა ნოვატიანემ, რომ ეპისკოპოსად არ აირჩიეს, სადავო საკითხის გადაჭრისას თავისი შეხედულების გატანა კიდევ უფრო ჯიუტად მოინდომა. მან თავის გარშემო თანამოაზრენი შემოიკრიბა, რომელნიც კორნელიუსს გადაუდგნენ და თავიანთ ეპისკოპოსად იგი გამოაცხადეს. ნოვატიანესა და მის ჯგუფს კართაგენელი ნოვატიც შეუერთდა. მიუხედავად იმისა, რომ კართაგენში იგი თითქოს კვიპრიანეს დაცემულთა მიმართ გადაჭარბებული მკაცრი დამოკიდებულების გამო გადაუდგა, რომში სინდისის ქენჯნის გარეშე იმ პარტიას მიემხრო, რომელიც ცოდვის ჩამდენთა მიმართ სწორედ ზედმეტი სიმკაცრით გამოირჩეოდა. ამ ფაქტმა მისი ზრახვები გააშიშვლა, იგი არა ეკლესიის, არამედ პირადი ინტერესებისათვის იბრძოდა და სარწმუნოებრივ საკითხებსაც იმისდა მიხედვით აფასებდა, თუ სარგებლობას რა მოუტანდა, ხოლო ეკლესიაში არა სიმშვიდის, არამედ შფოთისა და მღელვარების შეტანა სურდა. ნოვატიანე წირვის ჟამს, როცა წმინდა საიდუმლოებებს აღასრულებდა, მაზიარებლებს მისთვის ერთგულების ფიცის მიცემას აიძულებდა. შემდეგში მათ, ვინც ამგვარ ფიცს აძლევდა და მისი ერთგული ხდებოდა, ნოვატიანელები ეწოდათ.⁵⁷ ესეც საუკეთესო მაგალითია იმისა, რომ ქრისტეს სამწყსოსაგან ცხოვართა მიტაცებას არა მხოლოდ ცხადი მტრები, არამედ ხშირად თვით ეკლესიის შენიღბული მსახურებიც ცდილობენ. ნოვატიანელთა სწავლების არსი ცოდვილთა მიმართ უკიდურესი სიმკაცრის გამოჩენაში გამოიხატებოდა. ამ სწავლების მიხედვით,

⁵⁷ Евсевий Памфил, VI, 43.

მორწმუნე, რომელიც მონათვლის შემდეგ მძიმე ცოდვას ჩაიდენდა, ეკლესიისათვის კვდებოდა და მასში დაბრუნებას ვეღარასოდეს შეძლებდა. ისინი თავიანთ წრეში მხოლოდ სრულყოფილი ადამიანების მიღებას ცდილობდნენ და უწინარესად ასეთებად თავიანთ თავს მიიჩნევდნენ და საკუთარი სულიერი სინმიდისათვის ხაზგასასმელად თეთრ სამოსს ატარებდნენ. ნოვატიანეს მიერ დათესილმა უთანხმოებამ ეკლესიაში საკმაოდ დიდხანს იარსება. ეკლესიის ისტორია მას განხეთქილებას უწოდებს და არა ერესს, რადგან ერესი ცრუმოდღვრებას ეწოდება, რომელიც რწმენის დოგმატებს ამახინჯებს, ხოლო განხეთქილება ეკლესიიდან არა დოგმატური, არამედ რომელიმე იმ საკითხის გამო გამოყოფას გულისხმობს, რომელიც საეკლესიო კეთილმონესეობას ეხება. აქედან გამომდინარე, მონტანისტები (მთიელები) და ნოვატიანელები არა ერეტიკოსებად, არამედ განხეთქილების შემომტანებად, ე. ი. გამთიშველებად იწოდებიან.

შფოთისა და კამათისათვის ერთხელ და სამუდამოდ ბოლოს მოსაღებად რომში, კართაგენსა და ანტიოქიაში კრებები მოიწვიეს, რომლებზეც ნოვატიანესა და ნოვატის სწავლება დაგმეს და დაადგინეს, რომ ეკლესია კვლავ მიიღებდა თავის წიაღში დაცემულებს, რომლებიც გულწრფელად მოინანიებდნენ. ამასთან დაცემულებს ოთხ კატეგორიად ყოფდნენ: 1. ვინც მსხვერპლშენირვა აღასრულეს (*sacrificati*), 2. რომელთაც გუნდრუკი იძულებით აკმიეს (*thurificati*), 3. რომელთაც ცრუ მონმობანი იყიდეს იმის თაობაზე, რომ მსხვერპლშენირვა თითქოს შეასრულეს (*libellatici*) და 4. ვინც თანამორწმუნეები გასცეს და წარმართებს ის ადგილები აჩვენეს, სადაც ქრისტიანები თავიანთ წიგნებს ინახავდნენ (*traditores*). უკეთუ დაცემული ღმრთისმსახური იყო, სინანულის შემდეგ მას ეკლესიაში დაბრუნება შეეძლო, მაგრამ სასულიერო ხარისხს უკვე ვეღარასოდეს მიიღებდა.

251 წელს ბრძოლაში მოკლეს იმპერატორი დეკიუსი. პასუხად ქრისტიანების დაუწდობელი დევნისა მას საშინელი აღსასრული ჰქონდა. მისი გვამი, რომელიც ბრძოლის ველზე უპატრონოდ დარჩა, ფრინველებისა და მხეცების საჯიჯგნად იქცა. დეკიუსის მემკვიდრე იმპერატორის ტახტზე გალუსი აღმოჩნდა თავის ვაჟ

ვოლუზიანესთან ერთად. ქრისტიანთა დევნა კვლავ გაგრძელდა, ოღონდ უკვე არა იმგვარი სისასტიკით. ახლადარჩეული ეპისკოპოსი კორნელიუსი რომიდან გააძევეს, რამდენიმე ქრისტიანი მონაშემობრივად აღესრულა. მოსალოდნელი სასტიკი დევნისათვის კართაგენშიც ემზადებოდნენ. კვიპრიანემ მტკიცედ გადაწყვიტა, ამჯერად აღარ დაეტოვებინა ხალხი და საფრთხესთან შესახვედრად სამწყსოც მოემზადებინა: „მღვიძარება, მარხვა, ლოცვა – აი, ჩვენი მახვილი და ციხე-სიმაგრე. მოვიხსენიოთ ერთმანეთი ჩვენს ლოცვებში. ვიყოთ ერთსულოვანნი და მეგობრულნი... ნუთუ ქრისტიანს უნდა ეშინოდეს წამებისა, მაშინ როცა ჩვენი უფალი პირველი ენამა? ნუთუ ჩვენ არ მოვისურვებთ ვენამოთ ჩვენი ცოდვებისათვის, მაშინ, როცა ჩვენი ცოდვებისათვის უფალი ენამა? ძე ღმრთისა ენამა, რათა ჩვენ ღმრთის ძეებად ვექციეთ; ნუთუ ადამის ძენი არ მოისურვებენ წამებას იმისათვის, რომ ღმრთის შვილებად დარჩნენ?“

მაგრამ დევნის ტალღამ აფრიკამდე ველარ მიაღწია. სამაგიეროდ, ამ მხარეს თავს სხვა მძიმე განსაცდელი დაატყდა. გაჩნდა რაღაც წყლული, რომელიც რომის იმპერიის სხვადასხვა ოლქში თითქმის მთელი ათი წლის განმავლობაში მძვინვარებდა. სნეულება ისეთი გადამდები აღმოჩნდა, რომ წარმართების გულში ყოველგვარი თანაგრძნობის ნაპერწკალი ჩააქრო, ისინი ახლობლებსა და მეგობრებს, რომლებიც ამ სენით ავადდებოდნენ, უპატრონოდ ტოვებდნენ. მკვდრების დამარხვისათვის არათუ ზრუნავდნენ, გვამებს პირდაპირ ქუჩაში ყრიდნენ, რაც ჰაერს წამლავდა და ხელს უწყობდა სნეულებათა გავრცელებას. ავადმყოფებს მხოლოდ ქრისტიანები უვლიდნენ და გარდაცვლილებსაც მხოლოდ ისინი მარხავდნენ. წარმართები კი, ნაცვლად იმისა, რომ მათი თავგანწირვა დაეფასებინათ და მისაბამ მაგალითად გაეხადათ, მათ დასჯას მოითხოვდნენ, რადგან უბედურების მიზეზად ისინი მიაჩნდათ. როგორც კი კართაგენში წყლული გაჩნდა, კვიპრიანემ ქრისტიანები შეკრიბა, მტრის სიყვარულის შესახებ ქრისტიანული მცნება შეახსენა და ბოროტების სიკეთით გადახდისაკენ მოუწოდა. ქრისტიანები ვალდებულნი იყვნენ ასე მოქცეულიყვნენ, რადგან ასე მოიქცა თვითონ უფალი, რომელმაც მტრებს მიუტევა და

ჯვარზეც კი მათთვის ლოცულობდა. ბოლოს და ბოლოს სიყვარულმა და სიკეთემ თავისი ნაყოფი გამოიღო. ქრისტიანთა უანგარო თავდადება მწარმართებიც გააოცა და შეაცნობინა, რომ ადამიანისათვის ამგვარი უბოროტობის, უწყინარობის, თვინიერებისა და ძალის შთაბერვა მხოლოდ ქრისტიანულ სარწმუნოებას შეუძლია, და მრავალი მოიქცა.

ქრისტეს მიმდევართა სარწმუნოება და სიყვარული კიდევ ერთმა ახალმა უბედურებამ გამოსცადა. კართაგენის მეზობელი მხარე, ნუმიდია, ბარბაროსებმა მოაოხრეს. ნუმიდიის ეპისკოპოსებმა ამის თაობაზე კვიპრიანეს აცნობეს. კართაგენელმა ქრისტიანებმა ფული შეაგროვეს, რომელიც კვიპრიანემ გატაცებული ტყვეების გამოსასყიდად ნუმიდიაში გაგზავნა. „ტყვეობა ძმებისა, ჩვენი ტყვეობაა, ნუხილი მათი – ჩვენი ნუხილი, რადგან ჩვენ ყველა ერთ სხეულს შევადგენთ. არა მხოლოდ გრძნობა, არამედ ჩვენი რჯულიც გვარწმუნებს, რომ ძმები უნდა გამოვისყიდოთ. დატყვევებულ ჩვენს ძმებში ქრისტე ცოცხლობს“, – წერდა იგი.

დევნა მხოლოდ 253 წლის მახლობელ ხანებში მიწყნარდა და 257 წლამდე აღარ განმეორებულა. სიმშვიდის ეს ხანმოკლე პერიოდი ეპისკოპოსებმა საკამათო საკითხების გადასაწყვეტად გამოიყენეს და ეკლესიაში მშვიდობის აღსადგენად სხვადასხვა ქალაქში კრებები მოიწვიეს. რაც შეეხება თვითონ კართაგენს, იქ კრების წელიწადში ორჯერ მოწვევის წესი არსებობდა – გაზაფხულსა და შემოდგომაზე. ამჯერად გადასაწყვეტ საკითხთაგან მთავარი დაცემულთა ბედი, ჩვილების მონათვლა და ერეტიკოსის მიერ შესრულებული ნათლობის ნამდვილობა იყო. ჩვილები რომ აუცილებლად უნდა მონათლულიყვნენ, ეს საკამათოდ არავის მიაჩნდა; კამათი მხოლოდ იმის თაობაზე მიმდინარეობდა, კერძოდ როდის უნდა მოენათლათ ისინი: დაბადებიდან მერვე დღეს (რომელიც ძველი აღთქმის წინადაცვეთას შეცვლიდა), თუ საერთოდ პირველივე დღეებში. კრებამ გადაწყვიტა, რომ ჩვილები პირველივე დღეებში უნდა მოენათლათ. რაც შეეხება ერეტიკოსთა მიერ შესრულებული ნათლობის ნამდვილობას, თითოეულმა ეკლესიამ, ისე, რომ ერთმანეთთან მშვიდობიანი ურთიერთობა არ დაურღვევია, თავისი საკუთარი ტრადიცია შეინარჩუნა. კართაგენის

ეკლესია, რადგანაც მწვალებლის მიერ შესრულებულ ნათლობას არანამდვილად მიიჩნევდა, ხელახლა ნათლავდა; რომის ეკლესია ნათლობას ნამდვილად მიიჩნევდა, ოღონდ ნათელღებულისათვის ხელთდასხმის შემდეგ; რაც შეეხება სხვა ეკლესიებს, მათი დიდი ნაწილი ნათლობას ჭეშმარიტად თვლიდა, თუ იგი მამის, ძისა და სულიწმიდის სახელით იყო აღსრულებული.

კრებაზე კამათი მოუხდათ რომის ეპისკოპოსთან – სტეფანესთან, რომელიც ეკლესიაში ყველაზე აღმატებულ ხელისუფლებას იჩემებდა. ამის დასტური იყო ის, რომ ორი ესპანელი ეპისკოპოსი, რომელნიც თანამდებობიდან დევნის პერიოდში მსხვერპლშენიერებაში მონაწილეობის მიღებისათვის გადააყენეს, სტეფანემ სხვების დაუკითხავად აღადგინა. კართაგენის კრებაზე მისი საქციელი ამხილეს და დაადგინეს, რომ არცერთ მწყემსმთავარს არ ჰქონდა უფლება თავისი თავისთვის ეპისკოპოსთა ეპისკოპოსი ეწოდებინა, როგორც ამას სტეფანე თავის წერილებში აკეთებდა.

257 წელს რომის იმპერიაში ქრისტიანთა დევნის მერვე პერიოდი დაიწყო. იმპერატორი ვალერიანე თავდაპირველად ქრისტიანთა მიმართ კეთილგანწყობილებას იჩენდა, მაგრამ შემდეგში თავის საყვარელს, მაკრინეს დაუთმო და გამოსცა ბრძანება, რომლის მიხედვითაც – ეპისკოპოსები, ხუცესები და დიაკვნები უნდა დაესაჯათ, ხოლო ცნობილი პირებისათვის, რომლებიც თავს ქრისტიანებს უწოდებდნენ, ხარისხები უნდა აეყარათ და ქონება ჩამოერთმიათ. აიკრძალა, აგრეთვე, ფარული შეკრებანი, განსაკუთრებით კატაკომბებსა და სამარხებში, რადგან ცნობილი იყო, რომ ქრისტიანები ღმრთისმსახურების ჩატარებისათვის ხშირად გარდაცვლილ ძმათა საფლავებთან იკრიბებოდნენ. როცა იმპერატორის ბრძანება კართაგენში მოვიდა, პროკონსულმა კვიპრიანე გამოიძახა და ქრისტეს უარყოფა და ხუცესების დასახელება მოსთხოვა, რაზეც ეპისკოპოსმა უპასუხა, რომ რჯული დასმენას უკრძალავდა. პროკონსულმა კვიპრიანე ზღვისპირა ქალაქ კურუბიტში გაგზავნა, საიდანაც იგი ქრისტიანებს წერილებს სწერდა და ზედმეტი მოშურნეობისაგან თავის შეკავებას სთხოვდა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ვიდრე დაკითხვისათვის არ გამოიძახებდნენ, თვითონ, თავიანთი ნებით, თავი არ უნდა გაემჟღავნებინათ. ეს

ფაქტი იმაზე მოწმობს, რომ მკაცრ განსაცდელს ქრისტიანებისათვის ამაოდ არ ჩაუვლია. ახლა ისინი უკვე მზად იყვნენ დევნას ისე შეხვედროდნენ, როგორც ეს ქრისტეს კეთილ მხედრებს შეეფერებოდა.

კურუბიტში ჩასვლის დღეს კვიპრიანეს ძილში უფალი გამოეცხადა და ამცნო, რომ ზუსტად ერთი წლის შემდეგ ქრისტეს სახელისათვის მოკვდებოდა. მართლაც, სანამ გადასახლების ერთი წელი შეუსრულდებოდა, კვიპრიანე უკან დააბრუნეს და კართაგენის გარეუბანში ცხოვრების უფლება მისცეს. წარმართი მხედრებიდან რამდენიმემ, რომელნიც მისდამი დიდი პატივისცემით იყვნენ განმსჭვალულნი, ეპისკოპოსს გაქცევაში დახმარება შესთავაზეს, მაგრამ მან უარი განაცხადა. პროკონსულმა კვიპრიანე თავის სახლში დაიბარა, რომელიც ქალაქგარეთ იდგა. ეს რომ გაიგეს, საყვარელ მწყემსს მრავალი ქრისტიანი გაჰყვა. იმ დღეს დაკითხვა არ შემდგარა, რადგან პროკონსული თავს ცუდად გრძნობდა. კვიპრიანემ ღამე ვინმე წარმართი მოხელის სახლში გაატარა. მორწმუნეები ამ სახლის გარშემო შეიკრიბნენ. მთელი ღამის განმავლობაში კვიპრიანე მეგობრებს ესაუბრებოდა. ვინც სახლში შესვლა ვერ მოახერხა, საყვარელი ეპისკოპოსის დანახვასა და მოსმენას ეზოდან ცდილობდა. როცა დილით იგი დაკითხვაზე გაიყვანეს, ხალხიც თან გაჰყვა. პროკონსულმა იმპერატორის ბრძანების შესრულება და ღმერთების თაყვანისცემა მოსთხოვა, ხოლო როცა მტკიცე უარი მიიღო, მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ გააფრთხილა. „ჩემი უსაფრთხოება და სიმტკიცე იესო ქრისტეშია, რომელსაც ვემსახურები; მოიქეცი ისე, როგორც ნაბრძანები გაქვს; მე მზად ვარ“, – უპასუხა კვიპრიანემ. მაშინ განრისხებულმა პროკონსულმა ეპისკოპოსისათვის თავის მოკვება ბრძანა, რათა სხვებისთვისაც ეჩვენებინა, როგორ უნდა მოქცეოდნენ მეფის ბრძანებას. ხალხი აღელდა. „ჩვენც ჩვენს ეპისკოპოსთან ერთად მოვკვდეთ“, – გაისმოდა ხმები. მაგრამ კვიპრიანე მშვიდად, სიხარულითაც კი შეხვდა განაჩენს. იგი ქალაქგარეთ გაიყვანეს, ხალხიც თან გაჰყვა. როცა დასჯის ადგილას მივიდნენ, თვითონ გაიხადა ზედა სამოსი, მუხლი მოიდრიკა, ილოცა, ხალხი აკურთხა და ანდერძად სასჯელის აღმსრულებელთათვის 25 მონეტის მიცემა დაუტოვა; შემდეგ თვალები

აიხვია, ქედი მოიდრიკა და ჯალათმაც თავისი საქმე შეასრულა. ქრისტიანებმა მისი სხეული მოწინებით დაკრძალეს.

კვპორიანემ ქრისტიანობაზე მოქცევის შემდეგ მხოლოდ 12 ნელი იცხოვრა, მაგრამ ღმრთის შემწეობით მრავალი კეთილი საქმის გაკეთება მოასწრო, რის გამოც სამწყსომ იგი მამასავით შეიყვარა. ამასთან, მან მრავალი თხზულება და 70-მდე წერილი დაგვიტოვა, რომლებიც იმდროინდელი ეკლესიის მდგომარეობაზე ნათელ წარმოდგენას გვაძლევენ.

რომში ქრისტიანთა დევნა უჩვეულოდ გაძლიერდა. ეპისკოპოსი სტეფანე ლიტურგიის აღსრულებისას მოკლეს. მის მემკვიდრედ ქრისტიანებმა სექსტუსი აირჩიეს, რომელიც ეროვნებით ბერძენი იყო, მაგრამ მალე, ვალერიანეს ბრძანებით, განაჩენი მასაც გამოუტანეს. როცა იგი დასასჯელად მიჰყავდათ, გზაში არქიდიაკონი ლავრენტი შეხვდა, რომელმაც უთხრა: „სად მიდიხარ, მამაო, გარეშე შვილისა, მღვდელმთავარო ღმრთისა, გარეშე შენი მთავარდიაკონისა? მეც შენთან ერთად წამიყვანე“.

– შვილო ჩემო, მე შენ არ დაგტოვებ, – უპასუხა ეპისკოპოსმა. – მე მოხუცი ვარ და იოლი სიკვდილისათვის მივდივარ; შენ ბევრად უფრო სასტიკი ტანჯვა გელის; სამი დღის შემდეგ გამომყვები, მანამდე კი დარჩენილი ქონება ლატაკებს დაურიგე. ლავრენტიმ ეპისკოპოსის ბრძანება შეასრულა: ფული, რომელიც ეკლესიაში სწორედ ამ მიზნით ინახებოდა, იმ გაჭირვებულ ქრისტიანებს დაურიგა, რომლებიც თავს კატაკომბებსა თუ სხვა მიწისქვეშა შენობებს აფარებდნენ. ეს ამბავი გახმაურდა და რომის ეპარქოსის ყურამდეც მიაღწია, რომ ლავრენტიმ ეკლესიიდან ოქროს ძვირფასი ჭურჭელი გადამალა. ამ დროისათვის რომის ეკლესია იმის გამო, რომ მრავალმა მდიდარმა და ცნობილმა რომაელმა ქრისტიანობა მიიღო, ძალიან მდიდარი იყო. დაახლოებით 220 წლიდან, ეპისკოპოს ურბანის ბრძანებით, ღმრთისმსახურებისათვის საჭირო ჭურჭელი, რომელიც მანამდე შუშისა იყო, ოქროსა და ვერცხლისაგან დამზადებული ჭურჭლით შეცვალეს. რომის ეკლესია ქონების დიდ ნაწილს სწორედ ლატაკთა, ქვრივთა და ობოლთა შესანახად იყენებდა. აღსანიშნავია, რომ ძველთაგანვე ქველმოქმედებით განთქმული, ამ დროისათვის იგი ათასხუთას ლარიბ-ლატაკს არჩენდა.

ეპარქოსის ბრძანებით, ლავრენტი შეიპყრეს და საპყრობილეში ჩააგდეს. ცოტა ხნის შემდეგ ეპისკოპოსმა იგი გამოიძახა და ჰკითხა, საეკლესიო განძი სად გადამალა. ლავრენტიმ უპასუხა, რომ თუ ინებებდა, ყოველივეს შეუკრებდა და მთავრდებოდა. იგი გაუშვეს. მთავარდიაკონმა ყველა ლატაკი, რომელსაც ეკლესია ინახავდა, შეკრიბა, ეპარქოსის კარზე მიიყვანა და უთხრა: „აი, საუკეთესო განძი ქრისტიანული ეკლესიისა“. ეპარქოსმა ეს საქციელი დაცინვად მიიღო და მისი სასტიკად წამება ბრძანა. როცა წამების ყველა ხერხი ამოწურეს, ბოლოს იგი ცეცხლში გავარვარებულ გისოსებზე დააწვინეს, ლავრენტიმ ეს არაადამიანური წამებაც მოთმინებით აიტანა. ერთ გვერდზე დიდხანს წოლის შემდეგ მან მწამებლებს უთხრა: „უკვე გამოცხვია, დროა გადამაბრუნოთ“. ამ საშინელი ტანჯვისას მას სახე ზეციური სიხარულით უბრწყინავდა და განუწყვეტლივ ადიდებდა და ჰმადლობდა უფალს, ხმამაღლა ევედრებოდა, მოექცია მისი მტრები. ამ ვედრებით აღმოხდა სული.

საპყრობილეში ყოფნისას ლავრენტიმ მოასწრო და ქრისტიანობაზე მოაქცია წარმართი იპოლიტე. ღამით იპოლიტე რამდენიმე ქრისტიანთან ერთად მივიდა, რათა წამებულის გვამი დაემარხა. მაგრამ იგი შეიპყრეს და თავისი ოჯახის წევრებთან ერთად აწამეს. ასევე სიკვდილით დასაჯეს ახალგაზრდა მხედარი რომანი, რომელმაც ქრისტე მაშინ იწამა, როცა ლავრენტის ტანჯვას უყურებდა.

წმ. ლავრენტი წარმოშობით ესპანელი იყო. აღსანიშნავია, რომ იმპერატორი ვალერიანეს დროს, ესპანეთში, სადაც ქრისტიანობა ახალგაზრცელებული იყო, მრავალმა მონაწილემ ჭეშმარიტი ღმრთის უარყოფას სიკვდილი ამჯობინა და მონამეობრივად აღესრულა.

ქრისტიანთა დევნა გალიაშიც მიმდინარებდა. პარიზის ახლოს მონამეობრივად აღესრულა ეპისკოპოსი დიონისე ხუცეს რუსტიკესა და დიაკვან ელფთერთან ერთად. ქრისტიანებმა მათი თავმოკვეთილი გვამები მთაზე დაასაფლავეს, რომელსაც ამიერიდან მონამეთა მთა – *mont des martyrs* (მონმარტრი) ეწოდა. მაგრამ დევნამ გალიაში ქრისტიანობის გავრცელებას ხელი მაინც ვერ შეუშალა: ლიმოზში, ნარბონში, კლერმონტში, არლში, ტულუზსა და პარიზში უკვე საეპისკოპოსო კათედრები იყო; ქრისტიანობამ გერმანიაშიც შეაღწია: კელნისა და ტრირის ეკლესიები მესამე

საუკუნეში დაფუძნდნენ. იმპერატორი ვალერიანეს დროს ატეხილ დევნას გერმანიაში ქრისტიანი პროვატი შეენირა.

რა თქმა უნდა, დევნის ტალღამ იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილს – ქრისტიანობის აკვანსაც მძლავრად გადაუარა. წამებულთა რიცხვი მცირე აზიაში ძალიან დიდი გამოდგა. კაპადოკიის კესარიაში ყველა გააოცა 16 წლის ყმანვილმა კირილემ. მისი მამა წარმართი იყო და როცა გაიგო, რომ შვილმა ქრისტიანობა მიიღო, სასტიკად ექცეოდა, ხშირად სცემდა და აშიმშილებდა. ამ გზით რომ ვერაფერს გახდა, ბოლოს სახლიდან გააგდო. ყმანვილი ყოველივეს, თანატოლების მხრიდან დაცინვასა და მასხარად აგდებასაც კი, მოთმინებით იტანდა. ბოლოს იგი მსაჯულმა დაიბარა და შესთავაზა, რომ თუ ღმერთს უარყოფდა, მამასთან უშუამდგომლებდა და შინ დააბრუნებდა, მაგრამ კირილემ უპასუხა, რომ ხორციელი მამისაგან განსხვავებით, უფალი მას მარადიულ საცხოვრებელს მისცემდა. ვერც ტკბილი სიტყვითა და ვერც მუქარით რომ ვერას გახდა, მსაჯულის ბრძანებით, ყმანვილი დასჯის ადგილას მიიყვანეს და აჩვენეს კოცონი, რომელიც მას ელოდებოდა. კირილეს წარბიც კი არ შეუხრია. როცა იგი კოცონისაკენ მიჰყავდათ, ბევრი ტიროდა. ყმანვილმა მათ უთხრა: „რატომ ტირით? ჩემ გამო უნდა გიხაროდეთ, – მაგრამ თქვენ არ იცით, როგორი სასოება მაქვს და სად მივდივარ“.

კესარიაში დიდხანს ვერ დაივინყეს ყრმა, რომელმაც უჩვეულო სიმტკიცე გამოიჩინა. მისი სიმამაცე განსაკუთრებით წარმართებს უკვირდათ, რადგან მათ არ იცოდნენ, რა დიდი ძალის მიცემა შეუძლია ღმერთს მისი ჭეშმარიტი მორწმუნისათვის.

საოცარი მაგალითი იმისა, რომ უფალი ძალას მდაბალთ აძლევს, ხოლო სიამაყითა და ამპარტავნობით დაბრმავებულებს ტოვებს, ანტიოქიელებმა იხილეს. მღვდელ საპრიკიოსსა და ერისკაც ნიკიფორეს დიდი ხნის მეგობრობა აკავშირებდათ, შემდეგ რალაცის გამო ერთმანეთს წაეჩხუბნენ და დაშორდნენ. პირველად გონს ნიკიფორე მოვიდა, მოინანია, საპრიკიოსთან მივიდა და პატიება და შერიგება ცრემლებით სთხოვა, მაგრამ ამაოდ. როცა ქრისტიანთა დევნა დაიწყო, ანტიოქიაში ერთ-ერთი პირველი საპრიკიოსი შეიპყრეს, რადგან მღვდელი იყო. თავდაპირველად მან თავი ღირსეულად დაიჭირა და

ამაყად განაცხადა, რომ თავის ღმერთსა და სარწმუნოებას არ უარყოფდა. როცა ტანჯვა-წამების გზითაც ვერ მოდრიკეს, საპრიკიოსს სიკვდილი მიუსაჯეს. სასჯელის აღსრულების ადგილსაკენ მიმავალ გზაზე მოძღვარს ნიკიფორე დახვდა და შერიგება სთხოვა, მაგრამ ამჯერადაც უშედეგოდ. მას ყოფილი მეგობრის ბედი გულით აწუხებდა, რადგან სჯეროდა, რომ შეუნდობლობა სიკვდილის წინ მის სულს მძიმე ცოდვად დაანეგებოდა, ამიტომ თავმოყვარეობა დაივიწყა და როცა სასჯელის აღსრულების ადგილს მიაღწიეს, საპრიკიოსს ფეხებში ჩაუვარდა და ქრისტეს სახელით კვლავ პატიება სთხოვა. სამწუხაროდ, საკუთარი სიმტკიცით გაამაყებულმა მოძღვარმა ნიკიფორეს ზურგი შეაქცია, რითაც აგრძნობინა, რომ ამ თემაზე საუბრის გაგრძელება აღარ სურდა. მაშინ ქრისტემ მიატოვა იგი და სულის სიმტკიცეც ერთბაშად წაერთვა: დასასჯელი იარაღის დანახვაზე საშინლად შეშინდა და სასწრაფოდ განაცხადა, რომ თანახმა იყო ღმერთებისათვის მსხვერპლი შეეწირა. ნიკიფორე მზურვალედ ევედრებოდა, გონს მოსულიყო და ზეცაში მისთვის განმზადებული გვირგვინი არ დაეკარგა, მაგრამ არაადამიანური შიშით შეპყრობილს უკვე აღარაფერი ესმოდა და ჯიუტად იმეორებდა, რომ ღმერთს უარყოფდა. მაშინ ნიკიფორემ აღიარა, რომ ქრისტეს მიმდევარი იყო. იგი იქვე შეიპყრეს და სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო საპრიკიოსი შინ გაუშვეს. ასე დააკარგვინა ამპარტავნობამ მოძღვარს ზეციური გვირგვინი და მარადიული სასუფეველი, რომლის მოპოვებაც ერისკაცმა თავმდაბლობის წყალობით შეძლო.

დეჰნის მათე პერიოდი. ეპისტო II-III საუკუნეებში

როგორც კი იმპერატორი ვალერიანე ტყვედ ჩავარდა, მისმა ვაჟმა გალიენმა ქრისტიანთა წინააღმდეგ გამოცემული მკაცრი ბრძანებანი სწრაფად შეცვალა, აღიარა მათი უფლება ღმრთისმსახურების ჩატარებისა და წართმეული ადგილებიც დაუბრუნა სასაფლაოებისათვის.⁵⁸ სამწუხაროდ, იმპერიის შორეულ პროვინციებამდე მეფის ბრძანებანი დიდი დაგვიანებით აღწევდა. ადგილობრივი მმართველები ამით სარგებლობდნენ და თუ ხელს აძლევდათ, ძველი

⁵⁸ იქვე, VII, 13.

ბრძანებების მიხედვით მოქმედებდნენ. გარდა ამისა, პროკონსულები თავიანთ საგანმგებლო მხარეებში იმდენად დიდი უფლებებით სარგებლობდნენ, რომ ქრისტიანთა დასჯა საკუთარი ინიციატივითაც შეეძლოთ. ასე რომ, გალიენის ბრძანებათა მიუხედავად, პროვინციებში მაცხოვრის მიმდევართა დევნა გრძელდებოდა. ასე მოხდა კესარიასში. იქაური მხედარი, მარინი, რომელიც თავისი გვარიშვილობითა და სიმდიდრით იყო ცნობილი, ცენტურიონის ადგილის მისაღებად წარადგინეს, მაგრამ იგი დაასმინეს, რომ ქრისტიანი იყო და ვიდრე ამ ადგილს დაიკავებდა, იმპერატორის ერთგულების დასამტკიცებლად მისი კერპის წინაშე წარმართული ადათის შესრულება მოსთხოვეს. მაშინ მარინიმ აღიარა, რომ ქრისტიანი იყო და წესის შესრულებაზე უარი განაცხადა. ოლქის მმართველმა მოფიქრებისთვის სამი საათი მისცა. როცა მარინი გამოვიდა, კესარიის ეპისკოპოსმა თეოტეკნემ ეკლესიაში წაიყვანა, სახარება და მახვილი აჩვენა და უთხრა, რომ ერთ-ერთი მათგანის არჩევა მოუწევდა. მარინიმ სახარება აიღო და მმართველთან დაბრუნებულმა მტკიცედ დაადასტურა, რომ სარწმუნოების უარყოფას არ აპირებდა, რის გამოც სიკვდილით დასაჯეს.⁵⁹

ამასობაში რომის იმპერიას ზედიზედ რამდენიმე უბედურება დაატყდა თავს: შიმშილობა, წყლული, მიწისძვრა, სამოქალაქო ომები. ყოველი მხრიდან გამოჩნდნენ ხელისუფლების მაძიებელნი, რასაც, ბუნებრივია, თან შფოთი და არეულობა მოჰქონდა. იმპერიის რამდენიმე ოლქი, კერძოდ, ბითვინია, კაპადოკია, ანტიოქია პალმირის დედოფალმა ზინობიამ დაიპყრო. რაც შეეხება სხვა ოლქებს, მათ განუწყვეტლივ ესხმოდნენ თავს ბარბაროსები: სკვითები და გოთები თრაკიას, პონტოს, საბერძნეთისა და მცირე აზიის სხვა მხარეებს აოხრებდნენ, გერმანული წარმოშობის სხვა ტომები გალიაში, ესპანეთსა და აფრიკაშიც კი იჭრებოდნენ და უკან ნაალაფრეთა და ტყვეებით ბრუნდებოდნენ. ტყვეთა შორის ქრისტიანებიც იყვნენ, რომელნიც ბარბაროსთა ქვეყნებში სახარებას ქადაგებდნენ და იქაურებს მაღალზნეობრივი ცხოვრების მაგალითს აძლევდნენ. სიყვარულითა და ძმებზე უანგარო ზრუნვით განსაკუთრებით ეპისკოპოსები გამოირჩეოდნენ, ყველა მნიშვნე-

⁵⁹ იქვე, VII, 15.

ლოვანსა და სერიოზულ საკითხს მხოლოდ ერთმანეთისაგან რჩევის მიღების შემდეგ წყვეტდნენ. პონტოს ეპისკოპოსმა ათენოდორმა რჩევა იმის შესახებ, როგორ მოქცეოდა დაცემულ ქრისტიანებს, თავის ძმას, გრიგოლ ნეოკესარიელს ჰკითხა, რითაც გრიგოლ სასწაულმოქმედს უბიძგა თავისი შეხედულება ამ მტკივნეულ საკითხზე, და საერთოდ, წესები საეკლესიო კეთილმოწესეობისა, გადმოეცა წერილში „პონტოს პაპს“.

იმპერიაში გავრცელებულმა გადამდებმა წყლულმა მოსახლეობის დიდი ნაწილი შეიწირა, ზოგიერთი პატარა ქალაქი მთლიანად ამოწყდა. რომში დღეში ზოგჯერ ხუთიათასამდე კაცი კვდებოდა, იგივე მდგომარეობა იყო ალექსანდრიაშიც, სადაც მკვდრების დამარხვასაც ვერ ასწრებდნენ. ამ სენს წმ. დიონისე ალექსანდრიელი ყოველგვარ საშინელებაზე დიდ საშინელებასა და უბედურებათა შორის ყველაზე დიდ უბედურებას უწოდებს. მიუხედავად ამისა, ქრისტიანები არც მის წინაშე შემდრკალან; ისინი მოყვასის დახმარებისათვის სიცოცხლესაც არ ზოგავდნენ. მათმა ენითუთქმელმა თავგანწირვამ წმ. დიონისე ალექსანდრიელს საშუალება მისცა ეთქვა, რომ ისინი იმათზე დაბლა როდი იდგნენ, რომელნიც სარწმუნოებისათვის ეწამნენ.

ამ პერიოდში ეკლესიას მოსვენება არც ცრუ მოძღვართა მხრიდან უგრძნია, მათგან განსაკუთრებით საბელიოზი და პავლე სამოსატელი გამოირჩეოდნენ, რომელთა ცრუ სწავლებაც ყოვლადწმიდა სამებასა და მის პირებს შეეხებოდა. საბელიოზის მოძღვრება პრაქტიკულად იგივე იყო, ოღონდ რამდენადმე სახე-შეცვლილი, რაც პრაქსესისა და ნოეტიუსისა, რომელთაც მესამე საუკუნის დასაწყისში იპოლიტე, ორიგენე და სხვ. ებრძოდნენ. ამ ცრუ მოძღვრების მიმდევართ პატრიპასიანელები ეწოდებოდათ, რადგან ღმრთის პირებს უარყოფდნენ და ამტკიცებდნენ, რომ განხორციელდა, ქალწული მარიამისაგან იშვა და ჯვარზე ეწამა თავად მამა ღმერთი. საბელიოზის ცრუ მოძღვრება განსაკუთრებით ანტიოქიაში გავრცელდა. მის წინააღმდეგ წმ. დიონისე იბრძოდა, რომელიც თავის წერილებში ამ სწავლებისა და მის მიმდევართა სიცრუეს გაბედულად ამხელდა. იგი ამხელდა აგრეთვე იმ დროისათვის გავრცელებულ თვალსაზრისს იმის თაობაზე, რომ

დედამიწაზე ქრისტეს ათასწლოვანი მეუფება დამყარდებოდა.⁶⁰

ეკლესიის ღმრთივგანბრძნობილი მამების სიფხიზლემ დაიცვა, აგრეთვე, ქრისტიანები მეორე ცრუმოძღვრის, პავლე სამოსატელის სწავლების მავნე გავლენისაგან, რომელიც ანტიოქიის ეპისკოპოსი იყო. მისი სწავლებით, ძე და სულიწმიდა ისევე იმყოფება მამაში, როგორც გონება და ძალა ადამიანში. აქედან გამომდინარეობდა სწავლება ქრისტეზე, როგორც ჩვეულებრივ, უბრალო ადამიანზე. ამიტომ პავლემ ანტიოქიის ეკლესიაში იესო ქრისტეს სადიდებელ საგალობელთა გალობა და მისი სახელით პირფვრის გადასახვა აკრძალა. ამ დროისათვის ანტიოქია პალმირის დედოფლის ზინობიას სამფლობელოში შედიოდა. მოხერხებულმა და ვერაგმა პავლემ ზინობიას კეთილგანწყობილების მოპოვება შეძლო, რისი წყალობითაც ანტიოქიაში დიდი ძალაუფლებით სარგებლობდა. მაგრამ, ცხადია, დედოფლის მფარველობა მას ეკლესიის მხრიდან მხილებისგან ვერ დაიფარავდა. 264 წელს ანტიოქიაში შექმნილი მდგომარეობის გასარკვევად სხვა მხარეთა ეპისკოპოსები ჩავიდნენ. შედგა კრება, რომელსაც ფირმილიანე კაპადოკიელი, გრიგოლ სასწაულმოქმედი (ნეოკესარიელი), მისი ძმა ათენოდორი, დიონისე ალექსანდრიელი და სხვ. ესწრებოდნენ. კრებაზე მხილებულ იქნა პავლე სამოსატელის მოძღვრების მწვალებლური ხასიათი. მოძღვრების ავტორი მიხვდა, რომ კრებისთვის წინააღმდეგობის განევა უშედეგო იქნებოდა და თანამდებობის შესანარჩუნებლად უარყო იგი. შეუძლებელია, ის, ვინც ღმერთზე ცრუ სწავლებას შეგნებულად ავრცელებს, საერთოდაც ზნეობრივი პიროვნება იყოს. მიზეზი ნათელია, ვინც ღმრთის წინააღმდეგ გალაშქრებას გაბედავს, ის არც მისგან ბოძებულ ზნეობრივ მცნებებს დაემორჩილება. ანტიოქიის ეპისკოპოსი უდიერად ეპყრობოდა და ჩაგრავდა ღარიბებს, ქრთამს იღებდა ბრალდებულთაგან, რათა ისინი მოსალოდნელი სასჯელისაგან გაეთავისუფლებინა. ქედმაღალი და პატივმოყვარე, მხოლოდ მდიდრულ ცხოვრებას არ სჯერდებოდა და პატივის მიგებასაც მოითხოვდა. ამიტომ მგალობლებს ეკლესიაში მისი საქები სიმღერების შესრულებას აიძულებდა, ყოველგვარ საერო უპირატესობებს ეძიებდა. მისი მაგალითი ანტიოქიის

⁶⁰ იქვე, VII, 6, 7, 8.

სხვა მღვდელმსახურებზე დამლუპველად მოქმედებდა, რის გამოც მათ შორის ბინიერება და უზნეობა გამეფდა. ცხადია, ამგვარნი მსახურნი წარმართებსა და ურწმუნოებს ქრისტეს სარწმუნოებისა და ეკლესიის განქიქების საბაბს აძლევდნენ. ანტიოქიაში მართლაც დამაფიქრებელი მდგომარეობა შეიქმნა. სხვა მხარეთა ეპისკოპოსებმა შექმნილი ვითარებისათვის ბოლოს მოღება გადაწყვიტეს და 269 წელს ანტიოქიაში კრების ჩასატარებლად ისევ შეიკრიბნენ. სამწუხაროდ, ამჯერად კრებას სხვადასხვა მიზეზით ბევრი ცნობილი ეპისკოპოსი გამოაკლდა: წმ. დიონისე ალექსანდრიელმა ავადმყოფობისა და უძლურების გამო ვერ შეძლო წასვლა და კრებას თავისი შეხედულება წერილობით ამცნო, წმ. გრიგოლ ნეოკესარიელი ახლადგარდაცვლილი იყო; ფირმილიანე კაპადოკიელმა, რომელიც ამ დროისათვის ღრმად მოხუცი იყო, წასვლა მაინც გადაწყვიტა, მაგრამ გზაში გარდაიცვალა. მიუხედავად ამისა, შეკრებილმა ეპისკოპოსებმა დასავლეთისა და აღმოსავლეთისა, მკაცრად ამხილეს და მეორედ დაგმეს – საბელიოზისა და პავლე სამოსატელის ერეტიკული სწავლებანი; პავლე განაყენეს და მის მაგივრად ანტიოქიის ეპისკოპოსად დომნე აირჩიეს. ყოველივე ამის შესახებ, კრების მონაწილეებმა წერილით აცნობეს რომის, ალექსანდრიისა და საერთოდ იმ ეპისკოპოსებს, რომელნიც კრებას არ ესწრებოდნენ.⁶¹ აღსანიშნავია, რომ ამ კრებაზე იესო ქრისტეს, როგორც სამების მეორე პირის შესახებ სწავლებაში, პირველად გამოიყენეს ტერმინი ერთარსი მამისა. პავლემ, ზინობიას იმედით, კრების გადაწყვეტილებისათვის წინააღმდეგობის განწევა სცადა, მაგრამ ბოლოს იძულებული გახდა დამორჩილებოდა და ადგილი დომნესთვის დაეთმო.

275 წელს იმპერატორმა ავრელიანემ ქრისტიანთა წინააღმდეგ ახალი ბრძანება გამოსცა, რასაც შედეგად მათი, რიგით მეთავენის დაწყება მოჰყვა, მაგრამ გავრცელება ვერ მოასწრო, რადგან ავრელიანე მოკლეს. მის დროს წამებულთაგან დავასახელებთ პტოლემეისში წამებით აღსრულებულებს: წმ. პავლესა და მის დას იულიანას, წმ. კონონს, ქრისანტესა და დარიას, რომელნიც რომში აღესრულნენ.

⁶¹ იქვე, VII, 30.

ამ დროს სირიასა და პალესტინაში ახალი ცრუ მოძღვრება გავრცელდა, რომელიც რამდენადმე გნოსტიციზმს ემსგავსებოდა, მაგრამ ქრისტიანულ მოძღვრებას კიდევ უფრო დამახინჯებულად წარმოადგენდა. მისი მამამთავარი მანესი, ან სხვაგვარად მანი, წარმოშობით სპარსელი იყო. მანესის სწავლებაში ძირითადი ორი საწყისის აღიარებაა: მატერია, წმინდა ანუ ნათელი და მატერია – უხეში ანუ ბნელი. მეუფე ნათლისა სიკეთე ანუ ღმერთია, ხოლო მეუფე ბნელისა – ბოროტება ანუ დემონი. მთელი სამყარო ამ ორი საწყისის ბრძოლისაგანაა წარმოშობილი. მაგალითად, ადამიანის სხეული და მშვიინვეირი სული ბოროტი საწყისისაგან წარმოიშვა, ხოლო კეთილი – კეთილი საწყისისაგან. იმისათვის, რომ სულე-ბი გაეთავისუფლებინა, კეთილმა ღმერთმა დედამიწაზე ქრისტე წარმოგზავნა, რომლის სამკვიდრებელიც მზეა. როცა ქრისტე მზე-ზე ბრუნდებოდა, ადამიანებს აღუთქვა, რომ ნუგეშინისმცემელს – პარაკლიტეს გაუგზავნიდა; მანესი თავს სწორედ ქრისტესაგან შეპირებულ ნუგეშინისმცემლად აცხადებდა. ამ სწავლების სიმც-დარე სხეულისადმი გადაჭარბებული სიმკაცრით მოპყრობაშიც გამოიხატებოდა, კერძოდ, იგი სხეულის, როგორც ბოროტების საწყისის, დაძაბუნებას მოითხოვდა. მანესი უარყოფდა, აგრეთვე, მთელ ძველ აღთქმას, რომელსაც სიბნელის თავადის ნახელავად მიიჩნევდა. მან თავისი სახარებაც დაწერა, რომელშიც ასწავლიდა, რომ განწმენდილი სულები სიკვდილის შემდეგ მზესა და მთვარეზე დასახლდებოდნენ, ხოლო განუწმენდელნი – ცხოველებში. ამიტომ მანესის მიმდევარნი ცხოველურ საკვებს არ იღებდნენ და დიდ მარხვას ინახავდნენ, მაგრამ ზნეობის თვალსაზრისით, არც ისე მკაცრნი იყვნენ, რადგან საკუთარ ცოდვათა მიზეზს არა თავიანთ თავში, არამედ სხვაგან ეძებდნენ, კერძოდ, მათ ბოროტების სუ-ლის ძალას მიაწერდნენ. აქედან გამომდინარე, პასუხისმგებლობაც ჩადენილი ცოდვების გამო ნაკლები ჰქონდათ. ამასთან დაკავშირე-ბით, ვფიქრობთ, ზედმეტი არ იქნება შესენება იმისა, რომ როცა ჩვენ, ქრისტიანები ჩვენი ან სხვისი ცოდვების განხილვისას ბოროტ ძალებს გადაჭარბებულ მნიშვნელობას ვანიჭებთ, სიფრთხილის გამოჩენა გვმართებს, რათა მანიქეველებს არ დავემსგავსოთ და პასუხისმგებლობის თავიდან აცილების მიზნით, იმ თავისუფალ

ნებაზე არ ვთქვით უარი, რომელიც უფალმა გვიბოძა.

ღმრთისმსახურების შესრულებისას მანესი ცდილობდა გარეგნულად ქრისტიანებისათვის მიეზადა. მან მრავალი მოწაფე დატოვა, რომელთაგან თორმეტს მოციქულები ეწოდებოდა. ქრისტიანმა სწავლულებმა ეს ცრუ მოძღვრება სწრაფად ამხილეს, მას არც წარმართები სწყალობდნენ და მკაცრად დევნიდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ მანიქეველთა სწავლების უგუნურება და სიყალბე თითქოს არც თუ ისე ძნელი გამოსაცნობი იყო, მანიქეზმმა, შეუერთდა რა გნოსტიკურ სწავლებათა ნარჩენებს, კიდევ დიდხანს იარსება. თვითონ მანესი სპარსეთის მეფის ბრძანებით სიკვდილით დასაჯეს.

284 წელს რომის იმპერიის ტახტზე დიოკლეტიანე ავიდა, რომელიც წარმოშობით დაღმატიიდან იყო. საინტერესოა, რომ თავისი მეფობის დასაწყისში ქრისტიანების მიმართ იგი მტრულად განწყობილი არ ყოფილა: ქრისტიანები ღმრთისმსახურებას დაუფარავად ასრულებდნენ, ჰქონდათ თანამდებობები სამეფო კარზე, მსახურობდნენ ჯარსა და სენატში. ყოველივე ეს ზოგიერთ მკვლევარს იმასაც კი აფიქრებინებს, რომ დიოკლეტიანეს ცოლი და ქალიშვილი ქრისტიანები იყვნენ.

ქრისტიანებმა საკუთარი ტაძრების მშენებლობა ჯერ კიდევ ალექსანდრე სევერუსის დროს დაიწყეს, როცა უფლება მიიღეს ღმრთისმსახურების აღსრულებისათვის განცხადებულად შეკრებილიყვნენ. მაგრამ იმასთან დაკავშირებით, რომ ამ უფლებას დროადადრო ატეხილი დევნისას კარგავდნენ, წირვა-ლოცვისათვის ისევ იქ იკრიბებოდნენ, სადაც მოუხდებოდათ: მიწისქვეშა ნაგებობებში, ხომალდებზე და ა.შ. იმპერატორი დიოკლეტიანეს თავდაპირველმა კეთილგანწყობილებამ, ქრისტიანებს ტაძრების მშენებლობისათვის ისევ მოაკიდებინა ხელი. ამ პერიოდში დიდი ქრისტიანული ტაძარი აშენდა ნიკომედიაში, რომელშიც თავად იმპერატორიც შევიდა და დაათვალიერა. ტაძრები უმთავრესად წმინდანთა სამარხებზე იგებოდა. ტაძრის წინ ღია შესასვლელი იყო; მასში ისინი იდგნენ, რომელთაც მძიმე დანაშაულთა ჩადენის გამო უფლება არ ჰქონდათ წინკარში შესვლისა, სადაც მონაწილნი იდგნენ და მართალთ სთხოვდნენ ელოცათ მათთვის; მართალთა ადგილი ორად იყო გა-

ყოფილი – კაცებისა და ქალებისთვის. ამბიონზე იკითხებოდა წმ. სახარება, მქადაგებელნიც ამბიონიდან ქადაგებდნენ, აქვე ხდებოდა ხელთდასხმაც. საკურთხეველი, რომელზეც უსისხლო მსხვერპლშენიერვა სრულდებოდა, ყოველთვის აღმოსავლეთ მხარეს იყო, რაც ნიშნავდა მიქცევას სიმაღლის მზისაკენ, რომელიც აღმოსავლეთში გამობრწყინდა. საკურთხევის უკან იყო დასაჯდომელი ეპისკოპოსებისა და მღვდლებისათვის. ტაძრის ერთი ნაწილი შესანიშნავების მისაღებად იყო განკუთვნილი.

როგორც ეს ზემოთაც აღინიშნა, მესამე საუკუნიდან საიდუმლოთა აღსრულებისას ჩვეულებრივი გახდა ოქროსა და ვერცხლის ჭურჭლის გამოყენება, გაჩნდა ძვირფასი სასანთლებები. ხუცესები და საერთოდ ეკლესიის მსახურები ღმრთისმსახურებისას განსაკუთრებული სამოსელით იმოსებოდნენ, რომელთა ტარების უფლებაც შინ არ ჰქონდათ. იმდროინდელი ღმრთისმსახურება ჩვენი დროის ღმრთისმსახურებისაგან დიდად არ განსხვავდებოდა. მესამე საუკუნეში ეკლესიის მსახურთა რიცხვს შეემატნენ დიაკონთა თანაშემწეები – იპოდიაკონები, ეპისკოპოსთა მსახურები – აკოლუტები და მეკარეები – პარამონარები, რომელთაც თვალყური უნდა ედევნებინათ იმისთვის, რომ მართალთა ლიტურგიას მონაწილე არ დასწრებოდნენ და რომ ტაძარში წარმართი არ შესულიყო. პარამონარი შეიძლება, აგრეთვე, მაღლობელი და წიგნის მკითხველიც ყოფილიყო; ზოგიერთ ეკლესიაში ჰყავდათ მლოცველები, რომელნიც ავადმყოფებს ბოროტი სულის განსაღვნელად ლოცვებს უკითხავდნენ. ეკლესიის მსახურთა კრებულს ეკუთვნოდნენ, ასევე, მესაფლავენი, რომელთა მოვალეობასაც გარდაცვლილის დამარხვა წარმოადგენდა. რამდენადაც დევნის პერიოდებში ისინი დიდი საშიშროების ქვეშ იყვნენ, ამდენად დიდი პატივითაც სარგებლობდნენ.

ეპისკოპოსის არჩევა, როგორც ეს ზემოთ იყო აღნიშნული, საეკლესიო და საერო კრებულის მიერ ხდებოდა. ეკლესიის ყველა წევრს უფლება ჰქონდა წამოყენებულ კანდიდატურაზე თავისი აზრი გამოეთქვა. მხარდაჭერას შერჩეული პიროვნებისადმი გამოხატავდნენ შეძახილით „ღირსია“ („აქსიოს“). საჭირო იყო, აგრეთვე, მეზობელ ეპარქიათა ეპისკოპოსების თანხმობაც, რომელთაც

არჩეულისათვის ხელნი უნდა დაესხათ. ეკლესიისათვის მნიშვნელოვან საკითხებს წყვეტდნენ კრებებზე, რომელშიც მონაწილეობას საერო წრიდან უზუცესებიც იღებდნენ. გავრცელებული იყო ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც ყოველ ოლქში კრებას ორჯერ – შემოდგომასა და გაზაფხულზე, აღდგომის შემდეგ იწვევდნენ.

ევსევი კესარიელი, რომელიც მე-3 საუკუნის ბოლოსა და მე-4 საუკუნის დასაწყისში ცხოვრობდა, იხსენიებს მაცხოვრის გამოსახულებებს, კერძოდ, იესო ქრისტეს სპილენძის ქანდაკებას, რომელიც კესარიის მახლობლად მდგარა და ასევე მაცხოვრისა და წმ. მოციქულთა – პეტრესა და პავლეს გამოსახულებებს დაფებზე. მაგრამ ჩვენამდე მოღწეული ცნობები იმის ვარაუდის საშუალებას, რომ იმ დროს მაცხოვრისა და წმინდანთა გამოსახულებების დადგმა ტაძრებში საერთო ტრადიციად იყო ქცეული, არ გვაძლევს. აუცილებელია გათვალისწინება იმისა, რომ ქრისტიანთა შეგნებაში ხელოვნება ჯერ კიდევ მჭიდროდ უკავშირდებოდა წარმართულ რელიგიას, განსაკუთრებით ეს ქანდაკებაზე ითქმის, რადგან წარმართულ ღმერთებს უფრო ქანდაკებებით გამოსახავდნენ, ვიდრე ფერწერით. რაც შეეხება ფერწერას, ქრისტიანულ კულტურაში მისი კვალი უკვე პირველ საუკუნეებში ჩანს. რომის კატაკომბებში, კედლებზე გვაქვს გამოსახულება ქრისტესი, ვითარცა კეთილი მწყემსისა, რომელსაც მხრებით ცხვარი მიჰყავს, საიდუმლო სერობისა და სხვ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქრისტიანული ფერწერა ძირითადად სიმბოლური ხასიათისა იყო, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ქრისტეს არა უშუალოდ გამოსახავდა, არამედ უფრო მიუთითებდა მასზე. ასევე ხშირად იყო წარმოდგენილი ძველი აღთქმის მოვლენები, რომელნიც ქრისტეს მოვლინებასა და მის მიერ კაცობრიობის გამოხსნას წინასწარ გამოხატავდნენ, მაგ.: მოსე, რომელიც წყალს გადმოადენს კლდიდან, ნოეს კიდობანი და სხვ.

კატაკომბებზე უფრო დაწვრილებითაა საჭირო საუბარი, რადგან მათ პირველი საუკუნეების ქრისტიანთა ცხოვრებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდათ. ისინი მიწისქვეშა გრძელ გალერეებს წარმოადგენენ, რომელთა წარმოშობაზეც მკვლევარებს სხვადასხვა შეხედულება აქვთ. ერთნი ფიქრობენ, რომ რომის გარეუბნებში

თავიდანვე თხრიდნენ მიწას ქვის, თიხისა და რაღაც განსაკუთრებული სახის მიწის მოსაპოვებლად, რომელსაც მშენებლობაში ცემენტად იყენებდნენ. შემდეგში ორმოები, რომლიდანაც ეს მასალა ამოჰქონდათ, ქალაქის ზრდასთან ერთად, ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ თხრილებად და მიწისქვეშა გალერეებად იქცნენ. სხვანი კი ფიქრობენ, რომ თავიდან ეს იყო სამარხი ადგილი ჯერ იუდეველებისა, ხოლო შემდეგ ქრისტიანებისა, რომ ჯერ ოჯახები, ხოლო შემდეგ მთელი საზოგადოებანი ქალაქგარეთ ყიდულობდნენ მიწებს, სადაც თხრიდნენ საფლავებს მიცვალებულთათვის; და რომ შემდეგში რამდენიმე ასეთმა ერთად შეერთებულმა სასაფლაომ მიწისქვეშა გალერეები შეადგინა, რომლებიც დევნათა პერიოდში ქრისტიანებმა მნიშვნელოვნად გააფართოვეს. სხვა მკვლევარნი კი კატაკომბებს მხოლოდ ქრისტიანთა ნახელავად თვლიან, რომელნიც ლოცვებზე შესაკრებად, მიცვალებულთა დასამარხად და უსაფრთხო თავშესაფრად შექმნეს. ამ კატაკომბებს ისე ვრცელი ტერიტორია უჭირავთ, რომ თუკი მათ ერთ სწორ ხაზზე გამწკრივებულებს წარმოვიდგენთ, ისინი 1440 კმ-ზე გაიჭიმება. მხოლოდ მათთვის ცნობილი საიდუმლო გასასვლელით ქრისტიანები ერთი კატაკომბიდან მეორეში გადადიოდნენ და ამგვარად ქალაქიდან გასვლას შეუძლებლად ახერხებდნენ. მიწისქვეშა ვიწრო, ბნელი დერეფნები, რომელთა კედლებიც აკლდამებს წარმოადგენენ, ხან ჯვრისებურად კვეთენ ერთმანეთს, ხანაც ფართოვდებიან და ოთხკუთხა, ან წრიულ სივრცეს ქმნიან, რომელნიც, თუ მათ კედლებზე შემორჩენილი გამოსახულებებით ვიმსჯელებთ, ლოცვისათვის შესაკრებ ადგილებს წარმოადგენენ. ამ მიწისქვეშა ეკლესიის მთავარი ნაწილი ნიშია; მასში მდგარი კუბო წამებულისა, დაფარული ფილით, საკურთხეველს წარმოადგენდა.

წარწერები, ფერწერის ნიმუშები და სხვადასხვა საგანი, რომელთაც ამ კატაკომბებში პოულობენ, პირველი საუკუნეების ქრისტიანთა რწმენაზე, ტანჯვასა და იმედებზე ნათლად მეტყველებენ. წამებულთა დიდი რიცხვია დასაფლავებული ამ პირქუშ მიწისქვეშეთში. მიცვალებულებთან დამოკიდებულებაც იმ დიდ გადატრიალებაზე მოწმობს, რომელიც ადამიანთა შეგნებაში

ქრისტეს მოძღვრებამ გამოიწვია. წარმართები გვამებს წვავდნენ და ფერფლს ჭურჭლებში ინახავდნენ. მდიდრები ამ ჭურჭლებს მდიდრულ აკლდამებს უგებდნენ, ან ძეგლებს უდგამდნენ, რომლებიც გარდაცვლილის მიწიერ დიდებაზე მეტყველებდნენ; მდიდარი და ცნობილი ადამიანის ნეშტის სიახლოვეს მონისა და ლატაკის ნეშტის მოთავსება შეუძლებელი იყო. ქრისტიანული სასაფლაოები კი სიცოცხლის და სიკვდილის სულ სხვაგვარ გააზრებაზე მეტყველებდნენ. ქრისტიანები გვამს კი არ წვავდნენ, არამედ ღოცვითა და ფსალმუნების გალობით მოწინებთ ათავსებდნენ კუბოში, როგორც ტაძარს ღმრთიებრივი სულისა. კუბოები კატაკომბების კედლებში იდგმებოდა. გარდაცვლილის სახელის მოხსენიებისას იშვიათად აღინიშნებოდა, რა ადგილი ეჭირა მას სოფელში, თავისუფალი იყო თუ მონა, ცნობილი და მდიდარი თუ ლატაკი და უცნობი.

მსახური ქრისტესი – აი, საპატიო წოდებად რა ითვლებოდა, რადგან ეს იყო სანინდარი მომავალი მარადიული ცხოვრებისა, რომლის წინაშეც მიწიერი ცხოვრება თავისი მიწიერი დიდებულებითა და მიწიერი საწუხარით არარად ჩანდა. აღსანიშნავია, რომ წარწერებიცა და ფერწერაც მარადიული ცხოვრების მტკიცე სასოებას და ქრისტეში სიხარულით სავსე ადღგომას გამოხატავდა. წამებულის კუბოზე, ჩვეულებრივ, რტო ან გვირგვინი იყო გამოსახული, რომელიც მიწიერ საცდურებსა და სიკვდილზე გამარჯვებაზე მიუთითებდა. „გამარჯვებული სამყაროსა და იესო ქრისტეში“, – ამბობდა წარწერა. ზოგიერთმა აკლდამამ აქამდე შეინარჩუნა იმ სურნელოვან ნივთიერებათა არომატი, რომელთაც დასაფლავებისას იყენებდნენ.

კატაკომბებში ხშირად გვხვდება სიმბოლური გამოსახულებანი: ღუზა – რომელიც ქრისტიანთა სასოებაზე მეტყველებს; ხომალდი – როგორც სახე ეკლესიისა, რომლითაც ადამიანმა ცხოვრების მშფოთვარე ზღვა მშვიდობიანად უნდა გადალახოს; მტრედი – გადარჩენის მაცნე ნოესათვის და სახე სულისა წმიდისა; თევზი – როგორც სახე სულებისა, რომელნიც გალილეველმა მეთევზეებმა წარწყმედის სიღრმიდან ამოიყვანეს, ან როგორც სახე ახალი ცხოვრებისათვის წყლით ანუ ნათლისღებით ხელახლა დაბადები-

სა. განსაკუთრებით ხშირად თევზი გვხვდება, რადგან მას ზემოხსენებულის გარდა, სხვა სიმბოლური მნიშვნელობაც ჰქონდა. ბერძნულად სიტყვა თევზის – *ΙΧΘΥΣ* – შემადგენელი ასოები იყო, აგრეთვე, დასაწყისი შემდეგი სიტყვებისა: იესო ქრისტე, ძე ღმრთისა, მაცხოვარი (იესუს ხრისტოს, თეუ ჰუიოს, სოტერ). თევზის გამოსახულება საკურთხეველსა და სხვა საგნებზეც გვხვდება, მაგ; ბეჭდებზე, რომელთაც ქრისტიანები დასამონმებლად იყენებდნენ. საერთოდ, ქრისტიანებს ეს სიმბოლოები, რომელთა მნიშვნელობაც წარმართებისათვის დაფარული იყო, უყვარდათ, რადგან ისინი ახალი ცხოვრებისათვის იესო ქრისტეს მიერ ხელახლა დაბადებას მუდმივად შეახსენებდნენ. ამიტომაც ცდილობდნენ მათ გამოყენებას, რაც შეიძლება ხშირად. მაგალითად, კატაკომბებში ნაპოვნ ჩირაღდნებს თევზის ფორმა აქვთ.

მეორე – მესამე საუკუნეებში ხშირად იხსენებიან მოღვაწენი, რომელთაც სიქალწულე შეინარჩუნეს და თავიანთი ცხოვრება უფალს მიუძღვნეს. მესამე საუკუნიდან სათავე დაედო მონაზვნობასა და განმარტოებულ ცხოვრებას. დეკიუსის დევნისას მრავალი ქრისტიანი გავიდა უდაბნოში, რომელთა შემდგომი ცხოვრების შესახებაც აღარაფერი ვიცით, მაგრამ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ მათ თავიანთი ცხოვრება, ისევე როგორც პავლე თებაიდელმა, უდაბნოშივე დაასრულეს.

ეკლესიის ისტორიაში უდაბნოში ცხოვრებისა და მონაზვნობის ფუძემდებლად დიდი მეუდაბნოე ანტონი ითვლება, რომელიც მესამე საუკუნეში მოღვაწეობდა. იგი 251 წელს დაიბადა ეგვიპტეში, ქრისტიანთა ოჯახში.⁶² ოცი წლის იყო წმ. ანტონი, როცა მშობლები გარდაეცვალნენ და მდიდარი მემკვიდრეობა დაუტოვეს. ქრისტიანი მშობლების აღზრდილმა ადამის მოდგმის ცოდვისა და სიკვდილის ტყვეობისაგან გამოსხნისათვის ჯვარცმული ღმერთი ყრმობიდანვე შეიყვარა. ერთხელ, როცა იგი ეკლესიაში მიდიოდა, მოციქულებისა და იმ პირველი ქრისტიანების ღვანლზე ფიქრობდა, რომელნიც ღმრთის სიყვარულით, მდიდრულ ცხოვრებაზე ხელს იღებდნენ და თავიანთ ქონებას არიგებდნენ. წმ. ანტონი

⁶² ათანასე ალექსანდრიელი, „ცხოვრებაჲ წმიდისა ანტონისი“ / მამათა ცხოვრებანი, გამოსცა ვახტანგ იმნაიშვილმა, თბ., 1975.

შინაგანად ლოცულობდა და უფალს ევედრებოდა, მიენიშნებინა როგორ მოქცეულიყო. ამგვარი სულიერი განწყობილებით შევიდა იგი ტაძარში და პირველი, რაც გაიგონა, მაცხოვრის სიტყვები იყო, რომელიც მან მდიდარ ჭაბუკს უთხრა: უკეთუ სრულყოფილება გსურს, წადი, გაყიდე შენი ქონება და ღარიბებს დაურიგე, და გექნება საუნჯე ცათა შინა და მოდი და შემომიდექი მე. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ღმერთმა მისი ვედრება შეისმინა და კითხვაზე – როგორ მოქცეულიყო, პირდაპირი პასუხი გასცა. წმ. ანტონმა სახარებისეული მდიდარი ჭაბუკისაგან განსხვავებით, სიხარულით მიიღო ღმრთის მოწოდება: თავისი ქონება გაყიდა და ღარიბებს დაურიგა, თავისთვის მხოლოდ აუცილებელი დაიტოვა. რამდენიმე დღის შემდეგ, როცა ეკლესიაში წმ. წერილის კითხვისას მოისმინა – „ნუ ჰზრუნავთ ხვალისა“, ისიც გაყიდა, რაც არსებობისათვის დაიტოვა, თავისი მცირეწლოვანი და ღმრთისმოსავ ქალებს ჩააბარა და გადანყვიტა თავი ღმრთისათვის მიეძღვნა. მან იპოვა მოხუცი, რომელიც მკაცრი მარხვითა და ლოცვით მარტო ცხოვრობდა და მის ახლოს დამკვიდრდა. შემდეგ სრული განმარტოება მოისურვა, უკაცრიელ ადგილას წავიდა და მიტოვებულ აკლდამაში დამკვიდრდა. ეგვიპტეში აკლდამებს კლდოვან მთებში კვეთდნენ, ასე რომ, ადამიანთა საზოგადოებას მოკლებულს, ნუგეშს ვერც ბუნება სცემდა. ამიტომ იმისათვის, რომ ყოველივე მიწიერი დაევიწყებინა და მხოლოდ ღმრთისკენ მისწრაფებით ეცხოვრა, დღე და ღამე ლოცულობდა. პირველ ხანებში მაინც გაუჭირდა, ხშირად ახსენდებოდა მიწიერი ტკბობანი და ის სიამოვნებანი, რომელთაც ადამიანს სიმდიდრე ანიჭებს და რომელთაც თვითონ ნებაყოფლობით მოაკლდა, ანუხებდა ეჭვი, სწორად მოიქცა თუ არა და სინანული არჩეული გზის გამო. იმ შინაგანი ბრძოლის ჩახშობას, რომელიც მასში მიდიოდა, და აღელვებული სულის დანყნარებას მხოლოდ ლოცვით ახერხებდა. 35 წლის ასაკში მოინდომა კიდევ უფრო განმარტოებულიყო, ნილოსი გადაცურა და მკაცრ უდაბნოში გავიდა, სადაც ხშირად იტანჯებოდა შიმშილისაგან, ხვატისა და წყურვილისაგან. სინანული მიწიერ ტკბობათა დათმობის გამო ისევ ანუხებდა და საშველად ისევ და ისევ ლოცვას მიმართავდა. როცა განსაკუთრებით გაუჭირდებოდა, უფალი სასწაულე-

ბით ეწეოდა. ერთხელ შინაგანი ბრძოლით განამებულმა, ღმერთს ხმამაღლა მიმართა: „უფალო, როგორ მოვიქცე? გადარჩენა მინდა, მაგრამ ხელს აზრები მიშლიან“... ამ დროს დაინახა კაცი, რომელიც თავისთვის იჯდა და მუშაობდა. შემდეგ წამოდგა, ილოცა და მერე ისევ სამუშაოს მიუბრუნდა. ეს იყო ხილვა, რომელიც ღმერთმა იმის მოსანიშნებლად გამოუგზავნა, რომ ცუდი აზრების დათრგუნვა მხოლოდ ლოცვითა და შრომითაა შესაძლებელი.

ამასობაში უდაბნო, სადაც წმ. ანტონი ცხოვრობდა, აივსო ქრისტიანებით, რომელნიც წარმართული ქალაქებიდან გამორბოდნენ, რათა განმარტოებულებს ელოცათ. ზოგიერთი მათგანი წმ. მამას აკითხავდა და მისგან რჩევა-დარიგებას ითხოვდა. პირველ ხანებში მათ უხალისოდ იღებდა, ისე რომ, გარეთაც არ გამოდიოდა და იმ ნახვრეტიდან ელაპარაკებოდა, რომელიც გამოქვაბულს ჰქონდა, რადგან ამასობაში დუმილი და განმარტოება მისთვის უკვე არსებობის ერთადერთ ფორმად ქცეულიყო, მაგრამ მომსვლელთა რიცხვი ყოველდღიურად იზრდებოდა და წმ. ანტონიც მიხვდა, რომ ღმრთის სამსახურის ამგვარ გზაზე უარის თქმის უფლება არ ჰქონდა. მან ჩაკეტილ ცხოვრებაზე უარის თქმა გადაწყვიტა და ყველას, ვინც ნუგეშისცემისათვის აკითხავდა, სიყვარულით იღებდა. ასე შეიკრიბა მის გარშემო მრავალი მეუდაბნოე. მათგან ზოგიერთნი ერთად ცხოვრობდნენ, ზოგნიც ცალ-ცალკე – გამოქვაბულებში. ისინი განუწყვეტლივ ლოცულობდნენ და შრომობდნენ – კერძოდ, პალმის რტოებიდან წნავდნენ კალათებს, რომელთაც მახლობელ ქალაქებში პურზე ცვლიდნენ. ასე თანდათანაობით დასახლდა თებაიდის მკაცრი უდაბნო და დაარსდა მონასტერი. მამა ანტონის სახელი შორს გავარდა, მისი მაღალი ქრისტიანული სიბრძნის მოსასმენად უკვე შორეული მხარეებიდანაც მოდიოდნენ.

ამ დროს ქრისტიანული მოძღვრების წინააღმდეგ ალექსანდრიის ნეოპლატონური სკოლის ცნობილი წარმომადგენლები – პლოტინე და პორფირიუსი იბრძოდნენ, მაგრამ ქრისტიანებს მკაცრი ფიზიკური დევნაც ელოდებოდათ.

იმპერიაში გამეფებულმა შინაურმა შუღლმა და ბარბაროსების ხშირმა თავდასხმებმა დიოკლეტიანე აიძულეს თანაშემწე აეყვანა. ამ მიზნით მან თავისი ერთ-ერთი სარდალი მაქსიმიანე პერ-

კულესი შეარჩია და იმპერატორის ხელისუფლება მასთან გაიყო, სახელდობრ, დასავლეთის მართვა მას მიანდო, ხოლო აღმოსავლეთი თვითონ დაიტოვა. იგი უმეტესწილად ნიკომედეაში, შავი ზღვის ახლოს ცხოვრობდა, ხოლო მაქსიმიანე მილანში, საიდანაც თვალყურის დევნება გერმანული ტომების მოძრაობისათვის შედარებით ადვილი იყო. ამ დროისათვის იმპერია ისე დასუსტდა, რომ ბარბაროსთა შემოსევებს უკვე არა იარაღით, არამედ ფულით – ხარკის გადახდით იგერიებდა. დიოკლეტიანემ შედარებით ნაკლები უფლებებით კიდევ ორი მმართველი დანიშნა: კონსტანციუს ქლორუსი მაქსიმიანეს, ხოლო გალერიუსი თავის თანაშემწედ და მათ კესაროსების წოდება მიანიჭა. იმპერატორმა თავისი ქალიშვილი გალერიუსს მიათხოვა, რომელმაც მეუღლეზე ზეგავლენა სწრაფად მოიპოვა და ქრისტიანების წინააღმდეგ გამოიყენა, რომლებიც სძულდა. მიუხედავად ამისა, დიოკლეტიანესაგან ქრისტიანთა საყოველთაო დევნის დაწყების ნებართვა კარგა ხანს მაინც ვერ მიიღო, რის გამოც პირველ ხანებში ცალკეულ პიროვნებათა დევნითა და შევიწროვებით კმაყოფილდებოდა.

ქრისტიანები მაქსიმიანე ჰერკულესსაც სძულდა და რადგანაც იმპერიის დასავლეთი ნაწილის სრულუფლებიანი მმართველი იყო, იქ მათი დაუნიღბელი დევნა გააჩაღა. დევნა მან ლეგიონებიდან დაიწყო, კერძოდ, მეომრებისაგან იმპერატორისა და წარმართების პატივსაცემად წარმართული ადათების შესრულება მოითხოვა. ამან ბევრ ქრისტიანს სამხედრო სამსახურის დატოვება აიძულა, ბევრიც დაისაჯა. აფრიკაში მეომარმა მარკელემ ჯარისკაცის ქამარი მოიხსნა და თქვა: „თუ მეომრის წოდება ცრუ ღმერთებისათვის მსხვერპლის შეწირვას მავალდებულებს, მაშინ სამსახური არ შემიძლია“. იგი სიკვდილით დასაჯეს. მარკელესთან ერთად დასაჯეს ნოტარიუსი კასიანეც, რომელმაც უსამართლო განაჩენის დაწერაზე უარი განაცხადა. წარმართული ადათის შესრულებაზე უარი თქვა, აგრეთვე, შვეიცარიაში თებეს ლეგიონის წინამძღოლმა მავრიკიუსმა. როცა აღმოჩნდა, რომ მთელი ლეგიონი, რომელიც 6500 კაცისაგან შედგებოდა, ქრისტეს მორწმუნე იყო, თავდაპირველად ყოველი მეათის დასჯა გადაწყვიტეს, მაგრამ რადგანაც ქრისტეს ერთგულება ყველამ დაადასტურა, მთლიანად

ამონყვიტეს. გალიაში, კერძოდ, მარსელში მეომარი ვიქტორი აწამეს. ჯვარზე გაკრულს მაცხოვარი გამოეცხადა და შეენია, რათა ტანჯვისათვის ბოლომდე გაეძლო.

ამ პერიოდს მიეკუთვნება პირველი წამების ფაქტი ინგლისში. დევნილმა ქრისტიანმა მღვდელმა თავშესაფარი ინგლისში, მეომარ ალბანთან იპოვა, რომელიც წარმართი იყო. მოძღვართან ურთიერთობამ და მისმა ქადაგებამ იგიც მოაქცია; ამიტომ, როცა მღვდლის წასაყვანად მოაკითხეს, მეგობრის გადასარჩენად განაცხადა, რომ თვითონ იყო, ვისაც ეძებდნენ, მაგრამ დიდსულოვანი ტყუილი მალე გამომჟღავნდა და მღვდელთან ერთად დასასჯელად ისიც წაიყვანეს. ქრისტიანული სიყვარულის სიდიადემ და სარწმუნოებისადმი მტკიცე ერთგულებამ, რომლითაც ისინი გამოირჩეოდნენ, ჯალათიც კი მოაქცია, მან საწამებელი იარაღი გადააგდო და აღიარა, რომ ქრისტე ირწმუნა და მზად იყო დასასჯელებთან ერთად მომკვდარიყო. სამივე სიკვდილით დასაჯეს. ინგლისელები პატივს სცემენ ალბანს, როგორც მათ პირველ მონაშეს და წამების ადგილზე მისი სახელობის ეკლესიაც ააგეს.

გალერიუსი კვლავ ცდილობდა დიოკლეთიანე ქრისტიანების წინააღმდეგ აემხედრებინა. ამ საქმეში მას ხელს ქურუმებიც უწყობდნენ, რომლებიც იმპერატორს არწმუნებდნენ, რომ ღმერთები ქვეყანაში მათი მტრების ყოფნას აღარ მოითმენდნენ და წყალობას მოაკლებდნენ. დიოკლეთიანე, რომელსაც შელოცვებისა და ჯადოქრობის განსაკუთრებული ძალის რწმენისაკენ მიდრეკილება ისედაც ჰქონდა, ხშირად მომავლის წაკითხვას სამსხვერპლო საქონლის შიგნეულზე ცდილობდა. ქურუმებმა ესეც კარგად გამოიყენეს და ბოლოს და ბოლოს, გაღიზიანებულმა იმპერატორმა შინაურებს ქრისტიანობის უარყოფა მოსთხოვა. მაგრამ გალერიუსს დევნისა და შევიწროვების ცალკეული ფაქტები არ აკმაყოფილებდა, მას იმპერიაში ქრისტიანთა წინააღმდეგ საერთო კანონის მიღება სურდა. მიუხედავად ფსიქოლოგიური ზეწოლისა, დიოკლეთიანემ ამგვარი კანონის მიღება დიდხანს ვერ გადაწყვიტა, რადგან კარგად იცოდა, როგორი სისხლისღვრა მოჰყვებოდა მას.

ამ ამბების თანამედროვე ისტორიკოსი ევსევი მოგვითხრობს,

რომ ქრისტიანული საზოგადოების ნაწილს დაკარგული ჰქონდა ძველებური მოშურნეობა სარწმუნოებისადმი და რომ სიყვარულს ხშირად განხეთქილება და მტრობა სჯაბნიდა. ეს უპირველესად მოძღვრებზე ითქმის, რომელნიც სამწყსოს მიმართ მოვალეობისადმი გულგრილი დამოკიდებულების ხარჯზე, ძალაუფლებისა და პირველობისათვის იბრძოდნენ. მიუხედავად ამისა, ღმრთისგან გამოგზავნილმა მკაცრმა გამოცდამ ქრისტეს მრავალი ღირსეული მსახური მაინც გამოავლინა. 302 წელს, მთელი წლის განმავლობაში და 303 წლის ზამთარში, ნიკომედიაში, სადაც დიოკლეთიანე ცხოვრობდა, თათბირები და შეკრებები მიმდინარეობდა. დიოკლეთიანეს სურდა, კანონს რამდენადმე შეზღუდული ხასიათი ჰქონოდა და ქრისტეს რწმენა მხოლოდ იმათთვის აეკრძალა, ვინც სამეფო კარზე ან ლაშქარში მსახურობდა. გალერიუსი უფრო ფართო ხასიათის ბრძანებას მოითხოვდა. ბოლოს და ბოლოს დიოკლეთიანემ წარმართულ პარტიას დაუთმო. 303 წელს, აღდგომამდე რამდენიმე დღით ადრე, გამოვიდა ბრძანება, რომელიც ქრისტიანული ტაძრების დანგრევას, წიგნების დაწვასა და ქრისტიანებისათვის არა მხოლოდ თანამდებობების, არამედ ყველა სამოქალაქო უფლების ჩამორთმევას მოითხოვდა.

ბრძანების გამოქვეყნებას მაშინვე ნიკომედიაში აგებული ტაძრის დანგრევა მოჰყვა, დაწვეს წიგნებიც. ზოგიერთი მწერლის ცნობით, ნიკომედიაში ეკლესია აღდგომის ღამეს გადანვეს და მასში ოციათასამდე ქრისტიანი დაიღუპა. გალერიუსისათვის ეს ცოტა იყო. მან ნიკომედიაში სასახლის გადანვა ბრძანა, რათა შემდეგ ეს ქრისტიანებისათვის დაებრალეზინა და მათი ამონყვეტის მიზეზი მისცემოდა. პირველ ბრძანებას სწრაფად მოჰყვა მომდევნო ბრძანება: ქრისტიანების „მოსაქცევად“ ყველა ზომა გამოეყენებინათ, ხოლო ურჩნი დაესაჯათ. როცა ეს ბრძანება ნიკომედიაში სვეტზე გააკრეს, იგი ერთმა ქრისტიანმა ჩამოხია, რომელიც მაშინვე შეიპყრეს და დასაჯეს. ეს გახდა დასაწყისი მრავალრიცხოვანი ქრისტიანის დასჯისა, რომელსაც თითქოს ბოლო არ უჩანდა. ნამებულთაგან ერთ-ერთი პირველთაგანი ახალგაზრდა კაპადოკიელი მხედარი გიორგი იყო, რომელიც დიოკლეთიანეს ძალიან უყვარდა. წმ. დიდმონამე გიორგი საქართველოში ძველთაგანვე განსაკუთრებული

პოპულარობით სარგებლობდა და მისი ცხოვრებაც ყველამ იცოდა. ამიტომ მისი წამების აღწერას აქ აღარ შევუდგებით, ვიტყვით მხოლოდ, რომ წმ. გიორგი ქართველმა ხალხმა არა ერთ კონკრეტულ გველეშაპთან, არამედ საერთოდ, ბოროტებასთან მებრძოლ წმინდანად გაიაზრა და იმ ურიცხვ მტერთან ბრძოლაში, რომელთა მოგერიებაც სულიერი და ფიზიკური არსებობის გადასარჩენად საუკუნეების განმავლობაში უხდებოდა, თავის წინამძღოლად აღიარა. შეიძლება იმ გამორჩეული სიყვარულის მიზეზი, რომლითაც დიდმონაშე გიორგი საქართველოში უყვარდათ, მისი წარმოშობაც – კაპადოკიელობაც იყოს, რადგან როგორც ამას თავად ბიზანტიელი ისტორიკოსები აღიარებდნენ, კაპადოკიის მკვიდრ მოსახლეობას ძველთაგანვე მესხები წარმოადგენდნენ.

წმ. გიორგის მაგალითით გამხსნევებულმა დიოკლეტიანეს მეუღლემ, დედოფალმა ალექსანდრამ, გაბედულად აღიარა, რომ ქრისტიანი იყო, რისთვისაც სიკვდილი მიუსაჯეს, მაგრამ მან სული უფალს მანამდე მიაბარა, ვიდრე მახვილი შეეხებოდა. მახვილით განგმირეს ნიკომედიის მოხუცი ეპისკოპოსი ანთიმოზი. იმპერიის დასავლეთ ნაწილში მაქსიმიანესა და აღმოსავლეთში გალერიუსის მონდომებით წამებულთა რიცხვი იტალიაში, აფრიკაში, ეგვიპტეში, სირიაში, პალესტინაში, თებაიდასა და მცირე აზიაში უზარმაზარი იყო. შედარებით სიმშვიდე სუფევდა იქ, სადაც კონსტანციუს ქლორუსის მმართველობა ვრცელდებოდა, სახელდობრ, გალიასა და ბრიტანიაში. მაგრამ, როგორც აღნიშნული იყო, კონსტანციუსი სრულუფლებიანი ხელისუფალი არ ყოფილა, იგი მაქსიმიანეს ემორჩილებოდა, ამიტომ მხოლოდ მეფის ბრძანების შემსუბუქებას ახერხებდა, რადგან ბუნებით მშვიდი და კეთილი იყო და არც ქრისტიანები სძულდა.

ამ დევნისას მანამდე არნახული ბრძოლა გამოუცხადეს ქრისტიანულ ლიტერატურას, როგორც ქრისტიანთა სულიერ საზრდოს. მორწმუნეებს წამების შიშით აიძულებდნენ ეთქვათ, სად ინახებოდა წიგნები, მაგრამ ბევრმა მათგანმა საიდუმლოს გაცემასა და წიგნების განადგურებას სიკვდილი ამჯობინა.

ამ დროს იმპერიის რამდენიმე ოლქი შფოთმა მოიცვა. მეფის ხელისუფლებისაკენ მსწრაფველთა რიცხვი დიდი აღმოჩნდა. სხვა-

დასხვა მხარეში ოცდაათამდე თვითმარქვია იმპერატორი გამოცხადდა. პოლიტიკურ შფოთსა და არეულობაში ქრისტიანები, როგორც წესი, არასოდეს მონაწილეობდნენ, მაგრამ მტრებმა კიდევე ერთი საბაბი იპოვეს ცილისწამებისა და მათი დევნის გამკაცრებისათვის. გამოიცა კიდევე უფრო სასტიკი ბრძანება, რასაც შედეგად მოჰყვა ციხეებისა და საპყრობილეების გავსება ეპისკოპოსებით, ხუცესებით, დიაკვნებითა და მედავითნეებით, ასე რომ, ნამდვილი დამნაშავეებისთვის ადგილი აღარ იყო. ჭეშმარიტების შეგნებულსა და შეუგნებელ მტრებს ფანტაზია აღარ ჰყოფნიდათ ქრისტიანთა წამების ახალ-ახალი ხერხების გამოგონებისათვის: სასიკვდილოდ სცემდნენ შოლტებით, რკინის ჭანგებით ფლეთდნენ, ცოცხლად წვავდნენ, ჯვარზე აკრავდნენ, შიმშილით ხოცავდნენ... ეგვიპტეში ერთ თვეში 17 ათასამდე ქრისტიანი დაიღუპა, მაგრამ ეკლესია ცოცხლობდა და მოღვაწეობას აგრძელებდა, რადგან, როგორც ერთი ეგვიპტელი ეპისკოპოსი ფილევსი წერდა, სრულყოფილი სიყვარული შიშს აძევებს.⁶³

უსაფრთხო თავშესაფარს დევნილები ველარც თეზაიდის უდაბნოში პოულობდნენ. მდევნელები იქაც აღწევდნენ და ქრისტიანებს უმოწყალოდ ხოცავდნენ. ევსევის თქმით, თეზაიდაში საშინელი დევნა გაჩაღდა. ზოგიერთ ქალაქში დღეში რამდენიმე ათეული ქრისტიანი იღუპებოდა, ხანდახან მათი რიცხვი ასამდეც აღწევდა. სანამებელი და დასასჯელი იარაღები დაბლაგვდნენ და ბრძანების შესრულებას ველარც ჯალათები აუდიოდნენ.⁶⁴ თვითონ ევსევი კესარიელი საპყრობილეში ჩააგდეს, მაგრამ თავისთავზე თითქმის არაფერს ამბობს. შემდეგში გავრცელდა ხმა, რომ სიცოცხლის შესანარჩუნებლად იგი დათანხმდა მსხვერპლი შეენირა კერპებისათვის. გააფთრებულმა დევნამ უკურეაქცია გამოიწვია, სარწმუნოებისათვის სიცოცხლის შენირვის მსურველთა რიცხვი იმდენად გაიზარდა, რომ იძულებულნი გახდნენ სამწყსოსათვის განემარტათ – სიკვდილის შეგნებულად ძიება ღმრთის წინაშე ცოდვას წარმოადგენს.

ხშირად უფალი ხილული სასწაულებით ეწეოდა წმინდა მონა-

⁶³ Евсевий Памфил, VIII, 10.

⁶⁴ იქვე, VIII, 9.

მეებს. ევსევი მოგვითხრობს, როგორ ნახა ფინიკიის ქალაქ ტვიროსში წამებულნი, რომლებიც მხეცებს შეუგდეს, მაგრამ ისინი მათ ახლოსაც არ გაეკარნენ. შემდეგ ხუთი უიარალო ქრისტიანი არენაზე გაიყვანეს, მხეცები ცეცხლში გავარვარებული რკინის ნკებლებით წინასწარ გააღიზიანეს და გალიებიდან ისე გამოუშვეს. ისინი არენაზე მართლაც გააფთრებულნი გამოვარდნენ, მაგრამ ჯერ უხილავი ძალით გაჩერდნენ, ხოლო შემდეგ ქრისტიანებს მშვიდად გაშორდნენ. ქრისტიანთა შორის იყო ახალგაზრდაც, რომელმაც თვით ყველაზე საშინელ წუთებშიც კი სიმშვიდე შეინარჩუნა და არენაზე გულზე ხელებდაკრეფილი უმოძრაოდ დარჩა. ბოლოს იძულებულნი გახდნენ ხუთივე წამებული, რომლებიც ავაზებმა და დათვებმა დაინდეს, მახვილებით განეგმირათ და მათი გვამები ზღვაში გადაყარეს.⁶⁵ რომში თავად იმპერატორი დიოკლეტიანე ჩავიდა, რათა თავისი მეფობის ოცი წლისთავი დედაქალაქში ეზეიმა. ამ პერიოდში წამებულთა რიცხვი არნახულად გაიზარდა. რომის ეპისკოპოსი მარკელინე წამებით მოკლეს. ამ დროს ანამეს, აგრეთვე, ახალგაზრდა მეომარი, სასახლის მცველთაგანი სებასტიანე. ქრისტიანების მოსანახულებლად და გასამხნეველად იგი საპყრობილეში დადიოდა. ასე გაამხნევა მან ორი ძმა, რომელთაც მშობლებისა და ცოლების ცრემლებს ველარ გაუძლეს და მზად იყვნენ რწმენა უარეყოთ. მაშინ თვითონ სებასტიანე შეიპყრეს, ჯერ ისრებით დაცხრილეს, ხოლო შემდეგ სასიკვდილოდ სცემეს ჯოხებით.

არსებობს ძველი გადმოცემა კომედიანტი გენესის სასწაულებრივ მოქცევაზე. იგი ქრისტიანებს დასცინოდა და მეფის გასართობად ქრისტიანული ღმრთისმსახურების საიდუმლოებებს სცენაზე კარიკატურულად წარმოადგენდა. მისი მსახიობური ოსტატობით მოხიბლული მაყურებელი ხარხარებდა. ერთ-ერთი ამგვარი წარმოდგენისას, უცებ მის გულს ზეციური მაღლი შეეხო და წამოიყვინრა: „მე მწამს და მინდა მოვინათლო“. მაყურებელს ესეც დაცინვა ეგონა და სიცილს განაგრძობდა, მაგრამ მოულოდნელად გენესმა განაცხადა, რომ სრულიადაც არ ხუმრობდა და მონათვლა მართლა სურდა. კომედიანტი მეფეს მიჰგვარეს, მაგრამ მას არ შეშინებია

⁶⁵ იქვე, VIII, 7.

და გაბედულად აღიარა, რომ ქრისტე სწამდა. მის სულში ამგვარი გარდატეხა ხილვამ გამოიწვია. გენესმა განაცხადა, რომ როცა საიდუმლოებებს დასცინოდა, ანგელოზი იხილა. იგი სანათლავ წყალში ბანდა წიგნს, რომელშიც მსახიობის ყველა ცოდვა იყო ჩანერილი. რადგან ვერც შეგონებებმა, ვერც მუქარამ და ვერც წამებამ ვერ გაჭრა, გენესი სიკვდილით დასაჯეს.

არ შეიძლება არ გავიხსენოთ წმ. ანასტასია, მდიდარი და ცნობილი ოჯახის შვილი, რომელიც ფარული ქრისტიანი იყო. მშობლებმა იგი წარმართს მიათხოვეს. უხეში ბუნების მქონე ქმარი მეუღლეს ცუდად ექცეოდა, მაგრამ ანასტასია საკუთარ გასაჭირს ივინყებდა, როცა ხედავდა, რომ სხვების შველა შეეძლო. თავის უბედურებას იგი სხვებზე ზრუნვით იმსუბუქებდა, ეხმარებოდა ღატაკებს, დადიოდა ავადმყოფებთან, ნახულობდა პატიმრებს, რომელთაც თავისი თანაგრძნობით ანუგეშებდა და ქრისტეს მოძღვრების შესხენებით ამხნევებდა. როცა დაქვრივდა, მთელი თავისი ქონება და საკუთარი თავიც მთლიანად მოყვასზე ზრუნვას მიუძღვნა. შორეულ ქვეყნებშიც კი მოგზაურობდა და გაჭირვებული ძმებისა და დებისთვის განუწეული შემწეობით ქრისტეს ემსახურებოდა. საბერძნეთში ყოფნისას იგი ახალგაზრდა ქვრივს, თეოდოტიას დაუახლოვდა, რომელიც მისი თანამოღვაწე გახდა. ღვინის პერიოდში ისინი შეიპყრეს და რადგანაც სარწმუნოების უარყოფაზე მტკიცე უარი განაცხადეს, წამებით მოკლეს. წმ. ანასტასიას სახელს უკავშირდება სამი ქალწული: ქიონია, აგაპე და ირინე, რომლებიც წამებით სიკვდილისათვის მან მოამზადა.

კართაგენში სამსჯავროზე 49 ქრისტიანი მიიყვანეს, რომელნიც მახლობელ ქალაქში შეიპყრეს საზოგადო ღმრთისმსახურებაში მონაწილეობისათვის. მათ შორის სხვადასხვა წოდებისა და ასაკის ადამიანები იყვნენ: იყო მღვდელი თავისი ოთხი შვილით, სამართლიანობითა და პატიოსნებით ცნობილი მხედარი, ყმანვილი ქალები.... როცა მათ მსაჯულმა მოსთხოვა დაესახელებინათ, სად ინახებოდა წმინდა წერილი, ზოგიერთებმა უპასუხეს, რომ იგი მათ გულებში იყო. და თუ შეძლებდნენ, ამოეგლიჯათ. არცერთ მათგანს არ უარუყვია, რომ ღმრთის მსახურებას ესწრებოდა და კვირას – ქრისტეს აღდგომის დღეს დღესასწაულობდა, მათ შო-

რის არც მღვდელი სატურნინის მცირეწლოვან შვილსაც. ორმოცდაცხრა ქრისტიანიდან ყველა წამებით აღესრულა, რადგან ქრისტიანის ძვირფასი სახელის დათმობა არცერთმა არ მოისურვა.

სიცილიაში დიაკვანი ევპლოსი სახარების კითხვისას შეიპყრეს. გუბერნატორმა სთხოვა წაეკითხა რამე ამ წიგნიდან; მან იგი გადაშალა და წაიკითხა: „ნეტარ არიან დევნულნი სიმაღლისათვის, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაჲ“. ევპლოსმა წამებას მამაცურად გაუძლო, ხოლო, როცა ღმერთებისათვის მსხვერპლმწირვა კიდევ ერთხელ შესთავაზეს, უპასუხა, რომ თავისთავს შესწირავდა მსხვერპლად ქრისტეს. იგი კიდევ დიდხანს აწამეს და ბოლოს თავი მოჰკვეთეს.

საბერძნეთში ამ პერიოდის წამებულთაგან განსაკუთრებით ცნობილია ირაკლეონის მოხუცი ეპისკოპოსი ფილიპე, რომელიც ხუცესსა და დიაკვანთან ერთად დასაჯეს და ჭაბუკი მეომარი წმ. დიმიტრი, რომელიც სოლუნში ანუ თესალონიკში აწამეს.

მცირე აზიის მხარეებში წამებულ ქრისტიანთა სისხლი ღვარებად დიოდა. მათგან გავისხენებთ თეოდოტე ანკვირელს, რომელმაც თავისი სასტუმრო ქრისტიანთა თავშესაფრად აქცია. ღმრთისმსახურებაც მის სახლში სრულდებოდა ფარულად. თეოდოტე არც წამებულთა გვამების დამარხვას უშინდებოდა, რაც სასტიკად აკრძალული იყო. მან ამოიღო ტბიდან შვიდი წამებული ქალწულის გვამი, მიწას მიაბარა და თვითონაც გახდა ღირსი მონამეობრივი აღსასრულისა.

ბევრი წამებულის სახელი ჩვენთვის უცნობი დარჩა. ფრიგიაში მთელი ქალაქი გადაწვეს, რომელშიც მრავალი ქრისტიანი ცხოვრობდა. მართალია, მეორე საუკუნიდან დგებოდა სიები, ე.წ. დიპტიხები (მოსახსენებლები), რომლებშიც რწმენისათვის წამებულთა სახელები შეჰქონდათ, მაგრამ მათი დიდი ნაწილი სხვა წიგნებთან ერთად დაწვეს, თუმცა ქრისტიანები მათ დაცვასა და შენახვას სიცოცხლის ფასად ცდილობდნენ. ვინც წარმართებს საეკლესიო წიგნების ადგილ-სამყოფელს აცნობებდა, მოღალატედ ცხადდებოდა და ეკლესიიდან განიკვეთებოდა. ერთმა აფრიკელმა ეპისკოპოსმა, რომელსაც წიგნების გაცემა აიძულეს, მათ სხვა წიგნები მისცა, რომელიც მაშინვე დანწევს. მაგრამ ეპისკოპოსის

საქციელმა ქრისტიანული საზოგადოების გულისწყრომა გამოიწვია, რადგან თვლიდა, რომ ეპისკოპოსისათვის უმჯობესი იყო მომკვდარიყო, ვიდრე მინდობილი საუნჯე სიცრუით გადაერჩინა.

ამ დროისათვის ქრისტიანთა რიცხვი ისე გაიზარდა, რომ მათ თავისუფლად შეეძლოთ არა თუ წინააღმდეგობა გაენიათ მდევენელებისათვის, არამედ რომის დასუსტებული იმპერია დაემხოთ კიდეც, მაგრამ ძალადობაზე ძალადობით პასუხის გაცემა მათთვის სრულიად მიუღებელი იყო, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი ღირსნი არ იქნებოდნენ ქრისტიანის სახელის ტარებისა. მათი სიძლიერის წყაროს წარმოადგენდა სრული მორჩილება ღმრთისა, რომელიც მათ ყოველგვარი ტანჯვის ასატანად ძალას აძლევდა. ისინი სიცოცხლესაც კი წინააღმდეგობის განეცისა და ჩივილის გარეშე სწირავდნენ. ქრისტიანების ძალა მათ ზნეობრივ უპირატესობასა და ჭეშმარიტების წმინდა სამსახურში მდგომარეობდა, რომელსაც ბოლოს აუცილებლად უნდა ეზიდა. მაგრამ, როგორც ჩანს, წარმართებმა კიდეც დიდხანს ვერ შეიცნეს დაუმარცხებელი ძლიერება ქრისტიანული სარწმუნოებისა. დევენის რამდენიმე წლის შემდეგ, დიოკლეტიანემ, რომელიც ქრისტიანებზე გამარჯვებას ზეიმობდა, მათი განადგურების მოსახსენებლად მედლის გამოქვდვა და ესპანეთში ორი სვეტის აღმართვა ბრძანა წარწერით: „დიოკლეტიანეს, იოვიანესა და მაქსიმიანე ჰერკულესს – აღმოსავლეთსა და დასავლეთში რომის იმპერიის განვრცობისა და სახელმწიფოს მტრების – ქრისტიანების სახსენებლის განადგურებისათვის“. და ეს მაშინ, როცა ქრისტიანული რელიგია არა თუ დამარცხებული იყო, არამედ ახალ ძალებს თითქოს თვით დევნიდან იღებდა და სულ უფრო და უფრო ვრცელდებოდა.

ამასობაში სახელმწიფოს მმართველობაში ცვლილება მზადდებოდა, რომელმაც გავლენა ქრისტიანთა ხვედრზეც მოახდინა. 305 წელს დიოკლეტიანემ და მაქსიმიანემ უარი თქვეს ტახტზე; აღმოსავლეთის იმპერატორი გალერიუსი გახდა, ხოლო დასავლეთისა – კონსტანციუს ქლორუსი. ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ დასავლეთში, სადაც დევნა იმის გამო, რომ კონსტანციუს ქლორუსი ქრისტიანების მიმართ თანაგრძნობით იყო განწყობილი, ისედაც სუსტი იყო, სულ შეწყდა. როგორც გადმოგვცემენ,

ერთხელ თავისი კარისკაცების გამოცდის მიზნით, გამოუცხადა მათ, რომ ქრისტიანებს თავის კარზე ველარ შეინახავდა და რწმენის უარყოფა მოსთხოვა. ზოგიერთმა მათგანმა თანამდებობის შესანარჩუნებლად მაცხოვარი მართლაც უარყო, მაგრამ დიდმა ნაწილმა სარწმუნოების დათმობას სამსახურის დატოვება ამჯობინა. კონსტანციუსმა სამსახურში სწორედ ესენი დატოვა, ხოლო რწმენის უარყოფელნი თანამდებობიდან გაათავისუფლა და განუცხადა, რომ მსახურებს, რომელნიც ღმრთის ერთგულნი არ აღმოჩნდნენ, ვერ დაეყრდნობოდა.

ქრისტიანთა დევნა თითქოს აღმოსავლეთშიც შესუსტდა. მმართველებმა და მსაჯულებმა გამოაცხადეს, რომ გალერიუსმა და მისმა თანაშემწემ გულმონყალება გამოიჩინეს და სიკვდილის განაჩენი გადასახლებით შეცვალეს. ამიერიდან ქრისტიანებს სამუშაოდ საბადოებში აგზავნიდნენ, ოღონდ ჯერ მარჯვენა თვალს ამოუნვავენ და ფეხზე ძარღვს უჭრიდნენ. სხეულის ამგვარი საშინელი დამახინჯებაც კი წყალობად ითვლებოდა, იმასთან შედარებით, რაც ქრისტიანებმა უკანასკნელი დევნისას განიცადეს.⁶⁶ მაგრამ გალერიუსსა და მის თანაშემწე კესაროს მაქსიმეს, ქრისტიანების ენითუთქმელი სიძულვილის გამო, ცხადია, ამგვარი მდგომარეობა დიდხანს ვერ დააკმაყოფილებდა – მათ დევნა განაახლეს, რომელიც რამდენიმე წელს მძვინვარებდა. წამებულის გვირგვინები დაიდგეს ეკლესიის ყველაზე პატივსაცემმა წინამძღვრებმა. ალექსანდრიაში მონამეობრივად აღესრულა ტმუითის ეპისკოპოსი ფილევსი, რომელიც მანამდე დიდხანს საპყრობილეში ჰყავდათ.⁶⁷ მას ყველა განსაკუთრებულ პატივს სცემდა სიბრძნისა და ქველმოქმედებისთვის. იგი მდიდარი იყო და თავის ქონებას ლატაკთა შემწეობას ახმარდა. ქალაქის თავი დიდხანს ცდილობდა ფილევსი ღმერთებისათვის მსხვერპლშენიშვნაზე დაეთანხმებინა, მაგრამ ამაოდ. მისთვის სრულიად გაუგებარი იყო, ასეთი მდიდარი კაცი სიცოცხლეს რისთვის სწირავდა. „შენ რომ ღარიბი ყოფილიყავი და ამ სიგიჟემდე მისულიყავი, არ გაგიფრთხილდებოდი, – ეუბნებოდა ის ეპისკოპოსს, – მაგრამ შენ ხომ ისე მდიდარი ხარ,

⁶⁶ Евсевий Памфил, VIII, 10.

⁶⁷ იქვე, VIII, 12.

რომ მთელი ოლქის გამოკვება შეგიძლია; გაუფრთხილდი შენს თავს და მსხვერპლი შესწირე“.

– არ შეგწირავ და თავს ამით გაუფრთხილდები, – უპასუხა ეპისკოპოსმა.

– შენს საბრალო ცოლს შეხედე და თავს მისი გულისთვის მაინც გაუფრთხილდი.

– ვინც მე მისი დიდების მემკვიდრედ მომიწოდა, ხელეწიფება მასაც მოუწოდოს, – მიუგო ფილევსმა.

დაკითხვას ეპისკოპოსის მეგობარი ფილორომიც ესწრებოდა, რომელიც ქალაქის ერთ-ერთი დიდი მოხელე იყო და იქ მყოფთ ეუბნებოდა: „რისთვის გინდათ, რომ იგი ღმრთის ურწმუნო გახადოთ? ნუთუ ვერ ხედავთ, რომ თქვენი სიტყვები არც კი ესმის, არამედ მისი გონება მთლიანად მომავალ დიდებაზე ფიქრითაა მოცული?“ მაშინ ფილორომიც შეიპყრეს და ფილევსთან ერთად სიკვდილით დასაჯეს.

ალექსანდრიის ეპისკოპოსი წმ. პეტრე არა მხოლოდ თავის სამწყსოს, არამედ მთელი ეგვიპტის, თებაიდისა და ლიბიის მონაწილეებს ამხნევებდა, სადაც დევნას განსაკუთრებით სასტიკი ხასიათი ჰქონდა. ზოგიერთებმა ვერ გაუძლეს და წამების შიშით სარწმუნოება უარყვეს. მაშინ წმ. პეტრემ გამოსცა მონაწილეების წესები, რომლითაც ეკლესია დიდხანს ხელმძღვანელობდა.

ამ დროს ეკლესიაში სხვა სახის შფოთიც წარმოიშვა. ლიკეპოლისის ეპისკოპოსი მელეტი, რომელმაც დევნისას სარწმუნოება უარყო, ალექსანდრიაში ჩავიდა და პეტრეს მიერ გამოცემული მონაწილეების წესების წინააღმდეგ ქადაგებდა, რომელსაც დაცემულთა მიმართ მეტისმეტად შემწყარებლურად თვლიდა. უკანონოდ მიიტაცა რა ძალაუფლება, იგი ხელთ ასხამდა ხუცეებს.

მელეტის მიმდევრებიც გამოუჩნდნენ, რომელთა შორის შემდეგში ასე ცნობილი არიოზიც იყო. ეპისკოპოსი ფილევსი საპყრობილიდან ამხელდა მელეტის, ხოლო პეტრემ კრება მოიწვია, რომელმაც იგი განსაჯა და ხარისხი აჰყარა, მაგრამ ეკლესიაში მღვდელთა შეტანას ამის შემდეგაც ახერხებდა. წმ. პეტრე სამ ხუცესთან ერთად 311 წელს მონამეობრივად აღესრულა.

მრავალი ქრისტიანი სიკვდილზე ნებაყოფლობით მიდიოდა.

პალესტინის კესარიის კაპიტან ანტიპატრუსი, რომელიც ღმერთების თაყვანსაცემ რიტუალს აღასრულებდა, მივიდა, ხელი გაუჩერა და კერპთაყვანისმცემლობის ამოებაზე დაუწყო საუბარი. ყმანვილი მაშინვე შეიპყრეს, მრავალფეროვანი ხერხებით აწამეს და ცოცხალ-მკვდარი ზღვაში გადააგდეს. მალე სიკვდილით მისი ძმა ედესიოსიც დასაჯეს. იგი განსწავლული ადამიანი იყო, რომელმაც ბევრი რამ დაითმინა სარწმუნოებისათვის, დიდხანს იტანჯებოდა საპყრობილეში, მუშაობდა საბადოებზე. ალექსანდრიაში დაბრუნებულმა ნახა, რომ მსაჯული, რომელიც ქრისტიანის დაკითხვას აწარმოებდა, მას ძალიან ცუდად ეპყრობოდა. ედესიოსმა თავი ვერ შეიკავა და მსაჯულს უსაყვედურა. იგი მაშინვე შეიპყრეს და წამების შემდეგ ზღვაში დაახრჩვეს.

ქრისტიანებს კაცის მკვლელებზე უფრო მკაცრად სდევნიდნენ და სჯიდნენ. მაქსიმიანე თავის დაბადების დღეს პალესტინის კესარიის კაპიტანს შეხვდა და ქალაქის მოსახლეობისათვის დიდი სანახაობის მოწყობა განიზრახა. ცირკში ხალხის გასართობად ბევრმა გლადიატორმა იბრძოლა. ბოლოს არენაზე ქრისტიანი აგანიოსი და ვილაც წარმართი მონა გამოიყვანეს, რომელსაც ბატონის მოკვლისათვის სიკვდილი ჰქონდა მისჯილი. მაქსიმიანემ მოისურვა ქვეშევრდომთა წინაშე თავი მოწყალებით მმართველად წარმოედგინა, რისთვისაც მკვლელ მონას დანაშაული აპატიო და სიცოცხლე აჩუქა. იგი შეწყალებას შეჰპირდა ქრისტიანსაც იმ შემთხვევაში, თუ სარწმუნოებას უარყოფდა. აგანიოსმა შეკრებილი ხალხის წინაშე ხმამაღლა განაცხადა, რომ მხოლოდ ჭეშმარიტი ღმერთის რწმენისათვის ისჯებოდა და მშვიდად დაელოდა დათვის, რომელიც მის დასაგლეჯად არენაზე გამოუშვეს. ადამიანები მხეცზე უფრო სასტიკები აღმოჩნდნენ, დათვი აგანიოსს ახლოსაც არ გაეკარა. მეორე დღეს იგი ზღვაში გადააგდეს.

პალესტინის კესარიის ეკლესიის ხუცესი წმ. პამფილე განთქმული სწავლული იყო. განსაკუთრებით ბევრს წმ. წერილის განმარტებაზე მუშაობდა და მრავალი თხზულება დაგვიტოვა. მან დიდი ღვაწლი დასდო სეპტუაგინტისა და ახალი აღთქმის ტექსტების გასწორებას, რომელსაც გადამწერები ხან უნებლიედ და ხანაც შეგნებულად ამახინჯებდნენ. რაც გააჩნდა, ყველაფერს ღარი-

ბებს უყოფდა. განსაკუთრებით წმ. წერილის წიგნების გავრცელებაზე ზრუნავდა, მათ პირებს აკეთებდა და შემდეგ მორწმუნეებს ურიგებდა. მის მოწაფეთაგან ერთ-ერთი ისტორიკოსი ევსევი იყო. „ეკლესიის ისტორიაში“ იგი ბევრს ლაპარაკობს თავის მასწავლებელზე, რომლის სიყვარულითაც თავის სახელს მისი სახელიც მიუმატა და ევსევი პამფილედ იწოდებოდა. პალესტინის პრეფექტმა ყველა ღონე იხმარა, რათა პამფილეს სარწმუნოება უარეყო, მაგრამ ამაოდ. ბოლოს იგი რკინის ჭანგებით აწამეს და ცოცხალ-მკვდარი საპყრობილეში ჩააგდეს, სადაც ორი წელი დაჰყო. მასთან ხუთი ეგვიპტელი ქრისტიანი შეაგდეს, რომელნიც კილიკიიდან ბრუნდებოდნენ, სადაც საბადოებზე გაგზავნილი მეგობრები მიაცილეს. დაკითხვისას ერთ-ერთმა მათგანმა კითხვაზე, საიდან იყო, იერუსალიმი დაასახელა. ეს სახელი იმპერიაში წარმართებს დიდი ხნის დავიწყებული ჰქონდათ (იმპერატორი ადრიანეს დროიდან იერუსალიმს ელია ეწოდებოდა და წარმართებიც ამ სახელით იცნობდნენ მას). როცა გაოცებულმა გუბერნატორმა ჰკითხა, სად მდებარეობდა ეს ქალაქი და ვინ იყვნენ მისი მცხოვრებნი, პასუხად მიიღო, რომ ამ ქალაქის მოქალაქეობის უფლება მხოლოდ ქრისტიანებს ჰქონდათ და რომ იგი აღმოსავლეთში იდგა და მზის პირველი სხივებით იყო ნაკურთხი. რამდენადაც წამებული ზეციურ იერუსალიმს გულისხმობდა, ამ პასუხის გაგება მხოლოდ ქრისტიანებს შეეძლოთ. გუბერნატორმა კი, რომელმაც ნათქვამი პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგო, წარმოიდგინა, რომ ქრისტიანები აღმოსავლეთში ახალ ქალაქს იშენებდნენ, რათა დევნის დროს თავი მისთვის შეეფარებინათ. ამიტომ ამ ახალ ქალაქზე ცნობების მისაღებად მან ქრისტიანი დიდხანს აწამა, ხოლო ბოლოს მისთვის თავის მოკვეთა ბრძანა. სიკვდილით დასაჯეს დანარჩენებიც. მაშინ პამფილეს მსახურმა და მისმა გაზრდილმა პორფირიოსმა, წამებულთა გვამების დამარხვის ნებართვა ითხოვა. იგი სასწრაფოდ შეიპყრეს და დაკითხეს. პორფირიოსს არ შეშინებია და უკან არ დაუხევია, მან თავისი სარწმუნოება გაბედულად აღიარა, რისთვისაც ცოცხლად დაწვეს.

მხედარი სელევკე კი მხოლოდ იმიტომ დასაჯეს, რომ მან პორფირიოსის ამბავი პამფილეს აცნობა.

დაახლოებით ამ პერიოდში დაიღუპა მონამეობრივად სებასტიანის ეპისკოპოსი ათენოგენე. დევნის პერიოდში იგი თავის მონაფეხბთან ერთად უდაბნოში იყო. აღსასრულის წინ (მახვილით განგმირეს), მან მწუხრის ლოცვა იგალობა, რომელშიც მაცხოვრისადმი უსაზღვრო სიყვარული საოცარი მგრძნობელობით გამოხატა და რომელსაც საღამოს ღმრთისმსახურებაზე დღემდე ვისმენთ.

საბადოებზე გაგზავნილი ქრისტიანები მოყვასის სიყვარულით, თავმდაბლობითა და მოთმინების საოცარი უნარით იქაური წარმართი მოსახლეობის თანაგრძნობასა და პატივისცემას იმსახურებდნენ. ამგვარ დამოკიდებულებას ხელს ისიც უწყობდა, რომ ყოველი მათგანი საშინლად დამახინჯებული იყო. ამიტომ ქრისტიანებს ღმრთისმსახურებაზე შეკრებას არავინ უშლიდა. როცა ამის შესახებ მაქსიმიანემ შეიტყო, ღმრთისმსახურების აკრძალვა და ქრისტიანების სხვადასხვა მხარეში გაგზავნა ბრძანა. მოხუცი ქრისტიანები, რომელთაც შრომის ძალა აღარ შესწევდათ და ამის გამო საბადოებიდან გაუშვეს, ერთად ცხოვრობდნენ უდაბნოში, ისინი მთელ დროს ლოცვასა და წმინდა წერილის კითხვას ანდომებდნენ და ამ სოფლიდან გასვლის ჟამს სიხარულით ელოდებოდნენ, მაგრამ მშვიდობიანი აღსასრული არ ეწერათ. მაქსიმიანემ ისინიც გაიხსენა და მისი ბრძანებით ჯალათმა 39 მოხუცს თავი მოჰკვეთა. საბედნიეროდ ეს მსხვერპლი პალესტინაში უკანასკნელი აღმოჩნდა. მალე გამოვიდა ბრძანება ქრისტიანთა დევნის შეწყვეტის შესახებ. იმპერიის დასავლეთში იზრდებოდა და ძლიერდებოდა მომავალი იმპერატორი და ქრისტიანების მომავალი მფარველი კონსტანტინე.

გამეფების პირველ წელსვე, დასავლეთ რომის იმპერიის მმართველი კონსტანციუსი ავად გახდა ბრიტანეთში და თავისი ვაჟი კონსტანტინე, რომელიც აღმოსავლეთში, გალერიუსის ჯარში მსახურობდა, იხმო. გალერიუსს კონსტანტინე, რომელსაც ჯარი აღმერთებდა, არ უყვარდა, რადგან მასში მეტოქეს ხედავდა. კონსტანტინე არა მხოლოდ ჭკუითა და სიმამაცით, არამედ წარმოსადეგი გარეგნობითა და სილამაზითაც იქცევდა ყურადღებას. ჯარში მასზე მაღალი არავინ იყო, ფიზიკური ძალითაც ყველას აღემატებოდა. გალერიუსმა მისი მოკვლა გადაწყვიტა, მაგრამ

კონსტანტინემ იმპერატორის განზრახვა დროზე შეიტყო და დასავლეთში გაიქცა. მან მამას სასიკვდილო სარეცელზე მწოლს მიუსწრო. კონსტანციუსის სიკვდილის შემდეგ ბრიტანეთში მდგარმა იმპერიის პოლკებმა კონსტანტინე იმპერატორად გამოაცხადეს, ამ დროს იგი 32 წლისა იყო. ახალმა იმპერატორმა ქრისტიანების მიმართ მამის შემწყნარებლური პოლიტიკა გააგრძელა და ბარბაროსებთან მოპოვებული გამარჯვებებით სახელი მალე გაითქვა.

გალერიუსმა დასავლეთში იმპერატორად არა კონსტანტინე, არამედ სევერუსი სცნო, რომელიც იტალიას და აფრიკას მართავდა. დასავლეთის იმპერატორად გამოცხადდა, აგრეთვე, მაქსიმიანეს ვაჟი მაქსენციუსიც. გალერიუსმა მაქსენციუსის წინააღმდეგ ჯარი გაგზავნა, ამ უკანასკნელმა დახმარებისათვის მამას – მაქსიმიანეს მიმართა, რომელმაც დასავლეთში ხელისუფლება მცირე ხნით დაიბრუნა. დამარცხებული სევერუსი მოკლეს. მაშინ გალერიუსმა დასავლეთის მმართველად თავისი მთავარსარდალი ლიკინიუსი გამოაცხადა, ხოლო არმიამ კესაროსი – მაქსიმიანე. ასე რომ, იმპერიაში ერთდროულად ექვსი იმპერატორი მეფობდა: კონსტანტინე, გალერიუსი, მაქსიმიანე, მაქსენციუსი, ლიკინიუსი და მაქსიმიანე. ცხადია, მათ ერთმანეთთან გამუდმებული შუღლი ჰქონდათ.

310 წელს გალერიუსს საშინელი სენი შეეყარა. მისი სხეული წყლულებით დაიფარა, რომლებშიც მატლები გაჩნდნენ. იმპერატორის კვნესა, აუტანელი ტკივილებით გამოწვეული, მთელ სასახლეში ისმოდა. სწეული საშველად ღმერთებსა და ექიმებს ამაოდ უხმობდა. მაშინ იგი მიხვდა, რომ ეს საშინელი სენი ქრისტიანების დაუნდობელი დევნისათვის გამოგზავნილი სასჯელი იყო. ამიტომ სწრაფად გამოსცა ბრძანება დევნის შეწყვეტის შესახებ და ქრისტიანებს ტაძრების მშენებლობისა და ღმრთისმსახურების ჩატარების უფლებაც კი მისცა, მაგრამ რადგანაც ყოველივე ეს არა გულწრფელი სინანულით, არამედ მხოლოდ შიშით გააკეთა, ღმრთისაგან შენდობა ვერ მიიღო და ჩქარა გარდაიცვალა.⁶⁸

რაც შეეხება მაქსიმიანეს, იგი ქრისტიანების მხოლოდ დევნით როდი კმაყოფილდებოდა. რადგან მიხვდა, რომ ქრისტიანთა ფიზი-

⁶⁸ იქვე, VIII, 17.

კური განადგურებით მიზანს ვერ მიაღწევდა, გადანყვითა თვითონ ქრისტიანული მოძღვრებისათვის შეეცა, რომელიც ადამიანთა გულებს სიყვარულით იპყრობდა და მისთვის სახელი გაეტეხა. ამ მიზნით, მისი ბრძანებით, შეთხზეს თხზულებანი, რომელშიც იესო ქრისტეს ცხოვრებაცა და სწავლებაც დამახინჯებულად იყო წარმოდგენილი. შეიქმნა აგრეთვე ფსევდო პილატეს ნაყალბევი ნაწარმოებები, რომლებიც ცილისწამებებით იყო აღსავსე. ამ წიგნების გავრცელებისათვის თავად მაქსიმიანე ზრუნავდა. სკოლის მასწავლებლები ბავშვებს მათ ზეპირად სწავლას აიძულებდნენ; ყიდულობდნენ ზნედაცემულ ქალებს, რომლებიც ყვებოდნენ, რომ ადრე ქრისტიანები იყვნენ და გარყვნილება ქრისტიანთა წრეში ისწავლეს.⁶⁹ მათ ცრუ ჩვენებებს იწერდნენ და ოპერატიულად ავრცელებდნენ. მაგრამ საზოგადოებაში ისეთი მაღალზნეობრივი ადამიანებიც აღმოჩნდნენ, რომლებიც ქრისტიანობას უშიშრად იცავდნენ. მაგალითად, ლაკტანციუსი და არინოვიუსი თავიანთ თხზულებებში ცილისწამებებს მაცხოვრის ცხოვრებისა და სწავლების მიუკერძოებელი გადმოცემით აბათილებდნენ.

გააფთრებული დევნის დროს ალექსანდრიაში ანტონი დიდი მოვიდა, რომელმაც უდაბნო იმიტომ დატოვა, რომ ქრისტიანი ძმების ხვედრი გაეზიარებინა. იგი გაბედულად იცავდა ქრისტიანებს სამსჯავროში, ლოცულობდა მათთან ერთად, აღმსარებლებსა და წამებულებს ხმამაღლა ადიდებდა. მაგრამ უფალმა არ ინება, რომ მოწამეობრივად აღსრულებულიყო და უდაბნოში დაბრუნდა, სადაც მრავალი მოწაფე ჰყავდა შემოკრებილი.

პარალელურად მაქსიმიანე კერპთაყვანისმცემლობისათვის დიდებულებისა და ბრწყინვალეების მიცემას ცდილობდა. ქალაქებში ახალ ტაძრებს უშენებდა კერპებს, განსაკუთრებული ზეიმურობით აღასრულებდა წარმართულ ადათებს. ქრისტიანების დევნისათვის ხელ-ფეხი რომ კიდევ უფრო გახსნოდა, იგი ოლქებისა და ქალაქების მმართველებს სთხოვდა, თვითონაც გამოეჩინათ ინიციატივა და მისგან ქრისტიანების განდევნის ნებართვის მისაღებად. ბევრი მმართველი იმპერატორის გულის მოსაგებად მართლაც ასე მოიქცა; მეფის კეთილგანწყობის მოპოვებისათვის ხომ ყველაზე

⁶⁹ იქვე, IX, 5.

კარგი და ადვილი გზა ქრისტიანთა შეურაცხყოფა და შევიწროება იყო. ქრისტიანების განდევნა მოითხოვდა ანტიოქიამ,⁷⁰ ასევე მოიქცა ქალაქი ტვროსი, სადაც მეფის მიმართვა, რომელშიც იგი ამ ქალაქის მცხოვრებთ ღმერთების ერთგულებისათვის აქებდა და მადლობას უძღვნიდა, სვეტზე გააკრეს.⁷¹ მიმართვაში მაქსიმიანე ხაზს უსვამდა იმ კეთილ შედეგებს, რომელნიც მოსახლეობას ამ ერთგულებამ მოუტანა, კერძოდ, მშვიდობასა და მატერიალურ კეთილდღეობას. მაგრამ სინამდვილეში სულ სხვა სურათს ვხედავთ: ქვეყანას ჯერ შიმშილი დაატყდა თავს, შემდეგ წყლული, რომელმაც მაქსიმიანეს სამფლობელო გააუჟაყარიელა, წყლულს ახალი სენი – კარბუნკული მოჰყვა. რომელმაც მრავალი დააბრმავა. შიმშილით შეწუხებული ადამიანები საკუთარ შვილებს მონებად ყიდდნენ, ქუჩებში გროვებად იდგა შიმშილისა და სენისაგან დახოცილთა გვამები.⁷² როგორც ყოველთვის, კაცთმოყვარეობას როგორც სწეულებთან, ასევე გარდაცვლილებთან დამოკიდებულებაში მხოლოდ ქრისტიანები იჩენდნენ და ასე აბათილებდნენ საქმით იმ ცილისწამებებს, რომელთაც იმპერატორისაგან ფულით ნაყიდი ავტორები თავიანთი ყალბი თხზულებებით ავრცელებდნენ. ქრისტიანთა თავგანწირვის შემყურე ადამიანები მათ სულიერ ძლიერებასა და სიმაღლეში რწმუნდებოდნენ; ამასობაში მაქსიმიანეს ომი მოუხდა სომხეთთან, ხოლო შემდეგ ლიკინიუსთან, რის შემდეგაც დაიღუპა კიდევ.

რაც შეეხება იმპერიის დასავლეთ ნაწილს, იქ მოვლენები ასე განვითარდა: მაქსენციუსი, მაქსიმიანეს ვაჟი, რომელიც იტალიაში მეფობდა, უკიდურესად მკაცრი და ანგარებისმოყვარე მმართველი აღმოჩნდა. შეწუხებული ქვეშევრდომები მისი მძიმე უღლიდან თავის დახსნის გზას ეძებდნენ. 312 წელს რომს, სადაც მაქსენციუსი იყო გამაგრებული, ჯარით კონსტანტინე მოადგა. მაქსენციუსის ძალები კონსტანტინეს ძალებს ბევრად აღემატებოდა, მაგრამ ამ უკანასკნელს, რომელიც თვითონაც გრძნობდა, რომ დახმარებას ზეციდან საჭიროებდა, ღმერთი შეენია. ამ დროისათვის, მართა-

⁷⁰ იქვე, IX, 2.

⁷¹ იქვე, IX, 7.

⁷² იქვე, IX, 8.

ლია, კონსტანტინეს ღმერთების რწმენა უკვე დაკარგული ჰქონდა, მაგრამ არც ქრისტიანი იყო. უფალმა იგი გამოარჩია და სასწაული მოუვლინა: როცა მზე დასავლეთისაკენ მიიდრიკა, კონსტანტინემ ზეცაზე ელვარე ჯვარი იხილა, რომელზეც ეწერა: „ამით სძლიე“. ეს სურათი ლაშქარმაც იხილა და შეშფოთდა, რადგან ჯვარი, როგორც სამარცხვინო სასჯელის იარაღი, ცუდ ნიშნად ითვლებოდა. ღამით იმპერატორს თავად ქრისტე გამოეცხადა და ჯვრის ფორმის დროშის შექმნა და მეომართა ფარებსა და მუზარადებზე ჯვრის გამოსახვა უბრძანა.⁷³ კონსტანტინემ მართლაც ბრძანა ამგვარი დროშის შექმნა, რომელსაც თავზე ძვირფასი თვლებისაგან შექმნილი გვირგვინი ჰქონდა ქრისტეს სახელის მონოგრამით. აქედან მოყოლებული, მეფეს ეს ბაირალი, რომელსაც ლაბარუმი ეწოდებოდა, ყველა ლაშქრობაში თან დაჰქონდა. ამავე დროს მან დაიბარა ქრისტიანები, რომლებიც მის ჯარში მსახურობდნენ და გამოჰკითხა, რას ნიშნავდა ჩვენება, რომელიც იხილა. ქრისტიანებმა აუხსნეს, ვინ იყო ქრისტე, რისთვის მოვიდა სამყაროში და განუმარტეს, რომ ჯვარი სიკვდილზე გამარჯვებისა და უკვდავების სიმბოლო იყო. როცა მათ მოუსმინა, კონსტანტინემ წმინდა ნერილის შესწავლა გადანწყვიტა.

ამ დროშით დაამარცხა მან მაქსენციუსის ჯარი (თვითონ მაქსენციუსი, რომელსაც გაქცევა უნდოდა, ტიბრში დაიხრჩო) და რომში ზეიმით შევიდა. გამარჯვებულმა იმპერატორმა ბაირალი ქალაქის შუაგულში აღამართვინა, ხოლო შემდეგ, როცა მისი ქანდაკების დადგმა გადანწყვიტეს, ბრძანა, ხელში ჯვრის მსგავსი შუბი მიეცათ, რომელზეც ამოკვეთილი იქნებოდა წარწერა: „ამ მხსნელი ნიშნით ვიხსენი და განვათავისუფლე თქვენი ქალაქი და ვიხსენი იგი ტირანის ჩაგვრისაგან“.⁷⁴

რამდენიმე თვის შემდეგ კონსტანტინემ, რომელიც მილანში თავისი დის ლიკინიუსზე დაქორწინებას ზეიმობდა, დაითანხმა სიძე ხელი მოეწერა ბრძანებაზე, რომლითაც ქრისტიანებს ნება ეძლეოდათ თავიანთი რწმენა ჰქონოდათ და ჩამორთმეული ქონება უბრუნდებოდათ. ლიკინიუსმა, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტან-

⁷³ Сократ Схоластик, Церковная история, М., 1996, I, 2.

⁷⁴ Евсевий Памфил, IX, 9.

ტინეს პოზიციას არ იზიარებდა, წინაღმდეგობის გაწევა ვერ გაბედა. ბრძანება ხელმოსაწერად მაქსიმიანესაც გაუგზავნეს, მაგრამ მან უარი განაცხადა და ქრისტიანთა დევნა გააგრძელა, თუმცა მისი ხელისუფლება უკვე ემხოზობდა. 313 წელს ერთპიროვნული ძალაუფლების მოპოვებისათვის ის და ლიკინიუსი ერთმანეთს შეებრძოლნენ. მაქსიმიანე დამარცხდა. მან ქურუმები და მკითხავეები, რომლებიც გამარჯვებას უწინასწარმეტყველებდნენ, დასაჯა და ქრისტიანთა დევნის შეწყვეტა ბრძანა. დამარცხებული იმპერატორი ტაძარში ჩაკეცა და ბრძანება ახლა უკვე იმის თაობაზე გამოსცა, რომ ქრისტიანებს თავიანთი რწმენის აღიარება თავისუფლად შეეძლოთ, მაგრამ უფალმა სასტიკი მდეგნელი, რომელმაც მრავალი მორწმუნის სიცოცხლე შეინირა, არ შეინწყალა. მტრებით გარშემორტყმული იმპერატორი სასონარკვეთილებამ მოიცვა. ზოგი ფიქრობს, რომ საშინელი სენი, რომლითაც დაავადდა, სანამ-ლავმა გამოიწვია, რომელიც იმ მიზნით დალია, რომ მტრებს ხელში ცოცხალი არ ჩავარდნოდა. შიგნეულს გაუნებელი ცეცხლი უწვავდა, აუტანელი ტკივილებისაგან თვალები გადმოუცვივდა.⁷⁵ მომაკვდავმა წარმოიდგინა, რომ უკვე უფლის სამსჯავროს წინაშე იდგა და წამოიყვირა: „არა მე, არა მე, არამედ ამას სხვები აკეთებდნენ“. მაქსიმიანე 313 წელს გარდაიცვალა. მისი შვილები – გალერიუსი და სევერუსი ლიკინიუსმა სიკვდილით დასაჯა.

რაც შეეხება დიოკლეთიანეს, იგი ამ ამბებამდე ერთი წლით ადრე მოკვდა. მისი ცოლი და ქალიშვილი ლიკინიუსის ხელში აღმორჩნდნენ, რომელიც მათ სასტიკად ეპყრობოდა, ხოლო შემდეგ სიკვდილითაც დასაჯა. თვითონ გადამდგარი იმპერატორი მძიმე სნეულებით ხანგრძლივად იტანჯებოდა. კონსტანტინეს გამარჯვებამ გული საბოლოოდ გაუტეხა; ზოგიერთი მწერლის მტკიცებით, მან თავი შიმშილით მოიკლა.

313 წელს იმპერიის დასავლეთს კონსტანტინე განაგებდა, ხოლო აღმოსავლეთს – ლიკინიუსი.

⁷⁵ იქვე, IX, 16.

კონსტანტინე დიდი და პირველი მსოფლიო კრება

ქრისტიანთა მფარველი იმპერატორი კონსტანტინე ჯერჯერობით ისევ მოუნათლავი რჩებოდა, მაგრამ არა იმ მიზეზით, რომ ყოყმანობდა. მას სურდა წმინდა ნათლისღება შეგნებულად მიეღო და ამისათვის წმინდა ნერილის გულმოდგინედ შესწავლა დაიწყო. ამის შედეგი იყო ის, რომ მან, როგორც სახელმწიფოს უმაღლესმა ხელისუფალმა, თავისი მოღვაწეობა ქვეყანაში ზნეობის ამაღლებისაკენ წარმართა. იმპერატორმა აკრძალა დამნაშავეთა ჯვარზე გაკვრით სიკვდილი და ცირკში სისხლიან სანახაობათა გამართვა, ამასთან ბრძანა ქვეყანაში ზემოთ აღენიშნათ აღდგომის დღე. კონსტანტინე განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა ობლებისა და მშობლებისაგან მიტოვებული ბავშვების მიმართ, მნიშვნელოვნად შეუმსუბუქა მდგომარეობა მონებს, გულმონყალედ ეპყრობოდა ღარიბებს. მისი ბრძანებით, ყველა ქალაქში დაიწყეს განახლება და კურთხევა ქრისტიანული ტაძრებისა. ქრისტიანებმა შვებით ამოისუნთქეს, ყველგან ღმრთისადმი აღვლენილი სამადლობელი საგალობლები და ლოცვები ისმოდა.¹ ეკლესიის ცხოვრებაში წამოჭრილი აქტუალური საკითხების გადასაჭრელად ეპისკოპოსები თავისუფლად იკრიბებოდნენ. ხშირად ამგვარ შეკრებებს თვითონ იმპერატორიც ესწრებოდა და მზად იყო ყველაფერზე თანხმობა განეცხადებინა, რაც კი ქრისტიანებისათვის სასარგებლო იქნებოდა. კონსტანტინემ ის უპირატესობანი, რომლითაც იმპერიაში ადრე ქურუმები სარგებლობდნენ, ქრისტიან ღმრთისმსახურებსაც მიანიჭა და ისინი სახელმწიფოს წინაშე ყველა სხვა მოვალეობისა

¹ Евсевий Памфил, X, 3.

და გადასახადისაგან გაათავისუფლა. იმპერატორმა ქრისტიანებს არა მხოლოდ საძვალენი (აკლდამები) და სხვა წართმეული ადგილები დაუბრუნა, არამედ ღმრთისმსახურების ჩასატარებლად რამდენიმე დიდი შენობაც გადასცა, რომელშიც ადრე ჩვეულებრივ მსაჯულები იკრიბებოდნენ. ამ შენობებს, რომელთაც ბაზილიკები ეწოდებოდათ, იმგვარი ინტერიერი ჰქონდათ, რომელიც მათ ეკლესიებად გადაკეთებას აადვილებდა. ერთ-ერთი ასეთი ბაზილიკა ქრისტიანებს მან რომშიც აჩუქა. იგი ლატერანის სასახლეში იდგა. კონსტანტინე არც ამით დაკმაყოფილდა, ის უხვ შესანიშნავს იღებდა ახალი ტაძრების მშენებლობისთვისაც.

კიდევ ერთხელ გავისენოთ, როგორ გამოიყურებოდა იმდროინდელი ქრისტიანული ტაძარი, ამჯერად ისტორიკოსი ევსევის აღწერილობით: ტაძრის წინკარი კოლონებით გარშემორტყმულ ეზოს წარმოადგენდა, რომლის შუაგულშიც შადრევნები იყო. ტაძარს მაღალი სვეტები ამკობდა და მარმარილოთი მოკირწყლული იატაკი ჰქონდა. საკურთხეველს მლოცველებისაგან მოჩუქურთმებული ღობე ჰყოფდა. საკურთხევლის უკან იდგა დასაჯდომლები ეპისკოპოსებისა და ხუცეებისათვის. ტაძარში იყო, აგრეთვე, სანათლავი და სენაკები ეკლესიის მსახურთა და მონაწილეთათვის. იმ ტაძრის კურთხევისას, რომელიც ქ. ტუროსში აშენდა, სიტყვა ევსევის წარმოუთქვამს და ის უბედურებანი გაუხსენებია, რომელთა გადატანაც ეკლესიას წინა წლებში მოუხდა.²

ქრისტიანების ამგვარი მშვიდი და მონესრიგებული ყოფა უშუალოდ კონსტანტინეს დამსახურება იყო; ამაზე ისიც მეტყველებს, რომ იმპერიის აღმოსავლეთში სულ სხვა ვითარება სუფევდა. ლიკინიუსს, რომელიც მაქსიმიანეს შემდეგ აღმოსავლეთის ერთპიროვნული მმართველი გახდა, სულის სიღრმეში ქრისტიანები სძულდა და ყოველ ხელსაყრელ შემთხვევაში მათ დევნასა და შევიწროვებას ცდილობდა. მაგ., მან იმ ქრისტიანებისაგან, რომელნიც სამეფო კარსა და ჯარში მსახურობდნენ, წარმართული ფიცი მოითხოვა, კრებებზე თავშეყრა აუკრძალა ეპისკოპოსებს, ქრისტიანებს ქონებას იმ საბაბით ართმევდა, რომ თითქოს ეკლესიებში იმპერატორი კონსტანტინესათვის ლოცულობდნენ. მან

² იქვე, X, 4.

ეკლესიების დაკეტვისა და დანგრევის, ხოლო ეპისკოპოსების შეპყრობისა და დასჯის ბრძანება გასცა, ისევ დაიწყო ქრისტიანთა დაკითხვები და წამებანი.

ამ დროს ენამა სებასტიამი ორმოცი მხედარი, ისინი გაყინულ ტბაში ჩაყარეს; მოწამეობრივად აღესრულა სებასტიის ღრმად მოხუცი ეპისკოპოსი მედასი, რომელიც თავის დროზე დიოკლეთიანეს დევნას გადაურჩა. კესარიამი ჭაბუკი მეომარი გორდიუსი, რომელმაც ახლობლების ხვეწნა-მუდარა, თვალისასახვევად უარეყო რწმენა, არ შეისმინა და სასტიკი წამების შემდეგ მახვილით განგმირეს; ირაკლიონში, ქალაქის მხედართმთავარი თეოდორე სტრატილატი ჯვარზე აღესრულა. დევნამ განსაკუთრებით სასტიკი ხასიათი პონტოში მიიღო, სადაც ყველაზე პატივსაცემ ეპისკოპოსთა სხეულები წამების შემდეგ ნაწილ-ნაწილ დაჭრეს და ზღვაში ჩაყარეს. აწამეს ამასიის ეპისკოპოსი ბასილიც.

ლიკინიუსის მეფობა აღმოსავლეთში არა მარტო ქრისტიანებისათვის, არამედ ყველასათვის მძიმე აღმოჩნდა. მან არა მხოლოდ გადასახადები გაზარდა, არამედ ქონების მითვისების მიზნით, უარს არც უდანაშაულო ადამიანების დასჯაზე ამბობდა. ევსევი წერს: „ორად გაყოფილი რომის იმპერია ყველას გაყოფილ დღე და ღამედ ეჩვენებოდა: აღმოსავლეთის მცხოვრებნი სიბნელემ მოიცვა, ხოლო სახელმწიფოს მეორე ნახევრის მცხოვრებნი ყველაზე ნათელი დღის შუქით იყვნენ განათებულნი“.

ბუნებრივია, რომ ქრისტიანთა მოძულე ლიკინიუსს კონსტანტინე დიდიც სძულდა, თუმცა ამის დაფარვას გულმოდგინედ ცდილობდა და გარეგნულად მეგობრობას ეფიცებოდა. მათ რამდენჯერმე შებრძოლებაც მოუხდათ, რომელშიც ყოველთვის კონსტანტინე იმარჯვებდა, მაგრამ ლიკინიუსი ფარისევლური მტკიცებებით ახერხებდა მის დაჯერებას, რომ ეს ყოველივე მტრებისა და გაუგებრობის ბრალი იყო და ისიც დამარცხებულთან მშვიდობის ზავს დებდა. რა თქმა უნდა, დიდხანს ასე ველარ გაგრძელებოდა და გადამწყვეტი ბრძოლა გარდაუვალი გახდა, რომელიც 323 წელს გაიმართა. ამ ომისათვის კონსტანტინე ლოცვით ემზადებოდა, მის პოლკებს წინ ჯვრის ფორმის დროშა მიუძღოდა, ლიკინიუსი კი, რომელსაც გარს ქურუმები და მკითხავეები ეხვია, ღმერთებს მსხ-

ვერპლს სწირავდა. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ მოუნანიებელი ცოდვა გონებას აბნელებს და სულიერ თვალს აბრმავეებს, ლიკინიუსს ხომ თვალწინ ჰქონდა მრავლისმეტყველი მაგალითი ქრისტიანთა მდევნელი წინამორბედი იმპერატორებისა, რომელნიც საზარელი სიკვდილით აღესრულნენ...

ეს ომი არა მხოლოდ იმპერატორს, არამედ ორ რელიგიას – ქრისტიანობასა და წარმართობას შორის გაიმართა. ბრძოლის წინა დღეს ლიკინიუსმა რჩეული მეომრები და საუკეთესო მეგობრები ჩრდილმრავალ ჭალაში შეკრიბა, სადაც ღმერთების კერპები იდგნენ და სიტყვით მიმართა: „მეგობრებო, აი, ჩვენი მშობლიური ღმერთები, რომელთა წინაშეც, როგორც ეს ჩვენმა წინაპრებმა გვასწავლეს, მოკრძალება გვმართებს. მტრული ჯარის სარდალმა მშობლიური ადათები უარყო, ცრუ თვალსაზრისი გაიზიარა და ვილაც უცხო, უცნობ ღმერთს ადიდებს. იგი თავის ჯარს სამარცხვინო ნიშნით – დროშით არცხვენს; იარაღი მან არა იმდენად ჩვენ წინააღმდეგ, არამედ, უფრო ღმერთების წინააღმდეგ აიღო. თვითონ საქმე გამოაჩენს, ვინ მართალია და ვინ ცდება. თუ გავიმარჯვებთ, ცხადი გახდება, რომ ჩვენი ღმერთები ჭეშმარიტი ღმერთები ყოფილან. ხოლო თუ უპირატესობას კონსტანტინეს ღმერთი – უცხო ღმერთი მოიპოვებს, რომელსაც ჩვენ სასაცილოდ ვიგდებთ, მაშინ, დაე, თაყვანი სცენ მას და ჩვენც ვაღიაროთ“.

ბრძოლის წინ თავის კარავში განმარტოვებული კონსტანტინე ლოცულობდა და მარხულობდა. მას სასოება ჰქონდა წმინდა დროშისა, რომელიც ყველაზე ცხარე ბრძოლებშიც კი ხელშეუხებელი რჩებოდა და რომელსაც მტრები შიშით უყურებდნენ. ლიკინიუსი თავის მეომრებს აფრთხილებდა თვალი მოერიდებიანთ მისთვის, რადგან იგი საშინელი იყო თავისი ძალით და მტრული წარმართების მიმართ.

ბრძოლა კონსტანტინე დიდმა მოიგო. ლიკინიუსი გაიქცა. იგი ფარისევლურად იხანებდა და გამარჯვებული იმპერატორისაგან ზავს ითხოვდა. სინამდვილეში კი დროს იგებდა ახალი ომის მოსამზადებლად და თანამდგომეზად ბარბაროსებს უხმობდა; მაგრამ ამჯერად კონსტანტინე აღარ მოტყუებულა. მისმა ვაჟმა კრისპემ, ბიზანტიონის მახლობლად, საზღვაო ბრძოლა მოუგო

ლიკინიუსს, ხოლო გამარჯვებამ ადრიანოპოლისში ომის ბედი საბოლოოდ გადაწყვიტა. ლიკინიუსი იძულებული გახდა დამორჩილებულიყო. გამარჯვებულმა იმპერატორმა იგი შეიწყალა და თესალონიკში გადაასახლა, სადაც კონსტანტინეს წინააღმდეგ მოწყობილი ახალი შეთქმულებისათვის სიკვდილით დასაჯეს,³ რის შემდეგაც კონსტანტინე დიდი რომის იმპერიის ერთპიროვნული მმართველი გახდა. ლიკინიუსის წინააღმდეგ ომში გამარჯვებული იმპერატორის მიერ გამოჩენილ კეთილშობილებასა და კაცთმოყვარეობას თვით მტრებიც კი აფასებდნენ. კონსტანტინემ ზნეობის შენარჩუნება თვით ომის პირობებშიც შეძლო, რადგან ყველაზე მაღლა ღმერთს აყენებდა და ყოველთვის მისი ნებისაებრ მოქცევას ცდილობდა (ეესევი კესარიელი). როგორც კი ერთპიროვნული მმართველი გახდა, იმპერატორმა დასავლეთში გამოცემული ბრძანება აღმოსავლეთის ქრისტიანებზეც გაავრცელა. გამარჯვებას მისთვის თავმდაბლობა არ დაუკარგავს, რადგან თავის თავს მხოლოდ ღმრთის იარაღად და მისი ნების აღმსრულებლად თვლიდა. კონსტანტინემ ტაძრების მშენებლობასა და განახლებაზე ზრუნვა აღმოსავლეთშიც დაიწყო, ქრისტიანობისათვის აშკარა მხარდაჭერას იმპერატორი იმითაც გამოხატავდა, რომ ოლქების უფროსებად ქრისტიანების დანიშვნას ცდილობდა. მან აკრძალა, აგრეთვე, კერპებისათვის მსხვერპლის შეწირვა იმპერატორის სახელით. ყოველივე ეს იმაზე მეტყველებდა, რომ ეკლესიას თავისუფალი და მშვიდობიანი ცხოვრება არა იმპერატორის ხასიათისა და ქრისტიანებთან მისი პირადი დამოკიდებულების საფუძველზე უმკვიდრდებოდა, როგორც ეს წარსულში არაერთხელ მომხდარა, არამედ სახელმწიფოებრივად უკანონდებოდა. ეს კი ნიშნავდა, რომ ქრისტიანობა უკვე ამქვეყნად, მატერიალურ სამყაროშიც, იმარჯვებდა, რასაც, ცხადია, მტერი ძნელად შეურიგდებოდა; ამიტომ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გადაქცევის პროცესის პარალელურად ბრძოლა ეკლესიის დასანგრევად მის შიგნით მზადდებოდა.

ჯერ კიდევ ლიკინიუსის დამარცხებამდე შფოთი იმპერიის ერთ-ერთი ოლქის, კერძოდ, აფრიკის ეკლესიაში ჩამოვარდა, რომლის მიზეზიც კართაგენის ეპისკოპოსის არჩევა იყო. ეპისკოპოსი მენ-

³ Сократ Схоластик, Церковная история, I, 4.

სურის გარდაცვალების შემდეგ კართაგენის მწყემსთაგანად ქრისტიანებმა ცეცილიანე აირჩიეს, რამაც ნუმიდიის სამოცდაათი ეპისკოპოსის უკმაყოფილება გამოიწვია, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ რამდენადაც ცეცილიანეს ხელნი იმ ეპისკოპოსმა დაასხა, რომელიც დევნის დროს გამცემი იყო, ამდენად კურთხევა კანონიერად აღარ ითვლებოდა. მართალია, შემდგომში ამ ბრალდების სიყალბე დადასტურდა, მაგრამ უკმაყოფილო ნუმიდიელმა მწყემსთაგანებმა პოზიცია მაინც არ დათმეს, არჩეული ეპისკოპოსი ეკლესიიდან გააძევეს და ახალი – მაიორინე, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ დონატი აირჩიეს, რომელიც აფრიკის ეკლესიაში ატეხილი შფოთის ერთ-ერთი მეთაური იყო. ეკლესიამ ეს არჩევანი არ დაადასტურა და კართაგენის ეპისკოპოსად ცეცილიანე აღიარა. დონატის მომხრეებმა ბრძოლა ცეცილიანესა და მის მომხრეთა წინააღმდეგ მათ შესახებ საშინელ ცილისწამებათა გავრცელებით გააგრძელეს. ორ კრებაზე, რომლებიც რომსა და არლში შედგა, ცეცილიანეს არჩევა კანონიერად მიიჩნიეს და დონატისტები გაკიცხეს, მაგრამ შფოთის ამტეხნი არც კრებათა დადგენილებებს დაემორჩილნენ. ჯიუტად არ სურდათ რა სიმართლისათვის თვალის გასწორება, მათ ნოვატიანელთა ზოგიერთი წესი მიიღეს და ეკლესიას მთლიანად ჩამოშორდნენ. რამდენადაც, მათი აზრით, მთელი ეკლესია განხეთქილებებითა და ერესებით იყო დაავადებული, ფიქრობდნენ, რომ ჭეშმარიტ ეკლესიას თვითონ წარმოადგენდნენ, ამიტომ ვინც მათ მხარეზე გადადიოდა, ხელახლა ნათლავდნენ. ეპისკოპოსებს თვითონ ნიშნავდნენ, მართლმადიდებლებს ტაძრებს ძალით ართმევდნენ, რომელთაც შემდეგ რეცხდნენ, ფხეკდნენ, საკურთხევლებს წვაავდნენ იმ მიზეზით, რომ უწმინდური ადათებისაგან იყვნენ ნაბილწულნი.

კონსტანტინე დიდს, რომელსაც ეკლესიის მიმართ უდიდესი პატივისცემა და მოკრძალება ჰქონდა, ამგვარი ვითარება გულწრფელად აწუხებდა. როცა განხეთქილებთან შერიგება შეუძლებელი გახდა, იმპერატორი შეეცადა აფრიკის ეკლესიაში ჩამოვარდნილი შფოთისათვის სახელმწიფოს ძალის გამოყენებით მოელო ბოლო. ამაზე მეტყველებს წერილი, რომელიც მან კართაგენის ეპისკოპოსს ცეცილიანეს მისწერა და რომელშიც ატყობინებს, რომ აფრიკის

პროკონსულს მისგან ნაბრძანები ჰქონდა დაესაჯა ისინი, რომლებიც წმიდა ეკლესიისაგან ადამიანების ჩამოშორებას სიცრუითა და მოტყუებით ცდილობდნენ.⁴

დონატისტებმა ერთიანობა ვერც შიგნით შეინარჩუნეს. ბოლოს ისინიც დაიყვნენ სექტებად, რომელთაგან თითოეული ჭეშმარიტ ეკლესიად მხოლოდ თავის თავს მიიჩნევდა და სხვებს წყევლიდა. დონატისტების განხეთქილება დიდხანს გაგრძელდა, აფრიკაში იგი მთელი სამი საუკუნის განმავლობაში არ ჩამცხრალა. ბრმა ფანატიზმს ამ განხეთქილების მონაწილენი, სამწუხაროდ, ხშირად საშინელ დანაშაულამდე – კაცის კვლამდეც მიჰყავდა.

თუმცა დონატიზმმა დიდი ზიანი მიაყენა ეკლესიას, მაგრამ იმ მძიმე შედეგებთან შედარებით, რაც არიოზის სწავლებამ გამოიღო, მაინც უმნიშვნელო აღმოჩნდა. როცა მელეტიმ ალექსანდრიის ეკლესიაში შფოთი წამოიწყო, არიოზი, რომელიც იმ დროს დიაკონი იყო, მას მიემხრო და იმ მიზეზით, რომ დაცემულთა მიმართ მეტიმეტ გულმონყალებას იჩენდა, ალექსანდრიის ეპისკოპოსის, პეტრეს ყველა განკარგულებას წინააღმდეგობას უწევდა. არსებობს გადმოცემა იმის შესახებ, რომ წმ. პეტრემ მაშინვე გამოიცნო, ვინ იქნებოდა არიოზი ეკლესიისათვის. მან ძილში ყრმა იესო იხილა, რომელსაც ქიტონი თავიდან ბოლომდე გაპობილი ჰქონდა. „უფალო, ჰკითხა პეტრემ, ვინ გაკადნიერდა და შენს სამოსს შეეხო?“ – „არიოზმა განხეთქა“, – უპასუხა უფალმა. პეტრეს მონამეობრივი აღსასრულის შემდეგ მისმა მემკვიდრემ აქილევსმა არიოზი ხუცესად აკურთხა და ალექსანდრიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეკლესია ჩააბარა. ჭკვიანმა და განსწავლულმა არიოზმა, რომელიც ამავე დროს თავშეკავებულ ცხოვრებას ეწეოდა, იმგვარი მდგომარეობა მოიპოვა, რომ იმედი ჰქონდა აქილევსის სიკვდილის შემდეგ ეპისკოპოსად აირჩევდნენ, მაგრამ იმედი გაუცრუვდა და ალექსანდრიის ეპისკოპოსად ალექსანდრე იქნა არჩეული. მაშინ მან თავისი უკმაყოფილება დაფარა და ახალ ეპისკოპოსს ხშირად ხვდებოდა. ერთ-ერთი ასეთი შეხვედრისას, როცა საუბარი ყოვლადწმიდა სამებას შეეხო, არიოზი ალექსანდრეს შეეკამათა და ერესისაკენ გადახრაში დაადანაშაულა, თვითონ კი გამოთქვა აზრი, რომ, რამდენადაც

⁴ Евсевий Памфил, X, 6.

იყო დრო, როცა არ იყო ქრისტე, ამდენად იგი არც მარადიული და დაუსაბამოა და ამიტომ ღმერთი არა არსით, არამედ სახელითაა და მამა ღმერთის ქმნილებას წარმოადგენს. ამ მკრეხელურმა შეხედულებებმა ალექსანდრე შეაძრწუნა. მან მოინდომა, არიოზისათვის თვალი აეხილა და დაენახებინა, რომ ცდებოდა. ამ მიზნით ხშირად იხმობდა თავისთან და სხვა სასულიერო პირების თანდასწრებით უმტკიცებდა, რომ ცდებოდა. კამათისას ეპისკოპოსი ყოველთვის სიმშვიდეს ინარჩუნებდა, რადგან ბუნებით კეთილი და მშვიდობისმოყვარე იყო და არიოზის გონზე მოყვანა გულწრფელად სურდა. სამაგიეროდ არიოზი ყველგან ერეტიკოსს ეძახდა და თავისი მოძღვრების გავრცელებას გულმოდგინედ ცდილობდა. ამაში ხელს ისიც უწყობდა, რომ კარგი მჭევრმეტყველი იყო. ასე რომ, მალე მრავალი მომხრე გაიჩინა. მაშინ ალექსანდრემ კრება მოიწვია, რომელმაც არიოზის ცრუ სწავლება ერთსულოვნად დაგმო და მსახურებიდან განაყენა,⁵ მაგრამ იგი კრების გადაწყვეტილებას არ დაემორჩილა და თავი უკანონობის მსხვერპლად გამოაცხადა. არიოზმა ბევრ ეპისკოპოსს წერილები მისწერა, რომლებშიც თავს დევნილად და შევიწროვებულად წარმოადგენდა და ზოგიერთი მათგანის მფარველობაც მოიპოვა. თავის მხრივ, ეპისკოპოსებს წერილები ალექსანდრემაც მისწერა და ერესის დამხობაში მხარდაჭერა ითხოვა. ალექსანდრიაში ასზე მეტი ეპისკოპოსი ჩამოვიდა და კრებამ ცრუსწავლება მეორედ დაგმო. მაშინ არიოზმა ალექსანდრია დატოვა და თავისი ცრუმოძღვრების პალესტინაში, ეგვიპტესა და ლიბიაში გავრცელება დაიწყო. მსმენელთაგან ზოგიერთი მას შეცდომაში თავისი სწავლების ბუნდოვანებით შეჰყავდა, ზოგსაც მჭევრმეტყველების ძალით იზიდავდა. მას მხედველობიდან არც მუსიკისა და პოეზიისადმი ადამიანთა თანდაყოლილი სიყვარული გამორჩენია და თავის მწვალებლურ შეხედულებებს სიმღერების სახე მისცა, რითაც მათი სწრაფი და დაუბრკოლებელი გავრცელებისათვის საუკეთესო გზა გამონახა. ისტორიკოსი ფილოსტორგიოსის ცნობით, არიოზს ეკუთვნოდა მეზღვაურთა სიმღერები, მენისქვილის სიმღერები, მგზავრის სიმღერები. 322 წელს არიოზს ეს სიმღერები ერთად შეუკრებია საერთო სახელწოდებით „ნადიმი“

⁵ Сократ Схоластик, Церковная история, I, 6.

და ნიკომედიაში გამოუცია. მისგან მხოლოდ რამდენიმე ტაეპი შემორჩენილი, რომელიც, მათი ავტორის მხილების მიზნით, ათანასი ალექსანდრიელს მოჰყავს. მაგალითისათვის მოვიტანთ ერთ-ერთ ფრაგმენტს, რომელიც ერეტიკოსის თავხედობამდე მისულ ქედმაღლობას ნათლად ამჟღავნებს: „ღმრთის რჩეულთა რწმენის, ღმრთის წმინდა, გონიერ, მართლმორწმუნე შვილთა რწმენისა და ღმრთის წმინდა სულის მიმღებთა რწმენის მიხედვით, ვისწავლე მე ეს იმათგან, ვინც სიბრძნეს ზიარებულა, ვინც ღმრთივგანსწავლული და განათლებულია, ვინც ყველაფერში ბრძენია. მათ კვალზე მავალი და მათივე თანამოაზრე მოვედი მე, სახელგანთქმული, მრავალი ტანჯვის დამთმენი ღმრთის რწმენისათვის, ღმრთისაგან ვისწავლე სიბრძნე და ცოდნა შევიმეცნე“.⁶

როგორც ამ ფრაგმენტიდანაც კარგად ჩანს, არიოზის პოპულარიზაციას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ მეტისმეტად კარგად ეხერხებოდა ხალხის წინაშე თავის წარმოდგენა პიროვნებად, რომელიც რწმენისათვის მრავალ ტანჯვასა და შეურაცხყოფას იტანდა. ასე რომ, ექვსი წლის განმავლობაში „მოღვაწეობით“ მთელი აღმოსავლეთი ააღელვა. კამათში არა მხოლოდ სასულიერო პირები, არამედ საერონიც ჩაებნენ და ხალხი ორად გაიყო. განსაკუთრებით ბევრი და გულმხურვალე მომხრე არიოზს ქალთა შორის აღმოაჩნდა(!). კამათმა თეზაიდის უდაბნოშიც კი შეაღწია. განდევნილთა მყუდრო სავანებსა თუ ხალხმრავალი ქალაქების მოედნებზე ქრისტეს ღმრთეებრიობასა და მარადიულობაზე გაცხარებული კამათი მიმდინარეობდა. ქრისტიანთა შორის წარმოშობილი განხეთქილებით წარმართები ხარობდნენ და აშკარად დასცინოდნენ მათ. აღმოსავლეთის ერთ-ერთმა ყველაზე გავლენიანმა ეპისკოპოსმა ევსევი ნიკომედიელმა არიოზი თავისი მფარველობის ქვეშ მიიღო და მცირე საეკლესიო კრება მოიწვია, რომელმაც იგი ეკლესიაში დააბრუნა.

ლიკინიუსზე გამარჯვების შემდეგ კონსტანტინე დიდი ნიკომედიაში ჩავიდა აღმოსავლეთის პროვინციების მოსავლელად. აქ შეიტყო მან პირველად აღმოსავლეთის ეკლესიაში წარმოშობილი

⁶ თარგმანი ს. ყაუხჩიშვილისა/ს. ყაუხჩიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბ., 1973, გვ.49.

დავის შესახებ, რამაც ფრიად გააოცა და დაამწუხრა. თავდაპირველად არ უნდოდა საქმეში ჩარეულიყო, მაგრამ შემდეგ მაინც გადაწყვიტა წერილები მიენერა ალექსანდრესა და არიოზისათვის. იმპერატორი ორივეს სთხოვდა კამათი მეგობრულად დაემთავრებინათ და მისთვის „საამო დღეები და უშფოთველი ღამეები“ დაებრუნებინათ.⁷ მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესიის ერთიანობა და სიმშვიდე კონსტანტინესათვის მართლაც სასიცოცხლო ინტერესს წარმოადგენდა, როგორც ჩანს, შექმნილ ვითარებაში თავდაპირველად ვერ გარკვეულა და არიოზის ერესისათვის სწორი შეფასება ვერ მიუცია, რადგან გულუბრყვილოდ დაუჯერებია, რომ მოდავე მხარეთა შერიგებას ადვილად შეძლებდა. რა თქმა უნდა, როგორც მოსალოდნელი იყო, მის წერილებს არავითარი შედეგი არ გამოუღია. სამაგიეროდ ეკლესიამ იცოდა, ერეტიკოსის მიერ წამოწყებული კამათი რა საფრთხეს უქმნიდა. მაცხოვრის მარადიულობა და ღმრთეებრიობა არ შეიძლებოდა ქრისტიანისათვის სადაო საკითხად დარჩენილიყო. რადგან ვილაც გაკადნიერდა და ამ თემას შეეხო, ეკლესია გულგრილი ვერ დარჩებოდა. სიმშვიდის დასაბრუნებლად ერთადერთი გზაა რჩებოდა. მსოფლიო ეკლესიას აუცილებლად უნდა ჩამოეყალიბებინა თავისი სწავლება, რომელიც მაცხოვრისა და მისი მოციქულებისაგან გადმოეცა და ერთხელ და სამუდამოდ გადაეწყვიტა, ეთანხმებოდა თუ არა მას ახალი სწავლება, რომელიც ცხარე კამათის საგნად იყო ქცეული.

გადაწყვეტეს ამ უკანასკნელი საშუალებისათვის მიემართათ და კონსტანტინემ მთელ ქრისტიანულ სამყაროში დაგზავნა წერილები, რომლითაც ეპისკოპოსებს ბითვინიის ქალაქ ნიკეაში მსოფლიო კრებაზე ინვევდა.

აქამდე მსოფლიო კრებაზე ლაპარაკიც კი არ შეიძლებოდა. იგი შესაძლებელი გახდა იმიტომ, რომ იმპერიას ერთი მმართველი ჰყავდა, რომელიც ქრისტიანობას ჭეშმარიტ რელიგიად აღიარებდა და ეკლესიის მდგომარეობის განმტკიცებისათვის ზრუნვას უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფოებრივ საკითხთა რიგში აყენებდა. ეკლესია განსაკუთრებულ ყურადღებასა და ზრუნვას მართლაც საჭიროებდა. სამასი წელი იბრძოდა და იტანჯებოდა იგი მისი

⁷ Сократ Схоластик, Церковная история, I, 7.

ღმრთეებრივი დამაარსებლის – იესო ქრისტეს სახელისთვის. მახარებლებმა ეს სახელი შორეულ ქვეყნებში გაიტანეს, წამებული სიხარულით კვდებოდნენ ამ წმინდა სახელისათვის და მაშინ, როცა ქრისტეს მოძღვრებას, ფართოდ გავრცელებულსა და ჭეშმარიტებად აღიარებულს, გამარჯვება უნდა ეზეიმა, გაკადნიერდნენ და მისი არსი უარყვეს, ეჭვქვეშ დააყენეს რა ქრისტეს მარადიულობა და ღმრთეებრიობა. რა თქმა უნდა, ეს მოვლენა ბევრად უფრო ამაღელვებელი და სამწუხარო იყო ეკლესიისათვის, ვიდრე ყოველგვარი დევნა გარეშეთაგან.

ეპისკოპოსთა მგზავრობისა და ნიკეაში ცხოვრების ხარჯები იმპერატორმა გაიღო. გზებზე მათ ეტლებს შემცვლელ ცხენებს ახვედრებდნენ. ნიკეაში მოვიდნენ ეპისკოპოსები ეგვიპტიდან, პალესტინიდან, სირიიდან, მესოპოტამიიდან, აფრიკიდან, მცირე აზიის ოლქებიდან, საბერძნეთიდან, საქართველოდან, სპარსეთიდან, სომხეთიდან, მიზიიდან, დაკიიდან და დუნაის გაღმა მდებარე გუთების ქვეყნებიდან, რომელნიც ქრისტიანობაზე ახალმოქცეულნი იყვნენ, სულ სამასზე მეტი. აღსანიშნავია, რომ ნიკეის კრებაში ბიჭვინთის ეპისკოპოსი სტრატოფილეს მონაწილეობდა. ამ შემთხვევაში არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება სტრატოფილეს ეროვნებას, კერძოდ, ბერძენი იყო იგი თუ ქართველი. ქართული ეკლესიისა, და საერთოდ ჩვენი ხალხის ისტორიისათვის, მთავარი ისაა, რომ 325 წლისათვის დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, ბიჭვინთაში საეკლესიო კათედრა არსებულა, რაც ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანული რელიგიის განმტკიცებასა და მის მაღალორგანიზებულობაზე მიუთითებს. ეპისკოპოსებს სხვა სასულიერო პირებიც, კერძოდ, ხუცესები და დიაკვნები ახლდნენ. შედარებით ნაკლები იყო რიცხვი დასავლელი ეპისკოპოსებისა. რომის ეპისკოპოსმა სილვესტრმა სიბერით გამოწვეული უძლურების გამო ჩამოსვლა ვერ შეძლო და ნიკეაში ორი ხუცესი გამოაგზავნა. როგორც ფიქრობენ, გალიკანელი ეპისკოპოსი ბრიტანულ ეკლესიასაც წარმოადგენდა, ხოლო ოსიოს კორდუბელი – ესპანეთის ეკლესიას. ის მეტად პატივსაცემი პიროვნება იყო და მეფის დიდი ნდობით სარგებლობდა. ბევრი ეპისკოპოსი ქრისტიანულ სამყაროში წმინდა ცხოვრებითა და გამორჩეული სიბრძნით იყო ცნობილი, ბევრიც –

ღმრთისგან მინიჭებული სასწაულქმედების ძალით, ბევრ მათგანს დევნის პერიოდში საშინელი ტანჯვა-წამება ჰქონდა გადატანილი, რომლის კვალი ახლაც ეტყობოდათ. ისინი სიხარულით ემზადებოდნენ ერთხელ კიდევ დაედასტურებინათ თავიანთი სიყვარული და ერთგულება მაცხოვრისადმი.

ერთ-ერთი პირველი ალექსანდრიის ღრმად მოხუცი ეპისკოპოსი ალექსანდრე მოვიდა, რომელმაც არიოზი პირველმა ამხილა და მოციქულთა სწავლება გაბედულად დაიცვა. მან თან მოიყვანა ახალგაზრდა დიაკვანი, სახელად ათანასე, რომელმაც შემდეგში არიოზელებთან ბრძოლაში გამოჩენილი სიბრძნითა და სიმტკიცით გაითქვა სახელი.

დიდი პატივისცემით სარგებლობდა, აგრეთვე, მირონლუკიის ეპისკოპოსი ნიკოლოზი; იგი ქველმოქმედებით, გულმონყალებითა და სასწაულქმედებათა ძალით იყო განთქმული. გადმოგვცემენ, რომ არიოზის მკრეხელურმა სიტყვებმა მას მოთმინების ფიალა აუვსეს და მთელი კრების წინაშე ერეტიკოსს ხელი გაართვა, რის გამოც ეპისკოპოსის წოდება ჩამოართვეს, მაგრამ ზეციური ხილვის შედეგად მალევე დაუბრუნეს.

წმ. იაკობ ნასიბინელმა ღმერთი ყრმობიდანვე შეიყვარა და თავი მის მსახურებას მიუძღვნა. იგი დიდხანს ცხოვრობდა უდაბნოში, მაქსიმიანეს დროს ტანჯვა დაითმინა, ღმრთის სიტყვის საქადაგებლად სპარსეთი მოიარა და ბოლოს, მესოპოტამიაში ქ. ნასიბინის ეპისკოპოსად იქნა არჩეული. წმ. იაკობმა ნიკეაში თან თავისი ახალგაზრდა მოწაფე ეფრემი ჩამოიყვანა, რომელიც შემდეგ ეფრემ ასურის სახელით გახდა ცნობილი.

ევსტათი ანტიოქიელი, პაფნუტი თებაიდელი, პავლე ნეოკესარიელი, ლეონტი კაპადოკიელი განთქმულნი იყვნენ, როგორც მტკიცე აღმსარებელნი სარწმუნოებისა, რომელთაც დევნის პერიოდში მრავალი ტანჯვა დაითმინეს. პაფნუტის მარჯვენა თვალი ჰქონდა დაკარგული და კოჭლობდა, პავლეს ხელები არ ჰქონდა, რადგან ლიკინიუსის ბრძანებით, გახურებული რკინით მოკვეთეს.

წმინდა ცხოვრებით იყო ცნობილი წმ. სპირიდონი, კუნძულ კვიპროსზე ტრიმიფუნტის ეპისკოპოსი. იგი უბრალო წრეში იყო დაბადებული და აღზრდილი და ეპისკოპოსად არჩევის შემდეგაც

უბრალო, სოფლური ცხოვრების ჩვევები შეინარჩუნა: საკუთარი ხელებით შრომობდა, მინდორში მუშაობდა, ჯოგს მწყემსავდა; ამასთან, ყველას, ვინც დახმარებას საჭიროებდა, ეხმარებოდა, ღმრთისაგან ბოძებული ძალით სწეულებს კურნავდა და დიდ სასწაულებს აღასრულებდა.

კრების საზეიმო გახსნამდე ეპისკოპოსები ხშირად იკრიბებოდნენ სათათბიროდ, არიოზსაც ეძახდნენ და ცდილობდნენ დაერწმუნებინათ, რომ ცდებოდა. ამგვარ თათბირებს გარეშე პირებიც ესწრებოდნენ. ერთხელ, წარმართი ფილოსოფოსიც დაესწრო, რომელიც ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტებას უარყოფდა. როცა მისთვის პასუხის გასაცემად სპირიდონი წამოდგა, ბევრს შეეშინდა, რადგან იცოდნენ, რომ უბრალო და ნაკლებად განსწავლული ადამიანი იყო. მაგრამ მწყემსმთავარს ძალა სარწმუნოების სიმტკიცემ მისცა, მასთან იყო სულიწმიდა, ვინც საპასუხო სიტყვა შთააგონა. წმ. სპირიდონმა წარმართ ფილოსოფოსს მტკიცედ მიმართა: „უფალი იესო ქრისტეს სახელით მომისმინე: ერთი ღმერთი, შემოქმედი ცისა და ქვეყნისა, ხილულთა და არახილულთა, რომელმან ყოველივე სიტყვით შექმნა და თავისი წმიდა სულით მოაწყო. სიტყვას სხვაგვარად ძე ღმრთისა და ღმერთი ეწოდება. იგი მონყალე იქმნა კაცთა მიმართ, დედაკაცისაგან შობა, ადამიანებთან ცხოვრება და ჩვენს საცხოვრებლად ტანჯვა და სიკვდილი იწება. აღდგა და აღდგომა კაცთა მოდგმასაც მიანიჭა და კვალად მოვა, რათა ყოველნი სიმართლით განსაჯოს და თითოეულს თავისი საზღაური მიაგოს, ყოველივე ამისი გამოძიების გარეშე გვჯერა და რწმენის ჭეშმარიტებათა უარსაყოფად და იმის გამოსაკვლევეად – შეიძლება ეს ასე ყოფილიყო თუ არა, ამოდ ნუ დაშვრები, რადგან ეს გონებას აღემატება; არამედ უბრალოდ მიპასუხე, გჯერა ამისი თუ არა?“ ფილოსოფოსი დუმდა, მაშინ წმ. სპირიდონმა კითხვა გაუმეორა და მოულოდნელად ფილოსოფოსმაც უპასუხა, რომ სჯეროდა. შემდეგში იგი ამბობდა, რომ ეპისკოპოსის სიტყვებში იყო აუხსნელი, მაგრამ დაუმარცხებელი ძალა, რომელმაც მას უცებ ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტება დაანახა. ამ შემთხვევამ ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მრავალი წარმართი მოაქცია. კრებაზე ერთი ნოვატიანელი ეპისკოპოსი აკესიუსიც იყო მიწვეული, რადგან, იმდენად,

რამდენადაც, ისინი ეკლესიას არა სარწმუნოებრივი დოგმატიკის დამახინჯების, არამედ მონანულთა შესახებ წამოჭრილი დავის გამო გამოეყვნენ, ამიტომ ქრისტიანი ეპისკოპოსები მათთან ურთიერთობაზე უარს არ ამბობდნენ. მოგვითხრობენ, რომ კონსტანტინემ, აკესიუსთან საუბრის შემდეგ, რომლის დროსაც ნოვატიანელთა წესებს გაეცნო, თანამოსაუბრეს უთხრა: „მიადგი კიბე აკესიუს და ცაზე მარტოკა ადი“.

როცა კონსტანტინე ნიკეაში ჩავიდა, არიოზის მიმდევრებმა მართლმადიდებელ ეპისკოპოსებზე საჩივრები გადასცეს, მაგრამ იმპერატორმა ამ წერილების დაწვა ბრძანა და თქვა: „ქრისტემ ბრძანა, რომ უნდა შეუდო ძმას, უკეთუ გსურს, რომ შენ თავადაც შეგინდონ“.⁸

პირველი მსოფლიო კრება 325 წლის 19 ივლისს გაიხსნა მეფის სასახლის ერთ-ერთ დიდ დარბაზში, როგორც ზოგიერთი ფიქრობს, ოსიოს კორდუბელის თავმჯდომარეობით. თუ ხუცესებსა და დიაკვნებსაც ჩავთვლით, რომელნიც ნიკეაში ეპისკოპოსებს მოყვნენ, მას ორიათასზე მეტი კაცი ესწრებოდა. ეპისკოპოსთა სავარძლები დარბაზში წრიულად იყო განლაგებული, შუაში მაგიდა იდგა, რომელზეც წმინდა წერილი იყო დაბრძანებული, როგორც სარწმუნო დამოწმება ჭეშმარიტებისა, რომლის შესაბამისიც უნდა ყოფილიყო კრების გადაწყვეტილება. როცა ყველა შეიკრიბა, რამდენიმე ქრისტიან კარისკაცთან ერთად იმპერატორიც შემოვიდა, საზეიმო შემთხვევის გამო მდიდრული სამეფო სამოსით შემოსილი, რომელიც ოქროთი და ძვირფასი თვლებით იყო შემკობილი. დიდებული კრებულის წინაშე მას მოკრძალება დაეუფლა და მისთვის წინასწარ გამზადებულ ოქროს სავარძელთან დუმილით მივიდა, ისე რომ თავი მაღლა არ აუწევია. ეპისკოპოსებმა მას დაჯდომის ნიშანი მისცეს და თვითონ მის შემდეგ დასხდნენ. პირველი სიტყვა ევსტათი ანტიოქიელმა წარმოთქვა, მეორე ისტორიკოსმა ევსევიმ, რომელიც მაშინ კესარიის ეპისკოპოსი იყო. მათ ადიდეს ღმერთი და მორწმუნე მეფის მფარველობის ქვეშ ეკლესიის კეთილდღეობისათვის მადლობა შესწირეს. ამის შემდეგ კრებულს სიტყვით იმპერატორმა მიმართა, რომელიც ლათინურ ენაზე წარმოთქვა; კრების მონაწილეებს მას ბერძნულად თარჯი-

⁸ Сократ Схоластик, Церковная история, I, 8.

მანი უთარგმნიდა. კონსტანტინემ გამოხატა სიხარული იმის გამო, რომ ეპისკოპოსთა ასეთ დიდებულ კრებულს ხედავდა და მათ სადაო საკითხების მშვიდობიანად გადაჭრა სთხოვა. ამის შემდეგ დაიწყო კამათი არიოზის შეხედულებათა გამო. მისი მხარე 17-მდე ეპისკოპოსმა დაიჭირა, რომელთა შორის ევსევი ნიკომედიელი და ევსევი კესარიელიც იყვნენ.

როგორც „საეკლესიო ისტორიის“ ძველი ავტორები – რუფინუსი, სოზომენე და თეოდორიტი მოგვითხრობენ, კრების მონაწილენი ძირითადად ორ ნაწილად იყოფოდნენ: მართლმადიდებლებად და არიოზის მიმდევრებად. პირველ ნაწილს ეკუთვნოდნენ ისინი, რომელთაც თავიანთი აღმსარებლობა დევნის მკაცრ პერიოდში შეინარჩუნეს, მათ ყოველგვარი კრიტიკული გამოძიების გარეშე, წრფელად სწამდათ იმისა, რასაც ეკლესია თავიდანვე ასწავლიდა. ამიტომ მეორე ნაწილის წარმომადგენლები „მარტივებსა და უცოდინარებს“ უწოდებდნენ (სოკრატე, საეკლესიო ისტორია). როგორც ისტორიკოსი სოზომენე გადმოგვცემს, ისინი ამბობდნენ: ჩვენ გულწრფელად გვწამს და არ ვენევიტ ამო ჯაფას იმის დასასაბუთებლად, რაც მხოლოდ რწმენით მიიღწევა, რადგან „ჰიპოსტასი ღმრთის ძისა ისევე მიუწვდომელია ყველა შექმნილი ბუნებისათვის, როგორც თავად მამაა მიუწვდომელი“: **არავინ იცის ძე, გარნა მამამან; არცა მამა ვინ იცის, გარნა ძემან** (მთ. 11,27). მართლმადიდებელთა შორის, რომელთაც არიოზელები უცოდინარობის გამო საყვედურობდნენ, მრავალი მამა იყო ისეთი, რომელსაც საფუძვლიანი განათლება ჰქონდა მიღებული და დიალექტიკურ მეცნიერებებში იყო განსწავლული; მაგრამ ისინი გონებას რწმენას უქვემდებარებდნენ და ერთგულნი იყვნენ იმ დოგმატისა, რომლის მიხედვითაც, ძე ისეთივე სრული ღმერთია, როგორც მამა; უფალი ხომ თვითონვე ამბობს: **მე და მამა ჩემი ერთ ვართ** (ინ. 10,30). ალექსანდრიის ეპისკოპოსის, ალექსანდრეს წერილში, რომელსაც იგი ალექსანდრე კონსტანტინეპოლელს წერს, ვკითხულობთ: „ამ სიტყვებით უფალი იმას კი არ გამოხატავს, რომ ორი ბუნება ერთ ჰიპოსტასს წარმოადგენს, არამედ იმას, რომ ძე ღმრთისა ზუსტად და სრულყოფილად იმარხავს და იცავს მისი და მამის ბუნების იგივეობას“.

მართლმადიდებლებს ალექსანდრე ალექსანდრიელი და ოსიოს

კორდუბელი მეთაურობდნენ. კრების მონაწილეთა ყურადღება მიიქცია ალექსანდრე ალექსანდრიელის ახალგაზრდა დიაკვანმა ათანასემ, რომელსაც მჭევრმეტყველების ხელოვნებაში ვერავინ აჯობა.

მართლმადიდებლებისაგან განსხვავებით, არიოზის მიმდევრებს სურდათ რწმენა ცოდნისათვის დაემორჩილებინათ, რისთვისაც რწმენის საკითხებს კრიტიკულად და ანალიტიკურად უდგებოდნენ. სოზომენეს გადმოცემით, ისინი ამტკიცებდნენ, რომ რწმენის სფეროში ძველი შეხედულებების მიღება შეუმოწმებლად არ შეიძლებოდა. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, ეკლესიის მამათა სწავლებებსა და საეკლესიო გადმოცემებს არავითარ მნიშვნელობას არ ანიჭებდნენ, საკუთარი სიბრძნის იმედი ჰქონდათ, სჯეროდათ დიალექტიკის განსაკუთრებული ძალისა და უპირისპირდებოდნენ მათ, რომელნიც დიალექტიკას რელიგიურ სინრფელეს ამჯობინებდნენ. არიოზელები თავიანთ თავს „რწმენის გამომკვლევებსა და გამომძიებლებს“ დაუფარავად უწოდებდნენ. წმინდა გრიგოლ ღმრთისმეტყველის სიტყვებით რომ ვთქვათ, მათ „რწმენა დათმეს“, დაივიწყეს რა ბრძნული კანონი, რომ „ჩვენი გონების შემავსებელი სარწმუნოებაა“.

არიოზის მიმდევართა შორის ორი დაჯგუფება იყო: მკაცრი არიოზელები და მერყევები, რომელნიც შემდეგ ნახევრად არიოზელების სახელით გახდნენ ცნობილნი. მეორე ჯგუფს, რომელიც უფრო მრავალრიცხოვანი აღმოჩნდა, ცნობილი „ეკლესიის ისტორიის“ ავტორი ევსევი კესარიელი მეთაურობდა, პირველს – ევსევი ნიკომედიელი. მერყევი (ნახევრად) არიოზელები თავიანთ მედროშედ ორიგენეს მიიჩნევდნენ, მკაცრი არიოზელები – ლუკიანე ანტიოქიელს.

თუმცა კრების მსვლელობის ზუსტი დეტალები ჩვენთვის უცნობია, იმის თქმა ნამდვილად შეიძლება, რომ უპირველეს ყოვლისა, მხილებული და უარყოფილ იქნა ე.წ. მკაცრ არიოზელთა და მათი მეთაურის, ევსევი ნიკომედიელის მიერ შემოთავაზებული სწავლებანი: „ძე ღმრთისა ქმნილებაა“, „იყო დრო, როცა არ იყო“, „ძე არსით ცვალებადია“, რადგან მათ წმინდა წერილში არავითარი საფუძველი არ გააჩნია. ამის შემდეგ ევსევი კესარიელმა წარ-

მოადგინა მის მიერ შედგენილი სარწმუნოების სიმბოლო, რომლის მიხედვითაც, მართალია, ძე ღმერთია, მაგრამ მამა ღმერთთან მიმართებაში დაქვემდებარებული, რაც წმ. სამებაში სუბორდინაციის შეტანას გულისხმობდა, ეს კი სხვა არაფერი იყო, თუ არა ისევ პოლითეიზმზე დაბრუნება (თუ ძე ღმერთია, მაგრამ არსით მამისაგან განსხვავებული და მასზე დაქვემდებარებული, მაშინ ღმერთი ერთი კი არა, ორი ყოფილა). ევსევი კესარიელი იმედოვნებდა, რომ სპეციალურად შერჩეული ბუნდოვანი და ორაზროვანი გამოთქმებით სიმბოლოს ნამდვილ აზრს შენიღბავდა და კრების მონაწილეთა შეცდომაში შეყვანას შეძლებდა, მაგრამ მართლმადიდებელ ეპისკოპოსთა შეგონებით, იმპერატორმა კონსტანტინემ ევსევის მამასთან ძის დამოკიდებულების ზუსტი განსაზღვრისათვის სიმბოლოში მხოლოდ ერთი სიტყვის „ჰომოუსიოს“ (ბერძ. – ერთარსი) შეტანა მოითხოვა. მართალია, ეს სიტყვა წმინდა წერილში არ იხსენიებოდა, მაგრამ იგი მასში გატარებულ აზრს გამოხატავდა და ეკლესიის ისეთ მნათობთა თხზულებებში გვხვდებოდა, როგორებიც დიონისე ალექსანდრიელი და დიონისე რომაელი იყვნენ. საბოლოოდ, კრებამ წერილობით ჩამოაყალიბა ეკლესიის სწავლება მამა ღმერთსა და ძე ღმერთზე – იესო ქრისტეზე – სარწმუნოების სიმბოლო, რომელშიც შეტანილ იქნა სიტყვა **ერთარსი**. სიმბოლოს ხელი ყველამ, გარდა ხუთი ეპისკოპოსისა, რომელთაგან ერთ-ერთი ევსევი ნიკომედიელი იყო, მათ შორის არიოზელმა ეპისკოპოსებმაც მოაწერეს, მაგრამ ორმა მათგანმა უკიდურესად უზნეო საქციელი ჩაიდინა და სიტყვაში **ჰომოუსიოს** (ერთარსი) იოტა ჩაუმატა, რამაც სიტყვის შინაარსი მთლიანად შეცვალა, რადგან **ჰომოიუსიოს** უკვე არა ერთარსს, არამედ არსით მსგავსს ნიშნავს. სიცრუე მაშინვე გამოჟღავნდა და ეს ეპისკოპოსები ყალბის მქმნელობაში ამხილეს. რაც შეეხება არიოზს, რადგან მან თავის შეხედულებათა უარყოფაზე უარი თქვა, მეფის ბრძანებით, იგი და მისი მომხრე ეპისკოპოსები: ევსევი ნიკომედიელი და თეოგნისე ნიკეელი გადაასახლეს.⁹

პირველი მსოფლიო კრების უმნიშვნელოვანესი მიღწევა ყოვლადწმიდა სამების დოგმატის ჩამოყალიბება და სარწმუნოების

⁹ იქვე.

სიმბოლოს შედგენა იყო, რომელიც ნიკეის სიმბოლოს სახელითაა ცნობილი. ისტორიკოსი სოკრატე წერს: „სარწმუნოების სიმბოლოს განსაზღვრება ადვილად და შემთხვევით როდი მოხდა, არამედ იგი ხანგრძლივი გამოკვლევისა და გამოძიების შემდეგ გამოცხადდა და თანაც არა ისე, რომ ერთი რამ თქმულიყო და მეორე არა, არამედ მხედველობაში იქნა მიღებული ყოველივე, რაც კი დოგმატის მტკიცებასთან მიმართებაში არსებობს. აქ რწმენა უბრალოდ კი არაა განსაზღვრული, არამედ წინასწარ ისე გულმოდგინედაა განხილული, რომ უკუგდებულია ყოველგვარი შეხედულება, რომელიც შეიძლებოდა ორაზროვნობის ან აზრთა გაყოფის საბაბი გამხდარიყო. თანხმობა ეპისკოპოსთა შორის ღმრთის სულმა დაადგინა“.

მართალია, ნიკეის კრების სიმბოლოს ხელი არიოზელმა ეპისკოპოსებმაც მოაწერეს, მაგრამ როგორც შემდეგში გაირკვა, ბევრი მათგანი ორპირი აღმოჩნდა. ხელის მოწერა მათ არაფერს ავალდებულებდა, რადგან მიწიერი მიზნებით გატაცებულებს, სინდისი მაინცდამაინც არ აწუხებდათ; მათ ხელი მხოლოდ იმიტომ მოაწერეს, რომ საეპისკოპოსო კათედრები შეენარჩუნებინათ. კრების შემდეგ მათი საქმიანობის ძირითად არსს ნიკეის სიმბოლოს სოფისტური კრიტიკა და მისი საპირისპირო რწმენის ახალი სიმბოლოების შექმნა წარმოადგენდა.

ნიკეის სიმბოლოს ერთგულ მიმდევართაგან პირველ რიგში ალექსანდრიის ეკლესია უნდა დავასახელოთ, რომელიც იმ დროისათვის აღმოსავლეთის ეკლესიათა შორის ყველაზე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და რომელსაც ღირსეული ეპისკოპოსის ალექსანდრე ალექსანდრიელის შემდეგ მისივე აღზრდილი ათანასე ალექსანდრიელი (+373) წინამძღოლობდა. როგორც წმ. ბასილი დიდი ამბობს, სწორედ მან „გადაარჩინა ეკლესია იმგვარი საშინელი ავდრისაგან“, როგორიც არიოზობა იყო.

ალექსანდრიის ეკლესიას მხარში ედგა იერუსალიმის ეკლესიაც, რომლის ეპისკოპოსი მაქსიმე წმ. ათანასეს თანამოაზრე იყო. ნიკეის სიმბოლო რომის ეკლესიამაც აღიარა. შეიძლება ითქვას, რომ არიოზის ერესთან ბრძოლაში პაპი იულიუსი (337-352 წწ.) ათანასეს მარჯვენა ხელი იყო. როცა იმათ შესახებ ვსაუბრობთ, რომელნიც

ნიკეის სიმბოლოს ერთგულებით გამოირჩეოდნენ, არ შეიძლება არ დავასახელოთ ილირიკი (მაკედონია, აქაია, დაკია), ქვეყანა, სადაც ნიკეის დოგმატების დასაცავად კრებებიც კი იმართებოდა.

რაც შეეხება იმპერიის აღმოსავლეთის დანარჩენ მხარეებს, იქ უმრავლეს შემთხვევაში უპირატესობა არიოზელთა მხარეზე იყო, სამაგიეროდ ეკლესიის ინტერესებს ისეთი დიდებული ცალკეული საეკლესიო მოღვაწენი იცავდნენ, როგორებიც წმ. ბასილი დიდი, წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი და წმ. გრიგოლ ნოსელი იყვნენ. წმ. ათანასე ბასილი დიდს „ეკლესიის სიქადულს“ უწოდებდა და ყველას მოუხმობდა „უფლის სადიდებლად, რომელმაც კაპადოკიას ისეთი ეპისკოპოსი მისცა, როგორიც მთელ ქვეყანას ენატრება“. ამასთან გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ალექსანდრიასა და რომში მოღვაწე სასულიერო პირთაგან განსხვავებით, ბასილი დიდი მრავალრიცხოვან არიოზელთა შორის თავს მარტოდ გრძნობდა და მტრებისაგან ათასგვარ ცილისწამებასა და შეურაცხყოფას იტანდა.

არიოზელობის ცენტრი, რომელიც განსაკუთრებით სირიაში, თრაკიასა და პონტოში ბატონობდა, სირიის დედაქალაქი ანტიოქია იყო. არიოზული დოგმატები სათავეს აქედან იღებდნენ, აქედან დაიწყო მტრობა ათანასე დიდისადმი, აქედან ვრცელდებოდა ცილისწამებანი ეკლესიის დიდ მოძღვარზე – ბასილი დიდზე. არიოზის ერესს მხარს უჭერდა კონსტანტინეპოლიც, საიდანაც ცრუ სწავლება მეზობელ ქვეყნებში ვრცელდებოდა.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ აღმოსავლეთის ეკლესიის სამხრეთი ეპარქიები მეტწილად ნიკეის მიმართულების ღმრთისმეტყველების დამცველნი იყვნენ, რომელსაც შეიძლება ალექსანდრიული ვუნოდოთ, ხოლო ანტინიკეურს – ანტიოქიური, რომელსაც ჩრდილოეთის ეპარქიები იცავდნენ.

ახლა ისევ ნიკეის კრებას დაფუძრუდეთ და ის შედარებით ნაკლებმნიშვნელოვანი, მაგრამ აქტუალური საკითხებიც გავიხსენოთ, რომელიც მან გადანყვითა. მათგან უწინარესად აღდგომის დღესასწაულის აღნიშვნის დროს დავასახელებდით. ზოგიერთი ეკლესია ქრისტიანულ აღდგომას ებრაელების პასექთან ერთად აღნიშნავდა. ამასთან დაკავშირებით, კრების მონაწილე მამებმა დაადგინეს, რომ აღდგომის დღესასწაული ყველა ეკლესიას ერთ-

დროულად, ალექსანდრიის ეკლესიის ტრადიციისამებრ, სახელდობრ, გაზაფხულზე, მთვარის აღვსების შემდეგ პირველ კვირა დღეს ეზეიმათ. ამის შემდეგ კრებამ განსაჯა მელეტი თებელი, რომელმაც ხელისუფლება უკანონოდ მიიტაცა და მსგავსი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად გამოსცა ოცი წესი ანუ კანონი, რომელიც საეკლესიო კეთილმონესეობას შეეხებოდა. ეს კანონები უფრო ნათლად, ვიდრე ეს მანამდე იყო, გამოხატავდა ეკლესიის მსახურთა უფლება-მოვალეობებს და ეკლესიის დამოკიდებულებას დაცემულთა, განკვეთილთა და ერეტიკოსთა მიმართ.

კრებაზე ზოგიერთმა ეპისკოპოსმა სამღვდელოების უქორწინებლობის საკითხი დასვა, მაგრამ მათ პასუხი თებაიდის ეპისკოპოსმა, მეუდაბნოე პაფნუტიმ გასცა. მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ დაუქორწინებელი იყო, რადგან ყრმობიდანვე სკიტში იზრდებოდა და უბინო ცხოვრებით დიდი სახელი ჰქონდა მოპოვებული, მხარი ქორწინებას დაუჭირა. მან განაცხადა, რომ საკმარისი იქნებოდა, დაუქორწინებელნი დარჩენილიყვნენ ისინი, რომელნიც უკვე სასულიერო დასის წევრები იყვნენ, ხოლო უკვე ცოლოსანთ მეუღლეები არ უნდა დაეტოვებინათ. ქორწინების მხარდასაჭერად მან პავლე მოციქული მოიშველია, რომელიც ქორწინების პატიოსნებაზე ლაპარაკობს. მისი თვალსაზრისი კრებამაც გაიზიარა.¹⁰

კრების კანონებში ეკლესიის ისტორიაში პირველად გვხვდება დედაქალაქის ეპისკოპოსისთვის მიტროპოლიტის წოდების ფაქტი (ბერძნ. მეტროპოლის – დედაქალაქი). პირველი დედაქალაქების – რომის, ალექსანდრიისა და ანტიოქიის ეკლესიებს თანაბარი, მაგრამ სხვებზე აღმატებული უფლებები დაუმტკიცეს.

ნიკეის კრებაზე დადგენილების სახე მიეცა, აგრეთვე, ძველთაგან არსებულ წესებს – საეკლესიო კრების წელიწადში ორჯერ მოწვევისა და აღდგომისა და აღდგომიდან 50-ე დღემდე ფეხზე დგომით, მუხლმოდრეკის გარეშე ლოცვისა. რა თქმა უნდა, თითოეულ ზემოხსენებულ საკითხს ეკლესიის ყოფისათვის თავისი მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ ყველაზე დიდი და არსებითი საქმე, რომელიც კრებამ გააკეთა, რწმენის სიმბოლოს მიღება იყო.

¹⁰ იქვე, I, 11.

* * *

ნიკეის პირველი მსოფლიო კრება დაახლოებით ორთვენახევარს გაგრძელდა. მისი დახურვის შემდეგ კონსტანტინემ მონაწილენი მიიწვია და ეკლესიაში სიმშვიდისა და ერთსულოვნების შენარჩუნება გულით ითხოვა. მაგრამ თხოვნა თხოვნად დარჩა. როგორც აღვნიშნეთ, არიოზელებმა ჭეშმარიტების წინააღმდეგ კიდევ უფრო ორგანიზებული ბრძოლა გააჩაღეს, რომლის დროსაც მართლმორწმუნეთა დამცავ ფარსა და ზღუდეს ნიკეის მრწამსი წარმოადგენდა.

კონსტანტინეს დედა, ელენე დედოფალი უკვე კარგა ხანია ქრისტიანი იყო. მას დიდი სურვილი ჰქონდა მოენახულებინა ქვეყანა, სადაც იესო ქრისტემ, როგორც კაცმა, იცხოვრა და სადაც იგი ეწამა. ამიტომ პალესტინას მიაშურა. ამავე დროს, იმპერატორის დავალებით, იგი იმ ადგილებში, სადაც სახარებაში აღწერილი მოვლენები ხდებოდა, ეკლესიების აგებაზეც ზრუნავდა. წარმართებმა მღვიმე, რომელშიც ქრისტეს საფლავი იყო, მიწით ამოავსეს და მასზე საკერპო ააგეს; წარმართი ღმერთების გამოსახულებანი აღმართეს, აგრეთვე, გოლგოთაზე და ბეთლემის გამოქვაბულში. დედოფლის ბრძანებით, საკერპო დაანგრეს, კერპები დაამხეს, ხოლო მღვიმე, რომელშიც ქრისტეს საფლავი იყო, გათხარეს და პირვანდელი სახე დაუბრუნეს. მის მახლობლად კონსტანტინე დიდმა ქრისტეს აღდგომის მოსახსენებლად ტაძარი ააგო და იერუსალიმის ეპისკოპოს მაკარისა და პალესტინის მმართველს მისწერა, რომ ტაძარი დიდებულად შეემკოთ.

იმპერატორმა ეკლესიების აგება ბრძანა, აგრეთვე, ელეონის (ზეთისხილის) მთაზე, ბეთლემის გამოქვაბულის თავზე და იმ ადგილას, სადაც მამბრეს მუხა იდგა და სადაც აბრაამს უფალი გამოეცხადა.

ელენე დედოფალს განსაკუთრებით იმ ჯვრის პოვნა ეწადა, რომელზეც მაცხოვარი გააკრეს. გულმოდგინე ძიებამ შედეგი გამოიღო და 326 წელს ჯვარი ნაპოვნი იქნა. დედოფალმა შვილს მხოლოდ ჯვრის ნაწილი და ლურსმნები წაუღო, ხოლო თვითონ ჯვარი, ვერცხლის ლუსკუმაში მოთავსებული, შესანახად და და-

საცავად იერუსალიმის ეკლესიას გადასცა.¹¹ ჩვეულებრივ იგი მხოლოდ დიდ ხუთშაბათს გამოჰქონდათ, რათა მორწმუნეებს მისი თაყვანისცემის საშუალება მისცემოდათ.

¹¹ იქვე, I, 17.